

AZ ATHENAEUM OLVASÓTÁRA

FLAMARANDE

REGÉNY

IRTA
SAND GEORGE

FRANCZIÁBÓL FORDITVA

BUDAPEST
AZ ATHENAEUM R. TÁRS. KIADÁSA.
1893.

A mű elektronikus változatára a Nevezd meg! - Így add tovább! 4.0 Nemzetközi (CC BY-SA 4.0) Creative Commons licenc feltételei érvényesek. További információk: <http://creativecommons.org/licenses/by-sa/4.0/deed.hu>

Elektronikus változat:
Budapest : Magyar Elektronikus Könyvtárért Egyesület, 2016
Készült az Internet Szolgáltatók Tanácsa támogatásával.
Készítette az Országos Széchényi Könyvtár E-könyvtári Szolgáltatások Osztálya
ISBN 978-615-5557-24-8 (online)
MEK-16218

ELSŐ KÖTET.

I.

Flamarande, 1874. júliusában.

Egyike voltam a flamarandei regényes dráma fő-főszereplőinek s azt hiszem, senki sem adhatja nálamnál jobban elő részleteit, indokait, melyeket eddigelé édes kevesen ismernek, noha sokat s sokféleképen beszéltek azokról. Már elértem a kort, midőn az ember részrehajlás nélkül ítéli meg magát. Elmondom tehát e különös eseményben követett magamtartásáról mind azt, mi jó volt abban, mind azt, mi rossz. Elmultam hetven éves, több mint tiz éve léptem ki a Flamarande család szolgálatából. Jövedelmem megvan, bár gazdag nem vagyok, nem nélkülözök semmit. Szabad időm elég van, hogy kedvemre megirhassam, ha nem is egész életem, legalább azon husz évem történetét, melyet e család szolgálatában tölték.

1840-ben léptem mint komornok Flamarande Adalbert gróf szolgálatába. A mai kor gyermekei alig alkothatnak maguknak helyes fogalmat a felől, mi volt a régi családok körében a komornok, és valóban én talán az e foglalkozáshoz kötött régi typus egyik utolsó példánya voltam. Atyám egy hercegi házban tölté be ugyanezt az állást. A forradalom mindent felforgatott, s urai kimenekülvén, ügynök lett s mert ügyes ember volt, némi vagyont szerzett. A maga nemében igen érdemes ember volt ő, s mindig azt hallám felőle beszélni, hogy foglalkozása cselszövényeit mindig alávetette az igazságnak, szükség esetén az igazságszolgáltatásnak is.

Az ő eszméi szerint növelkedvén, ifjuságom komoly volt; a jogot atyámmal tanultam s inkább járatos lettem abban a gyakorlatból, mint a könyvekből. Nem akará, hogy a szorosán vett jogi pályára képezzem magam, s hogy az ügyvédek sorába lépjek. Sőt egyenesen félt, hogy az ügyvédek dicsvágya lep meg. Az volt nézete, hogy nagy természeti adományok hián - s pedig ilyenekben nekem nem volt részem - e pályán valósággal éhen halhat az ember. Ép oly kevésbé akarta, hogy hivatalnokká legyek, mert, semmint más állást foglaljak el, inkább át akará nekem adni saját irodáját.

Szerencsétlenségre, derék atyámnak egy nagy szenvedélye volt: szeretett játszani, s a pillanatban, midőn örökét átvehetni hittem, elannyira el volt adósodva, hogy kényszerülve láttam magam valami megfelelően díjazott foglalkozás után látni. Ekkor történt, hogy Flamarande gróf, kinek már több jogügyletben volt dolga velünk, azon ajánlatot tette, hogy háromezer frankért foglaljak el az ő személyes szolgálatában oly állást, mely reám nézve mi kiadással sem jár.

Atyám azt tanácslá, fogadjam el, s a hely tetszett nekem. Egyetlen vágyam az volt, hogy ügyigazgató, megbízott vagy legalább titkár czimem legyen. A gróf megtagadta e kívánságom kielégítését. - Nem lép ön, így szólt, sem hivatalnok, sem tudós szolgálatába; én saját függetlenségemet nem adom fel soha, s írni semmit sincs szándokomban. Nevetséges lenne hát titkárt tartanom. Nincs másra szükségem, csak személyem mellett egy oly szolgálattelvőre, ki elég jól nevelt arra, hogy felelni tud, ha szólok hozzá; elég tanult, tanácsot adni, ha tanácsot kérek tőle. A czim, melyet ön lenéz, igen tiszteletre méltó az ön sorsa szerinti emberekre nézve, s mert az ön atyja is huzamosan viselte azt, ha ön vonakodik elfogadni, azt kellene hinnem, hogy forradalmi eszméi vannak s ez esetben soha nem értenők meg egymást.

Mint komornok léptem hát a szolgálatba s atyám nem sokára bekövetkező halála több tartozást, mint követelést hagyván reám, nem lehetett létemre nézve választanom. Adósságait oly gyorsan le kelle fizetnem mint csak lehetett; mert becsületben nevelvén engem, nem tudtam rá szánni magam, hogy vagyonbukott ember fia legyek. Határidőt kértem a hitelezőktől, de ők bizonyos összeget rögtön követeltek. Kényszerülve voltam megkérdeni uramtól, nem lenne-e oly kegyes, bizalmat helyezni bennem annyira, hogy néhány évre előlegezné

fizetésemet. Elmondatta velem állapotomat, s azután így szólt: - Becsülöm a kegyeletet, s tudom azt bátorítani; önnek harminczezer frank kell, s én elvállalom a kezességet önért úgy, hogy önnek fél fizetése szabadon marad. Így időt nyer lefizetni adósságát a nélkül, hogy magát mindentől megfosztaná; nem lenne helyes, hogy ön mellettem nélkülözést szenvedjen.

Az első év végével uram, meg levén velem elégedve, ki akarta fizetni az atyai adósság folyó kamatait, s ezt oly jó modorban tevő, hogy én, - ki lekötöztettem voltam, s a ki iránt kegyet akart tanusítani - készséggel fogadtam azt el, alig érezvén többé komornoki czimem s egész életre való lekötöttségem súlyát.

II.

Elmondtam a fentebbieket, hogy ne kelljen többé visszatérnem azokra, s hogy megértessem, miért szántam el magam ily szolgálai alkalmazásra, holott jellememben mi szolgálai sem volt.

Flamarande Adalbert gróf ur harminczöt éves volt, mikor szolgálatába léptem, én harminczhat. Erős testalkatu, de rossz egészségű ember volt. Volt vagy három milliónyi tőkéje s ép ekkor vette el Rolmont Rolande kisasszonyt, kivel vagy ötszázezer frankot kapott, s ki hasonlíthatlan szép leány volt. Alig lehetett több tizenhat évesnél. Azt mondták, hogy ez szerelmi házasság. Flamarande Adalbert féltékeny ember volt, természeténél fogva. El kell felőle mindent mondanom. Soha nem láttam gyanakvóbb kedélyt.

Természete bizodalmatlan voltát akkor vettem észre, midőn bemutatott fiatal nejének. El kell mondanom, hogy soha szemeim szebb nőt nem láttak: tartása fesztelen, s alakja kecses volt mint a nympháké, kezei s lábai mint a gyermekeké; arcza szabályos és tiszta; hajzata bámulatra készítő, hangja zengzetes s a fülbe csengő, mosolya angyali, tekintete szabad és édes. Mindezt egy szempillantással meglátám, de a nélkül, hogy meglepetést mutattam volna. Kitaláltam, hogy, ha a legkisebb zavart mutatom, a gróf egy óra múlva elűz házából. Egy szempillantás elég volt tehát, hogy biztosnak mutathassam magam s képtelennek minden helyzetemen túl való gondolatra; ez volt első győzelmem a gróf bizalmatlankodása felett.

Három hónapos házas korában elhatározta, hogy nejével elmegy meglátogatni flamarandei birtokát s a nyarat ott közel, családjá egy barátnőjénél, Montesparre asszonynál tölti. Nem tudtam meg, hogy velük kell mennem, csak az indulás előtti estén. Emlékezem, hogy e perczben elmondhatónak véltem előtte valamit, a mi erősen aggasztott. A másodkomornokkal s a grófné komornáival mi külön ehettünk, míg a konyha- s istálló-cselédségnek együttes asztala volt. Az emberek, kikkel együtt ettem, igen jól neveltek voltak, és én mit sem szenvedtem társaságukban; de nagyon féltem, hogy oly idegen s közepszerűnél alig nagyobb házban, a minő gyanánt a Montesparre-féle kastélyt én sejtettem, alig szabadulhatok meg a közös étkezés kötelezett volta elől. Azóta elvesztettem ez előítéleteket, de akkor még nem, s az a gondolat, hogy a fullajtár, vagy a mosogató szolgáló mellé kelljen ülnöm, egész jobb érzésem fellázítá. - Nem tudtam megállni, hogy ezt el ne mondjam a gróf urnak. - Károly, szólt ő, ez helytelen finnyáskodás. Sok magas rangra helyezett egyéniség közelléte kiállhatatlanabb, mint a csatornáké, s a mi az istállót illeti, ott egészséges szag van, a melytől nemes ember nem ijed meg soha. Ön hozzá szokik akkorra, mikorra kell, különben hallgasson reám: ön megnyerheti az én föltétlen bizodalmatomat; csak önön áll kiérdemelni azt. Ejh! az élet csupa veszedelmek láncolata oly könnyen érzékeny ember becsületére s eszére nézve mint én vagyok. A dolgok mélyének igazságát majd lehetetlen kitudni oly világban, a melyben az udvariasság a hazugságban, a szolgálatkészség a hallgatásban nyilvánul. Tudja ön, hol nyilatkozik az igazság? Az előszobában, s a cselédszobában: innét ítélnek meg bennünket, innét daczolnak velünk, itt beszélnek áztatás nélkül s itt jegyzik föl tényeinket valóságukban. Az oly ember kötelessége tehát, ki irántam igazán odaadó akarna lenni, az, hogy meghallgassa, s kitudja a szolgálak

véleményét mindenütt, a hol együtt lesz velem. Soha sem fogok öntől kérdezni semmit, mi másokra vonatkozik; de a mit rólam mondanak, tudni akarom. Legyen tehát mindig készen a felvilágosítással, midőn önhöz kellend fordulnom.

Ugy tetszett e perczben, hogy Flamarande gróf, oly arczzal mintha közelebb csatolt volna magához, s a nélkül hogy maga is tudta volna, lealacsonyit engem; de e gondolat, mely ma komoly igazságnak tetszik előttem, akkor csak perczre fordult meg elmémben. Az önzés legyőzte; a büszkeség bizonyos nemével gondoltam arra, hogy, ha kell, kém is leszek uram szolgálatára, s ellenvetéseim elhallgattak.

Ekkor természetesen nem kérdeztem, hogy kiben vagy miben bizalmatlankodik annyira a gróf, hogy kém kell neki; eleget törhettem volna a fejem, mig ellenségeire rájok akadok, mert én egyet sem ismertem ilyet. A neje iránti féltékenységnek kellett gyötörnie. Nem is csalódtam.

De kire lehetett féltékeny? Ha az egész világra volt, miért léptette a grófnőt oly zajjal föl? Értettem volna, ha elzárva tartja kincsét. De nem! Gazdagsága összes pompájában ragyogtatta; irigységet akart kelteni, nem gondolva meg, hogy önmagát kárhoztatja legelőbb is erre.

Soha nem ismertem embert, ki következetesb, s egyszersmind következetlenebb lett volna egyszerre; következetes a részletekben, vagyis midőn okoskodását valamely elkülönzött tényre alkalmazá; következetlen egészben, midőn a tényeket egymás közt kapcsolatba kelle hozni; értelmes levén s nagy szíve, majd ki fog derülni, mit akarok ezzel megértetni.

Idegenkedésem nem mondom hogy legyőzve, de elnyomva levén általa, örömmel utaztam a társasággal. Nem ismertem Párison s környékén kívül csak néhány kereskedővárost, hova atyám értesülésért küldött. De tudtam utazni a nélkül, hogy valóban utaztam volna, s elég földet bolyongtam össze, hogy ismerjem a vidéket, s így nem vettem azt meg. Hallottam, a mint Flamarandehoz közeliténk, hogy uram így szólt nejéhez: - Kedvesem, ön látta már a vidéket, de nem látta még soha a természetet; most látni fogja. - Ez nekem is hasznomra szolgált, s figyelve, kíváncsian tekinték magam elé.

III.

A Cantal-departementben volt. Éjjel s nappal utaztunk már Bordeauxból, a hol a gróf ur megállt ügyeit rendezni. A nap hanyatlóban volt, midőn teljesen a hegységek közé értünk. A gróf s a grófné el voltak ragadtatva; én a komorság s a kedélytelenség bizonyos - az ijedtséggel határos - érzületét érzem magam felett uralkodóvá lenni. Szép volt e látvány tagadhatlanul, s most, midőn mindehez hozzá vagyok szokva, érzem is, hogy az; de először az egymás fölé emelkedő magaslatok oly nyomást gyakoroltak lelkemre, hogy midőn egy rémitő szoroszhoz értünk, a hol az ut egy meredek partján hirtelen megfordul, közel voltam az elájuláshoz.

Innét több mértföldön át egész Flamarandeig csak járatlan s valóban veszedelmes ut vezet. A gróf, ki először utazott erre, mindent óvatossággal s gonddal előre intézett. A hintókat, s a málhát egy magában álló La Violette czimű vendéglőben hagytuk. Ott könnyű szerkezetű kis kocsi várt ránk, mely felváltott lovakkal átvihetett bennünket a hegyeken. Én Juliával, a grófnő komornájával a külső ülésre ültem. A két házastárs a kocsiban a bámulat felkiáltásaival tölté az időt.

A gróf olvasott, művelt ember volt. A grófnőről épen nem tudtam, szellemes nő-e: a nők, kik irigyek voltak szépségére, azt mondák, hogy teljesen értelem híján van; a férfiak azt felelték, hogy sokkal szebb, semhogy ez számba jöhetne. Én nekem, ki csak pillanatokra láttam s soha

sem hallám társalogni, mi véleményem sem volt e tekintetben. Szolgálatom a férj lakosztályaiba szorítkozott, s el lehet gondolni, hogy az asztalnál nem szolgáltam fel.

A gróf a kilátás különösségére s szépségére figyelmeztetgette a grófnét. Oda figyeltem, hogy ismereteit hasznomra fordíthassam, midőn a gróf a meglepetés kiáltását hallatá, az előttem ismeretlen Salcéde nevet ejtvén ki, s nekem parancsolván, hogy állíttassam meg a lovakat. Rögtön leugrott, s egy gyalog embert, kit első pillanatra valami vándor ügynöknél alig tartottam volna többnek, átölelt. Magas, ügyetlen szabásu ruhákba öltözött, porlepte fiú volt ez; lágy nemez kalapját elformátlanította az eső, s kezében kupalaku zöld doboz volt; kezei barnultak, czipői lehetetlen formájúak voltak. Utána egy hegyi paraszt jött, ki valami csomagot hozott vállán, melyet én első pillanatra valami kereskedési cikket tartalmazó zsáknak képzelék.

A különös egyéniség az ifju Salcéde Alfonz marquis volt, Flamarande gróf gyermekkori barátja. Ez át is ölelte őt, s ily szavakkal mutatta be nejének: - E barátommal úgy öröklők egymást, atyám s az övé gyöngéden barátságban éltek. Ő az, kiről annyit beszéltem neked, elmondván, hogy fiatalabb mint én, de komorabb mint kora, mert, mint látod, a helyett, hogy a világban élne, a hol nagy szerepet játszhatnék, a hegyeken bolyong, mint utazó s tudós. Kérem a rokonszenvedet számára.

Asszonyom szép mosolylyal fordult az utazóhoz, s megkérde, lesz-e szerencséje őt látni Montesparre-ban, a hová két nap múlva szándékoztak menni, megnézvén előbb vén flamarandei kastélyukat. Salcéde ur azt felelte, hogy éppen Montesparre-ba tart, a hol több hetet szándékozik tölteni, hogy kipihenje három hónapi gyalog utazását, melyet Dél-Franciaországban s Észak-Olaszországban tőn.

A gróf szemére hányta, hogy nem vett részt esküvőjén; szerette volna vőfélynéknél kért föl. Erre el akartak válni, de a grófnénak kedve jött leszállni, hogy elzsibbadt lábait kissé jártassa; tehát leszálltunk mind. - Nem oly sürgős az utad, hogy meg ne szakíthatnád azt tíz perczre, szólt a gróf a marquishoz. Ajánld karodat nőmnek, s mert arra kellett menned, elmondod nekünk, mily állapotban találjuk vén patkányfészkünket.

- Kísérlek benneteket míg csak tetszik, felelt Salcéde; de ily állapotban mint vagyok, nem ajánlhatom karom; hanem veletek megyek, hogy elmondjam, a mit tudni akarsz.

A legkomolyabb embereknek is van frivol oldaluk, s a gróf szeszélyt s veszedelmes mulatságot talált abban, hogy neje a turista karjába fogózzék. - Tudja meg ön, kedves barátnóm, így szólt hozzá, hogy Salcéde valóságos medve, s hogy önnek segélyemre kell lennie megszelídítésében. Elannyira belemerült az egyszerű tanulmányozásába, hogy maga is egyszerű maradt, s tiszta, mint a mezők virága. Fél a szép nemtől; mi mindig élczeltünk e felett, s ő nem hogy nem tiltakozott az ellen, hogy ő vad, de sőt azt hiszem, dicsekedett vele.

Igyen tréfálván, kényszeríté barátját, hogy vezesse nejét, a mit az elvégre is elég fesztelenül, s azon kellemmel teljesített, a mi mindig megvan az igazi nemes emberben; a mely pótolja az udvariasságot s álcázza a féltékenységet. Midőn a grófnő félni látszott a meredélytől, Salcéde ur balkarját ajánlá neki, hogy a mélység a hölgytől ő általa is távolabb legyen, s azt mondá, hogy fél, hogy a grófnő rossz háló-tanyát talál Flamarandeon. Mert a kastély áll ugyan még, de szobái igen elhagyottak; Adalbert atyja is csak ritkán látogatta meg, s a család már a múlt század óta nem lakott ott.

Nem hallhattam társalgásuk végét, mert uram elküldött, hogy keressem meg a grófné napernyőjét, melyet az utánunk haladó kocsiban hagyott; de a kocsis is megállt, hogy pihentesse a lovakat, s így nekem ugyan csak szaladnom kelle, hogy elérjem az urakat, kik nagyon előre haladtak. Mire hozzájuk értem, igen jó kedvük volt. A grófné kaczagott, hogy az éjet egy bizonyára hazajáró lélek látogatta szobájában tölti s elalvás közben bagoly-huhogást hallgat. A

gróf azt mondá, hogy próbára teendő bátorságát, fog gondoskodni kísértetről. Salcéde ur pedig biztosította őket, hogy ő igen jól aludt az őrtoronyban, a mely sokkal alkalmasabb volt, mint a kastély, mert nem voltak ben egyáltalán butorok; jó szalmaágyat vettetett ott magának s dicsérte a majoros vendégszeretét.

- Jó tehát! szólt hozzá a gróf ur, ha olyan jól alszol ott, hát aludjál ott ez éjen át is. Nem eresztelek tovább, foglak, őrizlek. Te lész a házigazda Flamarandeban, mert előbb voltál ott mint mi s eljöttél, nem tudván, hogy érkezünk. A holnapi napot azzal töltjük, hogy megnézzük a jószágot; holnap után pedig együtt megyünk ebédre Montesparreba.

IV.

Salcéde ur kissé kérette magát; kétségkívül azt óhajtá, hogy a grófné is kérje. Férje ösztönzésére kezét újra karjába ölté s édes hangján s gyermeki mosolyával így szólt hozzá: - Mi ugy akarjuk! - Valóban a férjek, midőn nincsenek megcsalva, véghetlen bizalommal birnak; midőn azonban megcsalvák, vagy azt hiszik, hogy megcsalvák, egyik végletből a másikba ragadtatnak. Én, ki soha nem nőültem meg, e pontban ép oly tisztán láttam, mint uram vak volt; s ez volt első észzeletem e részben, de ez észzelet ép oly helyes mint mély volt.

Salcéde még soha nem szeretett. Azt hitte, teljesen a botanikára szánhatja magát. Őszinte volt, mint gyermek s valóban, gyermek is volt. Ez időben nem volt több huszonegy évesnél. Komoly izlése volt, s a nőket mint könnyű lényeket, kik ellenségei a munkának és komoly gondolkodásnak, elítélte; de már elérkezett a kor, midőn a természet hangosabban beszél, mint az okoskodás. Meglátta e szép asszonyt s az őrzőjéig belé szeretett. Annál inkább szerette, mert maga ugy szólva észre sem vevé.

Én, ki hidegen vizsgálám, s figyelő s elfogulatlan szemmel kísérem mozdulatait s tekinteteit, mindenesetre előbb észrevettem, mint ő. Óranegyed alatt e fiatal ember, a nélkül, hogy tudta volna, egy örvénybe zuhant. Arcza, hangja elváltozott. Magatartása mintegy megtörött s szeme nem csillogott többé. Büszkesége, mely előbb minden pórúsán előtört, le volt győzve. Nem is ment már magától. Ugy tetszett, mintha erejéről s akaratáról nem birna öntudattal; némely pillanatban tántorgott, mintha részeg lenne.

Végre, félórai haladás után, elének meredni látók a flamarandei őrtornyot, e hatalmas kőrakást, mely a többi - részben már romladozó - épületeken tulemelkedett. A táj, melyet a grófné pompásnak talált, nekem igazán rettenetesnek tetszett. Az őrtorony két vagy háromszáz láb magas szikla-csucson emelkedett, melylyel szemben egy sziklával s omlataggal övezett hegyi patak zuhogott rémesen alá. A szomszéd hegyek meredek lejtőin komor fenyő- s bükkfacsoportok álltak. A flamarandei tanya, azaz vagy tizenkét e sziklaszorulatba erőszakolt kunyhó, a lemenő nap mellett igen hatásos látvány volt; olyannak tetszett, mint a szinpadí díszletek, csak hogy e szinpadon képzelní nem lehetett egyebet, mint tragikus eseményeket, vagy szomorú fogságot.

A majorosok elénekbe szaladtak, s mert épenséggel lehetetlennek látszott kocsin a házakig jutni, vagy tizenkét paraszt oly hatalmasan belé kapaszkodott a kocsí kerekeibe, hogy a lovak minden nagyobb erőlködés nélkül elérkeztek a torony aljába. A grófnének jókedve volt s mindent kedvesnek talált. Michelin, a vén majoros, bemutatta neki fiát, menyét, s az egész családot, mely kiköltözendő volt lakszobáiból, hogy nekünk helyet adjon. A grófné egy tekintetét vetett a még álló vén pavillonra, melyben a majorosok laktak. Nehány komor, nagy szoba volt abban, még XIV. Lajos korabeli falszőnyegekkel, s butorokkal. A grófné félt az alkalmatlankodástól, s kijelenté, hogy örömét találná abban, ha az őrtoronyban, szalmán

alunnának, de elfogadta a nagy terembe való ebédre meghívást, s Michelin-anyó, menyével s szolgájával, sietve munkához látott.

Némi élelmi szert hoztunk is magunkkal; ezek azonban nem voltak szükségesek. A vidék bővelkedett vadakban s az éléskamra jól el volt látva. Ez, mint hallám, Salcéde ur érdeme volt. Reggel vadászni volt a majoros fiával és fürjeket s nyulakat lőttek. Michelin asszony értett elkészítésükhöz, s mindent kitünőnek találtak; én is jó ebédet kaptam. Az egész uton gondot fordítottam a pinczetokra s a gróf ur ivott elődeiért, s családja bölcsőjéért. Ettől kissé jó kedvűen azt indítványozá, hogy másnap Salcédedel vadászni menjenek. Ez szabadkozott, azt mondván, hogy nem lehet a grófnét egyedül hagyni e rengetegben, s hogy unatkoznék. A grófné tiltakozott; azt állítá, hogy soha szebb vidéket nem látott Flamarandenál hogy nem akarja, hogy miatta megfoszszák magukat attól, amit nélküle tennének, és hogy egy napot igen jól fog tölteni e magányban. Yvoine Ambrust hívták, ki a reggeli találkozásnál Salcédet kísérő paraszt volt. Megígérte, hogy három órákor talpon lesz.

V.

Jókor aludni mentek tehát az őrtorony szalmájára, melyet Michelin anyó szép fehér lepedőkkel fedett be, s melyen a kocsipárnák szolgáltak vánkosokul. Salcéde ur valamelyik mellék tornyocskában helyeztetett el. A kastély ágyait a szolgáknak engedték át, s mert ez ágyak alkalmasabbak s jobbak voltak, mint minőknek kinéztek, a mi éjünk valószínűleg nyugodtabb volt, mint urainké; de ők eleget tettek szeszélyüknek, s mint látszik, jól megfértek atyáik kastélyának egereivel s patkányaival.

Azon tűnődtem, mi ürügyet keres Salcéde ur, hogy ne kelljen a gróffal vadászni mennie, mert szemmel látható volt, hogy szeretne a grófné körül maradni. Midőn hát vagy egy órai vadászás után sántítva visszatérni láttam, épen nem voltam meglepetve. Azt monda, hogy egy sziklára ütötte lábát, s nem tudott tovább menni. Kért, adjak neki borszeszes vizet s én fölajánlám, hogy bekötöm sebé, a mit ő elfogadott, mert érdekében állt, hogy be legyen bizonyítva sebesült voltának valódisága. Sebe csakugyan jelentékeny volt. Lábbelijén a bőr egészen szét volt szakgatva, s lába kis ujja, majd összetörve. Azon gondolkodtam, hogy ily biztos gyalogló hogyan sértheti meg magát ennyire s hogy egy szikla hogyan döfhet úgy mint valami dárda, midőn szemem véletlenül egy geológiai műszerül használt hegyes kalapácsra tévedt, melyet Salcéde ur gépileg rejtett felöltőjébe. Ez megvilágította a történeteket, s tekintetem találkozáskor az övével, elpirult, mint oly ember, ki fogva érzi magát. A szegény fiu tudott hazudni, de tettetni nem. Magamba tartám a meggyőződést, hogy elhatározását a szörnyű eszközzel hősileg hajtá végre, s fölvettem, hogy vigyázok reá. Nem azt bízták rám, hogy asszonyom felett örködjem, s tényeiről számot adjak, de azt hívé, kötelességem, mennyire lehet örködnöm uram becsülete felett.

Az első szerelem félénk gyermetegségével képes lerombolni a legeszélyesebb előrelátás számításait. Asszonyom kilencz órákor, midőn a marquis megjött, még aludt, s midőn fölkel és felöltözött, Salcédet hiába keresték, hogy hirt vihessenek róla a grófnénak. Én találtam meg végre a szikla lábánál, a mint a patakban sebes lábát áztatta. Vagy mert jobban megsértette, mint akará; vagy mert gyorsan szerette volna megorvosolni, nehogy igen formátlanul sántítson. Igen halvány volt, s midőn egész tisztelettel részvételemet jelentém ki neki, megvallá, hogy nagyon szenved. Hallván, hogy a grófné kérdezősködött utána, sietett megjegyezni, hogy a hideg víz már sokat enyhített állapotán s kevés idő múlva felhuzta cipőjét s lassan a ház felé haladt. Bizonyára egész vértanúságot szenvedett, mert midőn kezét érintém, az hideg veritékesen remegett.

Azt hittem, a grófnéhoz siet. Csalódtam. Meghallván, hogy az reggeliz, nem tartá illőnek, hogy az étkezésben részt vegyen vele. Sőt a háztól is eltávozott s egy perczre azt gondolám, hogy arra birt bátorsággal, hogy Flamarande grófnéért megbénítsa magát, de arra nem, hogy megjelenjék előtte. Végre s a grófné indult keresésére s a kertben vagy is azon helyen, mely előbb a kastély kertje volt, találta őt. Vén fákkal teli kis fennsík volt ez, melyen még látszottak egy vörös kőből készült párkányzat s néhány lépcső maradványai. Egy pad - ugyan ily kőből - még épen állt. A művelés minden nyoma eltűnt. Asszonyom leült a padra Salcéde mellé, ki fölkelte, s kit kényszerítette újra leülni. Tehenek s kecskék legelték körülök a selejtes fűvet s vad növényeket.

A konyhából, a hol tanácsosabbnak tartám reggelizni, igen jól láttam e szép látványt; nem szalaszték el egy mozdulatot sem, de a tekintetekre nem vigyázhattam, s szavaikat sem hallhattam. Mozdulataik s maguktartása arra emlékeztettek, hogy oly emberekkel van dolgom, kikben sokkal több az uri módor, semhogy bármikor felindulást tanusítanak.

VI.

Ez együttlét soká tartott s bizonyára sok szép dolgot mondtak egymásnak; de Salcéde ur nem árulta el szenvedélyét, mert a grófné emelt hangon monda neki, hogy nem akar sétálni, s csak munkáját keresni megy. Tisztán kivehettem e szavakat: - Várjon itt rám; nem akarom, hogy mozogjon; e padon akarom ismét találni. - Könnyedén elment s én a szomszédos bokrok közé csusztam, hogy hallhassam társalgásukat. Sikerült úgy elhelyezkednem, hogy Salcéde arcára lássak. Azon pár percznyi várakozás alatt, szemeit az utra függeszté, melyen a grófnő eltávozott, s bátran szobornak lehetett volna mondani. Szája nyitva volt, s egyik kezét keblén tartá, mintha szíve verését akarta volna csillapítani. Midőn a grófné visszaérkezett, kezét lebocsátá s föllélegzett. A grófné feléje tartott, ő fölemelkedett. - Maradjon ön, - kiáltá a grófnő, s szaladni kezdett felé, odaérvén, leült mellé s kibontá himzését.

Ekkor teljesen láthattam őket s hallhattam beszédüket. Igen mindennapi társalgás volt. A grófné arról beszélt, hogy fölépítteti a kastélyt, hogy itt nyaralhasson. E vad táj jobban tetszett neki, mint a másik két lakhely, melyet a gróf birt, s melyek egyike Orleans körül, a Loire partján, a másik Normandiában, a tengerre nézve feküdt. Nem szerette a nagy vizeket. Inkább elbűvölék a kis tavak, s a zuhogó hegyi patakok; továbbá illőbbnek tartá, hogy ha a Flamarande nevet viselik, Flamarandeban tartózkodjanak.

A marquisnak úgy látszik igen helyes ítélő tehetsége volt; azt monda, hogy a gróf soha sem szánja rá magát, hogy eladja normandiai birtokát, melyen növelkedett, vagy a Loire partján fekvőt, a melyen szülei laktak. Ismerni látszott pontosan Flamarande gróf anyagi helyzetét, melyre a grófnő - alig pár hava házasságát s azonfelől gyermek - nem is gondolt. Azt monda, hogy Flamarande lakható állapotba tétele - az utak járhatóvá átalakítását is beleszámítva - körül legalább egy millióba. Ez oly nagy költség, hogy a gróf atyja s elődei mind meghátráltak előle. A nagy világ emberei lévén, e vidéket szomorúnak, a közlekedést nehézkesnek s ezzel szemben a költséget tulságos nagynak találták: s Flamarande így több mint száz év óta el volt hagyva. A grófné hajolni látszott ez érvekre, melyeket én igen az én malmomra folyóknak találtam, nem tudván sehogy sem megférti a gondolattal, hogy e szörnyű sziklahasadékban lakjam valaha. Azt meg épen nem gondoltam volna, hogy majdan önkényt térek ide vissza, itt végezni napjaimat.

Midőn láttam, hogy társalgásukban mi sincs igen ártatlan dolgokon kívül, zaj nélkül visszavonultam. A grófné hűségesen a sebesült társaságában maradt s nem nézegette meg a környéket, a mint tervezé. A gróf este felé érkezett haza; ki volt merülve s nem lőtt semmit. A vadászat e vidéken reá nézve igen terhes volt. Nem volt erős, s a vacsoránál igen levertnek

látszott; de azt nem vettem észre, mintha féltékenység bántaná. Midőn szalmaágya mellett öltözési készleteit rendezém, akarta tudni, hogy a marquis igazán nagyon meg van-e sebesítve. Azt mondtam, hogy láttam a sebet, s hogy az komoly; vártam, hogy kérdi, vajjon esetlegesen tartom-e e sérülést. Ő nem gondolt erre s én illőbbnek tartám nem szólni.

Másnap reggel utnak eredtünk. Salcéde ur a mellett volt, hogy a hegyeken át menjünk Montesparreba, mely ez uton nem volt messzebb öt mértföldnél, míg a postauton legalább tiz mértföldet kelle járni. Az ember, a ki kis kocsikon ide hozott, azt monda, hogy, ha a veszedelmes szorosokon gyalog megyünk, ő jót áll, hogy baj nélkül érkezünk meg. A grófné a hosszabb ut mellett volt, azt mondván, hogy Salcéde ur a szorosokon bizonynyal gyalog akarna menni, azt pedig nem lehet megengedni. - Más szóval, felelt neki férje, e szorosoktól félsz.

- Jól van hát! felelt ő, megvallom, ha ez átjárók rosszabbak, mint az ösvény, melyen az országuttól idáig jöttünk, akkor nagyon félek, különben legyen, a hogy ön akarja.

Asszonyom jól tudta, hogy ez engedékenység parancs férje előtt; a gróf rendeletet adott ki, hogy térjünk az utra, melyen tegnapelőtt haladtunk, s nekem is nem kis könnyebbségemre szolgált, midőn a montesparrei postauton kényelmes utazóhintónkban érzem magam.

VII.

Montesparre Aurillac körül, mosolygó, kevésbé lejtős vidéken feküdt; ép az ebéd órájára érkezünk oda. A kastély mult századbeli épület volt, melyet mostanában toldhattak meg két elég tágas szárnyépülettel. Montesparre asszony huszonkét éves, csinos, kedves s igen jó özvegy volt, távol minden regényes hajlamtól. Különben is nem szerfölött gazdag, nem álmodott, mint Rolande grófné, váracsákról s párkányzatokról; e birtokot jó viszonyok közt örökölvén, ide jött eltölteni minden nyarat, itt foglalkozott ügyeivel, melyek legtöbbszörre egyetlen, ötéves fiára vonatkoztak. De azért a világtól sem vonult el, s a mulatságot sem vetette meg. El akarván helyezhetni minden vendégét, megnagyobbítá kastélyát, de minden pompát mellőzött. Minden egyszerűen kényelmes, a kert szép s jó állapotban volt.

Uraimat tárt karokkal fogadták s nekem úgy tetszett, hogy a két hölgy gyöngéden szereti egymást; elszállásolva egyik földszinti lakosztályban lettek, mely három szobából, egy kis szalonból, egy hálósobából s egy nagy öltöző szobából állt; e szobák mindegyikének egy ablaka a kis kertre nézett, mely a két szárnypavillon közti tért betölté. Ez ujonnan beültetett tér volt, de ültetvényei szépek voltak s jól megeredtek, úgy hogy a két szemben álló pavillon ablakaiból már nem lehetett egymásra látni. Salcéde urat a régi lakházban szállásolták el, mely patkó-alaku volt. A szolgák szobái az emeleteken voltak. Én a harmadik emeleten kaptam szobát, ép uram lakása felett. Bocsánatot kell kérnem e részletekért, de azok teljesen nélkülözhetlenek azokhoz, miket elmondandó leszek.

Flamarandei tartózkodásunk alatt uram éppen nem ért rá ügyeivel foglalkozni; engem bizott meg, hogy tekintsek körül, míg ő vadászni van, s azon egy délután ugyancsak takarékoskodnom kelle az idővel, hogy csak némi fogalmat is nyerjek a föld értékéről s jövedelméről. E jövedelem háromezer frank haszonbérből állt. A grófra nézve ez oly csekély összeg volt, hogy már három év óta nem számolt bérlőjével. Reám hagyta, hogy emeljem azt fel, ha a könyvekbe való betekintés után a bérlet árát igen értékalattinak találánám. Michelin igen becsületes embernek tetszett nekem, a ki rá bizhatni vélte magát a Flamarande család örökletes előzenységére. Könyveit azért megbízhatóknak véltem, s magammal vittem azokat Montesparreba, a hol időt reméltem áttekintésökre.

Ez sokáig elfoglalva tartott, mert habár Michelin könyveiben minden a legnagyobb pontossággal rendben is volt, rendszer egyáltalán nem volt bennük, s nekem kellett azokat rendszerezni, hogy eligazodhassam rajtok. S a föld terményeinek ára iránt is tájékoznom kelle magamat. Vagy egy hónapot tölték Montesparreban, e munka által elfoglalva, s nem tudván semmit arról, a mi a kastélyban történik: szobámba vonulva hévvel dolgoztam, s a számadás végén kijelenthetni véltem uramnak, hogy az öreg Michelin megfelelő, nagyon semmi esetre sem emelhető bért fizet: a föld alig teremvén szénánál egyebet, az egész gazdaság az állattenyésztésre volt fektetve. - Nagyon jól van, Károly, felelt a gróf ur; térj vissza Flamarandeba s ujítsd meg szerződésemet Michellnel a régi föltételek mellett.

Gyalog, a hegyeken át akartam Flamarandeba menni s midőn azt mondták, hogy vezetőre lesz szükségem, gondoskodtam arról. Yvoine Ambrus volt az, ki olyan paraszt alkuszféle volt, s időről időre növényeket hozott Salcéde urnak. Igen jó volt vezetőről gondoskodnom, mert az ösvény rémitő volt, s nem egyszer a szédülés fogott el; de elhatároztam, hogy mindehez hozzá szokom, s jó helyismeretem levén, Michellnel való dolgaim végeztével egyedül tértem vissza Montesparreba. Kezdtém e vidéket, mely eleve oly rettenetesnek tetszett nekem, igen szépnek s érdekesnek találni.

Megvallom, hogy e részleteknek mi közük sincs elbeszélésemhez; de el kellett mondanom, hogy a Flamarande grófné s Salcéde ur közt kezdődő regényben miért lesz észlelődéseim följegyzése közben egyszerre oly nagy hézag.

Mihelyt elmém szabad lett s időm felett is rendelkezhettem, ujra figyelni kezdtem. A szép marquis gyorsan kigyógyult sérüléséből; biztosan járt, akár egy szarvas, s lovagolt, akár egy centaur. A gróf sokat szenvedett egy chronicus baj folytán, mely nem volt ugyan komoly, de a mely élete végéig gyötré. Flamarandeon nagyon kimerült s azt most is érzé. Azért lehető keveset ment ki és lehető sokat biliárdozott a ház egy régi barátjával, ki négy közül háromszor rendesen vesztett; azon fölül olvasott, néhány levelet diktált nekem, s délután pihent. Ez alatt Flamarande asszony hol lovagolt, hol kocsikázott Montesparre asszonynyal s öt hat benső barátjakkal, kik közt Salcéde látszott elfoglalni az első helyet. Erről sokat beszéltek a cseléd-szobában. A házbeliék azt állíták, hogy Montesparre asszony kiváló előszeretettel viseltetik az ifju marquis iránt, s mindnyájan kívánták, bár mi hamarább lépne a vén Montesparre báró nyomaiba, a kinek emlékeért nem látszott rajongani senki. Kissé ugyan ifju volt e szép Alfonz, hogy egy már nem mai özvegy férje legyen; de oly eszes, oly tanult, s oly kedves volt. S azután imádni látszott a kis Montesparre Anget, a kis Angyalt, a hogy mind hívták. Kitünő atyja leendett neki. A hölgy koránt sem volt ugyan oly gazdag mint ő, de mi az, ha két lény szereti egymást? S ők szerették egymást; mindenki azt hitte, kivéve engem, szerény szolgát.

VIII.

Flamarande ur is hitte, vagy legalább látszott hinni. Egy este, mig vetkeztettem - neje a szalonban maradt, hol tánczoltak - igen közönyös arczczal egyszerre csak igen határozott kérdést intézett hozzám. - Károly, így szólt, te bizonyosan figyelsz az előszobák mende-mondáira; megigérted azt nekem. Mit beszélnek a házi urnő s ifju Alfonz barátom közt tervezett házasságról? - Elmondtam neki mindazt, a mit tudtam, mire hozzá tette: - És te Károly, mit gondolsz te?

- Én azt gondolom, hogy ha Salcéde urnak eszében lenne e házasság, ön, gróf ur, tudná s nem kérdené tőlem.

- Van eszed, Károly, felelt ő elég gunyos s lenéző hangon. Jó éjszakát.

Én sértődve mentem kifelé, ő vissza hívott. - Megállj! Akarom tudni, mit beszélnek rólam e házban.

Némi boszúsággal feleltem: - Urak s szolgák azt tartják, hogy báró urnak sokkal ifjabb s szebb neje van, mint Montesparre báróné.

Gondolata egyszerre megragadta megjegyzésem fonálát. - És hozzá teszik, szólt, hogy a hol Rolande asszony tündökölt, ott senki sem gondolhat Bertára. Igen helyes! Köszönöm Károly; mehetsz.

Rögtöni elszomorodás volt észlelhető arcán. Hangja nem volt többé nyílt, sőt hörgött. Lelkiismeretfurdalást éreztem. Tán én voltam az, a ki pillanatnyi boszúság hatása alatt bedöftem e szivbe a féltékenység törét, nem gondolva meg, hogy elvérzik alatta. Ez semmi esetre nem volt szándokom. Nem vagyok rossz ember, s mielőtt elaludtam, igen kínos számvetésem volt lelkiismeretemmel. Mint kellett volna hát magamat viselnem ama kényes helyzetben, melybe a gróf juttatott? Miért kérdezett hát, ha válaszom által sértve érezte magát? Tisztábban láttam-e én nála? Kellott gyanújának lenni, különben nem kérdezett volna; a felvilágosítás egész gyűlöletes voltát rám akarta-e háritani, s a mellett rágalmazónak bélyegezni?

Elhatároztam, hogy meggyőződést szerzek magamnak, hogy új kérdezősködés esetén minden irányban tájékozva legyek. Mesterien ügyeltem mindenre. Ezer ürügyet találtam, hogy az urak közelében maradjak, a nélkül, hogy figyelmüket magamra vonjam, s a süket, vagy a bamba álarczát öltém, hogy semmitse látszassam megérteni.

Nyolcz nap mulva tudtam, hogy Montesparre asszony csakugyan el van bűvölve Salcéde ur által, s hogy érzelmeit el is mondá Flamarande asszonynak. Ez igyekezett eloszlatni álmait, azt mondván, hogy Alfonz sokkal ifjabb, sem hogy nőszüljön, s sokkal inkább tudós, hogy sem szeressen. Magát előnyben érzé-e e tekintetben. Nagyon naiv volt, ha e részben még kételkedett.

Igen bizalmas beszélgetéseket hallék. Egy reggel a szép Berta így szólt a szép Rolandehoz: - Te kicsinyelni látszol érzelmemet. Azt lehetne mondani, hogy nem fogod fel. Nem szeretnél-e te soha?

- Szeretem férjemet, felelt a grófné kissé szárazon.

- Férjét mindig szereti a becsületes nő, felelt a bárónő; de az nem zárja ki, hogy legyen szeme. S a te szemeid a legszebbek ezen a világon. Nyisd ki hát őket s mondd meg, méltatlannak látszik-e Alfonz érzelmeimre?

- Bizonyára nem! A legjobb s legbecsülésreméltóbbnak tartom őt az emberek közt.

A báróné így felelt: - S mennyire szép, okos, szeretetreméltó és nemes... Lássuk, kedves gyermek, az igazság a hozzád tisztaságban s őszinteségben hasonló ajkán van; ha te helyemen lennél, - tegyük fel! szabad, teljesen szabad választással, nem szeretnéd-e te Salcédet?

Fülemet a mennyire csak lehetett úgy kinyitám, hogy ellessem a választ. Oly lassu hangon mondatott, hogy mit sem hallék.

IX.

Egy véletlen eset lehetővé tette, hogy mindent jobban lássak s jobban halljak. Montesparre asszony szolgája (csak egy volt, s ez végzett minden szolgálatot) megbetegedett, s mert senki nem volt, a ki megfelelően helyettesíthette volna, a báróné engem szólított fel, hogy e néhány nap folytán intézzem a szolgálatot az asztalnál s a szalonban. A gróf mellette volt, midőn e kérést intézte hozzám, s figyelő szemmel tekintte reám. Első mozdulatom mentegetőzés volt,

azt mondván, hogy nem értek a szolgálat e neméhez. Mit sem tesz, szólt a gróf, tekintélyes arczczal fordulva folyton felém. Azt kéri öntől, hogy mások munkáját vezesse; a mit a báróné óhajt, az csak az, hogy rend legyen ez ügyek körül.

- Ha gróf ur parancsolja?

- Nem, arra nincs jogom, csak kérem.

- Gróf ur tudja, hogy vele szemben mit sem tagadhatok meg.

Beléptem időleges foglalkozásomba s e perctől fogva úgy a belsőjébe hatoltam Salcéde urnak, mintha csak valami éles bonczkással teszem vala. Ép oly kevésbé készült most már elvenni a bárónét, mint akár vízbeölni magát, de ügyesebb volt, semmint róla hittem volna. Azért ügyeskedett bizonyára, hogy minden gyanut elöljön. A bárónét elhalmozta figyelemmel s sokkal inkább látszott vele foglalkozni, mint a grófnéval. Bizalmas odaadó barátság lábán állt a bárónéval, de udvarolni nem udvarolt neki; ám oly előzékeny volt iránta, oly szeretetteli fia iránt, hogy anélkül, hogy nevetséges legyen, a báróné könnyen félreérthette.

Még kevésbé udvarolt Flamarande grófnénak. Tiszteletteljes távolban tartá magát tőle, s inkább úgy látszott mintha a grófné akarná, a mint azt férje, meghagyta volt, megszelidíteni. Nem használt e közben mi kaczérságot sem, mert kaczérság egyáltalán nem volt ben; de tiszta, gyanutól ment tekintetével mindig a szerelemről beszélt neki, barátnője titkos óhajainak látszván így szolgálni. Ő önkényt hagyta magát reá beszéltetni a szerelemre s nem mondott ellent, legfőlebb azért, hogy a szép vitatkozót tovább-beszélésre bírja.

Reá hallgatván meggyőződtem, hogy ép oly eszes is mint szép, s ha eszét nem ragyogtatta teljes fényében, csak azért történt, hogy a marquist meg ne foszsa azon kevés józan eszétől is, a mennyi még megmaradt. Szegény fiu egész ittas volt a szerelemtől. Nem gondolt már a botanikára, sem semmi egyéb tanulmányra; egyedül nem járt sehova, csak reggel, mielőtt a nők felkeltek, s akkor is csak azért, hogy álmodozhassék. Midőn aztán a hölgyek előtt megjelent, nem volt már az a poros s kopott gyalogos, a kit úgy szólva legázoltunk az ut mentén; a leggondosabban öltözött, csinos, legjobb alaku ember volt most, valóságos lovag, ha ugyan így jelöljük meg azon embereket, kik arra látszanak teremtvé lenni, hogy szolgálják s elragadják a hölgyeket. Hatalmas mellével, szép alakjával, ábrándozó vagy szenvedélytől izzó fekete szemeivel minden ott forgó férfi közül kivált, s a gróf sovány testalkatával, beesett mellével, révedező, de kemény vagy gúnyos tekintetével, elhanyagolt külsejével, s a nők körül való keveset forgásával alig látszott meg mellette.

Az asztalnál való felszolgálás közben kezdém csak megismerni a grófot. S meg kell vallanom, hogy társalgása a vele egyenrangúak közt érdekesb volt mint kellemes; vagdosó kedélye volt neki, mint a májbajban szenvedőknek rendesen. Igen tanult levén s nagy emlékező tehetség fölött rendelkezvén, szerette a vitatkozást; de nem vezette azt azon kellemmel, mely a nagy világ emberei előtt élvezhetővé teszi. Minden kérdéshez sértő, ellenmondásra ösztönző hangon beszélt. Erősbnek érezvén magát társainál, kimélytelenül szétszedte őket. Először vissza akarák a kölcsönt adni, azután pedánsnak, később keserűnek, s végre a fölületes lelkek boszuja szerint - unalmasnak mondák. Talán meghallgatták volna, mert beszéde okos, tanulságos volt; de modora eltávolító volt s ellensúlyozta azt, a mit esze tehetett volna.

Neje észre vette-e ezt? Ő tiszteletteljes, félénk tekintettel hallgatott reá. Férjével szemben nem volt családias, nem vig. Keveset csevegtek együtt, s a nő a férj előtt nem mert csevegni, mig Salcéde-del s a bárónéval szemközt egyszerre élénkké, jó kedvűvé lett. - Így szóltam magamban: Ha valaki szerelmet akar maga érezni, előbb azt kérdehetné, képes-e maga szerelmet gerjeszteni. Értem a szép Salcédet, a mint e hölgyek lépteit kíséri; sokkal jobban szereti őket, semhogy viszontszerelmet ne gerjeszsen. A gróf az uton mondott szavában tévedett: ő az, kinek e részben leczkét kellene vennie, a szerelmi házasság nem levén még minden.

Hat hét óta voltunk Montesparreban, s két hónapig akartunk ott maradni. Salcéde azt ígérte, hogy nyolcz napig lesz itt, s még mindig nem ment Németországba, a hogy előre hirdeté. Teljesen meggyógyult lába nem szolgálhatott már ürügyül; de ő nem is keresett ürügyet. Azt hiszem, mi terve, mi célja sem volt ekkor már az életben; szeretett, reménynyel vagy remény nélkül, de szeretett, mint mondani szokás csak azért, hogy szeressen. A férj gyanakvása mind nagyobb mérvet öltött, s észrevettem, hogy mindenre még nálamnál is jobban ügyel. Egy reggel igen élénk szóváltásban láttam Salcéde urral. Azt hittem, hogy összevesztek s hogy megvívna; de azután kezet szoritni látva őket, azt hittem, hogy vagy misem történt, vagy hogy uram hatalmasan reá szedetett.

X.

Ez este, midőn az előcsarnok egyik szögletében állék, a grófné lejött a lépcsőn, a nélkül, hogy engem meglátott volna; Salcéde fölfelé ment. - Tánczolni fogunk, szólta a grófné, s ez elül ön vissza vonul?

- Vissza kell vonulnom, felelt mélabus hangon.

- Hogyan? kell? S miért?

- Kissé nem jól érzem magam.

- Ha csak kissé, a táncz helyre hozandja önt. Majd meglássa, én számítok önre. Ígérje meg, hogy lejő.

A marquis meghajtá magát, s azután elváltak. A grófnő, könnyű mint a madár, s a nagy meleg miatt igen könnyen öltözve, eltűnt a folyosók gyéren világított boltozatai közt. A marquis, három vagy négy lépést tevén fölfelé, megfordult s mozdulatlanul állt, csak szemeivel követvén őt, oly erőszakos izgalom uralma alatt, hogy azt hívém, rögtön összerogy. Midőn magához tért, én is elindultam, hogy az estélyre szükséges frisitőkről gondoskodjam, s egyszerre szemben találtam magam Flamarande gróffal, ki egyik ablakfülke árnyékából lépett elő. Ő is hallott mindent s ő még izgatottabb volt, mint Salcéde; arcza elsápadt, s magában beszélt, fogait csikorgatva, mintha valakit szét akarna tépni. - Megcsal! így szólta. Gyalázat! gyalázat!

Meg sem látott, annyira el volt foglalva, s sietett a szalonba; Salcéde ur azonban nem jelent meg ez este, a mi épen nem tetszett a bárónénak, ki nem titkolózott semmiben. A grófné közönyösebb vagy ügyesebb levén, vigan tánczolt s egy csöppöt sem látszott csak tűnődőnek sem. A gróf nem vesztette szem elől egy percze sem. Tudta-e ezt a grófné?

Másnap Julia a komorna tudatta velem, hogy még az nap indulunk s kevés idő múlva a gróf is megparancsolta, hogy ügyeljek a málházásra. A postalovak a reggeli alatt érkeztek. A gróf a házi asszony előtt azzal mentegetőzött, hogy Párisból fontos levelei érkeztek, hogy egy komoly ügy parancsolja visszatértét, hogy sietnie kell. Salcéde ur jelen volt s a csapás egészen szívére érte. Azt hívé, sikerült elcsöndesítenie barátja kételyeit. - Miért ez elutazás, szólta hozzá egy ablakmélyedésbe vonván őt, a hol én épen egy függöny elromlott huzó-készülékének igazításával foglalkoztam. A függöny elrejtett, s mikor uram mit sem felelt, újra ő szólta. - Mert legteljesb szavam nem hallgattathatja el igazságtalan gyanuidat, nekem kell eltávoznom. S megyek is még e perczben.

- Megtiltom azt, szólta a gróf száraz hangon. Ez nagyon élénken sértené Montesparre asszonyt. Tetszett neked kezdeni körüle, most folytatnod kell az udvarló szerepét.

Salcéde ur válaszolni akart. Azonban észrevevén engem, elhallgatott. Reggeliztek, a kocsi a ház elé robogott. Montesparre asszony vigasztalhatlannak látszott, hogy elveszti ifju barátné-

ját; nekem azonban úgy tetszett, hogy örül, hogy megszabadul ily veszedelmes vetélytárstól. Salcéde ur jó arcot csinált a dologhoz, Rolande asszony pedig, akár hogy hideg kedély volt, akár hogy nagy erőt tudott érvényesíteni az ügyességben, csak meglepetést mutatott s azt, hogy nem tud tenni a körülmények ellen.

Délben, midőn Páris felé haladtunk azon uton, mely a flamarandei ösvénnyel szemben volt, egy kerék eltörött s a kocsi felfordult. Szerencsére nem sérült meg senki, s a kereket annyira a mennyire helyre lehetett hozni, hogy tovább menjünk; de határozni kellett, hogy hová. A legközelebbi posta-állóhely négy mértföldnyire volt; de e nyomorult kunyhóban nem lehetett kijavíttatni a kocsit, tovább menni pedig képtelenségnek látszott. A gróf azt ajánlá, hogy éjszakára menjünk Flamarandeba. Kerestek valami szállító eszközt; nem volt semmi. Asszonyom, ki a megtestesült lemondás volt, biztosított, hogy ő gyalog is elmegy s ép erre határozták el magukat, midőn egy fogat hajtott el mellettünk, nagy örömkialtásokkal fogadván bennünket.

A Leville-család volt ez, mely Montesparreba ment ebédre, s a mely, látva zavarunkat, azt találta, hogy bolondok lennénk, ha vissza nem fordulnánk e jó uton oda, hol kocsink megcsináltatásának eszközei biztosítva vannak. E jó szomszédok annyira sürgettek, hogy a gróf kényszerítve hitte magát, engedni, nehogy szeszélyében nevetségesnek s ifju neje iránt embertelennek látszassék, a kinek két mértföldet kellett volna gyalogolnia, hogy az éjét a flamarandei szalmán tölthesse. Átültek tehát a Leville-ék kocsijába; a miénk távolról, lépésben követé azt. Visszaérkeztünk Montesparreba, hat órával azután, hogy elhagyók azt.

XI.

A bárónét egyedül találtuk, vendégei vadászni mentek s csak éjjelre voltak hazajövendők. A báróné sietett a grófnét ismét elszállásolni előbbi lakosztályában s midőn a gróf bőrröndjét nyitottam ki a kis szalonban, hallám, hogy így szólt a bárónéhoz: - Hogyan! az egész világ itthagya ma önt, még Salcéde is?

- Még Salcéde is, felelt ő. Itt akart ugyan maradni, de néhány nap óta nagy főfájása van s én kényszerítém, hogy csak menjen a többiekkel. Hogy is ne! Ő meg van szokva, hogy a levegőn éljen, a mi szalonjaink megfojtják.

A Leville-családdal ebédeltek s jókor visszavonultak, a nélkül, hogy várták volna a vadászokat; kik jelentették volt, hogy társaságuk egyik tagjánál ebédelnek, talán nem is térnek vissza, csak másnap. Azt határozattan ajánlák, hogy ne várják őket tiz órán tul. Tizenegy óráig senki haza nem érkezvén bezárták az ajtókat. Flamarande asszony igen el levén fáradva, lefeküdt, a gróf igen izgatottan, a szalonban maradt a bárónéval. Az előcsarnokban én csak arra vártam, hogy uram visszavonuljon s aludni küldjön, midőn a rostélynál zörgést véltem hallani. Némi habozás után, nem lévén biztos, hogy nem csalódtam-e, oda sieték. - Maradjon csak békével, szólt a kertész, ki a kapus teendőit teljesíté, ébren vagyok. Salcéde ur jött meg. A többiek csak holnap jönnek haza.

Elcsodálkoztam, hogy szembe nem jött velem Salcéde úr, ki a ház azon részében lakott, melyben a báróné szalonja s szobái voltak. Azt hittem, hogy a földszinten kerültük el egymást s hallani véltem szavát a szalonban. Nem volt ott. Erre azt gondoltam, hogy bizonyosan nagyon kimerült a vadászaton, s ágyba akart jutni, a nélkül, hogy mutassa magát. Negyed órával azután a gróf ur is elhagyta a bárónét, s így szólt hozzám: - Ma már nincs rád szükségem. - Senkisem jött haza? Kérdé tőlem a báróné. - Azt feleltem, hogy Salcéde ur egymagában megérkezett.

- De hát hol van, hogy mi csak nem is látjuk.

- Tán átöltözni ment, szólt gunnyal a gróf, s ön még elfogadhatja; hisz nincs nagyon késő.

Követtem uramat, ki a földszintre ment, hogy lakosztályához érjen. Nem ütközött meg, midőn a kis szalon szárnyas ablakát nyitva látta s csöndesen lépett be; csakhamar azonban elfojtott kiáltást hallék, s a grófot visszatántorogni látám, torkon ragadva tartván Salcéde urat, kit lakásán talált. A grófnak nem volt fegyvere; ha van, bizonyosan rögtön megöli Salcédet. Meg akarta fojtani, s a düh megkétszerezte erejét; de Salcéde mégis erősebb volt nála, kiszabadította magát kezei közül, s elég nyugodt hangon így szólt: Ne üssünk zajt, menjünk a kertbe! végezzünk a kertben!

A kertet az épülettől nem választá el fal. Az urak lehető távolra mentek, s e közben észrevettem, hogy a marquis egy virágcsokrot tart, melyet a küzködés közben sem ejtett el, s melyet most keblébe rejtett, a nélkül, hogy magán kívül levő uram észrevette volna. Az nem gondolt semmire, csak hogy megöli vetélytársát, mert megfordult, s így szólt hozzám: Két vadászfegyvert, a melyet legelőbb találász; sorsot huzunk, ki lő előbb. Szaladj!

- Nem fog találni, felelt Salcéde ur; ha az önét hozza el, használhatni fogja ön, ha bünösnek talál.

Eltávoztak s nekem első gondolatom volt, megtudni, ha a grófné részes volt-e Salcéde ur nagyon szemmel látható merényletében. Legjobbat téve is föl, minden esetre örök bucsut akart tőle venni. Bele egyezett-e a grófné ebbe?

Megálltam a kis szalonban s nem hallék semmi zajt. A hálószoza ajtaja nyitva volt. A küszöbre léptem. A grófné nem használt éjjeli mécset, és minden sötét volt. Nem mertem előbbre menni, s az ajtónál álltam, visszafojtva leheletemet is. Hallám a grófné lélegzetvételét, mely egyenlő s nyugodt volt, akár egy alvó gyermek édes lehelete. Nem folytathattam tovább vizsgálódásomat; csak azt vettem még észre, hogy az ablak, melyet forgó rekesz zárt el, nyitva volt; a grófné a meleg miatt gyakran aludt így.

XII.

Midőn befejeztem e vizsgálódást, melyből nem tudtam meg semmit, épen nem siettem a kért fegyverek keresésére, hanem alattomban a kert végébe lopóztam, a két ellenfél közelébe. Hevesen, elfojtott hangon, de azon határozott s félreérthetlen kézmozdulatokkal kísérve beszéltek, melyek az élet nagy válságaiban sajátjai az embereknek. Salcéde ur a gróf nyers kérdéseire önmegadva válaszolt, szándokai ártatlanságát bizonyítván. - Csak öntől tudtam meg, így szólt, hogy a grófnő a szobában van; midőn bementem, s midőn kijöttem egyre azt hívtam, hogy nincs ott. Nem láttam, nem is sejtettem ott létét. Együtt láttam önöket távozni. Tudhattam-e, hogy visszajöttek?

- Valami véletlen révén megtudta, hogy egy utközben való baleset kényszerített visszatérni.

- Nem hallottam senkitől.

- A kapustól sem, ki beeresztette?

- Ez emberrel egy szót sem válték.

- Miért jött hát vissza egyes egyedül, midőn társai mind a vadászat helyszínén maradtak?

- Egyedül én nem voltam részeg, s dorbézolásukat nem tudtam elszivelni.

- Ön ügyetlen, épen önnek kellene a részegséget tetetnie, s azt mondani, hogy hozzám jövőn, lakására vélt menni.

- Semmit sem kell tetetnem. Azt hittem, oly lakásba megyek, melyben senki sincs.

- Legyen hát! Ám ezt mért tevé? Ezt a kedélyes ábrándot magyarázza meg.

- Nem magyarázhatom meg, ábrándokat nem szokás magyarázni.

- Elég, felelt a gróf. Én nem akarom, hogy nőm akármely ábránd tárgya legyen az ön gondolatában. E rétre megyünk, melynek végén egy kis erdő van, ott sorsot huzunk, s a ki a puskát választja, azon helyen lelövi a másikat.

- Nem Adalbert, nem; Párisba adunk egymásnak találkozt s én kötelezem magam, hogy holnap indulok már oda, fogadni az ön rendeleteit.

- Azt reméli, hogy akkorra meglágyulok, hogy megnyugtatsanak... Nem, én az ön halálát vagy enyimet óhajtom, de rögtön... Károly nem jó...

Előléptem s jelentém, hogy Salcéde ur fegyvere nincs használható állapotban.

- Ez boszantó, kiáltá a gróf, magam megyek keresni! s hirtelen hévvel megindult, ám a másik percben egy hörgést hallatott, s kezét jobb oldalához kapván összerogyott. Májbaja, a harag által fokozva, megtagadta tőle az erőt, hogy boszuját ez órában hajtsa végre. Salcéde ur karjaiba vette őt s szó nélkül vitte a lakásig. A küszöbön az én gondjaimra bizta, s hozzám egy szót se szólva eltávozott.

Asszonyom mély álomból látszott fölébredni, s férjét önkívületben látván, segített ágyba helyezni, azután a bárónéért szaladt, a ki nem feküdt le s folyton Salcédere várt a szalonban, nem sejtve semmit.

A hölgyek a grófot ápolák, ki magához térve nem szólt a történetekről sem egyiknek, sem másiknak. Láttam, hogy nekem is hallgatnom kell. Más nap reggelre Salcéde elutazott, Montesparre asszony számára egy levelet hagyván hátra, melyben azt írta, hogy atyja komolyan megbetegedett, s hogy annak ápolására indul. A gróf, még mindig rosszul levén, csak este kelt föl, sokat kérdezősködött azonban kocsijáról, mely csak következő nap lőn készen.

Párisba az elbeszéltem esemény után negyed nap érkeztünk. Megérkezésünk más napján a gróf jókor reggel eltávozott, s délfelé igen halványan tért vissza. Kitaláltam, hogy a párbajról jön, s aggályosan tekinték reá. Mi bajom sincs, szólt lassu hangon. Meg vagyok boszulva. - Még az nap elküldött, hogy hirt hozzak Salcéde urról. A hírek igen rosztak voltak. - A marquis ur igen odáig van, szóltam beléptemkor. Nem éli tul e napot, s atyja meghalt a megrázkódattástól, azon állapotban látva fiát, melybe gróf ur juttatta.

A grófot ismét elővette rohama; mikor magához tért, becsukatta az ajtókat s így szólt hozzám:

- Károly, engem méltatlanul megcsaltak, de én kegyetlenül megboszulám magam. Egy kardcsapással megöltem ez ifjut, ki legjobb barátom volt, s amaz öszt, ki atyámnak volt legjobb barátja. Remélem, hogy mi hamarébb meghalok én is, mert megvetem az életet. Elkészítettem végrendeletemet, s sorsodat biztosítam. Számithatok-e örök diszkrétziódra? Csak te ismered ezen a világon e párbaj okát. Flamarande asszony, midőn meghallja azt, mindent tudni akar majd. Te nem mondasz el semmit, azt mondod, hogy nem tudsz semmit.

- Ezzel csak az igazságot mondom, gróf ur, mert én nem tudok semmit, s lehet, hogy a grófné se tud többet.

- Salcéde tudta nélkül időzött volna nála? S te ezt valószínűnek tartod?

- Lehetségesnek tartom.

- S mit akarhatott volna ott, ha elutazottnak hitte?

- Valami általa ott feledett tárgyhoz jutni, fölszíni a szoba illatát, tán egy virágcsokrot.

- Csokrot? Igen! Midőn fölhasítám mellét... a szerencsétlen csak úgy mutatta, mintha védené magát,... a kardba szaladt!... egy kiszáritott virágcsokrot találtak nála. Ah, ez szerelmük záloga volt, a bucsu ajándoka! S én azt hittem, hogy a botanikus szeszélye az, hogy e virágok haldoklás közben szívében legyenek. Remegő kézzel nyult utánuk, s én magam rendeltem el, hogy odaadják neki. Velök fogják eltemetni. Mindegy! boldogabb ő, mint én, a kit sirjáig fog emléke kinozni! Rövid életében egy napig legalább szeretve volt és én, én élhetek akár egy századig... engem nem szeret soha senki.

XIII.

El akartam oszlatni e szomorú gondolatot, melyet pedig igaznak tarték magam is. - Nem, jó barátom, így felelt, te csalódsz; nincs nő, ki szerethetne engem s Flamarande asszony is csak arra szorítkozik, hogy becsül. Nem az ő hibája, nem is rovom föl neki. Én tudom, miben rejlik a baj. Hogy a nők szeressék az embert, szeretni kell őket is szenvedélyesen, s így szeretni én nem tudok. Nincs bennem a rajongásnak s a bolondságnak az a mérve, mely őket mint felsőbb lényeket képes tekinteni. Rolmont kisasszony engem szépsége, kitűnő testi szervezete által nyert meg, mely gyönyörű sarjakat ígért családomnak. Szükséges volt e családot újra edzettebbé tenni, mert én gyöngé s beteges vagyok. Engem nagyon elkényeztettek gyermekkoromban, azt hittem, hogy majd gyermekeimet jobban fogom nevelhetni... Gyermekeimet! Hála legyen az istennek, hogy nincsenek, s nem óhajtom, hogy legyenek; nincs többé hitem, mely éltet. Óh én nagyon szerencsétlen vagyok.

Azt hittem, hogy sirni fog, de ő oly ember volt, ki nem sir soha. Beszéd közben kezeit tördelte, ez volt paroxysmusának legfőbb foka. Nagy kín volt ezt látnom. Eddig a hála csatolt hozzá csak, de rokonszenvet nem éreztem iránta. Nem szerettem semmibe sem vevő modorát, s megvető simaságát. Sokkal magába zárkózottabb s keményebb jellemnek tartám, semhogy rokonszenvet ébreszthetne; de mikor e száraz s tartózkodó embert olvadozni láttam magam előtt s föltárni lelke gyöngéit: élénk érdeklődés fogott el szerencsétlensége iránt.

Eléggé mondtam ugyan magamnak, hogy vannak az életnek rettentő izgalmi, melyeket ha magunkba fojtunk, azok fölemésztenek. A gróf e pillanatban parancsoló szükségét érzé annak, hogy föltárja szívé, s az egész világon csak előttem tehette azt, én levén az egyedüli ember, Salcéde uron kívül, ki ismerém a titkot, a párbaj okát. A mi sorsunk, alárendelt embereké az, hogy az esetleg beavat bennünket a családok titkaiba, s gyakran megtisztelő bizalom jelének vesszük, a mi a kényszerűség kifolyása. Én nem tápláltam illuziókat e részben; de mélyen megdöbbent, látnom ez embert, a kit fölöttem állónak tarték, most segítségért, tanácsért fordulni hozzám. E pillanatban éltem áldoztam volna érte s gyűlöltem nejét, a ki azt hívé, hogy férjét májbaja gyötri s nem is gondolt a szenvedés valódi okára.

Másnap reggel ismét elmentem Salcéde ur lakására, nem uram nevében, mert ő keményen megtiltá, hanem mintha Montesparre asszony megbízottja lennék. Az idősb Salcéde marquis temetésére készültek. Az ifjabb egy perczre, atyja haldoklásakor, magánál látszott lenni, de nem értett már semmit s állapota reménytelennek látszott.

Flamarande asszony e nap folytán a hozzá érkezett látogatók révén tudta meg, hogy az idősb Salcéde meghalt s hogy fia haldoklik. Jelen voltam a mint a csapás érte. Nem hatott annyira rá, mint mennyire én vártam, sok kérdést tett, a melyre nem tudtak felelni. Az ügy oly titokban tartatott, hogy nehéz sebesülről beszélván s párbajt gyanítván, senki sem tudta még, kivel vivott Salcéde ur.

Megvittem a történetek hírét uramnak. - Te azt mondod, szólta, hogy a grófné inkább meglepettnek mint megindultnak látszott? De nem kételkedik-e a hallottak valóságán?

- A grófné vagy büntelen, felelém, vagy kiválóan ügyes.

- Minden nő kiválóan ügyes! válaszolt, ezt már bölcsőjükben tanulják. Alattunk állnak a jóban, felettünk a rosszban. Szegény Salcéde! igaza volt, hogy kerülte őket, első tapasztalatát drágán fizette meg! Hát én, ki védelmeztem őket ellenében! Az ördög engem vigyen el, ha szerelmes nem voltam nőmben!

Rémes nevetése megfagyasztá véretem. - Gróf ur a gyűlölet felé közeledik, mondtam neki biztosan; vigyázzon ez érzelmre. Ezt még mindig a szerelem sugalja, csak hogy ez rosszabb amannál: ez szenvedély.

Ideges nevetése hidegségbe, komorságba ment át. - Óh ha ezáltal meg tudnám magam menteni az életunságtól! szólt s kezeit kinyújtá, az enyimet akarván megragadni, de én, tiszteletből, mintha nem is látom vala e mozdulatot, hátra tettem a kezem; azonban, tévé hozzá sóhajtván, arra vagyok ítélve, hogy éljek minden elfoglaltság nélkül, csak testi bajaimmal vesződvén. Szomorú kilátás oly emberre nézve, ki erejét s eszét valaha jobban érvényesíthetni vélte. Nem, Károly, a szenvedély, bárminő szenvedély, engem megmentene magamtól; de ezt én sohasem érem el, mert sokkal tisztább látással vagyok megáldva az emberi dolgokra nézve. Mizanthrop lettem s mi sem látszik előttem érdemesnek arra, hogy gyűlöljem, vagy hogy szeressem.

- De azért mégis áhítá ön a boszút...

- Iszonyatos volt e gyönyör, s én nem vágyom többé utána. Azt hittem, enyhíteni fog, s fokozá testi szenvedéseimet s végtelen komorságra kárhoztatott. Oh, ha becsületkérdés nem lett volna, én mindent megbocsátok.

XIV.

E perczben a grófné lépett be, s miután egészségi állapotáról tájékozta magát, tőlem tudakozódott lassu hangon, vajjon a gróf tudja-e Salcéde esetét. Félttem valamely tragikus bonyodalomtól s kértem a grófnét, ne szóljon ez esetről férjének, mig májbajának válsága véget nem ér.

Nem is lett az kérdés tárgya köztük, s a következő napok a nélkül multak el, hogy a grófné valami különös fájdalmat mutatott volna. Igaz, hogy több ízben elküldé inasát, hogy hirt hozzon a sebesültről, de az nap, melyen a gróf fagyos hangon így szólt hozzá: - Tudja-e kedvesem, hogy az ifju Salcéde elvesztette atyját, ő maga pedig nagyon rosszul van? - angyali ártatlanság hangján felelte a következőket: - Tudom, s nem akartam erről ön előtt szólni, nehogy nagyon felizgassam; de mert már mindent tud, azt hiszem, örömet okozok azt is elmondván önnek, hogy a legutóbbi hírek ön barátjáról jók. Remélik megmenthetni.

A gróf elhalványodott s így felelt: - Szerencsét kívánok önnek hozzá.

A grófné bámulása oly őszinte volt, hogy engem meglepett s szemem kérőleg függesztém a grófra, hogy magyarázza e választ oly enyhén, mint csak lehet. A grófné visszanyerte nyugalomát s így szólt: Ha igaz, a mit állítanak, hogy Salcéde párbajban sérült meg, csodálom, hogy nem önt hívta segédének, s hogy ön csak ma értesül arról, mi vele történt.

A gróf élesen szeme közé tekintett, s így felelt: - Én sebeztem meg Salcédet, mert gyermekesen viselte magát. Kompromittált valakit, a kit nekem tisztelnem kelle.

- S e valaki, kérdé a grófné, a ki a gróf tekintetét márvány-mozdulatlansággal állta ki, ki volt e valaki?

- Montesparre asszony.

- Hogyan! s ön megverekedett Montesparre asszonyért, ön?
 - Nem nagyon szeretem ugyan, elismerem. Bolondnak tartom, de elvégre is önnek barátnője s védelmezője kívülem nem volt senki. Mig Montesparreban voltunk, nem akartam botrányt csinálni. Ide adtam hát találkoztót neki. Ez történt. Tovább adhatja, ha tetszik.
 - Soha! kiáltott a grófné, nem hallgatók meg senkit, s nem felelek senkinek, a ki erről beszél. Hogyan magyaráznám meg, mikor magam sem értem. Salcéde ur kompromittálta Bertát! lehetséges-e ez? Hát nem akarta-e nőül venni? Nem volt-e becsületes ember s az ön legjobb barátja?
 - Nem barátom többé; alávalónak tartom őt, s azt akarom, hogy sohase lássuk többé. Ez önre nézve, azt hiszem, közönyös?
 - Az egyetlen, a mi érdekel, a veszedelem, melynek ön tudtom nélkül tette ki magát s a fájdalom, melyet Montesparre asszony bizonyára érez.
 - Montesparre asszony még mit sem tud. Szerelmese veszedelmét s felgyógyulását egyszerre fogja megtudni. Vállalkozik ön irni neki?
 - Semmi esetre sem, ha csak ön nem parancsolja; alig tudnám, hogy adjam elő neki, a mit ön ép most elmondott. Én viszonyukat oly tisztának s Salcéde jellemét oly lovagiasnak képzelem! Tudja-e ön barátom, hogy ön ez embert úgy mutatta be nekem, mint érdemes férfiut, holott most, miután ön megfenyíteni kényszerült, meg kell őt vetnem?
 - Nem fogunk többé beszélni róla, felelt Flamarande gróf hideg méltósággal; nevét sem említjük többé, s ha ön kedvem szerint akar cselekedni, Montesparre bárónéval sem fog felőle beszélni. A báróné nem is az ön korabeli nő. Igen tapasztalt önhöz képest. Szeretném, ha az önök rögtönzött nagy barátsága meglanyhulna annyira, hogy bizalmas gondolataikat ne cserélnék ki egymásközt.
 - Ebben is, mint mindenben, válaszolt a grófné, teljesitem az ön akaratát.
- Midőn elment, a gróf, ki nekem intett, hogy vonuljak mellékszobájába, behívott ismét.
- Hallottad, Károly? - Késtem a válaszszal. - Kivánom, folytatta, hogy tudd mindezt. Sejtet, miért hazudtam a grófnénak?
 - Hogy próbára tegye. Mert azt csak nem reméli gróf ur, hogy soha sem tudja meg az igazat.
 - Akarom, hogy mindaddig ne tudja meg, mig én tisztában nem leszek az ő valódi jellemével. Mit tudhat az ember egy nőről? Ez oly őszinte szeretetreméltóságot mutat, hogy képes lehetne engem az aljasság örvényébe dönteni.
 - Oh gróf ur! tizenhat évvel, egy böcsületes családból származva... az mégis szörnyü lenne, az lehetetlen.
 - Majd meglátjuk, mert én figyelni fogok. A multból nem tudhatok semmit, a jövő fog hát fölvilágosítani.

Még csak szeptember közepén voltunk. Még nem érkezett el az ivad, melyben Párisban letelepedhettünk volna. A gróf elvitte hát nejét normandiai birtokára. Láttam házi intézkedéseiből, hogy huzamos időt szándékozik ott tölteni. Salcéde ur valósággal jobban volt már, de azt mondták, hogy sokáig nem fogja elhagyni szobáját.

XV.

Alig hogy megtelepedtünk Menouvilleben, a levélhordó egy levelet adott át nekem, a grófné számára. Párisból volt kelteztve, de megismertem rajt Montesparre asszony irását, melyet több ízben volt alkalmam látni; azt hívtam, kötelességem e levelet uramhoz vinni, a ki azt parancsolá, hogy olvassam föl neki. Megőrzém e levelet, mely így hangzik:

»Elutazásod más napján érkeztem Párisba, édes barátnőm; annyira szükségét érzém, hogy lássalak, hogy beszéljek veled! Férjedtől valóban kegyetlenség volt ily pillanatban vinni el téged. Mely iszonyu dráma! Nem is tudom, hogy éltem tul. Salcéde megmentésének reménye volt, mi erőt adott ide sietnem. S meg is mentem őt! Az isten segítségemre lesz, de szörnyű fájdalom így elterülve látni ágyán, mint valamely szobrot egy sir felett! Tudod tán, kivel s miért vivott? Mondhatom neked, hogy ez nagyon jól őrzött titok. Segédekül titoktartó s biztos barátokat választottak, a te férjednek köztük kelle lenni. Nem tudsz te semmit felőle? Miért nem irtál nekem? Ha elveszek is bele, meg kell tudnom mindent! Szánj engem, édes szép gyermekem, s bátoríts, oly nagy bátorságra van szükségem. Szeresd mindig a te szegény Bertádat.«

Ne kézbesítsd e levelet, mondá nekem a gróf. Egyáltalán ne adj át semminő levelet, mielőtt én nem láttam. Akarom, hogy a grófné szakítson e bolondos bárónéval, a ki tönkre teszi hírnevét, anélkül, hogy gondolna is rá. E bensőség már is vészthozó volt rá. Mi sem veszedelmesb fiatal asszonyra nézve, mint bizalmaskodás egy férj-keresésben szenvedélyes özvegygyel. Minden baj ebből származott. Én is ostobán bizakodó voltam. A szerelemről hallván beszélni s Salcédet isteníteni, a grófnő megzavartatott, lényéből kiforgattatott, meglepetett. Az önszeretet is belé vegyült. Legjobb barátnőjétől elcsábítani jegyesét: e kísértésnek egy asszony sem állhat ellent, ez istenek élvezete.

- Van valami, a min én bámulok gróf ur, s ez az, hogy oly nagy megvetést tanusítván a nők iránt, s nem vevén ki e megvetés alól a grófnőt sem, ön mégis oly szempontból beszél róla, mintha soha a legkisebb gyanut sem táplálta volna iránta.

Flamarande gróf engedte magát általam kikérdeztetni, mintha csak egyenrangú lennék vele. Nem levén barátai - jelleme nem tűrte, hogy legyenek - nem is törekedett, hogy főlebb való embernek mutassa magát, legalább komornoka előtt nem. Ez nem azért hallgatott reá, hogy vitatkozzék vele, hanem hogy tanuljon tőle. - Jegyezd meg, Károly, szólt hozzám, hogy az én sorsombeli ember ép úgy viseli magát, ha nejét hűtlennek tartja, legyen bár az vétkes vagy nem, mint bármely rosszul nevelt nyárspolgár; saját kötelessége lett volna jobban örködni s ügyelni. A grófnéra sem nem haragszom, sem boszut nem forralok ellene. A valódi bűnös az, a kit megbüntettem, s a kit még megbüntetek, ha nagyon fel talál épülni. A nyomorult! soha nem bocsátom meg neki, hogy ki akart játszani. Tudod, kedves barátom, hogy a történetek előtti estén mint öcsémet kikérdeztem őt. Vigyázz, szólék hozzá, te nem szereted, s így megcsalod a bárónét.

- Nem csalom meg, felelt, én soha nem beszéltem neki szerelemről.

- Minthogy azonban szemmel láthatólag nagyon szerelmes vagy, tehát mást szeretsz?

- Senkit nem szeretek.

- Salcéde te hazudsz! te gyermek vagy, a kit én elég rosszul férfinak véltem. Látom, hogy azt hiszed, hogy megcsalhatsz; de mind hiába, én tisztán látok.

- Te nagyon megbántasz engem, válaszolt. Sokkal inkább szeretlek, sem hogy játszanám becsületteddel; előttem szent az. Ha más, mint te, kételkednék egyenességemben, számon kérném ezt tőle.

Tüzzel, a szenvedélyes ékesen szólás egy bizonyos nemével beszélt ezután atyám iránta való jószágáról, a támogatásról, melyben én részesítém az életbe való beléptekor, a számtalan szolgálatról, melyet én tettem neki. Rá voltam szedve, le voltam győzve, midőn azon oktalanságra vetemült, hogy azt mondja, hogy jobban tiszteli nőmet mint én magam, mert én hozzáférhetőnek gondolom valamely veszedelemre nézve. Ekkor elfeledkezvén magáról oly magasztalással beszélt róla, mint a szent Szüzről bármely vakbuzgó hívó: láttam, hogy szenvedélyesen szereti. Jobbnak találtam nem mondani meg, hogy azt észrevettem. Azt felelém, hogy bizom becsületében s tán ekkor maga is hitt abban. Sirt, én átöleltem, de nem tévesztém szem elől. Kértem, ne tánczoljon többször a grófnéval. Engedelmeskedett, de visszavonulása mennyire feltűnő volt. Bizonyára a grófné szemrehányást tőn neki, s az ő érzelmei kitörtek. Mindez oly gyorsan következett be, hogy a másnapi légyottot nem is sejthetém. Az én szemeim előtt!... Ah minő vakmerőség! Nem, nem, soha nem bocsátok meg! Ha szerelmes is voltam nőmbe, nem vagyok az többé. Büntetése az lesz, hogy nem látja a világot, hogy szigorúan őrizve lesz s ifjúsága elmuland szerelem nélkül, s mindennemű diadal nélkül. Még csak abban az élvezetben sem részesül, hogy féltékenynek lásson; nem leszek az. Házamban nem lesz viszály, nem küzködés; ez szórakozás lenne, s én azt akarom, hogy unja magát, hogy szépségének ne vegye semmi hasznát, hogy meg legyen fosztva a házi bajoktól, melyeket a nők imádnak, azt akarom, hogy színlelő s ellenálló képessége használat nélkül merüljön ki. Ime ezt akarom, s meg fogod látni, Károly, meg fogod látni, hogyan tudok én büntetni a nélkül, hogy látszanék a kéz, mely a sujtó ostort kezeli.

XVI.

Flamarande gróf képes volt arra, hogy szavát megtartsa. Politikai ürügy alatt meghasonlott minden szomszédjával, egyszerre tulzott eszmékkal lépvén föl, melyeket vagy vallott, vagy tettetett. Hidegen vitte tulságig visszautasító modorát, s vitatkozásai sértő voltát. Eltávolodtak tőle, s ő azon ürügy alatt, hogy nyugalomra van szüksége, megtiltá neijének mind a látogatások tételét, mind meghívások eszközését. A grófné e magányba utánozhatlan kedvességgel találta bele magát. Ez önmegadásban én ártatlansága bizonyítékát véltem látni. A gróf ellenkező értelemben magyarázta azt. - Tudja, hogy még rosszabb sorsot érdemel, mondá nekem. Szelidsége, melyet te annyira bámulsz, én előttem vallomás, melyet följegyezek.

Montesparre asszony másodszor így irt:

»Te nem feleltél nekem, Rolande! Értelek. Most már tudom, miért nem tevéd. Nem tudtad magad rá szánni, hogy előttem beszélj e szegény szerencsétlenről! Te tudtad, mit én nem is sejték, s most elvégre tudok; a te férjed volt az, ki halálos ellenségkép, féltékeny vadállatkép így bánt vele. Ah! mennyire gyűlölöm én a te kedves férjedet. De te, Rolande, mi a te szereped mindebben? El nem képzelhetem. Nem vagy coquette, tán szeretted Salcédet? Bizonyára hízelt volna neked elcsábítani tőlem őt, s lábaidnál látni ez elannyira tökéletes ifjut, ki oly sokkal magasabban áll ama komor férjnél, ki tapasztalatlanságodra rá kényszerítettet. Egy percznyi érzelemnyilvánulásod lehetett, a mit, Flamarande ur megtudott. Akármint történt is, te gyermek vagy s én megbocsátok neked. Fájdalmamban s megaláztatásomban is nagyon fölöttem érzem magam, mert én nem hagyom el a hűtlent, s éltemet neki szánom, bármi történjék is.

Ne légy meglepetve, ha jövőre megszüntetem levelezésünket s kerülni fogom, hogy találkozzunk. Te oly nevet viselsz, mely előttem gyűlöltté lett, s légy akár gyermek, akár perfid, én nem bízhatom többé benned.«

Azon nézetben voltom, hogy zárjuk le ismét a levelet, hogy a grófné azt megkapván, válaszából tájékozhatassuk magunkat.

- Nem, szólt a gróf, a válasz nem lenne egyéb hazug tiltakozásnál. E két nő közt lehetetlen minden további bizalmaskodás. Tedd el e levelet s ne szólj többé róla.

Egy reggel, midőn a grófné kissé roszul érzé magát, az orvos, ki minden két-három nap eljött, a gróf meglátogatására, vizsgálat s tanácskozás után tudatá, hogy a grófné reményteljes állapotban van. A grófnét határtalan öröm fogta el, s dicsekedve szaladt uramhoz, ki a dolgot látszólag igen jó képpel fogadta, de ki, midőn egyedül maradtunk, így szólt hozzám: Ime Károly, ez oldja meg a rejtélyt! e gyermek nem az enyém.

- Gróf ur bebizonyíthatni véli, hogy ez lehetetlen?

- Nem, az ily dolgok soha be nem bizonyíthatók; de én hat hónap óta vagyok házas, szenvedek a gondolatban, hogy nem remélhetek atyává lehetni teljes meggyógyulásom előtt. Nőm e reményt oly pillanatban valósítja, midőn szobájában egy idegen férfit találok. Itt van min gondolkodni. S én fogok gondolkodni!

S valóban igen sokat gondolkodott, míg a grófné az örömnél oly szent tisztasággal engedte át magát, hogy egy pillanatban meggyőződött, a másikban e csodálatos vakmerőség föllázított.

- Károly, szólt egy reggel a gróf, elszántam magam. Neked kell felvilágosítást adnod a törvényesség kérdésében. Atyád járatos volt ily ügyekben, te is bizonyára az vagy. Minő eszköz van arra, hogy az ember kikerülje az ily atyaságot? Bizonyára több is van.

- Egyetlen egy sincs, gróf ur, kivéve azt, a melynek vétkes gondolata bizonyára nem támadt fel önben soha.

- Légy nyugodt, én nem vagyok melodrámai hős, s a bűnnél mit sem tartok visszataszítóbbnak; de nem ismerhetem el bűnnek az ellenszegülést egy igazságtalan törvénytől szemben, s öntudatom tiltakozik, hogy nevemet s vagyonomat oly gyermekekre hagyjam, kiből nem vagyok bizonyos, enyém-e.

- De a kételkedés gróf ur...

- A kételkedés rosszabb mint a bizonyosság. Ha bizonyos lennék, értékesíteném javaimat, gondoskodnám a grófné sorsáról s magam kivándorolnék. Kételkedvén, tekintettel kell lennem iránta vagy általán nevetség tárgya leszek, mert nincs házasság, a melyik bizonyos lehetne, s a kétely ott oly rendes állapot, melyből mindenki nyugodtan elveszi a maga részét.

- S ön nem a magáét?

- Soha! A korlátlan egyenesség embere vagyok. Ez eszmékben növelkedtem. Nem hódolok ama lealacsonyító törvény előtt, melyet mások oly gyáván elfogadnak. Van-e mód eltitkolni a gyermek születését s nem iratni be a polgári lajstromba az én nevem alatt?

- Nincs, gróf ur, nincs eszköz azon büntetés kockázata nélkül, a melylyel az ily eltitkolás jár.

S a törvény szabványainak megfelelő felvilágosítást adék neki.

- Könyv nélkül tudom mindezt, felelt, s néhány nap óta magam is eleget forgatom a kódexet. Jó tehát! Első gondolatom mellett maradok. Ám írják be a gyermeket nevemre, de azután el kell a gyermeknek tűnnie.

A gróf oly határozottan beszélt, hogy homlokomról veríték csöppök csepegtek. El kell tűnnie, ismétlém gépileg.

- Te hát nézetemen vagy, szólt. Kell találnunk módot, mely nem idézi föl a törvényes büntetést, s mely a mellett megóalmazza az igazi törvényt, az emberiség erkölcsi törvényét. Én gondolkodni fogok e mód fölül. Gondolkodjál te is.

XVII.

Ez időközben érkezett meg Montesparre asszony egy harmadik levele.

»Rolande, bocsáss meg nekem. Igazságtalan, kegyetlen voltam. Vádoltalak, de most, ismétlem, bocsánatotok kérem. Mindent gyöngéden megvallék szegény betegünknek. S így mindent igazán tudok tőle; gyilkoló tudat ez rám nézve, de téged fölment. Te szenvedélyesen szeretve voltál, de még csak nem is sejtéd. Ezt nem lett volna szabad neked elmondanom, de én szeretem a határozott helyzeteket, s mert gyanum által megsértettelek, lehetetlen hibámat helyre nem hoznom a bocsánat által, melyet tőled alázattal kérek. Salcéde ur nem tudja, hogy irok neked. Reméli, hogy sohasem tudod meg szerelmét. Inkább meghalna, semhogy kimutatná ezt irántad. Sem irányomban, sem irányodban, sem Flamarande ur irányában nem bűnös ő. Senkinek sem ártott, csak magának. Irántam őszinte barátságot tanusított, a mit nem von el tőlem soha. Téged becsül, tisztel, s... imád, de erről nem tehet. Tőlem való elutazásod után be akart menni kis szobádba, mielőtt azt valaki rendbehozta, vagy elfoglalta volna. De nem; így is bűnösebbnek láttatom őt, mint a minő valóban. Csak kis szalónod előtt akart elmenni, anélkül, hogy bármit eleve tervezett volna; csak ablakaidat akarta látni. Az ablakok nyitva voltak s a hold egy csokrot világított meg, melyet ő reggel kezeidben látott, s melyet te a kis szalón asztalán feledtél. Kinyitá az üvegajtót, fölvette a csokrot, s szobádnak még küszöbét sem érinté, noha üresnek hitte azt. A perczben, melyben vissza akart menni, férjed ott érte őt. Ez nem akart hallani semmit, s Párisba adott neki találkozózt, hogy megvívjanak. Salcéde úgy vivott, mint egy örült, ki a halált keresi, s ha nem találta meg a mit keresett, csak azért történt, mert az isten nem akarta. Megmutatá vérértől öntözött virágcsokrodat. Óh minő szenvedély ez, s mily boldog vagy te, hogy ily ember szeret! De ő attól fél, hogy te megveted, s ha én önző volnék, azt kívánnám, hogy így legyen; akkor remélhetném szívét ép úgy meggyógyíthatni mint testét. Bármilyen történjék, én mindkettőtöknek barátja maradok. Elviszem őt magamhoz, mihelyt azon állapotban lesz, hogy az utat kiállja. Te írj csak egy szót hozzám számára, a részvét s a bocsánat egyetlen szavát. Nem ő kéri ezt, ő nem kér semmit; de szörnyen szenved helyzeted miatt. Félt, hogy férjed könnyelműségről vádol s szerencsétlenné tesz. Én is félek. Nyugtasd meg s válaszolj, könyörgök érte.

Berta.«

E levél igazolni látszott Flamarande grófnét. De a gróf nem hitt neki. - Salcédenek, szólt, most az egyszer van esze. Kibékült a bárónéval megvallván e platonikus szerelmet s a bárónénak főnhagyván a reményt, hogy hálából szintén szeretettetni fog. A báróné nem nagyon büszke; megbocsát mindent, ha házasság a vége. Ravaszkodni akart a grófnéval szemben s oly nagy-lelkűséget tanusított, minőre egy nő sem képes, s ő kevésbé, mint bárki. Tépd el e levelet; a válasz nem lenne őszintébb, mint a kérdés. Nem akarom látni ez asszonyi érzélgösségeket, melyek csupa fortély és tetetés, s melyeknek tán az a célja, hogy engem megcsaljanak.

A báróné negyedik levele, mely két hónap múlva érkezett, Montesparreből volt keltezve s így szólt:

»Ide értem vele, a hova jöttünk közben majd meghalt. Most már kissé jobban van, de én még nem vagyok nyugodt. Szegény atyjának emlékezete s a gondolat, hogy megzavarta házi békéteket, akadályozza épülését. Te meg, kegyetlen Rolande, te meg nem felelsz! Reám neheztelsz-e, vagy e szerencsétlent gyűlölöd, ki meghal éretted? Te talán rossz szándékról gyanusítod őt, a mivel férjed téged vádol! Tán Flamarande ur elfogja leveleinket. Az én leveleim egyébiránt téged a közvetlen igazság félreismerhetlen őszinteségével igazolnak. Mindenre kérlek, ha teheted, írj nekem egyetlen sort, egyetlen szót,

azt: »megbocsátok!« Ő nem kéri, nem is reméli; de ha megmutathatnám neki, biztos vagyok benne, hogy megmentném életét. Ne légy álszemérmes, én édes Rolandeom. Én remélem, hogy nem látjátok egymást többé, s azt is, hogy ő elfeled; de segíts nekem megmenteni őt. Az isten megfizeti azt neked.«

Még e levelet is félre tettük egy szekrénybe s nem adtuk át Flamarande asszonynak. A gróf azt állítja, hogy a báróné, regényes hajlamaival s kicsapongó szerelmével, minden áron a grófné megrontásán dolgozik. Én nem voltam e véleményen; megengedte, hogy ezt vitassam, s hogy mindent elmondjak, a mi a vádlott védelmére szolgált; de minden érvelésemre megvult makacs válasza: - Ő nem fogja soha viszont látni sem Salcédet, s nem fog látni soha senkit, a ki szerelemre gerjeszthetné; a gyermek pedig mulhatlanul el fog tűnni. Ezután, azt hiszem, a grófnőt úgy tekinthetem, mint a ki igazolva van.

XVIII.

Mig a gróf e komor tervekkel bajlódott, szegény nejének organikus vagy tetetett borus kedélyét szokatlan öröm váltá fel. Juliától tudtam ezt, a ki nem igen kérte magát, hogy csevegjen velem. - Asszonyunk igen különös lény, mondá ő; rendelkezik a szépség azon külszínével, mely valakit nővé tesz, de valóságban még gyermek ő. Csak meg kell gondolni, hogy tizenhét éves korában lesz anyává. Ez korán van, valóban; s ő mit sem tud az életről, s nem érzi magát szerencsétlennak oly helyzetben, mely kétségbeejtene minden gondolkodó lényt. Ő képes férjét még szeretni is, a ki bizonyára igen érdemes ember, de a ki mint férj éppen nem szeretetreméltó s minden lények legkelletlenebbike. Ön nem is tudja, mert nem forog a grófné belső szobáiban, mily szárazan, s mily magas hangból beszél ő mindig hozzá. Minden szónál helyre igazítja, rendre utasítja, mint valami vén tanító növendékével úgy bánt vele. Csak én hozzá beszélne úgy, majd megmondanám neki a magamét; de ő, mint a bárány, kire a farkas tekint, reszket, becsukja szemeit s mit sem felel. Azt hiszi, megérdemli e bánásmódot, tudatlannak, műveletlennak mondja magát, s azt gondolja, hogy nagyon meg van tisztelve az által, hogy férje nőül vette; nem szenved, s ha én szólok valamit, biztosít, hogy ő igen boldog. A gróf bizvást börtönbe zárhatná kenyérre és vízre, a nélkül, hogy ő ezt igaztalannak tartaná.

Midőn azt kértem Juliától, urnője nem kívánczik-e vissza Montesparreba, s hogy e magányos kastélyban való hosszas tartózkodás nem untatja-e: - Hozzá szokott, felelte ő. Eleintén unatkozott s ezt annak tulajdonítja ő maga, hogy ő nem tudja úgy magát elfoglalni, mint a gróf, ki visszavonul szobájába, s olvas egész nap. Elkezdett ő is olvasni történelmi könyveket, de azok nem tetszettek neki s folyton ásitott mellettök. Mióta kis babát vár, egészen megváltozott, oly szenvedélylyel veti magát e szeretet karjaiba, mint oly nő, ki soha nem ismert mást. Nem gondol, csak erre; már látja kis csecsemőjét álmában, gondolkodik, milyen lesz arca, imádkozik, sir, és nevet. Szereti férjét, mert anyává tette őt; s azt mondja, hogy nagyon boldog, hogy e magányba hozta őt férje, mert itt szabad minden ideje, s soha sem kell mással foglalkoznia mint gyermekével, s azóta nem tesz mást, csak vánkoscákat himez, s apró főkötőket horgol. De tanulni is akar, mert arra számít, hogy ő vezetheti gyermeke első nevelését; azért olvas, kivonatol, rajzol, zongoráját kinozza; szóval a legboldogabb minden lény között. Bizony az isten nagy jót tett vele, midőn ily egyszerűnek teremté.

- Azt akarja mondani, a mit minden nő mond róla, hogy nincs ítélete, szelleme?

- Nos igen, felelt Julia, s nem ez-e az ön véleménye is felőle? A gróf ur azért választá e nőt, hogy csak neki legyen esze a házasság életben; ez igen illik jelleméhez.

A grófné állapota már igen nyilvánossá lőn, midőn a gróf elhatározta, hogy a telet Sévinesben, Orleans közelében, a Loire partján töltik. Nem indokolta e lakhelyváltozást semmivel sem. A grófné nem is tett kérdést, s készülődött. - Hiszen kincsemet mindenhova magammal viszem, szólt Juliához. Én mindenütt boldog leszek.

Noha mosolygó s buja vidéken feküdt, Sévines mégis igen szomorú hely volt; a sík földön végig folyó nagy folyam, széles homokpartjaival, épen nem versenyezhetett a meredek folyópartok látványával. A park nagy volt s igen szép azokra nézve, kik szeretik a hatalmas árnyak keltette hangulatot; de e leveleiktől megfosztott s hollókkal népesített fákat most látni halálosan egyhangú volt. - A gróf atyja halála óta nem volt Sévines-ben. Első dolgának tartá - a cselédek nagy bámulatára - a plébánia sirboltjába menni, atyja sirjának meglátogatására. A kocsis, ki egyike volt a legrégibb cselédeknek a háznál, látván urát a sirboltba menni, így szólt hozzám: - Ha a gróf most nyájasan szól atyjához, ez lesz az első ily beszéd, melyben az öreg részesül tőle. Én elhiszem, hogy szerették egymást, de mindkettőnek egyforma kedve tölt a pörlekedésben s szüntelenül veszekedtek.

XIX.

Néhány nap múlva a gróf így szólt hozzám:

- Károly utra kell kelned s dajkát keresned a kedves örökösnek, a kit nekem szántak. Jól válaszsz. Azt akarom, hogy a gyermek miben se szenvedjen, de kell, hogy a dajka ne innen való legyen, s hogy ne ismerjen senkit. Fizesd meg drágán s tudasd vele, hogy nekem vakon s ellenmondás nélkül engedelmeskedni kell. - Haboztam; uram terveitől, megvallom, féltem. Kijelentém neki, hogy mielőtt végrehajtásához fognék, ismerni akarom szándokát. Legyen, felelt ő; mindez igen egyszerű. A dajkának özvegynek vagy leánynak kell lennie, hogy ne legyen családja, vagy legalább közel rokona. A gyermek be levén iktatva s megkeresztelve, a dajkával elküldöm innét messze. Azt akarom, hogy azon helyen, melyet én kijelölök, a legteljesebb inkognitóban éljen. Megváltoztatja nevét s a gyermeket úgy fogja feltüntetni, mintha az övé volna. Minden lehető gondja lesz rá s rendeleteimet teljesíteni. Mondd meg neki, hogy szerencsésé teheti magát, anélkül, hogy valakinek ártana, s bármit kockáztatna.

- Nem fogja hinni, gróf ur; mert kockáztatnia kell, hogy végrehajtó s bűnrészes legyen egy gyermek-sikkasztás kisebb büntényében.

- E kockázatot te és én viseljük, Károly, de úgy fogunk eljárni, hogy mi is fedve legyünk.

- Gróf ur azt akarja, hogy a gyermek jó egészségben éljen, s ne szenvedjen semmiben?

- Teljességgel azt akarom. Nem állok boszut oly lényen, kinek nincs tudata a jóról s a rosszról.

- Ha jól értettem gróf ur azt akarja, hogy a gyermek felnővén, ne tudja, ki ő, s hogy azt senki se is mondhasza meg neki.

- Eltaláltad.

- De ezt igen nehéz lesz végrehajtani.

- Pénzzel minden lehetséges. Keress egy szegény, szerencsétlen és becsületes nőt; azt elvezeted messze, igen messze; ha lehet ki Franciaországból; legalább is akkora utat téssz, a mekkorát csak a gyermek megbír. Letelepdel valami vad, elhagyott faluban. A dajka ott úgy neveli a gyermeket, mintha az övé volna; sem jobban, sem rosszabbul. Busásan megjutalmazom, ha három évig jól neveli. Különben te fel fogsz rá ügyelni; de fölösleges mindezt eleve elmondani neki. Csak hogy a kellő napon itt legyen, s ne tudjon mást, mint hogy nekem engedelmeskedni, s csakis nekem engedelmeskedni kell; te reád bizom, hogy a terveim kivételére

alkalmas egyént megválaszd, csak hogy ment legyen minden családi köteléktől s kész legyen becsületes uton keresni szép pénzt.

- De mit mond a grófné?

- A mit akar. A gyermeket halott gyanánt kell feltüntetni előtte s reá nézve az is kell, hogy legyen. A dajkaságban meghalt. Ez lesz a mentség.

- De a grófné is meghal bele.

- Ugyan!

- Már is egész szenvedélylyel anya ő, gróf ur!

- Nem akarom, hogy meghaljon. Szórakoztatni fogom. Lesznek könyvek s készen várom azokat; de határozatom megdönthetlen. Megesküdtem ide érkeztemkor atyám sirjára, mert egy főponton, a család becsületében, mi, én meg ő, értjük egymást. - Nem kell idegen sarj, nem kell korcs-ivadék! Inkább vétek, mint gyalázat terhelje lelkemet. De nekem nincsenek szenvedélyeim. Vétek sem lesz; századunk jobban ért ahhoz, mint a mult századok, hogy a büntetést pusztán erkölcsivé tegye.

- Elvenni egy gyermeket anyjától! S ha az anya nem vétke? Ha csokrát a nélkül vették el, hogy ő tudta volna? s ha úgy mentek be hozzá, hogy ő nem is gyanítá? S ha e gyermek az öné?

- Nem lehetek benne biztos s annál rosszabb reá nézve. Eszes asszony mindig meg tudja tenni, hogy ne keltsen reményeket valamely férfiban, s hogy ne zavartassa meg a férj nyugalma; ezt fölösleges is vitatni. Azért jöttem ide lakni, hogy emlékeim valóságos szentélyében legyek. Itt zártam le anyám szemeit, ki szeplőtlen s büntelen nő volt. Ő jóváhagyná mai tettemet s atyám elősegítne abban. S te, Károly, visszautasítod a kért segítséget?

- Engedelmeskedni fogok gróf ur, de csak egy lényeges föltétel mellett: s ez az, hogy ön aláír egy nyilatkozatot, melyet én néma tépelődésemben már kigondolék, hogy az esetre, ha fölfedeztetnénk, mind ön, mind én földve legyünk.

Ime a nyilatkozat, melyet fogalmaztam: Én, Flamarande Adalbert gróf kijelentem, hogy Flamarande Gaston Lajost, fiamat, délre küldém, hogy ott megfelelő egészségi szabványok szerint neveltessék, a mit én szükségesnek tarték, hogy megóvjam őt amaz örökletes betegségtől, melybe atyám bele halt, s melyben én egész éltemen át szenvedtem. Meghozván az áldozatot, hogy ő rögtön eltávolíttassék tőlem, csak vele szemben való kötelességemet vélem teljesíteni.

A gróf sokáig vonakodott aláírni e kis lapot. Képmutatásnak, gyávaságnak tetszett az előtte. Azt állítá, hogy nem akar hazudni. Azt mondtam neki, hogy gyermekét holtnak adván ki, inkább hazudik. - Nem úgy van, felelt. Valamely rögtöni esemény, melyre számithatni véltem, fölmentett volna a hazugságtól, míg valamely más szerencsétlenség nem jött volna közbe.

- Jó tehát! vegye rá a grófnét, hogy egyezzek bele az elválasztásba. Győzze meg arról, hogy az okok, melyeket a nyilatkozatban felsoroltam, fia élete szempontjából teszik azt szükségessé. Ezt megmondani kevésbé lesz kegyetlen, mint azt, hogy az általa alig ismert gyermek tőle távol meghalt.

- Nem! nem! kiáltott a gróf, akarom, hogy sirjon keservesen. Ez lesz büntetése, a mely még igen enyhe az ő bűnéhez képest.

Azután komor tekintetet vetvén az ónszinű folyamra, mely a menyböltöt szürkén s haragosan tükrözé vissza: - Az ég velem, az ég mellettem van! - szólt. Add ide azt a nyilatkozatot, mert el kell rejtenem bosszum indokát, hogy biztosítsam hatását.

XX.

Aláírta azt, s én megigérttem, hogy engedelmeskedem neki. Az indított erre, hogy ismertem egy nőt, a ki iránt biztos lehettem. Egy nizzai szobalány volt ez, kit Párisban ismertem, s ki, valami hiba folytán elüzve, most hely nélkül nyomorgott, karján alig megszületett gyermekével. Hozzá siettem s biztosítám magam hallgatagságáról. Igen finom, s megbízható személy volt ő s igen jó anya; két föltételt szabott: a gyermeket, kit reá bizandók voltunk, szülőföldre akarta vinni; egész családja egy nővéréből állt ott, ki őt igen szerette, s kinek megvallá vétjét levél útján. Ez asszony gyermekestől magához hívta őt; oda akart hát menni, s a kis csecsemőt saját gyermekének adva ki, valódi magzatát Páris körül dajkaságban helyezte volna el. Kötelezte magát, hogy a tápgyermeket neveli három éves koráig, a mikor visszanyerni remélé saját sarját. E nőnek nem volt más célja, csak az, hogy szabaduljon a nyomorból s szerezzon annyit, mennyivel fölnevelheti fiát. Én magam részéről kikötöttem, hogy nővére soha a titokba beavatva ne legyen. Nagy előleget adtam neki, s midőn a grófné lebetegedése közeledett, Orleansba rendelém, mert a gróf akarata az volt, hogy a házban csak a szükséges perczben jelenjék meg.

Mig mi e szomoru előkészületekkel foglalkozánk, a grófné csipkéket horgolt a vörös selyem bölcső körül. Szobáját nem hagyta el, s uram alig, én soha nem láttam. Szerettem, hogy nem vagyok tanuja az örömnök, a melyet csakhamar legmélyebb szomorusággá változtatandó voltam, s kerültem azt is, hogy Juliával beszéljek a grófnéről.

Május 15-én - 1841-ben - éjjel érzé a grófné az első fájdalmakat, s én postakocsin siettem Orleansba a szülészért s a dajkáért. Csak egy mértföldet kellett mennem; de az is halálosan hosszúnak tetszett előttem. A Loire, melynek partjain haladtam, rakoncátlanul hánykódott medrében s azzal fenyegetett, hogy elvágja utamat, ha soká találok késni a városban. Az előtte való napokon esett; az ég fekete, a szél metsző volt. A kocsis sebes vágatva haladott, s az orvos egy percz alatt utrakész volt. De visszautasítá a postakocsit, azt mondván, hogy jobban ismeri az utat mint mi, s saját kocsiján indult el. Én a dajkát keresni mentem, a ki a perczben, midőn el kelle hagynia gyermekét, hogy azt egy barátnőjére bizza, nagyon sirt. Kénytelen voltam komoran reá szólni, hogy siettessem, s azután haladéktalanul megindultam vele Sévines felé. A nap közel volt, midőn a szürkület homályánál megláttam a park nagy fáit, a melyeknek lábait a folyam sárga habjai mosták. Szivem elszorult: fáztam. E kocsis, ki dühvel verte a Loiretől megijedt lovait; e nő, ki oldalamon sirt; e kastély, mely annyi fájdalmas jelenetnek leendett színhelye... mindez oly szomorító volt s én reszketek, mint valami büntetett.

Az orvos előttünk érkezett meg, s a gyermek már megszületett. A grófné egy panaszhangot sem hallatott. A gróf alig akarta hinni, hogy már minden megtörtént. Megmutatták neki fiát; meg sem nézte, nem is érinté. Ép oly nyugodtnak látszott, a milyen izgatott voltam én. - Minden jól megy, szólt félre vonva engem. Nagyon jól számítottam e tájt a vizáradásra, s ime, akkora következett be, mely fölülmulja reményeimet. A réten át már a parkba nyomul. Holnap a dajka a gyermekkel ez oldalon fog sétálni. Kell, hogy lássák oda menni, s hogy ne lássák visszajönni. Értesz?

- Hova rejtsem hát?

- Tulajdon lakosztályomba, a hova a folyosón át vezetheted. Az a fő, hogy ne lássák. Majd elvonom a figyelmet. Éjjel egy kocsi fog várni. Te fölülpsz arra a gyermekkel s a dajkával; s délre hajtatsz, a nélkül, hogy bárhol megállnál; azonban várj. A mennyire lehet kevésbé akarom tragikussá tenni a dolgot. Hivd ide az orvost.

Az orvos megjelent, s midőn dicsérte a grófné bátorságát s jó kedvét: - Orvos ur, így szólt a gróf, ne higgyen e jó kedvben. A grófné igen ideges s nagyon szenvedélyes. Igyekezék rábirni, hogy nyugodjék s ne lássa a gyermeket néhány óra előtt.

Az orvos kötelességének hitte hozzájárulni ez elővigyázatos rendszabályhoz. A grófné nem akart aludni. A gróf biztatta, azt mondván, hogy ez szükséges. Erre látni akarta gyermekét. Oly kedvesen panaszkodott, hogy miért nem hagyják neki magának szoptatni gyermekét, s azután azért, hogy még a dajkát sem mutatták meg neki. A gróf kényszerítve látta magát bele-
szólni a dologba s száraz, parancsoló hangján beszélt neki. Ő szót fogadott, bezárkózott Juliával, s a kimerültség által legyőzve csakhamar elaludt.

E közben az árvíz egyre terjedt; az orvos nem mert utnak indulni. A partmenti parasztok kétségbe voltak esve, s marháikat és butoraikat igyekeztek megmenteni. A kastélyban, noha mi veszélytől sem lehetett tartani s noha már hozzá voltak szoktatva az ily szomorú látványhoz, még is igen szomorúak s izgatottak voltak; az asszonyok féltek vagy jajgattak azon nagy romlás felett, mely előre láthatólag bekövetkezendő volt. Délután egy óra felé a gróf a rétet ment megtekinteni, mely a víz s a fövény hatalmas áradata által már majdnem el volt borítva; egyszersmind azt monda, hogy már eltüntethetném a dajkát s a gyermeket. Az eső nem esett, sőt egy-egy halvány napsugár is megvilágítja a tájt. A gróf azt akarta, hogy a dajka a rét felé menjen s azon tájon ejtsen el egy kendőt s valami a gyermekhez tartozó tárgyat s azután jöjjön velem s én rejtsem el. Erre lármát kellett volna ütnöm, óvintézkedések történtek volna, hogy a grófné ne tudjon meg semmit. Az ez esemény követte zavarban kellett volna nekem a gyermekkel s a dajkával utnak erednem, a nélkül hogy bárki meglátna, s azon ürügy alatt, hogy keresésükre indulok. A gróf mindent pontosan előre kiszámított, de engem nagy ijedtség fogott el s megtagadtam a cselekvést.

- Gróf ur, kiálték, látom, hogy ön a leglényegesebb dologban ki akar engem játszani; daczára ígéreteinek, törvény ellen akar cselekedni. Okvetlenül be kell a gyermeket mutatni a községi hatóságnak, kell, hogy ön magáénak ismerje el; mindez okvetlenül szükséges; különben ön bűnvádi keresetnek, vádnak, s fogságnak teszi ki magát.

- Tudom, felelt. S kiteszem magam mindennek! S te ellenszegülsz?

- Ellenszegülök, gróf ur. Semmi törvényellenesség, ez jelszavam. Ugy szólva állásomnál fogva ismervén a törvényt, menthetlen lennék, ha kijátszani engedném.

A gróf valami jelentékeny összegről szólt, mit szerezhetnék, de látva, hogy csak megsért, anélkül, hogy meggyőzne, engedett.

- Tehát a grófné meglátja fiát, szólt! Azt akartam, az ő érdekében, hogy ne legyen ideje hozzá szoknia; de mert te félsz?...

- Félek megölni a grófnét, kiálték, s ha ki kell mondanom, egyébtől nem félek.

Egy percze elcsöndesült, s azután különös hangon így szólt hozzám: - Hozzák ide fiamat!

Engedelmeskedtem e váratlan parancsnak s nem mertem kérdezősködni.

A dajka behozta a fiut.

- Hagyjátok nálam, szólt hozzánk a gróf, s vonuljatok vissza.

A dajka megijedt s ösztönszerűleg kebléhez szorította a kisdedit.

- Nem értettetek? kérde hidegen a gróf. Tegye a gyermeket ágyamra s csak akkor jöjjön vissza, ha csöngetek.

Eltávoztunk; de én az ajtónál maradtam; fülem az ajtóra, szemem a kulcslyukra illesztém. Én is féltettem e szerencsétlen apró teremtményt. El voltam határozva védni őt, anélkül, hogy gondolatommal magamban is alakot öltetni mertem volna.

S ekkor oly bizarr dolgot láttam, mely kételkedést keltett bennem uram eszének józan volta iránt.

XXI.

A gyermek az ágyon aludt. A gróf hálószobájában egy kis aranyos s igazgyöngyös kereszt volt, melyet anyjától öröklött; ezt most az apró teremtményre tette:

- Ime, szólt, a rettenetes próba! Gyermek! az ur nevében szólitalak fel, igazat szólj! Ha atyád nevét mondom ki, nyisd föl szemeidet. - S erre nyílt hangon, különös magatartással háromszor kiáltá: Flamarande, Flamarande, Flamarande!

A kis teremtmény nem mozdult. Erre a gróf, mintha értette volna, így szólt hozzá:

- Tehát nem vagy az én fiam? Talán nyilatkozni fogsz atyád nevére s háromszor kiáltott: Salcéde, Salcéde, Salcéde!

A véletlen úgy akará, hogy a kicsike kinyissa szemeit, mire a gróf élénken megrázta a csengetyűt.

A dajkát hívtam, ki közel volt, s beküldtem. A gróf átadván neki a gyermeket, így szólt: - Legyen utrakész!

Engem visszatartott: - Fogass be, mondá: a községhez megyünk. A nagy hazugság legyen hát megkoronázva. Reggel lesz a keresztelés s holnap este az elutazás.

A községhez két kilométernyire volt a kastélytól. A gróf felültette a kocsiba a dajkát s a gyermeket, s midőn őt is fel akartam segíteni: - A külső ülésre ülök, szólt. Jer oda mellém. - Aztán a kocsishoz fordult: - Add ide a gyeplőt, József; én hajtok. Te ülj be a kocsiba. Ma én leszek a te kocsisod.

- Gróf ur, szólt József, e ló igen féktelen. Nyolcz nap óta nem volt befogva, s ma az ut is roszt.

- Nos éppen azért, felelt a gróf könnyedén helyére ugorván. Te elfeleded, fiam, hogy mesterségedet tőlem tanultad.

József, lehet, hogy tiszteletből s lehet, hogy félelemből, állva maradt a hátulso ülésen. A ló rémitően zabolátlankodott, s a gróf még ostorozta; szélvész-sebesen rohantunk. Igen meg voltam rémülve. Örült-e Flamarande ur? Mindnyájunkat a Loireba akar-e temetni magával?

Szerencsére a sévinesi falu azon ut mentén volt, a mely egyenes vonalban elvezetett a folyótól; de át kelle mennünk egy kis mellék-ágon, melyet az ár hihetőleg szintén megnövelt. Baj nélkül, de nem ijedség nélkül hatoltunk át rajt. Csak a gróf volt érzéketlen.

Jelen voltam mint tanu a gyermek föl vételén, ki Flamarande Gaston Lajos nevet nyert; midőn újra felültünk az első ülésre, így szólt hozzám a gróf: - Soha sem hajtottál még?

- Néha, egy-egy kis kocsit.

- Akkor hajthatsz e kocsin is; fogd a gyeplőt.

Szót fogadtam, de a kis patak átjárásánál vissza akartam adni a gyeplőt.

- Nem, szólt, hajts csak; és közébe csapkodott a lónak, mely egy pillanat alatt átkapta a kocsit e meter-mélységű vízzel telt árkon. Ekkor elvette tőlem a gyeplőt.

- Jól van, szólt, eléggé értesz hozzá; holnap este e kocsi s e ló rendelkezésedre áll. E lovat Zamorenak hívják, már ismerheted. Mindenre képes ez. Egész éjjel hajtod, meg sem állván, mig csak össze nem rogy. Ha elvész is, ne törődjél vele, s válts postalovat, ha ez megrokkant. De meg ne állj, csak utazásod célpontján.

- S ha a gyermek megbetegszik az utban?

- Meg ne állj.

- S ha meghal?

- Az ily gyermekek nem halnak meg. De igaz; el tudod-e változtatni alakodat? Leváगतod-e szakáladat, s teszesz-e fel parókát? Estére menj a hetes számú tárházba, itt a kulcsa. Házasságom előtt szindarabot játsztak itt. Oda vitettem minden hozzátartozót. Ott találatsz kellékeket. Te ügyes vagy s értelmes. A mint hajtani megtanultál, meg kell tanulnod átváltozni is; a mit nem tudunk, rögtönzés által pótoljuk.

Másnap a gyermeket ideiglenesen megkeresztelték. Délben a gróf magához hivatott. - Te igen zavart vagy, szólt. Látom, hogy itt nem lész segélyemre. Fogasd be hát Zamoret, s hajts montcarreai majoromba s hajtsd be ott a pénzt, melyre szükségem van. Bevárod az estét, s a helyett, hogy ide visszajönnél, a versioni erdő elején, ott a hol nyolcz nap előtt montcarreai ügyeimről szóltam neked, vársz reám.

Midőn József átadta nekem Zamoret, látván hogy nagy figyelmet fordítok arra, hogy hogyan fogja ő: - Én azt hiszem, mondá, hogy az örökös feletti öröm egy kissé megzavarta a gróf agyvelejét. Önnel hajtani Zamoret; ez mégis sok! Mit gondol ön! Károly ur?

- Majd utközben gondolkodom róla, felelék. Sohasem gondolkodom, mielőtt engedelmeskedném.

A montcarreai major igen közel volt s az utak arra nem voltak elromolva. A majoros átadta a pénzt. De én nála maradtam ebéden, hogy estéig az idő elteljék. Kifejezhetlenül izgatott valék; de uralkodtam magamon. Végre érkezett az éj, mely komor, esős volt. A versioni erdőhöz hajtatték s ott egy órát vártam. Ez időt azzal töltém, hogy Zamoret simogattam, nehogy mindent összezuzzon. A szegény állat meg nem tudta fogni, hogy ily közel a kastélyhoz, miért nem hajtattunk oda s én simogatván szomoruan gondolám: Te nem tudod Zámoré, hogy te oda nem térsz vissza soha.

XXII.

Végre tíz óra felé hallám a sötétben a gyermek gyöngye sirását, mely egyre közelebb hangzott. A gróf az erdő bozótján át egyenes irányban vezette a dajkát. Szó nélkül beültette a kocsiba, fölült mellém, s úgy egy angol mértföldnyire, a mit megjártunk tíz percz alatt, hajtotta a lovat. Akkor így szólt hozzám: - Ime az út, melyen haladnotok kell. Ismerem Zamoret, ő e gyorsasággal fog menni reggeli három-négy óráig. Akkor Vierzon közelében lesztek. Ott állj meg s olvasd el részletes utasításaimat, melyek itt vannak; el ne veszítsd azokat.

Egy papircsomagot adott át, leugrott s eltűnt.

Zámoré bámulatra méltó állat volt. A gróf tizezer frankot adott érte, s azt mondá, nem adja semmi áron. Nem volt féktelen, csak türelmetlen; ha nem ellenkeztek vele, oly rohamos, egyenletes s folytonos futásnak eredt, hogy meg nem ijedt semmitől, nem tért ki semmi elől, s nem mutatott semmi kedvet azon kívül, hogy előre hatoljon. Már ismertem s nem féltem tőle; sőt alig is tartám. Vágtatott, csak vágtatott, tisztán látván a sötétben is, mert a kocsilámpákat szándékosan nem gyújtám meg. A kocsi belsejében a dajka nem is mocczant; a gyermek aludni látszott. Nekem mi szükségem sem volt az alvásra; lázam volt. Úgy haladtam előre, akár csak álomban. Éles szél korbácsolta arczomat s ez egy kissé magamhoz hozott. Egy rögeszmém volt, melyet ismételtettem, fojtott hangon, de kiejtve minden szótagot, mintha szükségét éreztem volna, hogy valaki mondja mindezt nekem. Ha visszautasítod e küldetést, urad megöli e kisdedet, mert ő, ha nem is gyilkos, de örült; e gyermeket ellopván anyjától, megmented; menj tehát, ez kötelességed, parancsoló kötelességed! S ismétlém magamnak méléző hangon: Parancsoló, parancsoló!

Már elhagytuk Loget, mely ez időtájt Vierzon előtt az utolsó postaállomás volt. Zamore, mely pillanatra sem lassította meg rohanását, egyszerre csak megállapodott s le akart feküdni. Leszálltam s orrlukait megtöröltem kendőmmel, melyet egészen elborított a vér. A vierzoni harangok hangja nem nagy távolból hallatszott. Megnéztem órát; uram számításához képest egy órai előnyben voltunk. Pihenni hagyhattam hát egy kevéssé a nemes állatot. E szünetet felhasználtam, hogy megnézzem az írást, melyet uram adott át. El voltam látva egy kis készülékkel is, melylyel világot gyujthattam.

»1-o. Kevés távolban Vierzontól megállapodol öt perczre, hogy átváltoztasd arcodat, mert e városban ismerősre akadhatnál. Ha a lovat el kell valahol helyezned, nevezd magad Le Seuil Jakabnak, és mondd, hogy lovadért tizenöt nap mulva térsz vissza. Ellátását fizesd ki előre. A második §-ról akkor értesülsz, midőn a postalovak be levén fogva, te fölülsz a kocsiba. Vigyázz, hogy a dajka le ne szálljon, se ne láttassa magát, sem Vierzonban, sem másutt.«

Meghagytam a nizzai nőnek, hogy jól zárkózzék be, s megrántván Zamore zaboláját, megkisértém utnak indulni. A ló vonakodott. Még néhány perczig vártam; akkor lábával kapált, mintegy mutatván, hogy indulni akar. Felültem tehát; a ló véromlása mintha megszűnt volna. Ujra belekezdett bámulatos ügetésébe, csak fejét szögzé le: hátrafordulván, a kelő nap fényénél láttam az ut fehérén egyre ömlő vérenek nyomát. Így ért az állomásra, s mire kifogták, összerogyott, hogy ne keljen fel többé. - Lovának vége van, kiálták hozzám.

Nem tudom leírni a benyomást, melyet ez előrelátott esemény gyakorolt reám, s a fájdalmas érzést, melyet kiálltam, midőn mondták: - Szép állat! minő szerencsétlenség!

Tíz percz mulva, nem engedvén időt a kérdezősködéssre s nem mondván semminő nevet, a kocsiban ültem, mely a bourgesi uton robogott tovább. A gyermekre néztem, ki nyugodtan aludt. Nem feleltem a dajkának, ki beszélt hozzám, de a kit nem érték. Megfagyva s összehőzve érzem magam, s kértem, hagyjanak alunni egy óráig. Elaludtam.

A következő állomáson, betekintvén utasításaimba, beszerzém élelmünket. A kocsiban volt némi fehérnemű a gyermek számára; nekem meg volt hagyva, hogy lássam el őt is s a dajkát is mindennel, a mi szükséges lesz, de hogy a bevásárlásokat több helyütt s kevés fontoskodást mutatva eszközöljem, nehogy a figyelmet nagyon felköltssem. Meg volt hagyva, hogy a dajkának időnkint megengedjem a leszállást s azt, hogy ha akar, gyalogolhasson egy kevéssé; de a lakott helyeken nem volt szabad mutatnia magát. Utunk Bourges-on, Roanne-on, Lyonon stb. át nagy pontossággal s észrevehető gonddal volt előre kijelölve. Ez nem egy örült munkája volt. Mindent előre látott a gróf, még a kérdéseket is, melyeket hozzánk intézhettek, s melyekre gondoskodott a feleletekről.

XXIII.

Midőn már eléggé fölüdültem fáradságomból s izgalomból, s így beszélgetésbe eredhettem a dajkával, láttam, hogy e szegény asszony szintugy ki van kelve magából, mint én, s dolgot adott védekezni szemrehányásai elől. Először alakom átváltoztatása zavarba hozta, s csak akkor ismert föl, midőn álhajamat s szőke szakálatam levetém. »Ön rossz dolgot miveltet velem, mondá. Azt állítá ön, hogy sok pénzt kereshetek, anélkül, hogy bármi roszt tennék; de ön megcsalt engem. Mi elszöktetjük e szegény kicsikét, s anyja, a ki mit sem tud, ezt nem tűrné. E hölgy oly jó, valóságos angyal, míg férjének oly sátáni tekintete van, mintha istent s embereket egyformán gunyolna. Megijedek, ha rám néz. Nem tudtam neki ellenszegülni, midőn tegnap azt mondá, hogy menjek a rétre. De azért kérdeztem, miért menjek ama tájra, melyről azt mondják, hogy egészen el van öntve. - Miért? felelt. A miért oly szó, melyet nem szabad hozzám intézni, vagy egyezségünk fel van bontva.

- »Megtettem, a mit akart. Végig mentem a töltésen, mely a rétet átszegi; igen csuszós volt, féltem, hogy lebukom. Elértem egy gunyhóig, a mely körül hattyuk voltak, s onnét gyorsan visszafordultam a faszor miatt nem látva senkitől, a mint azt a gróf meghagyta. Ott találtam őt reám várva; lakosztályába vezetett, a hol lámpa égett, mert minden be volt zárva. - Itt elrejtelek, szolt; ne mozdulj innét. Ime egy kerevet, ha aludni akarsz vagy a gyermeket elaltatni. E szekrényben találsz enni valót. - Elment s én hallani hittem, hogy a kastélyban sokat járnak fel s alá, mintha engem keresnének. Este felé a gróf visszajött, s azt mondá, tegyem át a gyermeket azon pólyákba, melyek egy más szekrényben voltak. Ezek sokkal kevésbé szép ruhák voltak azoknál, melyeket a gyermek előbb viselt s jegy nem volt rajtuk. Ezután felfogta mindazt, a mi előbb a gyermekén volt s a kandalóban elégette. Meghagyta erre, legyen készen őt követni, ha visszatér, s esti fél tizkor megjelent, levezetett egy lépcsőn, mely egy kis toronyaljban végződött s segítvén, hogy járni tudjak, mert reszkettem s magamon kívül voltam, az erdőbe vitt, a hol őn várt. Mire való mindez? Akarom tudni?«

- Esküdött nekem, szólék, hogy nem kérdez semmit.

- Akarom tudni, vagy, mihelyt haza értünk, jelentést teszek a polgármesternél. Nem akarok valamely gonosz cselekménybe keveredni.

El kellett mondanom e nőnek az ürügyet, a melyben a gróffal megegyeztünk, de nem akart hinni; megmutattam neki a nyilatkozatot, mit a gróf aláírt. Tudott olvasni s ebben megnyugodott. Gondos volt a gyermek iránt s én legjobb erőm szerint segíték, joggal lévén nyugtalan amiatt, hogy egy újszülöttet négy napi s négy éji szakadatlan utnak tévén ki. De a gyermek észre se látszott venni. Nyugodt maradt, mint ki ragaszkodik az élethez, mindegy akárminő föltételek mellett. Utunkat könnyebbé s kevésbé veszedelmessé tévé, mint vártam. A nizzai nő, azon fájdalom miatti aggályán kívül, melyet az igazi anyának okoz, vidám anyai szeretettel teljes volt tápgyermeké iránt s nem panaszkodott semmiért. Nagyon örült viszontláthatni hazája szürkés olajfáit s köves dombjait. Déli lelkesültséggel rajongott előttem. Szerinte, faluja a legszebb hely volt a világon.

A vidék szép is volt, elismerem, de a falu a legszonyubb szeg-lyuk volt, a mit valaha láttam. Három mértföldnyire feküdt Nizzától, hegységben, nagy havasok lábánál. Igen hideg volt itt; s a hely egy czukorsüveg alaku sziklán épült, a melyről a kilátás igen szép volt; de mert egykor a vörös barátok birtokához tartozott, meg volt erősítve, körülvéve hatalmas falakkal s bomladozó tornyokkal, úgy hogy egyszer belépve oda, nem lehetett egyebet látni mint egy csomó sziklára épített, komor s sötét utczában végződő vén házat. Egyetlen egy pont sem volt, melyről a tengerre vagy a hegyekre lehetett volna látni; azt lehetett volna mondani, hogy e páratlan földön s ez azur égbolt alatt e váracs egykori alapítói elhatárák, hogy őket soha se lássa senki, s ők se lássanak semmit, szomorú lakhelyükön kívül. A vár közepén fekvő tér tele volt alacsony s karzatot képező hatalmas boltozatokkal, úgy hogy a körülötte alantabb fekvő lakházak a világítást egyáltalán nem az égből kapták. A dajka, a ki itt lakott, hiába akará velem megértetni, hogy ez a Palais-Royal karzataihoz hasonlít.

Elképedve gondolék arra, mit érezne Flamarande grófné, ha látná ama szomorú fogházat, melybe fia belép, elhagyva előbbi gondos s illatos otthonát, ám látva e szikár, barna, ügyes, gyerkőczöket, hallám, hogy zajos játékuk közben hatalmas hangjuk messze cseng a nyomor e különböző viskói közt. - Mily jól élnek, szólék, mennyi kedvvel s hévvel. És erősebbek s egészségesebbek, mint a gondos grófi házában nevelt Flamarande gróf.

XXIV.

A dajka nővére előtt úgy léptem föl, mint protestáns lelkipásztor, a ki egyedül utazván postakocsiján, egyik posta állomáson találta - igen kifáradva - ez anyát s gyermekét. Azután mint evangéliomi lelkületű férfit csupa felebaráti szeretetből fölvettem őket kocsimba. Alakom, beszédem, s külsőm megfelelt annak, a minek mondtam magam.

A dajka szegény nővére alig tudta, hogyan fejezze ki irántam érzett háláját s csodálkozását. Hát még, midőn átjárván a falut, egy alkalmasb s szellősb házat találtam mint az övék, s kifizetvén előre bérét - valóban, nem volt drága - tudattam a két nővérrel, hogy költözzenek oda át még másnap. E tékozlást saját jószántomból s a magam számlájára tettem, mert Flamarande gróf utasításaiban nem ment annyira, hogy ily bővön gondoskodjam a kis újszülött jóllétéről. Én úgy véltem kimenteni e szomorú ügyben való bűnrészességemet, ha a kis száműzöttel most is úgy bánok, mintha egykor a Flamarande nevet viselné s fölhalálná anyját.

Másnap reggel, vigyázva gondoskodván mindenről s a dajkának oly összeget kézbesítvén, melylyel biztosíthatom hallgatását, kocsimba ültem, s utasításaimnak megfelelőleg Olaszországnak indultam, egy villát bérlendő s fölszerelendő Perugia körül, a szép Trasiméne tó partján. Itt kelle bevárnom uramat.

Ez volt a vakmerő s bizarr terv befejezése, melyet uram formált, hogy fiát élve eltávolítsa nejétől, s úgy tüntesse fel, hogy az meghalt a sévinesi árvízben. E tervet először valósíthatatlannak hívtam, de a siker messze túlhaladta várakozásomat, mert évek multak el, mielőtt a titkot csak valaki bolygatta volna is.

Három héttel letelepedésem után a perugiai tó partján, egy levelet kaptam, mely uramnak a hét végén való megérkezését jelzé, s mely e szavakkal végződött: gondoskodjál mindenről utasításaim utolsó pontja értelmében.

Megértettem, hogy a gyermekről van szó, s figyelmesen elolvastam Sévinesből kelt utasításaim részleteit. Semmit sem volt szabad tudnom a gyermek eltűnéséről, mert átalán azt hitték, hogy máj. 16-án hét órakor délután vitte el az ár, én pedig már délben eltávoztam; a gróf egy levéllel küldött Marséillebe egy jelentékeny összeg behajtása érdekében, mely neki sok aggályt szerzett. Előbb a montcarreai majorban voltam, hol szintén pénzt kelle behajtanom. Mert a bérlő várakoztatott, csak este indulhattam utnak, s postakocsira ültem, eladván előbb, a gróf meghagyása szerint, a lovat, melytől meg akart szabadulni. Végre Marseilleban levelet kaptam a gróftól, melyben azt parancsolá, beszédvén a pénzt, menjek Perugiába. E levél nem bocsátkozván semmi egyéb részletbe, semmit sem volt szabad tudnom a Sévines-ben történetéről s e szerint a lehető legnagyobb rémületet s bámulást kelle tanusítanom Julia előtt, az egyedüli lény előtt, ki minderről szólhatott, mert csak őt magát hozták el Perugiába. Az pedig nem volt valószínű, hogy a grófnénak jusson eszébe kérdést intézni hozzám; azonfelül - teendőimet tudtam s vártam a történendőket biztosan.

Biztosan! igen, kétségtelenül így; már hozzá szoktam eme képzelhetlen szerepbe, melyet rám kényszerítének; de szívem mégis elfogódott, midőn a kocsiról leszállni láttam az egy hóval előbb oly szép, oly boldog nőt. Csak árnya volt önmagának. Noha nem lett szerencsétlenségéhez mérten nagy beteg, mély és folytonos bánat terhe alatt látszott egyre fogyni. Azt gondoltam: ime, ez halni jó ide s Flamarande gróf gyűlöletesnek tetszett előttem. Mindent meg akarék vallani; de sokkal tovább mentem, sokkal inkább részes voltam mindenben, semhogy ily könnyen megtérhettem volna. Várjunk, szóltam. Ha túléli e válságot, kevésbé fájdalmas lesz reá nézve elfogadni egy bevégzett ténnyet, mint fiát száműzve tudni, idegen helyeken tengődve képzelni. Semmiesetre sem nyugodnék mindebbe bele, s ki tudja, a gróf, kinek vasfejűségét ismerém, mit nem gondolt volna ki, hogy a gyermek soha föl ne találassék.

Kiálltam tehát a megpróbáltatást, midőn a grófné, látván, hogy fogadtatásukra sietek, így szólt hozzám: Tudja, Károly, mi történt velem? - Nem várta válaszomat s csak arczom tükrözé tetetett bámulásomat. Alig azonban, hogy magamra maradtam Juliával, s alig, hogy felelt első kérdéseimre, a részletekre tért, melyeket már égttem a vágytól hallhatni.

XXV.

- Minő csapás volt! mondá; alig hiszem, hogy a grófné tulélje. Még én is bele betegszem, mert éjjel-nappal látom sirni; - igen, Károly, könnyei nem állnak el soha; kenyerét áztatják azok, ha eszik, vánkosit nedvesítik, ha alszik. A gróf szól hozzá, bátorságra inti; nem felel, még csak szemeit sem törli ki, pedig könnyei már egész barázdákat ástak arcán. Sohasem hittem, hogy egy nő így sirathat egy alig két napos gyermeket, kit sohasem látott. - Oh minő érzés az anyai érzés! hogy az isten ótalmazzon meg mindörökre tőle.

- Ámen, Julia; de ön nem mondja el, mikép történt a szerencsétlenség.

- Ki tudja azt? Senki. Ama gondatlan dajka, a kit ön hozott s ajánlott...

- Nem én; én nem ismertem. A gróf parancsolta, hogy menjek érte Orleansba, a hova már előbb rendelte.

- Lehet. - Senkinek sem mondta, ki ő, s hová való; már ez is nyugtalanítá a grófnét, s mindenki el is bámult rajta, mint a gróf különcségein szokott, ki semmit nem úgy tesz, mint más emberek... Elég, hogy e dajka a rétre ment egész a hatyuk lakhelyéig, mintha ez érdekelhetett volna egy kis gyermeket, ki még szemeit is alig tudja kinyitni! Bizonyára ő nem látott soha hatyukat s ostoba kíváncsiságnak engedett; elég, hogy soha nem tért onnét vissza. Látták lépteinek nyomait a homokban, hívták, keresték mindenfelé, míg végre egy kertész megtalálta nagy kendőjét s a kis gyermek főkötőjét, melyet a töltésen hordott a szél. Mindenfelé futottak; azt hiszem nyolcz nap és nyolcz éjjel nem álltak meg egy perczre sem. A gróf alig volt otthon; mindenfelé járt majd Józseffel, legtöbbször egyedül, lovon vagy gyalog; arcza nyugodt maradt, s száját nem nyitá ki, csak hogy parancsokat adjon. Nem remélt semmit, csak a tetemetek akarta feltalálni; erről is le kelle mondani. Ha valaki a részvét vagy az érdek hangján szólt hozzá, gorombán felelt: - Ne beszéljen kérem. - A grófné pedig ez alatt elhalmozott bennünket kérdéseivel s gyermekét szivszakgató hangon követelte. Elhitették vele, hogy nem szabad a gyermeket szobájába hozni, míg ő a tejlázat ki nem állta; a grófnak nem volt bátorsága e csalásra s az orvos monda azt. Végre, midőn már ez nem használt, azt vallák neki, hogy a kicsike beteg, s hogy léget kelle neki változtatnia, mert e partvidék kiöntéseivel veszedelmes volt reá nézve. Ezt is lehetett állítani egy pár napig; de mihelyt fölkelhetett, gyermekéhez akart sietni, s ismét az orvos volt, ki rászánta magát, hogy azt mondja neki, hogy a gyermek mellcsuzban meghalt. Eltitkolták előtte a gyermek dajkájával való eltünésének igen tragikus történetét. Mindig vigyáztunk, nehogy e dologról bármit megtudjon, s nem is tud semmit, mert alig, hogy az orvos tudatta, hogy a grófné utazhatik, a gróf kimondá, hogy a grófnét s vele engem Olaszországba visz szórakozni, meggyógyulni; de nem fog czélt érni, mert a grófné nem érdeklődik semmi iránt; nem lát semmit, s nem gondol semmire, csak fájdalmára; nem panaszkodik, nem is beszél, megtesz mindent, a mit egészségi szempontból tanácsolnak; nem kérdi: Mire való már nekem az élet? de magában bizonyára ezt gondolja, s akárki meg fogja láthatni, bele is hal.

Daczára Julia jóslatainak s a saját aggályaimnak, a grófné lassan-lassan helyreállt; még szomorúsága is kezdett oszladozni. Julia tudatta velem okát. A grófné, vagy három hónap mulva, ismét reményteljes állapotba jutott s anyává lehetni remélt.

A gróf elégyültnek látszott. A Sévinesben történtek óta megrendítő jellemzilárdságot tanusított. Olaszország jót tett neki, egészen meggyógyulni látszott. Sokat vadászott a tó partján, keveset látta - ez esti órákon kívül - nejét, de több gyöngédséggel bánt vele, mint az előtt.

Beleegyezett neje azon kívánságába, hogy az gyermekágyát Olaszországban tölthesse. Villások nem nagyon szép volt; szebbet nem találhattam; de fekvése elragadó, a levegő kitűnő volt, és semmi sem emlékeztetett a sévinesi szomorú napokra.

Egy reggel a gróf jókedvben látszott lenni s én kockáztattam a kérést, hogy engedjen Marseille-ba mennem, a hol dolgom van. - Örömmel, szolt; adok egy havi szabad időt, s ez alatt tudakozódhatol ama más állapotról is, s megtudod, nincs-e valami baja. Titkunkat senki sem tudja, a nizzai nőnek újra szívére kell kötni a hallgatást.

Nem mertem a gróffal tudatni, hogy tervem oda menni személyesen s megnézni a gyermeket. Parancsoló kényszerűséget éreztem, hogy foglalkozzam e szegénnyel; mindennap vele álmodtam, mint oly ember, kinek lelkiismeretét valami gonosz tett nyomja.

XXVI.

A templomosok egykori erődéhez siettem hát, még mindig a lelki pásztor szerepét játszván, s a gyermeket gyönyörűnek, s a két nőt boldognak találtam. Egész vig voltam, midőn Perugiába visszatérék; azt hittem, újra jogom van, kiállni a grófné tekintetét.

A házastársak életében némi változást találtam. A gróf igen nagy figyelmet fordított nejére; félt, nehogy unatkozni találjon a trasiménesi magányban, s készült, hogy a telet Nápolyban töltsen vele. Nem tudtam elhallgatni előtte, hogy mily nagy örömmel látom megtorlási rendszerének abban hagyását. - Igen, felelt, a megpróbáltatás idejét megrövidítém. Elég könnyel vezeklé le bűnét; most vége; e látomány nem volt öröndetes; örököst ad nekem: erre volt szükségem, csak ez a házasság célja. Most biztos vagyok felőle, mert perczre sem tévesztém szemelől. Gondom lesz rá tehát, hogy ne legyen se komor, se beteg, s szórakoztatni fogom.

A telet Nápolyban tölték, előbb meglátogatván Flórenczet s Rómát. A grófné viselőssége igen szerencsésen telt el. Épen egy évvel az első kis Flamarande születése után, 1842. májusában, megszületett a második, szép s egészséges, mint az első. A grófné azt kérte, hogy térhessen vissza a perugiai tó mellé; szerette a tájat s a léget itt. A gróf azt az örömet is megadta neki, hogy gyermekét, Flamarande Roger Justiniánt, maga szoptathassa. Új kincsére ruházta át azt a lángoló szerelmet, melyet az első iránt érzett; egy perczre sem hagyta el s ugy látszott, hogy csak benne él. A gróf pedig nyugodt volt, s azt mondá, hogy célját érte. A grófné oly visszavonulva élt, s önkénytesen élt így, oly példás, oly épületes magaviseletet tanusított, hogy a gróf a multat elfeledé, mint gonosz álmot, s házasságuk oly boldognak látszott, a minőt csak képzelni lehet.

Minthogy Olaszország a gróf egészségi állapotára is igen jól hatott, elhatározá, hogy több éven át itt fog tartózkodni. Szeretett volna ugyan Flórenczben telepedni le, de a grófné nagyon ragaszkodott Perugiához; itt béreltek tehát egy vén palotát, közel azon csodálatos térhez, melyen annyi műemlék tárja föl pompáját. A gróf a világban élt s legkevesebb féltékenységet sem tanusított. A nyarat a tó mellett tölték, azon pompás parton, melyen a kis Roger sokkal kedvezőbb csillagzat alatt látta meg a napot, mint Gaston Sévines-ben.

E boldogság három éven át tartott. Senki sem hitte volna, hogy e szerencsés viszonyok mögött egy szörnyű dráma rejlik. Salcéde ur meggyógyult s hosszabb utazásra indult. Gastont minden évben láttam; nőtt, szép volt s vidám életet élt a vele egykoru gyerkőczökkel. Boldognak látszott; dajkája imádta, mert kedves és jó volt. E részben nyugodt valék, s néha azt hittem,

hogy a grófnét ily okosnak, s ily erényesnek látva, férje leküzdi saját gyanuját s visszaadja az anyának első szülöttét.

Meg is kisértém reá birni. - Soha, szólt; azt nem teszem soha! Hogyan is gondolhatsz ilyesmit most, mikor van igazi fiam, gyönyörű gyerek, az én husom s vérem, a kinek isten és emberek előtt joga van nevemet viselni s fajomat folytatni? Miért tennék bátyjává, a család fejévé egy problémát, a kétség, a gyalázat, s a fájdalom egy tárgyát? Nem, nem, soha! Azt akarom, hogy ama bizonytalan fiu törvényes jogaira nézve, azaz azon törvénytelen jogokra nézve, melyeket a törvény reá ruház, teljes tájékoztatlanságban éljen. Nem ismervén e jogokat, nem követelheti azokat soha.

- Soha, ez igen nagy szó, gróf ur. Az idő sok előre nem látott eseményt hozhat.

- Ez, folytatá a gróf, bizonyos annyira, mennyire emberi dolog lehet. Csak ki kell egészíteni, mert hárman ismerjük a titkot, s a dajka nem levén már szükséges, fölösleges hogy tudja. A gyermek most három éves, ideje elválasztani ama családtól, melyre ideiglenesen bízam. Elmégy érte s valamely más helyre vezeted, a hol úgy helyezed el, hogy teljes ismeretlen maradjon s parasztnak, munkásnak, szóval a nép fiának neveltessék. Mert érdeklődöl iránta, lehet gondoskodnod arra nézve is, hogy neveltetése erkölcsös legyen, s hogy majd egykor valami szerény vagyonhoz jusson. Lesz gondom az ehez szükséges pénzre, de beszélni többet ne halljak róla, mert az csak ártalmára lesz.

- Tehát, feleltem meglepetve, a gróf ur ismét mint első izben írásba foglalja utasításomat; ragaszkodni fogok eljárásomban hozzá.

- Nem, Károly, viszonzá leghatározottabb hangján. Semmi utasítás többé. Mindent a magad szakálára teendesz. Te ügyesebb, előbbre látó s gyakorlatibb vagy mint én. Ismered szándékomat s megváltozhatlan akaratomat. Nekem szükségem volt teljesen megbiznom benned. Te megteendesz a gyermekért minden lehetőt a jeleztem határok közt, az az, hogy e Salcéde a népben maradjon, ott nevelkedjék s ott telepedjen meg. Kiméld meg a nyomortól, a ragályoktól, az elsüllyedéstől, de ne kiméld a munkától! Ne kényeztesd el, mert így tolvaj leend; én tőlem többre nem számolhat, csak arra, a mi mellőzhetlen szükséges. Menj barátom, szabadíts meg tőle örökre, s azután követelj tőlem akkora hálát, a mekkora követelésre lelkiismereteséged feljogosít.

- Semmit gróf ur, semmit sem követelek e szörnyű ügy fejében Mivel sem menthet ön meg a büntetés alól, ha fölfedeznek.

- Tévedsz; fölhatalmazhatlak, hogy mutasd elő a nyilatkozatot, melyet aláíratnál velem, s mely igazol engem is, téged is. Szerencsétlenség esetére már eleve fölhatalmazlak arra; de nem érend semmi baj sem, s én biztosan tudom, minden sikerül.

- De azt nem tudhatja.

- Tudom!

XXVII.

Erre nézve is valami olynemű bizonyítékot szerzett-e, mint Gaston születésére nézve, nem tudom. A gróf most nem kétkedett semmiben; ő babonás volt. Én azonban, ki nem bízam csillagomban - sokkal inkább szegény ördög valék, semhogy csillagom is lehetett volna - igen nyugtalanul utaztam Nizzába, a hol a dajkát a hetivásáron találhatni véltem. Valóban ott is találtam s meghagytam neki, hogy harmad nap utazzék Párisba, a hova én rögtön mentem; utasításaival ellátva föltaláltam a Saint-Germain-en fiát, s elvittem a postaállomásra, a melyhez neki a meghatározott időben Gastonnal meg kelle érkeznie. Itt azután, a megállapodás

szerint, kicseréltük a két gyermeket. Átadtam a nizzai nőnek a huszezer frankot, hogy a mint szándéka volt, Páris környékén telepedhessék le. Gastont kézen fogtam, s anélkül, hogy a dajka, kit elfogulttá tett a gyermeke visszanyerése fölötti öröm, s a tápgyermeektől való elválás fájdalma, bármit is szólhatott volna neki, beültem vele egy bérkocsiba.

Nagy gondot fordítottam rá, hogy két napig mulattassam, szórakoztassam; kipihentessem egy a külvárosok valamelyikében bérlett ideiglenes lakáson, azután pedig postakocsira ültem s Flamarandéba indultam.

Mert szabad kezem volt, elkészítém tervemet. Ragaszkodtam e fiuhoz, sulyt helyeztem rá, hogy boldog legyen; a világ minden kincséért sem bíztam volna olyanokra, kik pusztán pénzért tartják. Soha nem láttam még ragaszkodóbb s becsületesebb családot, mint Michelin-ékét. S azután helyet sem tudtam, mely alkalmasabb lett volna a flamarandei kunyhóknál egy titok eltemetésére. Egy hegyi zug volt ez, civilizált emberekre nézve megközelíthetlen. Montesparre asszony Salcéde elutazása után, fájdalma s emlékeinél fogva, elidegenedett Montesparretől. Nem ment oda s arra gondolt, hogy eladja. Salcéde ur, ha visszatérendett távol barangolásaiból, aligha volt többé oka bejárni Flamarande környékét; de ha visszatért volna is, s ha Montesparre asszony ismét kastélyában helyezte volna is el, mi kockázat lett volna ez uram titkára, azon óvintézkedések után, melyeket teendő valék.

Különben az, a mi főleg ez elhatározásra birt, azon remény volt, hogy idők multán a gróf beismeri hibáját s helyrehozza igaztalanságát. Azt akartam, hogy ez esetben Gaston kéznél legyen, s hogy a nekem adott nyilatkozat szövegének megfelelően, a gróf, a nélkül, hogy féltékenységét el kelljen árulnia, így szólhasson nejéhez: Parasztnak akarám nevelni, hogy testi szervezete ép legyen; előre látván ellenszegüléset, eltüntettem előled; de nem számüztem az atyai házból, ő az én földemen, az én birtokomon, nálam volt, oly emberek által nevelve, kik az enyéim. Én nem szüntem meg örködni felette.

Nagyon szükséges volt, hogy a kiderítés esetén is így szólhasson nejéhez s az egész világhoz. Eljárásának így adott magyarázata is megütközést kellett volna, hogy keltsen, ámbár ugyanez ránézve sokkal kevésbbé tetszett volna különösnek, mint bárki másra nézve. Mindenki különcznek ismerte, sokan bolondnak tartották. Mindenesetben, ha némi gáncs érte volna is, birói kereset tárgya nem lehetendett. Atyai hatalmával élt csak, fia érdekében. Én meg a család fejének engedelmeskedtem; azonfölül bebizonyíthattam, hogy minő gonddal s őrszemmél kísérem a gyermeket. Sem a gyermek-kitevés, sem a gyermek-sikkasztás esete nem forgott fenn. Nem a családi hovatarozás eltagadása sem. Születési okmány rendben volt. Halálozási okmány sem róla, sem dajkájáról nem állíttatott ki, mert haláluknak csak valószínűségét lehetett bebizonyítani.

A gyermek Flamarandeban való elhelyezését leleményes, kitünő gondolatnak tekintém tehát, s utnak indulék, el levén szánva, hogy a gyermeket mint az én fiamat bizom a gróf majorosára.

XXVIII.

A dolgok másképp fordultak, mint hittem. Postakocsira minden titkolózás nélkül ültem, csak protestáns lelkészi öltönyömet vettem föl, a mely nem annyira álruha volt, mint inkább tisztes, komoly, mindenütt - bármi helyzetbe jussak is - használható öltözk; voltaképi álcza csak arcom átváltoztatása volt, melylyel igen ügyesen tettem magam fölismerhetlenné. Bizvást megjelenhettem Flamarandeon a nélkül, hogy a gróf komornyikát s bizalmi emberét fölismerhették volna bennem. A gyermek a falusi öltönyt hagyám, melyet Nizzában viselt. Most három éves s három hónapos volt a gyermek; mert már a nyári hónapokat éltük. Korához képest igen nagy volt, s könnyen mondhattam négy esztendősnak. Francziául egy szót

sem tudott, s csak a hegyvidéki déli tájszólást érté. Nem lehetett tehát félni, hogy a más tájnyelven szóló flamarandeiaknak akármi fölvilágosítást tudjon adni maga felől. Mielőtt megértethetné magát bizonyára eltelik annyi idő, hogy nevét is elfeledi, s voltaképp még e név sem volt az övé. Én az »Esperance« néven szólítám. Mást nem is ismert.

Nagyon türelmetlenül várva a megérkezést, közelíték Flamarande felé. A kis Esperance nem okozott nehézségeket; soha nyugodtabb s kedvesebb gyermeket nem láttam. Egészsége kitűnő volt. Semmi nem fárasztá, semmi nem kábitá el; de emlékező tehetsége s ragaszkodása nagyobb volt, mint szerettem s makacs komorsága bántott. Bizonyára sokat unatkozott, nem értvén senkit, s nem tudván megértetni magát senkivel; velem sem. Ámbár gondolata folytonos tárgyát kitaláltam. Minden negyed órában azt kérte, vigyem vissza mamájához, a ki alatt a nizzai nőt érté. Kézmozdulatokkal iparkodtam megértetni, hogy ahoz megyünk. Belenyugodott; de szép nagy szemeiben az aggály s a félelem oly kifejezése volt, mely szívemet tépé. Nem akarok érzélgősnek látszani, de valamely gyermeknek okozni lelki kint, ezt mindig a természet törvényeit lábbal tapodó ténynek tekintém.

Végre elérkeztünk Aurillac-ba, hol leszálltunk a Clermontból jövő postakocsiról, s a hol két napra bérkocsit fogadtam, úgy számítván, hogy estére Flamarandeba érek, s másnap reggel visszatérhetek. Gastont mellém ültetve tartám, fiam gyanánt kellett mindenki előtt feltűnnie.

Jó lovat nem kaphattam. Az, mely bennünket vitt, igen fáradtnak látszott, mire a »La Violette« című csárdához értünk, mely az országot fordulatánál, a Flamarandeba vezető ösvénnyel szemben feküdt. A kocsi tulajdonosának nem mondtam meg határozottan, hova megyek. Hat egész nyolcz mértföldnyi utat számíték egy napra. A kilométerek szerinti számítás e vidéken még nem honosult meg, s a mértföld oly határozatlan helymérték volt, mely esetenként értelmezésre szorult. A mint fuvarosomnak azt mondtam, hogy forduljon be a hegyi utra, ellene szólt, azt monda, hogy többet ment már tiz mértföldnél, s hogy lova nem képes ma messzebb menni. A »La Violette«-nél, monda, én is jó ágyat találhatok, olcsón. Visszautasítam, hogy azonban ellenszegülését legyőzzem, megengedtem neki, hogy lovát pihentesse - noha már utközben két óráig etetett, s hogy ő is igyék egy pohár bort. Gaston számára egy csésze tejet hozattam, magam pedig magammal hozott tésztát ettem, s türelemmel fegyverkeztem föl.

A környék szomorú volt, valóságos hegyi sivatag, melyen még csak kunyhókat, s nyájakat sem lehetett látni. Az ut is inkább helyi jelentőségű volt, s alig jártak rajta; a két utóbbi óra alatt csak egyetlen kocsival találkoztunk, abba is öszvér volt fogva.

Az éj közeledett, s a vendéglős utam célpontja iránt kérdezett. Ép felelni akartam neki, midőn belépni láttam az öszvérest, kinek arca meglepett. - Ah, ime Yvoine! kiáltá a gazda; isten hozott, öregem, ülj le. Hova mégysz erre?

Az Yvoine név felkelté emlékeimet. Ez volt az a hegyi lakos, kit Salcéde ur batyuját vive találtunk akkor, midőn az Flamarandeból gyalog ment erre, s midőn őt én először láttam. Velünk aztán visszafordult ez ember is, s másnap a grófot kísérte a vadászaton. Később is többször hozott hegyi növényeket Salcéde urnak Montesparreba s mindig készült vele új kirándulásokra, melyeket azonban a marquis, kit szerelme lekötve tartott, mindig elodázott. Igen jól ismerém én ez Yvoine Ambrust, ki jártas volt a hegyi lakosok minden apró mesterségében. Ugy tetszett, mintha nagy figyelemmel nézne rám, s én igen aggódtam; de némi habozás után úgy látszott, hogy arcom, hangom s modorom teljes átváltoztatása egészen tévutra vezette. Azt monda, hogy a salersi bucsura megy, eladni három öszvérét s éji szállást kért. Vacsorát hoztak neki. Időnkint rám nézett, de ha én rá tekinték, mintha ezt az illem parancsolná, elfordítá fejét.

XXIX.

Noha nem ismert meg, jelenléte bántott egy kissé, s sietni akartam. Látván, hogy kocsisom makacskodik s borralalóval való biztatásomra se szánja el magát, nem akarva magára haragítani a La Violette csaplárosát, ki engem éjre ott tartani remélt, elhatározám magam, s a fuvarost kiszólítván, kifizettem neki a napját, tudatván vele, hogy nincs többé szükségem reá. Ő a más napi díjat is követelé, mely alatt hazatér. Azt is kifizettem neki s nem szólva távozték, abban a hitben hagyván, hogy Lascellebe megyek, mely közelebb fekvő s egy kevésbé jobban látogatott hely volt.

Midőn eltűntem látköréből, hozzákészültem, hogy Gastont s csekély podgyászsomat akadálytalanul vihessem. A gyermek jó sokáig maga jött, de a mint az est beállt, járasközben elaludt, mintha valamely óra megáll. Ölembe vettem. Nehéz volt, mint minden alvó gyermek; de akkor még ifju s izmos valék, s az éj tiszta s üde volt. Nem nagyon gyorsan mentem s nem is fáradtam el nagyon.

De azért mégis örvendve láttam a tornyot kifehérleni az öt övező fekete hegyek közül. Megálltam, hogy lélekzetet vegyek. Tíz óra lehetett. Még vagy tíz percznyi utam volt, de ez volt az ösvény legroszabb része. Siettem, mert tudtam, hogy a bérlők korán feküsznek le, hozzá lévén szokva, hogy, mint minden paraszt, napfelkölte előtt talpon legyenek. Lélekzetem elállt s a veriték csepegett rólam, mire a major ajtajához értem; lakattal volt bezárva, hiába akarám kinyitni. Az első álmukból a parasztokat lehetetlen fölébreszteni. S azután majd általános náluk a felfogás, hogy az éjjeli utazó csak roszt akarhat; hogy minden éji kaland veszedelmes, melybe jobb bele nem keveredni, s hogy az ágyában békén alvó becsületes embernek nem kell fölkelni oly valaki kedvéért, a kit nem ismer, vagy oly dologért, a mit nem tud.

Könnyen átugorhattam volna az ajtót, ha magam vagyok, de nem akarám Gastont e kalanddal rokonszenvtelenné tenni, s a kutyák, melyek máris, mintegy ösztönszerűleg ugattak, könnyen megkeseríthették volna bátorságomat.

A szegény kicsike fölébredt s én letettem a földre, a hol sajátos béketűrésével várta, tetszend-e a gondviselésnek az ő számára ágyról gondoskodni. Ugy sajnáltam a kis bohót, kinek természete s vérmérséklete oly alkalmas volt e hányattatásra, a melynek kitevém, hogy szeretni kezdém, mintha csak hozzám tartoznék.

Aggodalmaim közepette s látván, hogy egy jó negyedóra alatt senki sem jó kinyitni az ajtót, arra a gondolatra jöttem, hogy megkerülöm az épületeket, valamely más bejárást keresvén; ölembe vettem a gyermeket, s a kerítés mentén haladva egy félig nyitott kis ajtót találtam. Kinyitám egészen s egy kis udvarban találtam magam, melyből az istállók nyiltak. A tehén-istállóba mentem, s egy szénával félig telt üres jászolt látván, gyorsan ágyat rögtönzék Gastonnak, kit betakartam felöltőmbe s kendőimbe, s így miatta nyugodt levén, közelebb akartam menni a majorosék füléhez, vagy is az általuk lakott ház ablakán akartam zörgetni.

De előbb két nagy kutyával gyűlt meg a bajom, melyek oly rosszul fogadtak, hogy sietve menekültem előlük vissza az istállóba, bezárván orruk elől az ajtót. Itt leheveredtem a friss füre s aludtam vagy két óráig, azon gondolattal bajlódva: hátha észrevesznek s tolvajnak néznek. Fölébredtemkor a hajnal még nem pirkadt s újra elaludni nem tudtam. Nem voltam oly helyzetben, midőn a lélek nyugodt lehet, bár lelkiismeretem, melyet jó okokkal nyugtatgatók, mit sem vetett szememre. Az álom azonban, midőn csak a képzelődések hatottak rám, kinos s különös látományok alakjában elkárhoztatta magamviseletét. Inkább tulizgatott, mint fáradt voltam, s lelkem a szerep fölött tündődött, melyet játszandó, s a mesén, melyet előadandó valék.

Egy lényeges pont felől még nem voltam tisztában. Megismertessem-e magamat mint Flamarande gróf megbízottja, vagy alakban-arczban elváltoztatva, idegenkép lépjek-e föl? Az esetre, ha Gastont soha nem fogadja vissza a gróf, titka egy részének ugyszólva elárulása lett volna a házában született gyermek atyjának adnom ki magam; de azt téve föl, hogy elismeri fiának, inkább tetszhetett volna valószínűnek addig való gondoskodása hű szolgájának gyermeke iránt.

Egyszerre egy szerencsétlen eszme, melyet azonban a mellette szóló okoknál fogva a legjobbnak hittem, véget vetett határozatlanságomnak. A véletlen egy előreláthatlan helyzetbe sodort; ne vegyem-e hasznát? Senki sem tudta ott léteimet; a gyermekekre nézve minden veszély nélkül találhattam meg Michelin által, ki nap költekora bizonyára az istállóba volt jövendő. Még éj volt; a mint megérkezhettem s bejöhettem a nélkül, hogy bárkivel találkozzam, úgy el is távozhattam, átmehettem a montesparrei utra, melyet ismerék, a nélkül, hogy itt jártomnak bármi nyomát hagynám a gyermekén kívül, ki nem ismeré nevem, s nem tudott fölvilágosítást adni sem magára, sem reám nézve.

XXX.

Csak attól féltem, hogy Michelinék nem akarnak tiszta felebaráti szeretetből s a nélkül bajlódni Gastonnal, hogy valaha költségeik megtérítését reméljék. Attól is féltem, hogy a szülőket kutatni fogják. Irnom veszedelmesnek tetszett s írószer nem is volt velem semminő, s éjjel is volt. Arra határozám el magam, hogy egy ezer frankos bankjegyet tűzök Gaston kalapja mellé, későbbre tartván fönn, hogy további fenntartásáról gondoskodjam. Azután hozzámentem, gyöngéden megöleltem, anélkül, hogy fölébressztettem volna.

Három óra múlva már a montesparrei határon voltam. Egy szembejövő kis postakocsira ültem, mely elvitt egy nem messze fekvő kis városig. Ott kipihentem magam, s nem sok idő múlva egy másik postakocsin utban voltam Páris felé. Párisból irtam Michelinnek, hogy a gróf parancsából nemsokára hozzájuk megyek, hogy szabályozzam a bérletet s intézkedjem a szükséges javítások iránt. Ugyanakkor irtam neki egészen más írással egy más levelet is, melyet más postahivatalnál adtam föl, s mely a következőleg hangzott: »A gyermek, a kit a jászolban találtak, nem nyomorban született. Neveljék mint saját gyermeküket s ne tegyenek lépést arra, hogy fölfedezzék szüleit; azok úgy is örködnek felette, s ha önök okosak lesznek, ha nem tanusítottak s nem tanusítanak haszontalan kíváncsiságot, minden évben egész nagykorúságáig kapnak akkora összeget, mekkorát nála találtak. Ez évi összeg fele az önöké leendő a gondért, melyet reá fordítanak. A második fele föntartása s első neveltetése költségeit fedezze. Csak az szükséges, hogy mindenben úgy részesüljön, mint az önök gyermekei.«

E két levelet feladván, Flamarandeba utaztam. Jobbnak tartottam volna ugyan egyhamar vissza nem térni oda; de el levén határozva, hogy semmit sem tudok a gyermekről, égtem a kíváncsiságtól, vajjon kedves kis Esperanceomat jól fogadják-e s jól ellátják-e.

Michelinéket nagy örömben találtam. Menyük, ki tizennégy nap előtt szült, ép az egyházból tért vissza, hol beavatási szertartását végzé. Óvakodtam kérdezősködni s csak midőn a kis Gastont megjeleni láttam, ünnepi ruhában, mint a többieket, kalapja mellett virágokkal s szalaggal, csak akkor kérdém, vajjon ő is a családhoz tartozik-e. - A mi gyermekünk ő, felelt az ifjabb Michelin, a jó isten mintegy csoda által adta őt nekünk; de ez oly történet, melyet nem minden emberre bizok, melyet azonban önnek szintugy elmondok, mint elmondanék a grófnak, ha az igazat akarná tudni. Akarom is, hogy tudja, hányadán van-e dolog, mert ha roszalná, hogy magunknál tartjuk e fiut, úgy lépéseket tennénk szülei fölkeresésére.

- Mit érdekelheti az a gróf urat, hogy önök egy gyermekkel többet vagy kevesebbet nevelnek-e? önök urai családjuknak, s a gróf nem avatkozik ügyeikbe. Az sem bizonyos, eljő-e ide valaha. Ha nem akarják, hogy tudjon róla, nem fogok neki szólni, s nekem sem kell megmondaniok, ki e gyermek.

- Azt nem is mondom meg, Károly ur, felelt Michelin, mert magam sem tudom, s a gyermeket nem ismerem; de elmondom a történetet. - Jó feleségem órája közeledvén, minden este és reggel kérte a szent szüzet, ajándékozza meg fiuval, mert - azonfölül, hogy leánynyal már bővön meg vagyunk áldva - szerettük volna, hogy egy fiunk is legyen, ki föntartsa »családunk« nevét és rangját; így hát az asszony ágya fölé a jó Jézus jászolban születésének képét függeszté s minden jót remélt.

Ma tizenöt napja, esti tiz órakor roszul lett s én a hátulsó kapun a bábáért siettem. Egész éjjel vártuk a gyermeket, de mert csak hiába, reggel az istállóba siettem, hogy a marhákat a pásztor elé hajtsam, s ime, találja el, mit leltem a jászolban? egy kis fiut, ugy négy évest, szépet mint a kláris, erőset, mint a vasék, ott fekvé, akár egy bárány az almon, s nyugodtan aludván, akár otthon. Meglep, reá nézek, szólok hozzá, fölébred, reám mosolyg s megölel. Oh édes istenem, szólok, hisz csak ez hiányzott, hogy én teljesen boldog legyek. Csak az a baj, hogy valószínűleg itt találom valahol apját vagy anyját, kik fáradt utasok lehettek, s betértek a nyitott ajtón s most valahol a széna közt szintén alusznak. Keresem őket, hívom őket, járok ki, be, de nem találom őket. Visszatérek a gyermekhez, szólok hozzá, ő nem felel. Talán süket-néma, gondolom. Még egyszer rá nézek, s im kalapja mellett ezer frankos bankjegyet találok. Oh hisz ez nem szegény gyerek! De ki az ördög vethet ki ily szép fiut? Ölembe fogom, s beviszem a házba. Ép akkorra érek oda, midőn Zsuzsim ismét egy kis leánynyal ajándékoz meg. - Minden jól van, mondok, itt van férj kis leányodnak. Te fiut kértél a jó istentől, ő egy kis Jézuskát küldött jászolomba. Ha keresik rajtunk, im itt a pénz, mit vissza kell adni. Csak őt magát hagyják nekünk! Az isten adta, legyen meg az ő szent akaratja.

XXXI.

Nagy meglepetést szinlelél, s ezer kérdést tettem, hogy lássam, mit felel Michelin. - Ha tudnék még valamit, mondá, a titok pecsétje alatt elbeszelném, mert ön derék ember s uram képviselője; de nincs mit elmondanom, mert csak nem is gyanítok semmit; senki sem is sejt semmit. Nem láttak erre idegent több mint két hó óta. Először arra gondoltam, hogy messzebb is kérdezősködöm, hogy nem láttak-e a la violettei vagy a montesparrei uton haladni valakit egy három-négy éves fiuval; de hogy az igazat megvalljam, nem igen ohajték valami nagyon értesülést nyerni. Ha föltaaláltam volna a szülőket, azok visszakövetelték volna a kicsikét, s nekem érdek és kedv parancsolá, hogy magamnál tartsam. S azután meg is hagyták, hogy ne legyek nagyon kíváncsi, mert vagy négy napja egy levelet kaptam, melyet felolvasok önnek.

Ekkor Michelin megmutatta a levelet, melyet én irék hozzá, s én alapjában ismerni akarván szándokait, kérdém, hogy e kikötött összeg elégnek látszik-e előtte egy ily néma gyermek neveltetéseért. - Először is, felelt, a gyermek sem nem néma, sem nem süket, csak a mienktől eltérő kiejtést beszél, de már is kezdi megtanulni szavainkat, mert eszes. - Igaz, hogy még szomorú, időnként sir s mamája után kívánczik. Van tehát anyja, s a mint az adott s ígért pénzből látjuk, az nem is taszította el. Teljesen érdekünkben áll hát boldoggá tenni s nálunk tartani, mert ily vidéken, hol a megélésre oly kevés kell, az ígért évdij igen nagy összeg nekünk is, neki is.

- Ha megtartják szavukat! Nem fél, hogy ez az ezer frank az utolsó pénz talál lenni?

- Legyen a hogy az isten akarja, Károly ur. Ha a pénz nem érkezik meg, elkövetünk minden lehető, hogy a szülőket s gyámokat megtaláljuk, mert ez kötelességünk; de ha nem találjuk meg, úgy is jó. Apáról fiura oly emberek vagyunk mi, a kiket soha nem vádolhattak semmivel. - Magunknál tartjuk a fiut, fölneveljük mintha a miénk volna, s ha megjön az ideje s ember válik belőle, letelepítjük úgy, a hogy az isten tudnunk engedi.

Michelin nem kérkedett, ő rendkívüli jó indulatu, derék, igazságos ember volt. Nem is volt egészen paraszt; atyja részesítette némi nevelésben s tudott olvasni, írni, s meglehetősen számolni. Voltak némi földirati s történeti ismeretei, s becsületességét ismerém. Szerette a pénzt, de csak a jóuton szerzett pénzt. Biztos valék, hogy a dolgot lelkiismeretesen teljesíteni. Neje derék, kedves nő volt, s mi jobbat sem kívánhaték kis Gastonomnak.

Kérdeztem, hogy mi a neve. - Ő nem tudta megmondani, felelt, mert nem érti kérdéseinket. Azt a nevet, a mely eszünkbe jutott, adtuk hát neki.

- Minő nevet?

- Az Esperance nevet s talán így hívták előbb is, mert rögtön megérté.

A meglepetés egy percze erőt vett rajtam. Nem csak a pusztá véletlen volt az, mely kétszer egymásután így keresztelé el ez atyja által eltaszított gyermeket. Mások gondja vagy szánalma természetesen igérte neki mindazon jóllét visszatérülését, melytől megfosztatott. Nem féltem, hogy a gyermek fölismer, mert csak álcázva látott. Szóltam hát hozzá, de ő oly mereven nézett rám, hogy aggódni kezdék; azután térdemre ült, s mint a Páristól Flamarandeig tartott uton, játszani kezdett óráim lánczával. Egy rendőrügynök előtt ez nagy bizonyíték lett volna, a körülöttem álló parasztok azonban nem nagyon törték eszüket felette, s akár egész nap játszhattam volna a gyermekekkel, mert a kis Michelin-lányok is odajöttek s ismétlő óráim e nap komoly veszedelemben forgott.

Az ifjabb Michelin igen ragaszkodott hozzám. Föl is kért valamire, a mit nem véltem visszatartani. Legkisebb leánya még nem volt megkeresztelve. Egy vén beteg rokonokra számítottak, ki azonban meghalt, s most hát engem kértek fel, legyek a gyermek keresztatyja. A keresztelés másnap volt. A keresztanya mellettem a kis leánynak legidősb nővére, egy hat évre fölvergődött igen fontos kis személy volt. Tiszteletemre keresztlányomat Karolinának nevezték el.

XXXII.

A szertartást követő ebéden vendég érkezett, ki egy kicsit megzavart. Yvoine vagy Ambrus volt ez - mert mind a két néven nevezték - ki a hasznavehetlen marha megvásárlására jött, hogy szokása s életmódja szerint üzérkedjék vele. Noha csempész volt, viszonylagosan igen becsületes embernek tarták. A majorban szerették, s barátságosan fogadták. Ki kellett állnom kérdő tekintetét, mely különösen kinzónak tetszett, a mely pedig tán csak látása fogyatkozása folytán tűnt fel különösnek; e fogyatkozás daczára azonban még vadászott s a legkisebb bötös könyveket olvasá. Minden zavar nélkül fordultam hozzá, s kérdezém, mit tud egykori pártfogójáról, Salcéde urról.

- Semmit, uram; felelt. Montesparreban tavaly azt mondák, hogy külföldön meghalt; nem tudom igaz-e.

- De csak sajnálja tán. Hisz oly jól fizetett, s oly gyakran.

Yvoine nem látszott reám hallgatni, s a tehénre gondolt, melyet Michelin akart neki eladni s egész hévvel beszélt a mult vásáron - Salersben - tapasztalt marhaárakról. Én figyelve szemléltem őt, s látván, hogy semmi más nem érdekli, hogy csak észre sem veszi Esperanceot, a kit

pedig ugyancsak fölismerhetett volna, biztosnak érzem magam, s örvendek, hogy ily kevésbé szemes, vagy ily kevésbé kíváncsi emberekkel van dolgom.

Egy aprólékosság megszakitotta a félszemű tehén iránt Michelin s Yvoine közt megindult, s végtelennek ígérkező társalgást. A kis lányok egyike beszaladt s egy csirkét hozott, melyet a toronyról leszakadó kődarab két lépésre tőle ütött agyon. Michelin Zsuzsi sajnálkozott egy kissé csirkéje fölött, s aztán hozzám fordulva, panaszkodott a folytonos veszedelem miatt, melynek gyermekei e rom körül ki vannak téve. A kő csak úgy szakad le onnét, szólt, s vannak helyek, hova egyáltalán nem merünk menni; de hogyan tartóztassuk vissza a gyermekeket, kik, ha meg van tiltva, csak azért is oda mennek.

Michelin támogatta neje mondását, s kért, beszéljek a gróffal. A torony, így szólt, elég erős s tovább tart, mint mi mindnyájan. Csak a párkányzat szakadoz róla, s míg csak egy darab is fönmarad belőle, folytonos veszedelem lesz. Nem is kerülne oly sokba, leszedni az egészet s cserép- vagy szalmafedéllel helyettesíteni.

- Bizony nem, mondá Yvoine; én tizenkét-száz frankért magamra vállalnám s azután magtárnak szolgálhatna e nagy épület, melyet most nem használnak semmire, legfőlebb a csirkék megölésére. Ugyan, Károly ur, ön úgy látszik mindent tehet a gróf birtokain, adja nekem az elsőséget, s egyezzék meg velem.

- Hát kend Yvoine kőműves is?

- Az én, Károly ur, meg ács is, minden vagyok én, s mindenhez értek, hogy kenyeret keressek.

- Nem kaphatok tizenkét-száz frank kiadásba a nélkül, hogy tanácsot kérjek a gróftól.

- Én azt hiszem, szólt Michelin, hogy sem a gróf, sem a grófné nem engedik leszedni a párkányzatot.

- De hát mi hasznát veszik? kérde Michelin.

- Az mindegy, szólt az öreg Michelin, fiamnak azért igaza van; a mai urak nem úgy élnek ugyan mint az előbbie, de ragaszkodnak régi kastélyaikhoz, s torony párkányzat nélkül nem ér semmit.

- Jól van hát! Szólt Ambrus, ne csináljunk hát tetőt s ne hasznosítsuk a tornyot; de állítsuk helyre úgy, hogy ti ne éljete folytonos veszedelemben. Ötszáz frankért vállalkozom, nem pótolni azt, a mi hiányzik, de megerősíteni, a mi megvan. Öcsém, a kőműves jobban elkészíti, mint bárki.

Ha Yvoine előtt akármilyen üzlet lebegett, szívos és heves volt. Okvetlenül szerződni akart velem s kénytelen voltam megígérni, hogy majd beszélek a gróffal.

- Hagyj békét Károly urnak, szólt Michelin. Bolond vagy, ha hiszed, hogy a grófnak kedve lesz akármilyen költeni oly romra, melyet egyszer megnézett s többé nem fog látni soha.

- Így is jó! szól tüzzel Ambrus; legyen hát a grófnak közönyös, hogy benneteket sorba agyonütnek kastélyának romjai, de hát elöttetek mégsem lehet az oly közönyös. Hallgasson ide ön, Michelin apó, a család feje, ön csak nem akarja sorban kiirtatni egész világát. Engedje meg, hogy életem hátralevő napjain e toronyban lakjam s én helyreállítom, s önöknek egy soujokba se kerül.

- Bolond beszéd, felelt az öreg. Majd te még lakol is valahol, Yvoine!

- Megszoktam az utszélen élni s a csillagos ég alatt aludni. De im öreg vagyok, családom nincs, s koldulni nem akarok. Engedjétek, hogy közeletekben lakjam. Megfizetem a lakást, jó állapotban tartván e tornyot, s élelem fejében annyi vaddal látlak el, a mennyit el nem fogyasztatok soha.

- Ha magam ura lennék, szólt az idősb Michelin, nem mondanék nemet; jó vén czimbora vagy, nem lennél terhünkre; de nem tudom, van-e jogom bérbeadni a kastély valamely épületét.

- Majd megmondja Károly ur, felelt Yvoine mester.

- Önnek teljesen jogában áll, szólék Michelinhez, albérletbe adni az ön használatára nem szükséges épületeket, kivált pedig ily derék embernek, minő Yvoine mester.

XXXIII.

- Köszönöm, Károly ur, szólt a csempész azon félig barátságos, félig gunyos tekintettel, melyet a reám tett benyomás szerint majd így, majd úgy magyaráztam.

Most ugy tetszett nekem, hogy hangja s tekintete azt fejezte ki »hála fejében.«

E perczben a kis Esperance, üzve a többi gyermekek által, kik nagy zajjal játszadoztak körülünk, Yvoine lábainál elesett. - Nini! szólt ez fölemelvén s fölvevén, te vagy az kis utas? Ismerlek már. Láttalak a »la Violette«-nél!

- Kend ismeri e gyermeket? kérdém. Akkor hát többet tud, mint itt mindnyájan. Senki sem tudta nekem megmondani, ki e gyermek s honnan került ide.

- Majd megmondom én, felelt Yvoine lassu hangon, de csak önnek magának, mert Michelinék nem szeretik, ha erről beszélnek, biztos lehet a felől, hogy soha sem fognak e gyermek nyomai után járni.

- Tehát ez valami családi titkuk?

- Dehogy. Nem is tudják, honnét szakadt e gyermek; de fogadok, hogy jól meg vannak fizetve ápolásáért, mert gondját viselik s nem engedik a hegyek közt bolyongni. Félnék, nehogy ellopják tőlük s mások vegyék hasznát.

Arczom közönyös volt, de szivem hevesen dobogott. - S ön azt állítja, hogy ismeri? szólék, tele töltve Yvoine poharát.

Kiitta egy hörpéntésre, mint oly ember, ki nem fél, hogy többet beszél mint akar, s azután szó nélkül figyelmesen tekintett Gastonra, előbb fölemelvén fejét; azután megölelte, e kis alakot sűrű szürke szakálához szorítván, mely bozontos volt, akár egy dühös vadkan háta. - Csinos gyerek ugy-e bár? szólt felém fordulva félig jóakaró, félig malicziózus arczával.

- Igen csinos, feleltem, s ön ismeri?

- Én ismerem, ép oly jól, mint a hogy ön ismeri.

- Én? én nem ismerem.

- Nem? Ugy hát nézzen rá, majd megismeri. Mindenekelőtt e kezek s e kis lábak, ezek nem a mi közönséges fajunkból valók; ez a déli faj sajátja s e nyakat s e füleket déli nap barnítja. A mi napunk is süt ugyan, ha hozzá fog, de nem süt soká, felhőkbe borul. És aztán nézze e kicsike szemeit! Ezek nem paraszt szemek, ezek nem ijednek meg semmitől, s kora feletti gondolkozás kifejezése ül bennök. Ez valamely igen kifogástalan urnak a fia, kit én első pillanatra önnek néztem, Károly ur!

- Nekem nézte, Yvoine?

- Önnek. S ha kérdi, nem tudnám megmondani miért. Nem hasonlított jobban önhöz, mint akár a mennyire én hasonlítok, s mégis őt látván önre gondolék, holott nem is úgy beszélt mint ön, s nem is az ön korabeli volt.

- Hogy volt hát öltözve e »kifogástalan« ur?
- Oh uram, ezt már nem mondom el. Michelin nekem barátom s következőleg titka az én titkom is.
- De tudja, hogy honnan jött?
- Aurillacból; s ez mindaz, a mit tudok, vagy is a mit tudhatnék, ha akarnék.
- Valóban? kend nagyon ügyes ember.
- Nem ügyesb mint ön; csakhogymint valamely vén utszélikő, látva sok mindenfélét, kezdek is egyet-mást megérteni.
- Kend utazott is, mert ismeri a déli napot?
- Katona voltam, Afrikában táboroztam. Hazatérve közel s távol harminczhat mesterséget üztem.
- Tán kend érti is azt a szójárást vagy nyelvet, melyen e gyermek beszél. Próbáljon vele szólni.
- Már próbáltam, de semmit sem értettem; de ha érteném is, nem mondanék el semmit.
- Mért nem, Yvoine?
- Csak azért, mert nem vagyok gazember; de az este közelg s Michelin vár, hogy megmutassa vak tehenét. Alázatos szolgája Károly ur, a viszontlátásig.

Elment s vállán elvitte Esperanceot is, engem komoly aggodalmak közt hagyván. Oly ember ez, ki képes kutatni oly titkot, mint Flamarande uré, s a kinek hallgatását úgy kell megvásárolni, hogy valamely koholt ürügyet beszél el neki az ember? Ez még is nagy kockázatás lett volna egy paraszttal szemben, ki tán sokkal inkább tréfás, mint rossz akaratú volt.

XXXIV.

Elutaztam anélkül, hogy újra láttam volna s ismét Párisba mentem, a hol a gróf parancsára, ki télre szintén odajöendő volt családotól, be kelle őket várnom s addig a házukon teendő javításokkal foglalkoznom. Nagyon aggódott, nehogy Olaszországból jöven, lakását hidegnek találja s azért az egész palota fűtési rendszerét gyökeresen át kelle alakíttatnom. Ez tovább tartott, mintsem óhajtám, s csak kevéssel deczember vége felé irhattam, hogy minden rendben, s elfogadásukra készen áll.

Ugyanakkor vágyván megszolgálni Michelin vendégszeretetét s híreket hallani kis Esperanceomról, becsomagoltattam néhány apró ajándékot s Flamarandeba küldém, postán. Legszebb részét ez ajándékoknak kis komámasszonyomnak szántam, de nem feledkeztem el kis keresztlányomról sem, s már türelmetlenül várom a postai értesítést az ajándékok kézhez vételéről, midőn levelet kaptam nem csunya írással, s meglehetősen helyesírással, Ambrus tollából. Yvoine a majorban lévén küldeményem átvételekor, őt bizták meg, hogy a család nevében írjon, s azt nekem megköszönje. A családot nagyon elfoglalva tartá az öreg majoros ép akkor történt halála, kit övéi nagyon szerettek s nagyon sajnáltak. A gyermekek jól érezték magukat, keresztlányom pompás, komámasszonyom virágzó kis lány volt; a kis Esperance pedig már kezdett mosolyogni s francziául gagyogni. »Gyönyörű gyermek ez, írá Yvoine, de szereti is nagyon mindenki. Ugy látszik, már elfeledé hazáját és szüleit, mert nem sir és nem szomorkodik.«

Rögtön rá egy ezüsfödélű pipát küldék Yvoinenak, s irtani neki, megköszönvén levelét. Kértem, hogy koronkint tudósítson keresztlányomról s a családról, nem feledve ki a kis

idegent sem. Akaratlanul is baráti lábra helyezkedtem Yvoinenal. Éreztem, hogy vagy segítöm, vagy ellenségem lesz s a nélkül, hogy tudtam volna, mitől kell tartanom, érthetlen de folytonos elfoglaltsággal gondolék rá.

A gróf ur január 10-én érkezett meg a grófnéval s a kis Rogerral, a kit én tiz hó óta nem láttam, s ki ezalatt csodálatosan szép lett, előttem azonban még sem olyan szép, mint Gaston. E két gyermek semmiben sem hasonlított egymáshoz. Roger szőke volt s anyja tiszta vonásai-val, gyöngéd arczkifejezésével birt. Gaston csak önmagára hasonlított. Barna volt s arczytusa ép úgy tartozhatott Flamarande gróféhoz, mint Salcéde marquiséhez. Vonásai kevésbé voltak szabályosak mint Rogeré, de szemei olyanok voltak, minőket az övéin kívül soha sem láttam.

A gróf meggyógyult s viszonyai a Franciaországba való visszatérést parancsolák. Minthogy a grófné sajnálta elhagyni Olaszországot, azt ígére neki, hogy ott vásárol egy kis birtokot, hogy minél többször elvihesse oda. Nem mintha a grófné idegenkedett volna Páristól s a világtól; de félt, hogy fiának az éghajlatváltoztatás árt. Nem ártott. Mégis azt kéré férjétől, mit az meg is engedett, hogy visszavonulva élhessen s barátait csak esténként otthon kelljen látnia; csak fiával volt boldog s vig; más nem érdekelte. Nem volt benn mi kacérság sem, szép ruhái s ragyogó ékszerei ritkán látták a világot. Csütörtök délutánonkint fogadott s ekkor a bizalmasb barátokat ott tarták ebédre, vasárnapra meghívásokat tettek, s este a termek nyitva voltak. Az idő többi részét a grófné Rogerral sétálva, vagy vele szobáiban játszva tölté. Ha a fiu aludt, a grófnő az első nevelés különböző rendszereit tanulmányozá. A gróf néhány látogatást tett, lovagolt, vagy bezárkózott velem irodájába s olvastatott uj könyveket s a hirlapokat.

Igy, daczára a gróf kitünő anyagi helyzetének s nagy háztartásának, igen csöndes, komoly életet élünk. Sokkal inkább jártas voltam a gróf ügyeiben, semhogy ne tudtam volna, hogy házassága előtt sokat fogyasztott tőkéiből, s hogy jövedelmeit csak úgy fedezheti, ha eladja földjei egy részét; kérdés tárgya is volt ez, s én fájdalommal láttam, hogy Sévineshez ragaszkodnak, holott e hely csak fájdalmas emlékeket idézett föl a grófnében. Midőn a grófot sürgettem, hogy inkább adja el birtokai egy részét, semhogy a kamatokat nagy drágán fizesse, azt mondá, hogy adóssága nem jelentékeny. - Flamarande grófnénak, így szólt hozzám egyszer, egy kitünő tulajdonsága van; nem ugynevezett nagy világi nő, nincsenek szenvedélyei az ékszerek s a drágaságok iránt. Nem ismerek az ő helyzetebeli nőt, ki kevesebbet költene nála. Midőn elvettem, azt mondák, hogy tönkre fog juttatni, s nagyon csalódtak.

Megragadtam ez alkalmat, hogy dicsérjem Rolande asszonyt s ezt oly élénkséggel tevém, mely meglepte a grófot. - Akármilyen legyek, Károly, szólt legkomorabb mosolyával, te elvesztetted fejedet! Te, kit oly nyugodtnak tarték.

Valóban föl voltam indulva. S érzelmeimnek szabad tért engedtem. - Nem, gróf ur, kiálték, nem vagyok már nyugodt; ön megölte nyugalmaomat, örökre megzavarta álmomat, oh csak tekintsen ön félelmes szemével rám, ön szívem mélyéig láthat, s nem fog ön ott találni mást, csak keserü fájdalmat, melyet azt hívém nem fogok ismerni soha: egy vétek önmardosó fájdalmát.

- Miért nem mondasz büntényt? felelt gunynyal a gróf.

- Nem mondok büntényt, válaszoltam tüzzel de megmondom az igaz szót: gyávaság volt az! Igen, ön gyávaságot követtetett el velem! Én oly odaadó vagyok ön iránt, hogy ha ön azt rendelte volna, gyilkoljam meg Salcédet, megtettem volna. Bűnhödtem volna érte, de nem kell vala pirulnom érte, mint kell pirulnom azért, a mit elkövettem, mert egy nő s egy gyermek ellen küzdtem, a kik közül egyik sem tudott ellenállani. Egy gyermekágyas asszony s egy alig

született gyermek: szép ellenfelek, mondhatom. Pirulok reá gondolva és soha sem fogom visszanyerni magam iránti becsérzetemet.

Első szavaim hallatára a gróf nagyon elhalványodott. Bizonyára felötlött eszébe, ne dobjon-e ki az ablakon; de nem lehet oly könnyen szakítani az egyetlen megbizzottal. Tartóztatta hát magát s kedélyesen felelt. - Igen exaltált vagy, szegény Károlyom. Nagy baj, ha az embernek romlott lelkiismerete van, de az is veszedelem, ha nem igyekszik aggályait észszerűleg megnyugtatóni.

S azután sok álokoskodással igyekezett bizonyítgatni, hogy én csak egy érdemlett büntetés végrehajtója valék; megmondtam neki, hogy a büntetést igazságtalannak, s nejét a legártatlanabb s legrokonszenvesb áldozatnak tartom.

- Mily nagy hatalom a szépség! kiáltá szenvedélyesen. A legnagyobb jogérzettel s igazságszeretettel fölruházott kedélyeket is meghódítja hatása. Nem vádollok érte, Károly, magam is hódoltam neki, sőt hódolok is, mert megbocsátok.

- Nem, feleltem, ön nem bocsát meg. Boszuja ki van elégitve, ennyi az egész. Ön elrabolta tőle fiát, s mégis azt meri mondani: én megbocsátottam.

- Fiát elfeledte. Van más gyermeke, ki az enyém is; nem lenne igaza, ha bánkódnék. De nem mondtad még meg, hol a másik. Mit tettél vele?

- Ön megtiltotta, hogy szóljak róla; nevét sem akarta hallani. Most akarja tudni, hol van?

- Jobb nem tudnom, ne mondd meg. De egy percnyi gondolkodás után így szólt: - Még is, kell tudnom.

- Ő önnél van, gróf ur.

- Hogyan, nálam? itt?

- Ő az ön birtokán van, Flamarandeon.

- Minő gondolat! Fel fogják fedezni. Micsoda név alatt van ott?

- Semmi név alatt sem. - S nem tudtam megállni, hogy ne mondjam el némi elég indokolatlan büszkeséggel, hogy a körülmények által segítve mikép fogadtattam fel Gastont Michelinék által, a nélkül, hogy bármit elárultam volna.

Bámulta ügyességemet, nagyon dicsért s némi reményt is támasztott bennem, mert ha nem is helyeselni, de legalább szellemesnek találni látszott okoskodásomat a magyarázat ilyen módon valószínű voltára, ha az következnek be, hogy a gyermeket visszaadja anyjának; de hiába sürgettem most ennek foganatosítására. Meglágyíthatlan volt s én nem bírtam vele. Nagyon elszomorodtam, s egészségem nagyon megrendült; nem tudtam kiállni a grófné tekintetét, s ha ő egyfelől bejött, én a másik oldalon távoztam; nem mertem reá nézni a kis Roger-re, sem játszani vele, pedig nagyon szerettem; nem tudtam látni e boldog s kényeztetett gyermeket, a nélkül, hogy eszembe ne jusson kis Gastonom, a mint a teheneket őrzi, s mezitláb barangol a sziklákön.

Ha a grófné a kicsikét elvitte Susse-höz vagy Girouxhoz, ott választani hagyván a legszebb játékszerek közül, s midőn visszatért e drága s törékeny csecsebecsékkel, melyekkel a gyermek mulatott egy óráig, hogy azután darabokra zuzza, eszembe jutott Gaston, ki bizonyára az erdő vad almaival s a patak kavicsaival játszott. Ez által szerencsétlenebb volt-e? Bizonyára nem, sőt tán ellenkezőleg; de az anyai gondoskodás, a minden pillanatra kiterjedő gond, az elalváskor figyelmesen reá szegzett tekintet, az imádat mosolya, ha fölébredt, minden vágyának szeretetteljes kitalálása: ez volt, a miben nem részesült eddig, nem volt részesülendő ezután, s

azon vevém észre magam, hogy hangosan beszélek szobámban, majd sirva ismételvén: Ne félj kis szegény gyermekem! esküszöm, én szeretni foglak s örökösödöm feletted.

Elérkezvén a tavasz, a gróf kijelenté, hogy eladja Sévinest. Azt hittem, hogy a grófné meg lesz elégedve, mert őt velem a perugiai villába akarta küldeni, míg a föld eladásával foglalkozni fog. A grófné azon óhajt fejezte ki, hogy ne kelljen őt elhagynia, s nem vonakodott, hogy újra lássa Sévinest.

- Jobb is szeretem így, felelt a gróf, s nekem, midőn egyedül voltunk, így szólt: Nem vártam e lemondást, mert tudom, hogy Sévines irtózatot emlékeket kelt benne. Maga a gyöngédség ő; erély nélkül való jellem, s ha a fájdalmak élénke nála, nem mélyek.

- Gróf urnak sikerült, szólék, eddig titokban tartania előtte a gyermeknek tulajdonított halál nemét. Nem fél, hogy megtudja, ha most a helyszínére megy?

- Ha meg kell tudnia, inkább tudja meg Sévinesben mint másutt; ezzel a dolognak vége lesz, s legalább nem fogja Rogert örökké mellcsuától féltetni.

A grófné első gondja volt, mihelyt Sévinesben megtelepedtek - kérni, hogy lemelessen a családi sirboltba, megtekintendő első szülőtte sirját. - Nem tudtam, hogy a gróf nem tartá-e szükségesnek ily sir készíttetését s igen megzavarodtam, midőn a grófné a kulcsokat tőlem kéré. Szaladtam uramhoz s elmondám neki zavaromat, ki nyugodtan fölkel s a grófnéhoz ment. Julia elmondta beszélgetésüket.

- Meg kell önnek ígérnie - így szólt elég gyöngéd hangon, - hogy nem látogatja meg a sirt. Az ön egészsége szükséges fiának s azért kerülni kell minden izgalmat, mely azt oly komolyan veszélyeztetheti.

A grófné azt felelte, hogy lesz bátorsága; esküdött rá, de kérése mellett szokatlan állhatatossággal megmaradt. A gróf sok béketűrőssel igyekezett lebeszélni; midőn látta, hogy semmire sem megy: - Meg akartam kimélni önt, így szólt, új fájdalomtól; de mert ön keresi azt, az egyszer behegedt sebet újra föl kell tépni; ám én nem vállalkozom rá. Kérdezze meg Juliától, miért nincs az ön fia a családi sirboltban; mert ön kényszerít, fölhatalmazom, hogy elmondja.

XXXV.

Juliának, egyedül maradván a grófnéval, felelnie kelle kérdéseire s ez mindazon kiméletes-séggel, melyre képesnek hívé magát, elmondá az urnőnek, hogy a dajka és a gyermek eltűntek, a nélkül, hogy nyomukat föl lehetett volna lelteni.

- Hogyan? eltűntek! kiáltá a szegény megcsalt anya, gyermekemet ellopták? ki, miért, hogyan? s Julia karjaiba rogyván: - Mondd meg, kedvesem, kiáltá, hogy nem tudják-e mi lett eltűnt gyermekemből? hogy nem él-e még?

Julia később megvallá nekem, hogy urnőjének rémülete annyira megindította, hogy reményt csillogtatott elébe, melyet pedig ő maga nem osztott. - A mi bizonyos, szólt, az csak az, hogy a gyermek nem volt beteg s hogy a születés után harmadnap tűnt el. Mindenfelé keresték, de nem tudták föltalálni.

E perczben a gróf lépett be, megtudandó, hogy Julia elvégezte-e a szomorú leleplezést, melylyel meg volt bizva. Nejét könnyek helyett aránylagosan jó kedvűnek találta. Olyan volt, mint az örült; utazni akart, a nélkül, hogy tudta volna hová; azt állítá, hogy nem jól keresték a gyermeket, s hogy ő majd feltalálja. A gróf türelmetlen volt, Juliának azt mondá, hogy ostobán adta elő a történeteket, s azután azt mondá, hogy majd elmondja ő maga. - A dajka a gyermekkel együtt vízbe fult, így szólt; csak egy főköttöt s egy nagykendőt találtak meg utánuk.

A grófné halvány, s meredt lőn, mintha szobor lenne, egyszerre maga előtt látá kis gyermeke tragikus végét; kézmozdulatot tőn, karját előre nyújtván, mintha ki akarná menteni; de arczzal a padlatra zuhant s élettelenül feküdt ott.

Magához térvén, lázt érzett; majd félre beszélt. Az orvost hívták, a ki megtudván, hogy mi történt, azt akará, hogy ne nagyon vitassák le az anya képtelen reményeit. A grófné két hétig nagy beteg volt s én akkor sem láttam meggyógyultnak, midőn ujra fölkel. Nem volt elgyöngülve mint várni lehetett volna; ellenkezőleg oly lázas, oly izgatott lőn, a minőnek nem ismerék soha; tenni akart, el volt határozva s nem lehetett lebeszélni; kis fiát emlegette, kikérdezte róla az egész világot, tudni akará a szerencsétlenség legkisebb részletét. Szemmel láthatólag nem hitte holtnak, noha nem merte kimondani reményeit, félvén, hogy le fogják azokat szidni.

E körülményből láttam, mily kevéssé helyettesitheti a legjobban rendezett cselszövény is a valót. A grófné megkérdezett mindenkit, kivel találkozott, a legegyszerűbb munkást is, a partmenti halászatot is, a parasztokat is, akár ismerte őket, akár nem. Gyalog vagy kocsin, mindennap ama rejtélyes víz, a Loire partján járt, a melytől hiába követelte vissza gyermekét. Betért minden házba, a legegyszerűbb kunyhóba is, hogy a részleteket elbeszéltesse. Az idő tájban kevés embert vitt el az ár; de mégis elvitt néhány asszonyt, s néhány gyermeket is. Konstatálhatni vélték mindannyi halálát, fölhalálván a tetemeiket, de soha sem találták legkevesebb nyomát is annak, kit a grófné keresett.

Akkor a grófné azt kérde: Lehetőnek hiszitek-e, hogy valamely part úgy eliszapoljon egy nőt s gyermeket, hogy soha ne találják föl. A partmenti parasztok azt felelték, hogy azt nem hiszik, s hogy a Loire oly homokparton foly, melyen a nyár mentén parti virágok jelennek meg. Sem örvény, sem zuhatag nem volt e tájon, s a grófnő a házi népeket, s az orvost, ki mindennap jött a házhoz, kezdte kikérdezni. Akarta tudni, hogy szereztek-e a folyam mentén egész a tengerig információkat; ő maga akarta e kutatást eszközölni, s ha a gróf nem szegül ellene, maga akarta az egész part mentét végig járni.

Igen különös s nagyon előreláthatatlan következménye volt mindennek; a környék lakossága, a helyett, hogy a grófnét örültek, vagy legalább reménykedését oktalannak tartotta volna, osztani kezdé illuzióit s hangosan kezdé beszélni, hogy misem bizonyítja a gyermek halálát, míg a valószínűség a sikkasztás mellett szól. A parasztság szereti a mesét s elég művelt ember is osztozik babonás hitében. Emlegették, hogy vannak tolvaj dajkák, kik elsikkasztják a gyermeket, a későbbi fölhalálás megjutalmazására számítván. A cigányokat is emlegették, sőt emlékezni kezdtek régi legendákra is a rossz szellemekről, kik a folyóból áradások idején kelnek ki s a gyermekek bölcsőjéig hatolnak, hogy más családok lakába vigyék őket át; így regényes cseréket valósítván, a melyekkel azonban mindig nagy szerencsétlenség jár.

Felköltetvén a grófné iránti érdeklődés s az ő folytonos reménykedése által a nép képzelődése, sem vége sem hossza nem volt az ilyesminek. Egy vén asszony azt állítá, hogy látott egy fehér alakot áthatolni a Loire vizén, nyugodtan haladva a habok felett s kezén tartva egy kis gyermeket, mint a hogy a szent Szüzet festik. Először csodának hitte; de most visszaemlékezvén, hasonlatosságot vél találni e jelenség s a nizzai dajka formája közt. Mások elbeszélték álmaikat, s a grófné, ki szinte birt hajlammal a babonára, egy alvajáróhoz ment fölvilágosítást kérni Orleansba.

Ott nagyon rendkívüli dolgok történtek, melyeket elmondtak nekem, s melyek mindjobban fokozták aggályaimat.

Az alvajáró azt mondá a grófnénak, hogy egy három nap óta holt gyermeket lát, ki fűvön fekszik, valamely helyen, melyet azonban nem tud megnevezni, s melyet csak legáltalánosban ír körül. A grófné nem tudván neki semmi támpontot adni, a delejező kérdezte az alvajárót,

hogy a gyermek valóban három nap óta holt-e s nem három évet akart-e mondani; mire a szonnambul azt felelte, hogy nem lát többé semmit, s hogy ma rossz napja van. Valami, a gyermekhez tartozott tárgyat kellene érintenie, mondá a delejező; egy főkötőt, vagy pólyát. A grófné elővéve kebléből a parkban megtalált kis főkötőt, e szerény emléket, melyet előkeres-tetett, s melyet azóta mindig magánál viselt. Az alvajáró egyszerre visszanyerni látszott erejét. »Látok, kiáltá. Nem nyelte el a víz. Elvitte egy ember, egy jól öltözött ember. Ah! kocsit látok, s egy más embert, ki fölveszi a gyermeket s aztán gyorsan hajtat, sebesen hajtat; a ló összerogy, meghalt; de a gyermeket messzebb viszik, még messzebb viszik, mindig messzebb, alig látom, nem követhetem, most már semmit sem látok; szenvedek, megfuladok, azt aka-rom, hogy vagy hagyjanak aludni, vagy ébresztszenek föl.«

Mindebből kevésnek lehetett hasznát venni; de a grófné, bizonylatát ismétелhetni remélvén, örömpesve tért vissza. Vele volt Julia s én tőle tudom mindazt, a mi történt. A grófné mindent pontosan jegyezett, még a lóra vonatkozó esetet is, s több ízben kérde Juliától, vajjon a szerencsétlen éjjel nem tűnt-e el egy ló is a kastélyból. Julia, a kit a grófné fakgatott, s ki nem emlékezett, azt mondá, forduljon a grófné hozzám.

- Károly, szólta a grófné, hány ló volt az istállóban az én szerencsétlenségem előtt való nap s hány maradt azután?

Azt feleltem, hogy én semmit sem tudok, mert a katasztrófa napján távol valék.

- Mindegy! felelt, küldje tehát fel Józsefet, ő fogja tudni. - S azután mintegy tünődve szólta: - Ugy emlékezem, hogy volt egy igen szép lovunk, szebb mindannyinál, melynek Zamore volt a neve; azért emlékszem rá, mert félttem tőle. Azt hiszem, hogy nem láttam amaz esemény óta; nincs itt? mi lett belőle?

Lábaimat remegni érzem s nem tudtam felelni.

- Szóljon hát, Károly ur, kiáltá Julia; hisz ön ment utra utolszor Zamore-ral. József eleget zugolódott, hogy nem tért többé vissza.

- Károly! kiáltá szenvedélylyel a grófné, ön nem akarja megmondani, a mit tud. E ló halva rogyott össze, midőn a gyermeket lopták el rajta! Ön elhalványodik! Oh Károly, ön mindent tud! - s azután hozzám rohanván, megragadta két kezemet, s anélkül, hogy megakadályoz-hattam volna, lerogyott lábaimhoz: - Károly, ön becsületes ember, önnek jó szíve van. Én meg tudom önt becsülni, ön nem szolgál, ön családunk barátja; im itt lát ön térdeinél, a mint látna ön az orvos előtt, ha az tudná megmondani az igazat. De ön fogja megmondani; ön jó, ön érzi szenvedésemet, ön szán engem... Károly, édes jó Károlyom, édes barátom feleljen nekem.

S érzem forró könnyeit kezeimen, melyeket az ő kezei szoritottak.

Érzem, hogy végem van, hogy le vagyok győzve. Ép mindent meg akarék vallani, midőn a gróf váratlan belépett s nejét lábaimnál látva, oly hirtelen düh fogta el, minőben nem láttam soha.

- Mi ez? kiáltá fuldokolva nejéhez; mit keres ön ez inas lábainál?

- Ő nem inas, felelt fölemelkedvén a grófné; ő a mi odaadó megbizottunk. - S aztán elmondá gyorsan a történeteket, még mindig követelvén, hogy megtudja Zamore történetét.

Hogy a gróf fen tudja tartani cselszövényeit, hazudnia kellett volna; de bármily ügyes volt is az igazság elrejtésében, büszkeségét nem tudta oda alázni, hogy hazudjék. Azt lehetne mon-dani, hogy egész ügyessége abban állt, hogy eseményeket valósított, azoknak hódolni látszott, a nélkül hogy azokat egyszersmind megmagyarázni is tudta volna. Most megrohanva, könnyebbnek tetszett neki elvonulni, mint felelni. Kijelenté nejének, hogy örültnek tartja, mert a helyett, hogy, mint ő hívé, méltósággal lenne képes viselni fájdalmát, az utszéleken

futkos s a járó-kelőket fakgatja, meg a charlatánokat kérdezi ki. Keserűn vádolta az alvajárónál tett kísérletért, szemére hányta, hogy elhanyagolja élő gyermekét egy képzelemért s végül tudtára adta, hogy legyen készen másnap Olaszországba utazni.

- Istenem! felelte rémülve a grófné, ön kárhoztat engem, hogy fel akarom találni gyermekünket?

- »Gyermekét,« felelt a gróf, gondosan keresték, s soha senki nem fogja feltalálni, nyugodjék bele az isten akaratába. - S ezzel érezve, hogy csak egy szóval több s mindent fölfed neje előtt, visszavonult, megparancsolván, hogy kövessen.

Ugy találtam, hogy rettenetes hangsúlylyal mondta a »gyermekét« szót, s hogy arczkifejezése ijesztő keserűséggel ölté föl ismét féltékenysége jellegét. Vajjon észrevette-e azt ő is mint én? S Julia, ki találékony volt, nem kellett-e, hogy mindennek mélyére lásson? - Ön elárulta magát, szólék a grófhhoz, midőn egyedül voltunk szobájában.

- Mit bánom én? felelt földhöz csapván gyönyörű sevresi porcellánból készült tintatartóját; nincs-e már itt az ideje, hogy megértse, hogy nem vagyok vak, s fölhagyjon ez üldözéssel? vagy nagyon együgyű, vagy nagyon vakmerő ő! Tudja meg elvégre, hogy bírja vagyok, s hogy urának érzem magam.

- Gondoljon rá, gróf ur, hogy azon nap, melyben megtudja az ön gyanuit, nem fog kételkedhetni abban, hogy gyermeke él s fel fogja keresni.

- Majd tesztek róla. Holnap utazik Perugiába.

- Ő még beteg. Julia minden éjjel félrebeszélni hallja; bizonyára láza van.

- Élve vagy halva, holnap utazik s pedig egyedül utazik. Itt tartom Rogert; nem akarom, hogy ő lássa e tévelygést.

- Gróf ur, ön eléggé meg van boszulva, ön maga mondá ezt. Ne kezdje újra! keresse föl a grófnőt, mondjon el neki mindent. Bizonyos vagyok ben, hogy ő fogja magát igazolni tudni.

- Károly! te el akarsz engem árulni; egész lelkedből a grófné mellett vagy s nem mellettem. El kell válnunk; küldetésed be van fejezve, jóléted biztosítva; isten áldjon meg!

El kellett volna fogadnom e szakítást, de nem tudtam reá szólni magam. Szerettem a két házastársat, szerettem a két gyermeket. Más érdek már nem kötött a földhöz. Olyan valék, mint a vén szolgák, kik a család tagjául érzik magukat s máshol élni sem tudnak. Visszautasítottam a kielégítesemre tett ajánlatot, vissza a vagyont, a szabadságot. Megigérttem uramnak, hogy engedelmeskedem, s hogy nem lágyulok el.

De kötelességemnek hívtam megóvni a grófnét új fájdalmaktól. Fölkerestem hát s így szólék hozzá: - A gróf urat igen fölindítá a grófné lelki állapota; fél, nehogy Roger is érezze a visszahatást s azért el van határozva a grófnét holnap fia nélkül indítani utnak. A grófné iránti tiszteletem s odaadásom késztet könyörögni, mondjon le Gaston feltalálásának reményéről, hogy kikerülje a Rogertől való elválasztatás fájdalmát.

XXXVI.

A grófné tetőtől talpig remegett, akár a nyárfa a viharban; azután nagy erőt vevén, hogy szólhasson: - Köszönöm, Károly, felelt. Látom irántam való barátságát, s még egyszer köszönöm. Mindent megteszek Roger iránti szeretetből. Mondja meg ezt a grófnak, s kérje, ne öljön meg.

- Asszonyom, válaszolám, jobban tenné, ha maga menne s elmondaná, mit hajlandó tenni.

- Megyek, szólt rögtöni elhatározással. Nem félek többé tőle.

- Menjen haladéktalanul, s ne engedje, hogy a gróf határozatot hozzon, melytől azután nem fog elállni.

S a szegény asszony bírása elé sietett. Azt hívé, hogy teljes magyarázatra kerül köztük a dolog; bármily viharos leendett is ez, helyesebbnek tartám, mint ama szótlan elhidegülést, mely már-már uralkodóvá lőn köztük; de a grófné, vagy mert nem értette férjét, vagy mert nagyon is értette, pusztán az ígéretre szorítkozott, hogy mit sem tesz ezután, a mi a gróf szándékaival ellenkezik. - E föltétel alatt, felelt a gróf, kinyitván az ajtót s így lehetővé tévén, hogy halljam társalgásukat, megengedem, hogy magával vigye Rogert. Biztos lehet, hogy engem foglalkoztat az ön boldogsága s egészsége, s hogy ön tulajdon érdekei ellen cselekszik, mikor e részben tetteit s terveit oly térre viszi, hogy én nem helyeselhetem.

A szegény grófné esküdött, hogy nem teszi többé s készült az utra. A gróf engem szemelt ki kíséruöl, de én fölmenteni kértem magam. Nem hihettem, hogy a grófné megállja, hogy ne kérdezősködjék s nem érzem magam többé elég erősnek, hogy hallgassak. Nem vallám ugyan meg, mennyire kihozott sodromból a szerencsétlen asszony esdeklő bizalma, de a gróf valószínűleg kitalálta. Engem magánál tartott. József lőn kiszemelve arra, hogy a grófnőt kíséri. Sévinesben úgy is minden lovat el kelle adni.

A föld eladása gyorsan ment. A mennyire habozott a gróf, mig reá szánta magát, annyira sietett most, hogy meneküljön a kérdezősködések s gyanakodások elől, melyeknek ki volt téve. A grófné kétségbeesett kutatásai, miután először a parasztok képzelődéseit kelték föl, magasabbra is hatoltak s a legkülönbözőbb magyarázatokat idézték föl a gróf közel s távoli szomszédainál. A kik nem szerették, s ilyen ember bizony sok volt, különcznek tarták, s azt mondák, hogy ha Flamarande grófné örült, mint a hogy a gróf fel akarja tüntetni, mégis az az okosabb kettőjük közt. Ez emberek mindenre képesnek tarták őt. Megegyeztek a gondolatban, hogy ő el tudta sikkasztani a gyermeket anyjától, csak azért, hogy paradox neveltetési rendszerét megkísértse rajta. S így Gaston halála, melyet előbb egyhangulag véletlen szerencsétlenségnek róttak föl, lassankint kétségbevonatott. Julia nagyon beszédes volt kevésbé diskrét emberek iránt is mint én. Urnője vigasztalására keltvén abban reményeket, nem sokára osztani kezdé azokat maga is. Megvallá, hogy a gróftól mindig félt, s makacsul emlegette Zamore eltűnését, mely szerinte harminczezer frankos ló volt, s melyről József azt hívé, hogy én eladtam, de melyet senki e vidéken se meg nem vett, se azóta nem látott.

A gróf, untatva e kérdezősködések által, gyorsan végre hajtá az eladást, s az átköltözködést. Első teendője volt ősei sirjainak átszállítása, nem Normandiába, hanem Flamarandeba. Megtörténhetik, hogy eladom Ménouville-t, mondá, midőn határozatát közlé velem; de a kopár flamarandei sziklákat, melyeknek csak reám nézve van értékük, nem adom el soha. Családi reliquiáim ott nyugodt helyen lesznek. Menj Károly, állítsd helyre a kis kápolnát, a torony alján. Utánad küldöm a tetemeteket s koporsókat. Te el fogod helyezni őket. Keress nekem egy biztos embert, földött kocsiával s erős lovakkal.

Elvállaltam e megbizást, mely a nélkül, hogy örökre elválasztana uramtól, két-három havi szabadságot adott. Szükségem volt reá; igen betegnek érzem magam. A sévinesi tartózkodás gyölöletesnek tetszett előttem. A gróf ott maradandó volt, mig az eladást befejezi s azután a grófné s Roger után kellett mennie, a nyarat velük a Trasiméne tó partján töltendő; Párisban ősszel kelle ismét találkozunk.

XXXVII.

Siettem Flamarandeba, égvén a vágytól, hogy lássam kis Esperanceomat, s hogy kipihenjem a küzdelmeket, melyek feldúlták valómat. A legrettenetesebb e küzdelmek közül az volt, hogy Flamarande grófnő kérdései s kérelmei lebilincselve tartottak. E gyöngéd anya, kit én kétségbe ejték, s ki a helyett, hogy átkozott volna, kezeim szorongatá s barátjának nevezett, folyton előttem lebegett. Hiába kerültem majd négy éven át tekintetét is; hiába rendeztem dolgaimat örökös mesterkélődéssel úgy, hogy létemet se vegye észre: eljött az idő, midőn éltemben valaminek történnie s nekem reá nézve valakivé lennem kelle. Négy év után első kérdése hozzám borzalmat kelte föl bennem, s e jelenet emléke örökös szenvedés volt rám nézve. Arról álmodtam minden éjjel, s szívem megszakadni érzem az övével, melyet oly kegyetlenül téptem össze. Iszonyu aggályok kinoztak. Tán nagy beteg, tán megőrül, tán Rogernak, a kit más szolgálókra bízta, szüksége van rám. Miért vonultam ily gyáván vissza, megvonván tőlük odaadásom szolgálatkészségét?

Szabadságommal élvén, lelkem a legsötétebb hangulatban volt. Esperance látása fölélenkitett. Szépen nőtt, s szépsége minden embert lebilincsel. Meg akartam lepni embereimet, hogy biztosítékot szerezsek, vajjon egészséges-e s gondos ápolásban részesül-e. Kedvesnek, s egészségesnek találtam; már majdnem egész jól beszélt francziául s a vidék tájnyelvén; elfeledé a havasokat, el dajkáját; nem ismert más családot, csak Michelinéket, más hazát, csak Flamarande szikláit, s a vidék lakói úgy tekinték, mint apró medvét, kit a jászolban találtak s aztán báránynak neveltek.

El volt tehát örökre temetve a kétség s a harag egykori gyermeke. A kit a törvény atyjának nevezett, soha sem akará többé látni, nem felfogadni. Anyja nem csókolhatta soha gyönyörű fekete szemeit, kedves kis öcscse soha sem játszhatott vele. S ez az én dicsőségem, az én ügyességem s odaadásom sikere! Óh, ha azok, kiknek okuk lőn irántam bizalmatlankodni s átkozni, tudják képzelni, mi történt lelkemben ekkor, csak ezért is megajándékoznak barátságukkal, bizalmukkal; de a gonosz tettek önmagukban hordják büntetésüket. Nem lenne elég büntetés az, ha elkövetetvén a bűn, helyre is lehetne azt hozni.

Vagy tizenöt nap voltam Flamarandeon, midőn Michelin azzal költött fel, hogy a nevemre címzett »szállitmány« megérkezett. E szállitmány az érczkoporsók voltak, melyek az öreg Flamarande gróf s érdemes hites társának tetemeit tartalmazták. Ugyanazon kocsi hozta a fekete és fehér márvány sirköveket, melyeket a már megfelelően helyreállított kápolnában föl kelle állíttatnom.

Sietve keltem föl. A kegyelet eme tárgyait már kezdék lerakni a kápolnában. A falu minden embere, igyekeztén kimutatni igaz ragaszkodását Michelin iránt, segített a tárgyak lerakásánál s átszállításánál. Hatalmas szekér állta el a kápolna bejáratát s négy nagy ló pihent ott, veritéktől habzó nyakát egymásra hajtván. A ház gyermekei, minden ujságra kíváncsian, akadályozák a munkásokat, követvén őket minden mozdulatokban, s kérdezősködésekkel halmozván el, melyekre csak a türelmetlenség felkiáltásaiban nyertek választ. - Eltakarodtok-e innét? Ördög vigye a gyermekeket!

Esperance nem osztá a kíváncsiság e lázát. Mindenben valami komoly lassusággal járt el, s a háznál azt beszélék róla, hogy ujját sem mozditja a nélkül, hogy meg ne kérdezze fejétől, vajjon meg kell-e mozditnia. Szemeim, melyek rendesen őt keresték, reá akadtak. A kápolnában nyugodtan ült a szalmán, mely alatt a nagy atyja csontjait fedő koporsó volt, s mélyen tűnődni látszott. - Mire gondolsz? - kérdém tőle, meglepve ez arczkifejezés által, melynek csöndes s beható nyugalma más kor gondolatait s megjegyzéseit látszott elárulni. Azt hívé, hogy azért szólok rá, mert a szalmára ült, s fölkelt azt mondván: - Nem tettem semmi rosszat.

Kezemet nyújtám neki, tudtam, hogy nem szereti, ha ölelgetik, s csak időnkint tévé kicsiny kezeit az enyémbé. Nem volt nagyon nyilatkozó kedély, s senkit sem ölelgetett, csak kis keresztleányomat, Karolinát, ki anyja térdein ült.

Midőn minden el volt helyezve, a fuvaros, ki a sirokat hozta, s a kit megnézni eddig nem is jutott eszembe, hozzám jött s oly hangon, mely engem megremegtetett, így szólt: - Nos tehát, Károly ur, meg van ön elégedve velem? Nem vesztettem el az uton semmit?

- Hogyan Yvoine Ambrus? Ön az? szoltam fejemet fölvetve.

- Én nyertem el e megbizást Sévinesben a gróftól. Ő nem ismert meg, de én örültem, hogy jó egészségben látom.

- De hogy az ördögbe került ön Sévinesbe?

- Orleansban voltam a szekeres társulatnál mint napszámos alkalmazva. Engem választottak, hogy kísérem a kocsit, mert épen visszatérőben voltam hazámba.

- Jól van; de hogy került ön oly messze munkát keresni, midőn arról beszélt, hogy fölhágy a kalandokkal s Flamarandeon telepszik meg.

- Azért voltam ott, mert ott van megtelepedve egy testvérem, ki már rég akart látni. De most visszatértem s most megtelepszem itt; el van határozva. Nem vagyok többé fuvaros, nem vad-
orzó, nem csempész; most már építőmester vagyok; megígértem, hogy kijavítom a párkány-
zatot, s én szavamat tartom.

- Kijavítja, Ambrus, de meg is fizetünk érte. Beszéltem a dologról a gróffal, s ő szabadkezet adott. Mihelyt a kápolna teljes jó állapotba lesz hozva, megcsináltatom a torony párkányzatát, s ha akarja, ön dolgozhatik rajta.

- Mint napszámos? Köszönöm, az nem az én dolgom. Én csak másokat vezetni tudok, s ehez értek, de mert ezzel ön van megbizva, én fölösleges vagyok.

- Ejh! én nem tudok ahoz; ön fogja az egészet intézni, Yvoine, s majd beszélünk a reggelinél még a dologról.

Karon fogtam, s a lakás felé vezetvén, a hol a családdal együtt reggelizendő voltam, kértem, mi történt Sévinesben.

- Semmi, mit jobban tudnék mint ön, mert megbizásomat másnap kaptam azután, hogy ön eltávozott a kastélyból.

- Igaz, mondtam, legalább tizenöt nap kelle önnek az utra. De hát a vidéken, Orleansban, semmi ujság?

- Még mindig a régi szóbeszéd.

- Szóbeszéd? miről?

- Oh ön jól tudja, az elveszett, vagy ellopott vagy vízbe fulladt gyermekről; a mit senki sem tud, s a miről mindenki beszél.

- A... sévinesi gyermekről?

- A gróf ur s a grófné gyermekéről; régi dolog, most azonban újra beszélnek róla. Ön jobban tudja, mint bárki más, mert az időben ott volt.

- Nem, nem voltam ott, a szerencsétlenség napján legalább nem.

- A szerencsétlenség napján... Tehát ön azt hiszi, hogy a gyermeket az ár vitte el?

- És ön Ambrus?

- Én is azt hiszem. Oly időket élünk-e most, hogy egy csecsemőt dajkástul csak úgy el lehet tüntetni? A forradalom előtt, a régi időkben, nem mondom; de most! Ön ismeri a flamarandei kastély legendáját.

- Van e kastélynak legendája?

- Még pedig szép. Elmondom, ha óhajtja.

- Mondja el, kérem.

- Lajos király idején történt.

- Melyik Lajos király idején? Sok volt.

- A történet arról nem szól; de a saint-julieni bucsun azt hallám mondani, hogy tizenkettedik Lajos idején történt. Flamarande grófné egy kis fiut szült, szépet mint a napfény; de férje azt állítá, hogy az Mandaille ur fia, s hogy ezt bebizonyíthassa, egy keresztet tett az alvó gyermek mellére, így szólva: »Mikor atyád nevét mondom, az ur, a megváltó nevében kényszerítlek, nyisd ki szemeidet.« S azután háromszor kiáltá: Flamarande, Flamarande, Flamarande! és a csecsemő nem mozdult; de midőn a gróf háromszor kiáltá: Mandaille, Mandaille, Mandaille!... De beteg ön, Károly ur? ön fehér, mint a fal!

- Gyomor-görcsöm van. Ne törődjék ön vele, Yvoine, s folytassa kérem, történetét. Igen mulattat vele.

- Tehát mikor Flamarande gróf azt hívé, hogy a jó isten, ki annyi férjet kétségben hagy, kedveért csodát tesz, megfogta a kis Gastont.

- Gastonnak hívták?

- Igen, Gastonnak. Ugy látszik e név divatban volt akkor s azt parancsolá szolgálinak, öljék meg; de ezek megszánták a kicsikét s a grófné kölykes kutyájával, mely követte őket, a szomszéd erdők egyikében hagyták, melyet azóta Gaston erdejének neveznek.

A kutya nem tért többé vissza; elhagyta kölykeit s a gyermeket táplálta, a ki aztán egyszer csak nagygyá és erőssé nőve, de oly vad ábrázattal jelent meg, hogy mindenkit megfélemlített. Nem tudott beszélni, nem tudta megmondani, hogy ki ő. Sejtette-e valaki? El akarták üzni. Csak a grófné könnyörült rajta s kenyeret és ruhákat adatott neki. Azt is kieszközölte férjénél, hogy a teheneket őrizhesse, s a káplántól, hogy az tanítsa beszélni s a jó istent megismerni. Később csordás-gazda lőn Flamarandeon, nagyon istenes ember lőn belőle, s mint valamely szent halt meg, a nélkül hogy valaha tudta, nemhogy visszakövetelte volna uraságát.

- Ez az egész? De hát miből tudták, hogy ez erdőben nevelt gyermek Mandaille fia volt?

- Nem volt Mandaille fia. Mikor meghalt s a terítőre akarták tenni, nyakán egy jelvényt találtak, melyet atyja születése napján akasztott nyakára. A grófné sirt, hogy fiát csak halála után ismeri föl, s esküdött férjének, hogy igaztalanságot követett el rajta, mert ő soha nem szerette Mandaille urat. Akkor Flamarande gróf meg akarta ujitani a holton a próbát, melyet az ujszülöttön tőn. Mellére tette a keresztet, s háromszor kiáltá a Mandaille nevet a nélkül, hogy mozdult volna, de midőn így kiáltott: Flamarande, Flamarande, Flamarande, az első szó-ra a halott fölnyitá szemeit, a másodikra szemrehányó tekintetet vetett atyjára, a harmadikra a bocsánat mosolyával tekintett felé; aztán bezárta szemeit s nem nyitá ki többé. Flamarande gróf keservesen megsiratta, sok misét mondatott érte, eltemettette a kastély kápolnájába, a hol megtalálhatja ön sirkövét ma is, egy karddal, mely nemességének jelképe, s egy bottal, mely pásztor voltát jelzi.

- Láttam a követ. Michelin nem tudta megmagyarázni a bot jelentőségét.

- Michelin a fiatalok közé tartozik, a kik tanultak, s nem hisznek az ily történetekben; de atyja jól ismerte s el is mondta Flamarande grófnak, az ön urának. Elöttem mondta el, azon nap estéjén, melyen a gróft vadászni vezettem.

- Valóban! így hát a grófné is hallotta.

- Nem, ő nem volt ott, de Salcéde ur ott volt.

- S milyenek találták a történetet?

- Igen szépnek.

- S ön, Yvoine? hiszi ön?

- Nem tartom lehetetlennek. Valami szegény asszony felfogadta a gyermeket, s Flamarande gróftól való féltében titokban neveltette. Azokban az időkben erősen hitték a csodákat s alig van legenda csoda nélkül. Én soha nem láttam egyet is, de azért nem mondok sem igen-t, sem nem-et, mert sokkal inkább paraszt vagyok, semhogy okoskodhatnám ilyesmi fölött. Jobban van ön Károly ur, s van étvágya?

Asztalhoz ültünk, de hiába igyekeztem enni; nagyon izgatott valék. Yvoine elbeszélése rám nézve leleplezés volt. Bizonyára élénken hatott az elbeszélés a grófra s beékelte magát agyába. A Gaston név, mely épen azon fiúnak adatott, kit el akart magától taszítani, nem utalta-e a legenda ismétlésére? Azt várta-e, hogy Gaston meghaljon, hogy a második bizonylatot foganatosítsa?

De hát létezett-e e legenda? nem volt-e az egész a próba egy neme, melynek Yvoine Ambrus engem kitett. Sévines környékéről jött, a hol meghallván a részleteket, oszthatná a Gaston eltűnése iránti gyanukat. Mint csempész érdeklődött Zamore iránt; mely az orleansi legendákban valóságos fantasztikus állattá lőn, akár Aymon négy fiának kocsija. Azt beszéltek, hogy a gróft, a dajkát s a gyermeket egy éj alatt elvitte Párisba Orleansból, a hol a gróf Gastont a lelenczházba vétette föl.

De hát még mit nem mondtak! Volt-e azonban Yvoinenak akkora képzelő tehetsége, hogy egy, a tényleges viszonyokkal ennyire megegyező legendát gondoljon ki? Tisztába akartam ez iránt jöni. A nap folytán elsétáltam tehát a szomszéd Saint Julien falu papjához, s a beszélgetést e tárgyra vezettem, miközben egyháza régiségeit vizsgálgattam. Beszéde teljesen egyező volt Yvoine Ambruséval. Egy kissé elcsöndesedve tértem vissza, midőn lakhelyemtől nem messze újabb izgalom várt rám.

XXXVIII.

Magas, vállas ember jött velem szemben. Közöséges paraszt volt, a ki kosarat vitt; még csak ruháján sem volt valami feltűnő; de azon mérvben, a mint közelebb jött, mindinkább feltűnt lépteinek eleganciája által, s Salcéde neve tűz betűkkel írva égeté agyvelőm. Az éj már kezdett beköszönteni s így arcját nem láthattam. Megkettőztettem lépteimet, hogy közelebről láthassam, el levén határozva, hogy üdvözlöm őt, hogy így kényszerítsem levenni formátlan kalapját, mely képét erősen árnyba borítá, azonban egy szikla fordulatán áthatolva, mely egy perczre elfödé előlem a kilátást, senkit sem láttam többé az ösvényen. Eltűnt, mint eltűnik valamely kísértet, mert az éles szikla egyik oldalán nem volt semminő buvhely, a mit felhasználhatott volna; a másik felén pedig ugyanaz a szikla függélyes meredek volt, s a hegyi patak zuhogott alá róla a mélybe. Nehány perczig megmerevedve állék, gondosan tekintve minden oldalra; nem tudtam megmagyarázni, a mi történt. Borzadva kértem, nem volt-e mindez hallucináció játéka. A gróf már úgy is az örültséghez közel álló idegesség martaléka volt, s én rémülve gondolék rá, hogy e lelki állapot ragályos is lehet.

Vissza fordultam a ház felé, s igen közel találtam Ambrust, ki szintén haza felé haladt, ölében vivén a kis Esperanceot. - Nem mentünk gyorsan, szólta, mert vártunk önre. Miféle vad ugrott föl ön előtt, a mit annyira nézett, s keresett is?

- Azt néztem, felelém, miféle uton mehetett tovább egy ember, a kit láttam jönni, s a kivel önöknek is találkozni kelle.

- Az Simon volt, a saint-julieni molnár. Csak vele találkoztunk.

- Merre hatolhatott át a szoroson, melynél elvesztém szem elül?

- Beszélni kívánt vele?

- Nem, hanem attól féltem, hogy a mélységbe zuhant s hogy csak a patak zuhogása miatt nem hallám jajveszékelését.

- Hogy Simon lezuhanjon, előbb mind a két lábát le kell valakinek vágnia, felelt nevetve Ambrus.

- Tehát ön nem aggódik?

- Én? soha! Engem nem aggaszt semmi s azután a gyermekhez fordult: Mi bajod kis fiam? Menni akarsz? Jól van! ölelj át, akkor aztán leteszlek.

Esperance nem igen kérte magát, hanem átölelte, a mely kedvezésben engem jókedvéből sohasem részesített. Ezt föl is említém. - Lám, lám! felelt Ambrus, Simont pedig átölelte a nélkül, hogy nagyon kérte volna magát. Ugy látszik, hogy vannak arcok, melyek tetszenek neki s hogy az öné nem tartozik ezek közé.

De hát létezett-e e saint-julieni Simon? Nem Yvoine rögtönözte-e e nevet, mert neki mindenre csodálatos biztossággal rögtön volt válasza? Vacsoránál a férfiak szép testalkatára fordítám a beszédet, megjegyzém, hogy az itteniek mind nagyobbaknak látszanak a középtermetűnél. De, szóltam emeltebb hangon, ma egy igen nagy embert láttam. Ki volt ő, Ambrus mester?

- Simon volt, a molnár, felelt szintén fennhangon, s azon biztossággal Yvoine, melylyel válaszát az előtte szóló utolsó mondatához egész ügyesen fűzni tudta.

- Önök látták ma Simont? - szólt Michelin. Ő szép, jól kifejlett ember. De ugyan mért nem szólt be hozzánk, ha erre ment?

- Sietni kellett haza, felelt Ambrus, egész Mandailleig kelle mennie, hogy behajtsa egy összeget, melylyel tartoztak neki.

E napra meg voltam nyugtatva, de a következő napokban, a legcsekélyebb körülmények alkalmából is, újra nyugtalankodni kezdék. Valóban úgy tetszett nekem, hogy Yvoine Ambrus játszik velem, akár a macska az egérrel s voltak jelek, melyek gyanumat nagy mértékben növelték. Megtelepedett a toronyban, elhelyezvén ott néhány ócska butort, s a munkások dolgát értelmesen s jó kedvvel vezette; de nem mindig volt e munkánál, s ha nem volt ott, senki sem tudta megmondani, hol van, s mit csinál. Igazán szólva kívülem más nem is törődött vele, s ha én kértem, hol járt, nevetve felelt: - Ki tudná hol járok, s mit teszek, midőn magam is alig tudom? Madár vagyok, mely egyik helyről a másikra röpköd; mozog, hogy éljen. Kérdezze a főcskét, hány torony magasságot jár meg a légben. Estére kelve, bizonyosan számát se tudja; s azért megvan a maga célja. Ő legyeket fogdos s én sem akarok tulságos nagy dolgokat művelni.

XXXIX.

S így ez ember minden tréfás válaszában előttem oly értelme volt, mintha ellenem lenne irányozva az, s midőn azt gondolám magamban, hogy mindez neki tán eszébe sincs, bolondnak s szerencsétlennek érzem magamat. Napjában huszszor volt kedvem így szólani hozzá: - Ne játszunk tovább egymás ellen; inkább egyesüljünk, hogy a gyermeket visszaadjuk anyjának. E titok engem nyom, tedd meg a szolgálatot s szabadíts meg tőle. - De mindannyiszor visszatartott valami álszégyen. Az önszeretet ösztökélt, hogy fordítsam én jóra e dolgot, a mit első pillanatban lehetetlennek tarték; megvallanom e kóbor lénynek, hogy ügyesebb nálam, legyőzhetlen vonakodásom tartóztatott. Így küzdve gonosz szerepem öntudata s Ambrus diadalmaskodásának félelme ellen, csak magamat emésztém s egyre betegebb levék, úgy hogy csakhamar erős láz fogott el s négy napig kénytelen valék az ágyat őrizni. Michelinék igen szívélyesen ápoltak, de Yvoine gyógyított meg, bevétetvén velem egy hegyi növényekből készített gyógyszert. Megittam a nélkül, hogy tudtam volna róla, mert negyvennyolcz órára teljesen elvesztém eszméletét annak, hol s kik közt vagyok.

Mikor magamhoz tértem, a nap még alig kelt föl; körültekinték, s egészen meg voltam lepve, hogy kibontakoztam az álmok azon zürzavarából, melyekkel küzdék, s hogy Ambrust ágyam fejénél látom. Szóltam hozzá; ő monda, hogy sokat bajlódtem a lázzal; de hogy ő ismeri e bajt s szolgált gyógyszerrel. Tovább is szedtem orvosságát s az igen jól hatott rám, mert néhány nap múlva megszabadultam mindazon bajtól, melyet az előtt éreztem.

- Derék Ambrusom, szólék egy reggel hozzá, oly étvágygyal reggelizvén, mint már hat hónapja nem, nem tudom önnek köszönöm-e életemet; de egészségemet bizonyára önnek. S azután azt is tudom, hogy úgy ápolt, mint ha testvére lennék. Egész éjeken át fen volt s egész napokon át perczre sem távozott el tőlem. Szeretném hálámat valamivel leróni ön iránt; mondja, mi okoz önnek örömet.

- Semmit sem kérek, csak hogy ön jól érezze magát, Károly ur, szólt barátságos tekintettel; nem vagyok szerencsétlen s nincsenek ábrándjaim. De mégis van egy, s ez az, hogy éltem fogytaig itt lakhassam e majorban. Ön tudja, hogy Michelinék családját a magamévá választám. Egy-néhány soust takaríték is meg, s mert nincsenek gyermekeim, s orleansi testvéremnek sincsenek, szeretnék itt halni meg, s azt a mim van, a kis gyermekek valamelyikének hagyni, az ön keresztlányának, vagy kis komájának, avagy a szép Esperancenak, ha családjá elhagyná őt. Szóltam is már erről Michelinnel s nejével, s ők azt mondák, hogy, ha ön beleegyez, szívesen itt tartanak. Most hát önön áll, hogy határozzon ebben, mert ha eddig csak nevetve szoltunk is erről, most egész komolyan kérem. A mult télen először érzem a csuizt s nem szeretnék valamely árokban halni meg. Még egy ideig csak ellóthatnék, futhatnék; de ha majd a hó jön, szeretném, hogy mint minden vén nyulnak, nekem is meglegyen a fekhelyem; mit szól ön hozzá?

Nem lehetett visszautasitnom, sőt örömet is mutattam, hogy kellemes dolgot tehetek Yvoine-nak; de e makacs ragaszkodás, hogy Esperance közelében lehessen, sok gondolkodni valót adott. Hiába igyekeztem valamin rajta kapni. El kell ismernem, hogy, ha kileste titkomat, megörzésében ügyesebb volt nálam. S nem így kelle-e tennie? Nem volt-e szerepe szép, nagylelkű szerep, mig az enyim, ösztöneimmel s lelkiismeretemmel ellenkezőleg, a legalább való szerep volt e komédiában?

Még hat hetet tölték Flamarandean. Nyugodtabbnak s belső küzdelmeim leszámításával boldogabbnak is érzem magam, mint már hosszú idő óta. E Michelinék valójában derék család voltak, gyermekeik szerettek, s Ambrus egészséges s találékony gondolkozásmódja mulattatott. Jól érzem magam, néha vadásztam; nem kelle Flamarande grófné könnyeit látnom, s férje bizalmaskodása folytán önmardosást ézenem. Végre is magam ura valék s lassan-lassan hozzá szoktam a gondolathoz, hogy viseljem az igát, melyet reám háritottak. Aztán azt határozám, hogy

irok a grófnénak, értesítendő őt idősb fia éltéről és állapotáról. Irtam egy egész sereg levelet, s azután elégettem mind, tartózkodván ama félelem miatt, nehogy azok a férj kezébe kerüljenek.

Különben nem is lehetett azt levélben elintézni. Hogy merje az ember megírni ily tiszta s ily fenkölt nőnek, miről van vádolva? S hogyan akadályozzon meg ily szenvedélyes anyát, nehogy valami oktalanságot kövessen el, a mi rá nézve a legszomorubb következményekkel lehet? A gróf már feltalálta, mi lenne ily esetben reá nézve a legkinzóbb büntetés; azzal fenyegetőzött, hogy elválasztja Rogertől, s ő oly ember volt, ki meg is teszi az ilyesmit. Ott kelle hát lennem, elő kelle készítenem e fölvilágosításra a grófnét; nem bizhattam azt senki másra. S mindez nem történhetett meg, csak Olaszországból való visszatérése után. Bele nyugodtam ez erőszakosan halogatott elhatározásba, s élveztem reményben azt a szívemnek s lelkiismeretemnek elengedhetlenül szükséges nyugalmat, mely majd abból ered, s bátorságot meríték, nagy gyöngédséggel foglalkozván Gastonnal.

Szerencsétlenségemre, Gaston nem szeretett, s minden előzékenységemet érzéketlenül fogadta. Nem volt sem vad, sem daczos, de unatkozott arcczal felelt kérdéseimre, s ha véletlenül ajkamat homlokához érintém, kezeit oda kapta.

E tartózkodási ösztönét kevésbé érezték mások. A parasztok nem igen áradozók érzelmeikben, s senki sem igen tört érzelemnyilvánításai után. Egész más volt mint öcsce Roger, ki teljesen ellenkező természetet tanusított. Kényeztetett, kedves, szeszélyes volt. Perczig sem volt nyugta. Mindenhez akart nyulni, mindenkihez szólni. Mindent összezuzott, s ha kedve volt, nem igen törődött vele, bánt-e valakit; de azután angyali módon tudott kérlelni, szenvedélylyel tudott kedveskedni, gyöngéd s hóbortos szavakat találván az engesztelésre. Kérlelme ellenállhatlan, haragja szörnyű, s kedveskedése imádatra készítő volt. Csupa mozgás levén, mások folytonos izgalmára is tápot adott.

A csendes és bizalmatlan Gaston igen titokteljes volt. Gyöngédsége megváltozhatatlan volt. Nem vágyakodott sokra, s inkább magában játszott, mint a többi gyermekekkel. Ugy látszott, mintha minden érdekelné s órákat töltött azzal, hogy a hangyák vagy a méhek munkáját bámulja. Hasra feküdt a réten s úgy nézte a füvek apró virágait s társalkodott a tücskökkel. A nagy állatokat nem igen szerette, de nem is félt tőlök, a mint úgy látszott egyáltalán soha nem látszott félni semmitől. Jó volt s engedékeny a családbeli kis leányok iránt, de úgy tetszett, hogy csak a legkisebbiket szereti, s soha valami zajos játékban nem vett részt. Ha magára hagyták, s ő mintegy magába vonult, nem kért semmit és ha elfeledtek neki enni adni, készebb volt hegyi áfonyát s erdei málnát enni, semhogy kérni.

Nem csodálkoztak, ily különbözőnek látva őt a többitől. Szomorúságát s lehangoltságát először abból magyarázták, hogy nem tudja magát megértetni, s nagyon számba vették, mily nagy munka az egy beszélni alig kezdő gyermekre, hogy elfeledjen egy nyelvet s megtanuljon egy másikat. Azt mondák: ha teljesen tud majd beszélni, teljesen jó kedvű lesz, de ez okaik nem győztek meg engem. Mindig azt láttam, hogy erőszakosan tépték ki környezetéből s kárhoztatták oly életre, mely nem való volt sem ösztöneinek, sem faja irányának. Michelin Zsuzsi gyermekeit, mielőtt születtek, pásztoroknak s sajtkészítőknak szánták; Gastont hintóban hordták s ápolták; Esperance nem tudta ezt, de érzé s anélkül, hogy alakot tudott volna adni gyermeki eszméinek, megütközést, s talán borzalmat érzett, hogy másképp kell neki élnie, mint élt volna nélkülem s Flamarande gróf nélkül! Mikor rám tekintett, lesütém hát szememet, s midőn visszautasítá kedveskedésemet, így szólék: - Igazad van, tudod mi illet meg.

Egy hónapi szabad időt kaptam uramtól; két hónapig voltam távol, anélkül, hogy engedelmet kértem volna rá. Félttem ismét közelében lenni, s óhajtam, bár haragudnék, hogy lehető lenne szakitnom vele. Igaz, hogy jót állt atyai tartozásomért s hitelezőim vártak; de elég fiatal voltam még, hogy más alkalmazást találjak, s a gróf jól tudta, hogy sokkal lelkiismeretesebb vagyok, hogysem elfeledném tartozásomat kiegyenliteni.

XL.

Szeptember vége felé mentem Párisba, a Cantal-departementből a hideg üzvéen el, mely igen éles kezdett lenni. Magammal akartam vinni Ambrust, a kit bizalmatlankodásom daczára vagy éppen azért nagyon megszerettem. Előadtam neki, hogy életét menthetem meg, s hogy nem értem, hogyan tud télen a hegyek közt maradni ő, ki a csuától fél, s ki ápolni akarja magát. - Ön nem ismeri vidékünket, felelt; e magaslatokon csak a szél kellemetlen; ha a havazás beáll, nincs több bajunk a hideggel. A hó bezár bennünket kunyhóinkba s védelmez. Néha elfödi tetőinket is, méternél is vastagabb hólepellet; s akkor fedett utakat ásunk, hogy egyik épülettől a másikig juthassunk, s vannak faluk, melyek úgy élnek, akár a házi tücsök, ha egy kenyérbe vette bele magát. De Flamarandeot soha még egészen nem borítá el a hó, mert a hegycsucs áttöri azt mindennap. De elborítja az istállókat, s azért még a gyermekek is ott alusznak, mert ott melegebb s egészségesebb lég van.

- Így hát, szólék, Esperance e télen a hóban alszik.

- A hó alatt, a mi nem azt teszi, hogy a hóban vagy havon; aztán meg mért félne e kicsike jobban a hidegtől, mint a többiek.

- Nem tudom, de tán nincs hozzá szokva. Ön azt mondá, hogy déli származásu... Ha melegebb vidéken növekedett...

Ambrus oly figyelemmel tekintett rám, hogy elárulva hittem magam s siettem más tárgyra térni.

Párisba Clermonton át mentem. Szemrehányást vártam, mert még utazás közben sem nagyon siettem, de a gróf észre sem látszott venni hanyagságomat, s egyáltalán nem tett kérdést időm hovafordítása iránt. Nem érdekelte más, csak elődei maradványainak elhelyezése a helyreállított kápolnában, s a költségjegyzéket kifizette, anélkül, hogy kérdést tett volna, miért javíttattam ki ugyanakkor az előtornyot is. Akartam neki szólni Gastonról. De kezével oly kép intett, hogy e tárgyról ne szóljak, s én nem erőszakoltam.

A grófné november első napjaiban ékezett meg. Ő is szabadjára volt bocsátva, mert a sévinesi adás-vevés soká tartván, a gróf sem utána nem mehetett, sem őt Párisba vissza nem hivatta. Nem volt már féltékeny rá, s úgy beszéltek, hogy sohasem is volt. A gróf oly jókedvű volt, mint bármikor mindez események előtt. Adósságait kifizette, egészségét helyre állította, neje odaadó, fia gyönyörű volt; többre soha nem vágyott.

Roger elkényeztettebb, rakonczátlanabb, s bájolóbb volt, mint bármikor. A grófné is jó színben volt, s azt hiszem, még szépült is. Eleget féltem, hogy kétségbeesve, lesóványodva, szomoruan látom őt viszont, a milyen elutazása előtt is volt. Távol ettől, szinte sugárzani látszott. Választott. Gaston elfeledve látszott, Roger kielégítő; ő minden volt reá nézve. Ily helyzetben, kérdém, meg kell-e zavarnom egy veszedelmes nyilatkozat által e házi élet újra visszaszerzett békéjét? Testi s erkölcsi épülésemet azon bátor határozatnak köszönhetém, hogy megvigasztalom e szerencsétlen anyát. Feledékenynek vagy teljesen lemondónak találám. Kényszerítve voltam, hogy bűnös maradjak vele szemben, s vétkes lelkiismeretem előtt. És féltékenységem iránta egyre növekedett. Flamarandei szép álmaimban azzal áltattam magam, hogy vallomásaim által megszerzem, s megtartom ama barátinak is nevezhető jó akaratot, melyet fájdalomában tanusított irántam, s melyet elannyira szükségem volt jobban kiérdemelni. Hogy örömét lássam, s elismerését tapasztaljam, azt hiszem, odaadtam volna életemet s dacoltam volna uram dühével s megvetésével; ám miért? hisz ő nem gondolt már Gastonra. Nyugodt volt, szép volt. Nyugodtan nézett rám, s udvarias és hideg leereszkedéssel beszélt hozzám. Szemei nem tekintének többé kérdőleg az enyimekbe. Keze nem nyult többé az

enyém felé. Elfeledett mindent, s én nem voltam többé előtte más, csak a gróf komornoka, Még parancsokat sem adott nekem.

Egyszer az előszobában négykézláb talált, a mint a pajkos Rogernak ló gyanánt szolgáltam, a kit nyakamat fogván s átölelvén, oldalaimat hatalmas sarkantyuzással tisztelte meg. Egyszerre kezébe kapta a gyermeket, mintha félne, hogy bántani találom. - Oh grófné, mondtam fölkelve, ön nem tudja mennyire szeretem a gyermekeket.

- Tudom, felelt ő, tudom, hogy önnek jó szíve van. De ön nagyon elkényezteteti Rogert. Visszaél vele s még rossz lesz.

Ugy tetszett nekem, hogy a perczet a sors készíté elő vallomásomra, s már kérni akartam a grófnét, hogy hallgasson meg; de mielőtt egy szót is találhattam volna, hogy kifejezzem szándékomat, ő eltűnt, magával vivén fiát s én nem mertem követni.

Egy másik nap, a levélhordó egy levelet adott át a grófné czimzetére s én fölismerém Montesparre asszony irását. El voltam határozva, hogy többé nem szolgállok kém gyanánt, s ép át akartam adni a levelet Juliának, midőn a gróf gyorsan hozzám lépett, kivette a levelet kezemből, s így szólt: - Kövess. - Mikor szobájába értem: - Olvasd föl, ezt mondá.

Nem akartam, remegtem, közel voltam hozzá, hogy ellenszegülésem kitörjön. Nem látszott észrevenni s feltörte a levelet, azután átadván, így szólt: olvasd!

Olvastam:

Montesparre jan. 2. 1846.

»Kedves Rolandom, beszélnem kell veled; néhány nap múlva Párisban leszek. Régi lakásomba szállok, s ott várok rád, mert borzadok férjedtől, nem akarom többé látni. Nem Salcédéról akarok beszélni, nem is tudom, hol van. Magamról szólok. Eltalálhatod, hogy szükségem van rád s bármi is történt legyen köztünk, sokkal jobban ismerlek, hogy sem hihetném, hogy habozol.

Berta.«

- Nagyon jól van, szólt a gróf újra kezébe vevén a levelet. Berta asszony hát megvigasztalódott s valami új házasságra gondol. Flamarande grófnénak más dolga van, minthogy ily bizalmaskodásokat hallgasson. Add ide a levélszekrényt.

Megjegyeztem, hogy ez elfogott levelek mind együtt nagy eszélytelenséget képeztek. Montesparre asszony Párisba jövén, jóformán lehetetlen volt, hogy a grófné, noha nagy ritkán ment ki, ne találkozzék vele a nagy világban. E hölgyek közt bizonyára magyarázatra került volna a dolog, s levelezésük elfogása világgá derítette volna Flamarande gróf gyanuit.

- Igen együgyü vagy, felelt a gróf, ha azt hiszed, hogy Flamarande grófné nem találta ki mindazt, a mit nem mondtunk meg neki. Gyónt ő hallgatása által, vezekelt a büntetés elfogadása által, s kötelességének teljesítésével helyrehozta bűnét. Azt óhajtom, hogy ezután nyugodt lehessen; már is keveset forog a világban; bele fog egyezni, hogy egyáltalán ne menjen oda. Csak itthon fog fogadni s Montesparre asszony nem mer ide jőni. Így minden jól megy; azonban te nem mondtad nekem, Károly, hogy a báróné Montesparreban volt.

- Legutóbbi ott időzésem idején nem volt ott.

- Azt mondták, hogy délen betegen fekszik; most azonban egész titokteljes czélzásokat tesz, valami új szenvedélyre bizonyosan; sokkal kalandosabb ő, semhogy barátnője lehessen oly asszonynak, kinek nincsenek szenvedélyei. Intézkedjél, hogy el ne fogadják, ha ide jőne is.

Nem intézkedtem s nyolcz nap eltelt a nélkül, hogy a bárónéról hallottunk volna. Mintha véletlenül történt volna, kérdést tevék palotájában, hogy megjött-e; de ismét nyolcz nap telt el,

anélkül, hogy megjött vagy irt volna, s a gróf azt hívé, hogy már letett arról, hogy a grófnét lássa, akár azért, hogy sértve volt hallgatása által, akár, hogy már nem is volt szüksége a találkozásra. A gróf szerint ez volt legvalóbbszínű. A nők, mondá, kevésbé tudnak ártani mint hiszik, könnyelműségük legtöbbször elhárítja mindazon ártalmas szándékokat, melyekkel fenyegetnek.

Én nem voltam oly nyugodt. Ki tudja, Montesparre asszony nem tartja-e kezében a nagy titok kulcsát. Ha nem csalódtam, Ambrus a la Violettenél fölismerhetett engem, s ha azután Sévinesben is volt, ez ember mindent kitalálhatott. Ha a férfi, a ki közeledésemre, mintegy csoda által eltűnt s kiről Ambrus azt állítá, hogy Simon molnár volt, az álruhába öltözött Salcéde talált lenni, s ha a báróné ugyanakkor titokban Montesparreban volt: valótlanszínű-e, hogy ez egymással érintkező három ember megérti a Michelin jászolában oly tünemény-szerűen talált gyermek történetét? Ez esetben Montesparre asszony elhatározhatta, hogy mindent tudat Flamarande grófnéval, s midőn óvatosan azt ír néki, hogy szolgálatot kér tőle, arra készülhetett, hogy nagy meglepetésben részesíti. Sietnem kellett hát mindent föltárnom a grófné előtt, ha érdemet akartam előtte szerezni, a helyett, hogy mások az ő lenézése s megvetése tárgyává tegyenek.

Nem tudtam aludni s újból betegnek érzém magam. Véget kell mindennek vetni, mondám; ma este, vagy holnap szólni fogok, - s nem szóltam, félvén ama gyújtó bomba hatásától, melyet ez oly csöndessé s elégtétlenné vált házi körbe vetendő valék.

És hogyan is szólhattam volna e házban, melyben maga az ur oly gondosan örködött minden felett? Már bennem sem bizott talán s a nélkül hogy mutatná, bizonyára kémkedett felettem, hogy megtudja, hogy én már nem kémkedem. Sévinesben egyszer már rajt kapott, midőn majd elárultam; nejét lábaimnál találta. - Arra gondolék, hogy, ha a grófnéval a házon kívül találkozhatnám, lenne elég ügyességem akár kocsija ajtajánál is úgy beszélni vele, hogy József meg ne hallja, de Roger és ápolója, egy természetes normandiai s igen kíváncsi nő, mindenütt vele volt. Követtem őket városszerte. Nem voltam inas s így nem ülhettem a kocsi bakjára. Bérkocsit béreltem hát, mely követte a fogatot; de a grófné nem, vagy alig tett látogatásokat, s a hova ment, ott az uraságok mind a fölszínten laktak, úgy hogy lehetetlen volt hozzá valamely lépcsőn csatlakoznom s vele ott szólnom. Nem ment sem szabójához, sem divatárúsához; mindezek otthon látták el őt. A nyilvános sétányokon fiát mindig kézen vezette s azonfelül nem is állhatott meg, s annál kevésbé válhatott el tőlök, azért, hogy egy komornokkal beszéljen. Egy nap, midőn több reménynyel követém őt, mert Roger kissé meghütötte magát s ő nélküle ment ki, meglepetve láttam, hogy a boulognei erdő felé tart. Igen borongó, nedves idő volt, s sem a nap, sem az idő nem volt alkalmas a sétálásra.

Ez időtájt a boulognei erdő nem volt angol mintára készült királyi park, nem voltak tavak, nem sziklák, sem vizesékek ben; de voltak fák, bozótok, elhomokosodott utak, mélabus hangulatot keltő tisztások, egy szóval magányos helyek, s tudván, hogy a grófné szeret ily helyeken barangolni, azt hívé, hogy biztosan megközelíthetem. Szerencsétlenségre csak igen távolról követhetém, mert kocsisomnak igen rossz lova volt; a Maillot-kapunál, melytől én még messze voltam, elvesztém szem elől. Bármily kevés fogat járt is e napon, a kocsi-nyomok a homokon bőven keresztezték egymást, úgy hogy tisztán a véletlenre kelle biznom magamat. Ez átkozott homok még inkább meglágyította lovam lépteit. Kifizettem a kocsist s a földre ugorván, szerte bolyongék az erdőben, el levén szánva, hogy végig járok minden fasort inkább a szerencsére, mint szemességemre bizván magamat.

XLI.

Két órát vesztegettem így el. Finom eső kezdett permetezni s az éj közeledett. Fel voltam indulva s oly magányos helyeken bolyongtam már, hol alig remélhettem valakivel találkozni, s hol ugyancsak igyekeznem kelle, hogy a Maillot-kapuhoz való visszatérés iránt tájékoztassam magamat, - midőn egy csomó ifju fenyő bokor mellől egy hang ütötte meg fületem, mely megreszkettetett, s mely, noha az eszély parancsolta óvatossággal, mégis tisztán kivehetőleg e hangokat susogta: - Isten veled! óh mint szeretlek! óh mily nagyon szeretlek!

A grófné hangja volt. Két egyén jött ki ezután a sűrűből; a nő elfátyolozva, beburkolva eltűnt; a férfi, ki igen magas volt, s kinek nagyon elegáns magatartása minden kételyt eloszlatott, indulni kezdett befelé: ez Salcéde ur volt.

Anélkül hogy nagyon óvatoskodtam volna, nyomába vetém magam. Még sem vette észre, hogy üldözöm, csak meglehetősen távol már ama helytől, s akkor valószínűleg tolvajnak nézván, zsebpisztolyához nyult. El voltam keseredve; szívesen játsztam ekkor életemmel. Tovább haladék nyomában, s midőn lépteimet közel hallá magához, meg látszott a dolgot unni s megállt; inkább akarta, hogy megtámadják, mint hogy meglepjék.

Felötlött eszemben, hogy úgy teszek, mint a tolvajok s megkérdem tőle, hány óra van, hogy így halljam hangját, a mint fenyegetőleg mondja, hogy menjek tovább utamon. Nem az az ember volt, a kit meg lehet rémiteni; bizonyára felelni fogott volna s rám nem lő, ha csak meg nem támadom. Tudtam, hogy igen hidegvérű. De ha megismer, megtudta volna, hogy kilestem légyottjukat a grófnéval, s kijátszott volna. Pedig mulhatlanul tudnom kellett, hol lakik; megváltoztattam léptem irányát, hogy megnyugtassam. A fenyő fasorban voltunk; a sötétség egyre növekedett, midőn egyszerre egy oldalt álló kocszi lámpája csillogott elé. Az ismeretlen szó nélkül felugrott a kocsis mellé, a lámpa gyér világánál azonban időm volt látni nem ugyan arcza szabatos vonásait, hanem - egy szürke szakált, s hófehér hajzatot.

Csalódtam-e hát? Ez nem az ifju és szép Salcéde volt; de hát ki lehetett az aggastyán, kinek Flamarande grófné egy erdő mélyén, egy komor februári estén légyottot ad, s kinek akkora szenvedélyvel susogja: óh mint szeretlek! mily nagyon szeretlek!

A kocszi villámsebességgel robogott a Maillot-kapu felé. Én gyalog voltam, a fáradság által kimerülve, az izgalom által összezuzva. Nem találtam kocsit s még az Arc-de-Triomphe-ig gyalogolnom kelle. Ott azt hívé, hogy összerogyok; elfeledtem uzsonázni is. Betértem a Champs Elysées egy kis vendéglőjébe, inkább hogy pihenjek, mint hogy egyem s megvonván magam egy sarokban, keserűen kezdtem tünődni a történetek felett.

A férfi, a kit láttam, Salcéde volt-e? Miért nem? Könnyen lehet szürke parókát s álszakált tenni föl. Ha első benyomásom sem a boulognei erdőben, sem a flamarandei ösvényen nem volt csalékony, úgy Salcéde Franciaországban volt. Itt el kellett magát rejtenie, alakját elváltoztatnia, mert ismerősei közül senki sem látta, visszaérkezését senki sem tudta. Ambrus segítségével kikutathatta az Esperancera sulyosodó titokzatosság kulcsát; s visszatérván Párisba, félt írásban tudatni a grófnéval e nagy fölfedezést, s Montesparre asszony útján kért tőle légyottot. Nem örököttem többé a felett, hogy a házbeliék nem adnak-e át leveleket; s a báróné nyolcz nap óta bőven válthatott levelet a grófnéval.

Igy hát minden be lett volna fejezve! Flamarande grófné e szerint mindent tudott, s nekem nem volt mit elmondanom neki. Szíve mélyéből gyűlölnie, s megvetnie kelle engem. A mi férjét illeti, az is alávaló színben kellett, hogy föltünjön előtte, s hálája Salcéde iránt, azon ember iránt, ki tudatá vele, hogy gyermeke él, igen könnyen a szenvedély rajongásáig emelkedhetett.

Sőt egyéb is történhetett, mondám; e szenvedély a grófné utóbbi perugiai tartózkodása alatt is születhetett. Már ott kaphatott leveleket, ott szerezhette mindenről tudomást, és ki tudja, ott tán viszont is láthatta Salcédet. Alig is jöhetett volna vissza oly nyugodtan, oly szépen, ha valami nagy öröm nem tölti el szívét, s életét. Ki tudja, nem volt-e Flamarandeon Salcédedel, s nem látta-e fiát, míg én itt valék. Yvoine van oly ügyes mint én. Salcéde tán ügyesebb mind a kettőnkénél. Ha mindez már megtörtént, mit tehettem még én?

A legegyszerűbb s legesélyesebb lett volna követnem belsőm legelső sugallatát, s mindent úgy megvallani a grófnénak, mintha ő nem tudna semmit. Alig számíthattam ez esetben is elismerésére. A megindulás, s a szívélyesség szavai helyett bizonyára az első pillanatban szemrehányásokkal halmozott volna el; de csakhamar el kellett volna ismernie fia iránti ragaszkodásomat, s hogy elszántam magamat, föltárni a gróf titkát, a helyett, hogy ellensége maradtam volna e szörnyen megpróbált anyának, védelmezője, néma támogatója lehettem volna s közvetítő férje közt s közte, s közvetítő közte és gyermeke közt.

Ezt kellett volna tennem; de a harag s a boszankodás egy bizonyos érzete megakadályozott ebben. - Nem voltam-e, szólék magamban, elég együgyű hinni ez asszony erényes voltában, ki oly ügyes indulatai elrejtésében, s oly heves azok kielégítésében. Honnét merithettem azon regényes eszmét, hogy ő részvétre s tiszteletre méltó áldozat csupán? Minő fátyol lebeghetett szemem előtt, midőn férjét örültségről s igaztalanságról vádolám? A büntetés után, melyet kiállt, s a fenyegetés után, hogy elválasztják második gyermekétől, lehetett volna-e eléggé vakmerő viszontlátni Salcédet s férjét így csalni meg, ha már előbb is nem lett volna vétkes nő? Igen, igen, Flamarande gróf tisztán látott, Gaston a Salcéde fia s én jogosult boszunak valék eszköze. Miért igyekeztem volna helyrehozni ezt, s miért lettem volna elég alávaló, hogy bocsánatot kérjek e miatt? Nem, soha nem teszem. Kijátszott e nő, én engedtem hatalmának, uralma alá jutottam s már-már szolgájává lettem a hazugságnak s a házasságtörésnek; de most már mindennek vége, örökre vége van; én megvetem, én gyűlölöm e nőt.

LXII.

Két órai tünődés s kifejezhetlen szenvedés után utnak eredtem Salcéde keresésére. A Saint-Honoré negyed felé tarték, palotájához. Tudtam, hogy a házat egy német bankár bírja bérben, de azt hívtam, hogy fentartott magának ben néhány szobát. Hiába kérdezősködtem. Egyetlen egy zugot sem tartott fen palotájában, s már majd vagy három év óta mit sem hallatott magáról. Ezután nagy óvatossággal Montesparre asszonyhoz menék, tájékozást nyerendő. Eléggé jó lábon álltam Susanne-nal, komornájával, a kit fecsegőnek is tarték; de ő nem élvezé urnője bizalmát, semmit sem tudott, nem látta Salcédet sem a vidéken, sem Párisban azóta, hogy az új világba utazott, s így három év óta. Franciaországot még nagyon kevésbé felgyógyulva hagyta el, s a báróné ugyancsak sokat bajlódott, hogy, a meddig lehet, visszatartsa; de ő határozott volt.

E napon kutatásaim teljesen hiábavalók leendettek, ha eszembe nem jut megkérdezni Susannet, hogy Salcéde ur atyja halála s saját betegsége után nem változott-e meg nagyon.

- Megváltozott-e? meghiszem azt, felelt; gyönyörű fekete haja egészen fehér lett.

- Tehát valóságos öreg ember lett belőle.

- Nem, mert alakja még mindig oly ifju volt, s azt hiszem, hogy fehér fejével még szebb s eredetibb volt; azonban, ha nem is halt meg, a mi, fájdalom, nem valószínű, ő is úgy teend mint annyian mások s nem jó vissza többé.

Ezáltal bizonyossá levén a történetek felől, visszatértem a Flamarande-palotába. Tizenegy óra volt; a gróf ur, ki ritkán fordult meg klubjában, ez este oda ment volt. A grófné egyedül volt szobáiban előbb jelen levén Roger lefektetésén, azután bezárkózott, azt mondván Juliának, hogy olvas.

Könyörögtem Juliának, hogy kérjen a grófnétól számomra pár percznyi kihallgatást, s néhány pillanat mulva bevezettek kis szalonjába. Minő érzelem fogott el e találkozáskor. A szenvedés körül nem irt, de parancsoló szükségének érzése volt ez, mert szándokomat zavart fejem épen nem állapítá meg. Alig tudtam, micsoda ürügyet adok e kihallgatás kéréseért; többet is tervezék annak idején, arra számítva, hogy azt választom, a melyet a grófné által való fogadtatásom minémüsége sugalland.

Egészen fehérbe volt öltözve, halvány rózsaszín csokrokkal csipkés hajporköpenye felett. Fagyosnak ismerém s ez nem a jelen ivadba való öltözék volt; azt hívéim, bélelt kasmir szövetben találom. E könnyű, majd átlátszó öltözék megzavart. A légyotról jöve, össze kelle áznia és fagynia. Lelke vagy izgatott érzékei tevék-e testét érzéstelenné?

Olvasott, vagy legalább tetette, hogy olvas, s hallva, hogy nyitom az ajtót, könyvét letevén maga elé. Ha izgatott volt, jól el tudá rejteni. Majd lehetetlen volt benső küzdelmét sejteni, látván a nyugodt mosolyt, melylyel fogadott s melylyel mondá: - Mit kíván ön, Károly ur?

- Remélhetem, felelém, hogy nem hall más csak a grófné?

- Bizonyára, ha csak nyitva nem hagyta az ajtót.

- Nem hagytam nyitva.

- Jól van, szóljon hát barátom.

Mert arcza oly szivélyes s kifejezése oly bizodalmas volt, elhatározám, hogy megtudom, vajjon gyűlöl-e. - Egy idő óta, így szólék, ugy tetszett nekem, hogy a grófné rossz szemmel tekint rám.

- Én önmre? Legkevésbé sem. Bárkire inkább.

- Én ha a grófné előtt kellemetlen vagyok, kilépek a gróf szolgálatából.

- Roszul tenné ön. A gróf sokat tart önre s igaza van. Vigasztalhatlan lennék, ha ő meg lenne fosztva az ön szolgálataitól. Nem találna újra oly értelmes s odaadó emberre, mint ön.

- Tehát a gróf kedvéért tűr a grófné engem a házban?

- Én nem tűröm Károly, én becsülöm önt.

- Az lehetetlen, kiáltám. A grófné nem mondja a mit érez.

- Nem értem, felelt oly tekintettel nézve rám, mintha azt akarná látni, hogy nem vagyok-e örült; mi adhat önnek ily gondolatra okot?

- Azon dolgok, melyek a mult tavasszal Sévinesben történtek.

Igen élénken válaszolt: - Sévinesben örvöngő valék! Ne beszéljünk Sévinesről; ön tudja, hogy akkor nem valék magamnál. Valami sértőt mondek ott önnek? Nagyon sajnálnám.

- Ellenkezőleg, a grófné szerfelett kegyes volt hozzám.

- Nos! tehát?

- Azt gondolom, hogy azóta azt mondák a grófnénak, hogy elárultam.

- Miért mondták volna ezt? Képes-e ön valamely bűnös tette vagy érzelemre? Én nem hiszem.

- Nem mondák a grófnénak, hogy én részes voltam a sikkasztásban...

Már benne voltam, ellenállhatlan erő kényszerített bele, mindent megvallandó valék, de többé nem a bűnbánat alázatosságával; elismertem volna bűnösségemet, hogy megértessem vele, hogy én is tudom az ő bűnös voltát. Nem hagyott időt beszélnem. Hirtelen fölemelkedett, s meghatott, de nem izgatott hangon így szólt: - Ne beszéljen erről Károly! kérem, szükség esetén parancsolom. Sévines végzetes volt reám nézve; elvesztém ott fiamat s majd hogy el nem vesztém eszemet is. Ön sajnált engem, tudom, s a grófot igen zsarnoknak találta irántam; de én nem panaszkodom, a gróf szolgálatot tett nekem, midőn megakadályozott abban, hogy egy illúziót tápláljak, s midőn eltitkolá előlem szegény gyermekem szomorú halálát. Most már lemondtam, s a mint férjem meghagyá, szerencsétlenségemet méltósággal viselem. Ne emlékeztessen, kérem, ha mint hiszem, ragaszkodik hozzám megpróbáltatásom ama szívtépő napjaira. Maradjon nálunk, s higye el, hogy hozzájárulhat vigasztalásomhoz, ha szereti s ápolja Rogert, mint eddig tevő. Ah! most jut eszembe, miért támadt önben a félelem, hogy én haragszom önre! Szemére vettem legközelebb, hogy elkényezteteti Rogert; én nem vádolom önt ezért sem, semmiért sem, értse meg, Károly, semmiért sem. Könyörögök önnek, ne kényeztesse el nagyon, de szeresse őt, s ne hagyja el; ez az, mit önnek őszintén, lelkemből mondani akartam. Jó éjt, barátom, ne aggódjék tovább, s higye el, hogy én meg tudom önt becsülni.

Nem engedett egy szót sem felelnem, mert fölkelt s bement a szobába, melyben Roger aludt.

Elhalmozva a jóság eme szavaival, szobámba mégis nyomottabb, s vele és magammal az előbbinél is elégedetlenebb hangulatban menék. Ő mindent tudott, s arra sem érdemesített, hogy vádoljon. Nem voltam egyéb rá nézve, csak vak eszköz férje kezében. Ha átkozá a hóhért, nem akará, hogy azt sejtsek, s nem is törődött velem, a kínzás eszközével; már megvigasztalva s kiengesztelve levén, meg is becsáthatott, ám ezt is hideg jó akarata s rendszeres édeskészsége magasztaláról tevő! Óh mily más lett volna e jelenet, ha időt enged kimondanom, hogy vétkes voltát tudom! Akkor tán újra lábaimnál láttam volna őt.

Mindegy, mondtam, eljő ennek is az ideje. Követni s figyelni fogok, míg csak meg nem lepem Salcéde urral. S akkor aztán mégis többet kellend bennem látni, mint férje kémjét, mert a férj nem tudand semmit s én magam ítélem el. Saját szakáلامra játszom a játszmát. Hogy meg lesz alázva akkor, hogy fog könyörögni bocsánatért! S én megbocsátok, bebizonyítván, hogy több vagyok egy jóakaratu s becsülésre méltó szolgánál.

Másnap elindultam fölkeresni a nizzai nőt, megtudandó, hogy azon időben, midőn Gaston nála volt, nem kémkedtek s kérdezősködtek-e nála idegenek. A nizzai nő Villebon-ban lakott, őt mértföldre Páristól. Ott vett földet s terményeit a párisi árucsarnokokba hordá. Évenként rendesen kézbesitem neki járadékát, mert ugyanannyit, a mennyit a gróf neki készpénzben kifizetett, hogy birtokot vehessen, magánál tartott kamatozó kölcsönkép, hogy így biztos lehessen, hogy a nő nem árulja el.

Miatta én nem is aggódtam. Elöttem bebizonyítá megbízhatóságát s sokkal több érdek parancsolta, hogy hallgasson, sem mint hogy e hallgatást megszeghette volna. Hat hó óta nem láttam s beszélni sem hallék felőle. Meglepetve hallám, hogy eladta házacskáját s kertjét. Elhagyta a vidéket, nem tudták címét. Nagyon kérdezősködvén s kutatóván, fölfedeztem, hogy Párisban, rue Neuve-des-Mathurins 19. sz. a. lakik. Még ugyanaz este elmentem oda, egyre bámulván, hogy e lakváltoztatásról nem értesített engem.

Egy csinosan fölszerelt kis lakásba vezettek, s az én nizzai parasztasszonyomat selyembe öltözve, divatosan fésülve, befűzve, valóságos párisi nő alakjában találtam fel. Nem az egykori falusi asszony volt már, hanem egy kis tőkepénzes, aki okosan él s csak fia neveltetésére gondol. Első tekintetem reá s házára biztossá tett, hogy elárulá titkunkat s rögtön szemére vetém árulását. - Mi rosszat sem tettem, felelt ő. Nem tudom hogyan, nyomomra akadtak. Pedig én nyugodtan éltem Villebonban s soha sem mutatám magam Párisban. Ide jöttek,

könyörögtek, fenyegettek, kérdezősködtek. Kétszer annyit ígértek, mint mennyit önöktől kapok, s azzal is biztattak, hogy fiamról gondoskodni fognak. Visszautasítám, ám mikor láttam a bankjegyeket, s ama minden ízében teljes urat...

- Egy fiatal, magas, őszhaju férfi!?

- Azt, azt; de nem tudom sem nevét, sem hazáját, sem lakását. Beszélt a szegény anya szenvedéséről, ki elől örökre elrejték fiát, s könnyezett bele. Engedtem; tudom, hogy most ön megvonja tőlem járulékomat, s az jogos is, igazságos is. Belenyugszom, mert most jobb módomban van s a tőke fiam nevére elhelyezve jó helyen van.

Eszélyesbnek láttam nem sujtani pénzbeli büntetéssel e nő árulását; elhagyott ugyan bennünket, de nem saját kezdeményezéséből. Azon hitben hagyám, hogy Flamarande grófnak eleitől fogva szándéka volt visszafogadni fiát, s hogy a grófné beleegyezett e határozat fogantatásának elhalasztásába. Uramnak semmit sem mondék el, s ez könnyen ment. Ő önkényt soha nem beszélt Gastonról, s nem tett kérdést felőle. Különben el is határoztam, hogy nem árulom el a grófnét, nem leszek soha eszköze a férj boszujának, nem zavarom a fiát visszanyert anya örömét; de meglepem s megalázom a nőt szeretője karjai közt.

Figyelemmel kísértem lépteit, s oly ügyessé lettem e szomorú mesterségben, akár egy rendőrügynök. Fárasztó s lealázó volt ez rám nézve, de valamely belső láz egyre ösztökélt s fentartott. Hiába való vesződség volt! a grófné nem ment többé egyedül a boulognei erdőbe, sem sehova, a hol légyottot sejtethék vala. Minden útját fényes nappal tevé. Montesparre asszonyt sem látogatta meg, s úgy tetszett, végleg szakított vele.

A levelek közül, melyeket írt, s melyeknek czimzetét könnyen figyelemmel kísérhetém, egy sem volt a bárónéhoz, sem Salcédehez, sem bármi oly egyénhez intézve, ki előttem gyanús lehetett volna. Salcéde urat nagyon kutattam Párisban, de föl nem találhatám; ha nem láttam volna saját szememmel, ha nem értesültem volna, hogy megöszült, ha a nizzai nő, anélkül hogy tudná kilétét, nem beszélte volna el a vele való jelenetét, azt hittem volna, hogy káprázat játszik velem.

XLIII.

A légyott után, melyet meglesék, s a magyarázat után, melyet fölidézni megkísérték, a grófné a hányszor találkoztam vele, jó akaratát nyilván tanusítá, s érdeklő kérdezősködött egésszem felől, mely nagyon ingadozó lón. Azt hívtam, hogy egy kissé megijeszthetem; de midőn látta mogorva kifejezésem, melylyel előzékenységét fogadom, visszanyeré közönyösségét, s fölsembevését irántam.

Három év telt el így; én folyton öröködém felette, ő észre sem vevé, de meghiusítá minden cselszövényeimet példás magaviseletének nyílt tanusításával. Igaz, hogy csak Párisban s a tél folytán volt kényszerülve ez óvatosságra, minden nyarat birtokán Menouvilleben töltött, s ott nem öröködtem felette, mert a gróf nem szeretvén ott tartózkodni, gyakran ment Párisba s én mindig vele mentem. Uram nyugalma - a rendkívüli megrázkodtatások után, melyeken átment - igen nagy volt. Nem volt már féltékeny, s nevével a legjobb lábon élt, csak hogy minél kevesebbet foglalkozott vele. El kell-e mondanom, hogy szeretőt is tartott, a demimonde egy felczifrázott királynéja személyében? El kell mindent mondanom ez igaz történet folyamán, a melyben lelkiismeretem ily szerepre kárhóztathatott. A grófnak szüksége volt ily nemű viszonyra: nem volt szenvedélye, nem volt féltékeny, s hiányzott benne a harag is. Mindent pénzeért kívánt, s azon az uton láttam, hogy tönkre teszi magát. Szerencsére a viszonyból hamar kiűtötte egy szerencsés vállalkozó, s annak, a ki kegyeit azután élvezte, nem voltak oly magas szárnyalású igényei.

A grófné tudta ezt, s nem nagyon látszott törődni vele; közönyössége új bizonyíték volt előttem valamely idegen iránt érzett szerelmére, de hogyan legyek bizonyossá e szörnyű titokról? Három év alatt már le is mondtam erről vagy legalább el akartam magammal hitetni, hogy lemondtam. Kérdém magamtól, miért emésztetem szívemet e gyanu által, s félttem, hogy keblem mélyén oly érzelmet találok, mely akaratom ellenére támadt, s melyre nem számolék. Ha illúzióim elkábitottak is, lelkiismeretem ma sem vet semmit szememre, mert soha nem engedtem oly gondolat csábjának, mely méltatlan egy eszes emberhez, s egy hű szolgálóhoz. Az erkölcs s az igazság érdekében véltem cselekedni, s a mit elmondandó leszek, mind erről tanuskodand.

Nem tértem vissza többé Flamarandeba, nem irtam többé Michelinéknek, Yvoine Ambrustól sem kaptam már híreket; Gaston közönyös lőn előttem azután, hogy azt hívé, hogy bár anyjától távol, de Salcédehez közel, őrködnék felette, s gondoskodnak róla. Szerettem e családtalan gyermeket előbb, de most elfeledém, s mint a gróf, én is azt hívé, hogy jó helyütt van ott, a hol van. De valamely gyermeket kelle szeretnem! Különös, hogy én, kinek soha nem volt hajlamom a házasság iránt, a sévinesi dráma óta egész éltelen át az atyai érzést érzem uralkodni lényem fölött. A szenvedély egy nemével fordultam tehát ahhoz, kit most már a család egyedüli sarjának hívék. Roger lőn bálványom, jelenem és jövőm ura, büszkeségem s vigasztalásom. Kényeztettek, s így imádni való lőn, mert a gyermekek, bárki mit mondjon is, csak akkor szeretetreméltók, ha szeretve érzik magukat. Anyjának is igazságot szolgáltatok annyiban, hogy szenvedélyesen szerette, egész éltét vele tölté, s csak benne látszott élni; de vajjon fel fogta volna-e neki örökre áldozni másik fiát? Kérdém magamtól, nem jön-e nap, melyen az anya fel fogja emelni fejét, elpanaszolja, hogy férje gyanui őt méltatlanul üldözik, szükség esetén a törvényt hívja segélyül, hogy száműzött sarját visszahelyezze, s törvényes atyja örökösévé tegye? E föltevés szerint, Roger leendett az áldozat. Elvesztette volna előnyeit, melyek egyedüli fiu voltából háromlottak rá, el czimét, s el vagyona felét. Salcéde ur fia lett volna az elsőszülöttség jogán Flamarande gróffá, s tán száműzött életének s mellőztetésének elfogult megboszulójává. Szeretett Rogeremnek tán ellensége, tán kiváltságolt üldözője leendett belőle.

Az ettől való félelem ápolta haragomat Flamarande grófné iránt. Félttem ezen, az akarat által elnyomott s valamely eklatans jóvátétel reménye által ápol anyai gyöngédség fölébredésétől. Ezért akartam bizonyítékokkal birni ellene, hogy a kellő időben s kellő helyen így szólhassak hozzá: - Hódoljon ön férje akaratának, vagy kiszolgáltatom önt a közvélemény ítélőszékének.

Végre azonban elcsöndesedtem. Bizonyítékokra nem tettem szert. Azzal kellett beérnem, hogy megvalljam magam előtt, hogy a grófné erősebb nálam a cselszövények kivitelében s a titkok megőrzésében.

XLIV.

Mind egyre nyugodtabb levék, nem tudván ki semmit, midőn a grófnak dolga akadt Angolországban s nekem nem parancsolá, hogy kövessem. Azt hiszem, szeretőjét akarta ott helyezni el, s jelenlétem terhére lett volna. Soha sem rejtettem el előle, mennyire roszalom e viszonyt, s mennyire lenézem a kitartott nőket. Párisban hagyott tehát a grófnéval, a ki betegeskedett s a gyógyulást a tavasztól s normandiai tartózkodásától várá; állapota azonban a helyett hogy javult volna, egyre roszabb lett, s gyakran volt kénytelen szobáját őrizni. Julia már nem volt szolgálatában. Férjhez akart menni, s a grófné kiházásította. Helyébe Hurst kisasszony lépett, egy vén angol lány, ki több nyelvet folyékonyan beszélt, s ki Roger mellett igen hasznos lehetett. Hurst Helén hideg s udvarias hölgy volt, ki állítólag csak francziául beszélt nehezen

és erőltetve, de a ki voltakép egyáltalán nem szerette a társalgást s bennem nem bizott. Így majdnem lehetlenné vált tudnom, mit csinál a grófné, s hogy vajjon beteg-e igazán.

Midőn egyszer Helén állítása szerint ismét ágyát őrzé, ez elzárkózás meglepett és kíváncsivá tett, s kockáztatám, hogy nyugtalannak mutatom magam, s kértem Heléntől, miért nem hivatja az orvost. - A grófné nem akarja, szól az angol nő; követi meghagyásait, óvakodik a hidegtől s nem beszél. - Erre hátat fordított, s egy theakannát vivén, bement a grófné lakosztályába, s gondosan bezárt háta mögött minden ajtót.

Mi okom sem volt követni, mert a grófné lakosztályaiban sohasem szoktam időzni; még csak látni sem volt alkalmam, mert Rogert nem vivém többé sétálni. Roger már nyolcz éves volt s a gróf egy nevelőt fogadott mellé, noha mi szükség sem volt rá, mert anyja már is többre tanítá, mint mennyi korával járt. E nevelő valami idegen pap-féle volt, s spanyol, a mennyire némi kiejtési eltérésből ki lehetett venni. Pontos, csöndes, édeskés, egyáltalában nem vakbuzgó és a házi néppel szemben néma volt, akár egy szekrény. Lehetetlen volt kitudni, vajjon a grófné mit tart felőle. A gróf választotta; de Roger nevelése iránt soha nem volt semminő nyílt viszály köztük.

A gyermek mindig anyja közelében volt. A grófné termeiben tanult s az abbé csak akkor sétáltatta, ha a grófné nem ért rá. Vele is étkezett. Az abbé máshol lakott és evett. Este hat órakor eltávozott s többé nem láttuk. Igen közel lakott hozzánk, ám én kitudtam, hogy tíz óra előtt soha nem tér haza.

Nyugalankodván a grófné állapota iránt, mert már négy nap óta nem mutatta magát, elhatároztam, hogy a gyermeket kérdezem meg, a kit ép a folyosón találtam, falován nyargalva. Kérdéseim által meglepettnek látszott. - Mama jól van, mondá, csakhogly fekszik.

- Eszik valamit?

- Bizonyosan. Hogyan élne, ha nem ennék.

- Ön vele ebédel?

- Nem, néhány... nem is tudom hány nap óta ő ágyában eszik s én Helénnel a szalónban.

- De látja őt gyakran, mindennap?

Roger rám tekintett, elpirulva és zavartan, mintha távollevő s már-már elfeledett anyjára emlékeztetnem volna. Megyek s megölelem, mondá s elszaladt.

Nem követtem. Visszataszító gondolatnak tetszett, hogy e kedves gyermek által bizonyítsam be anyja távollétét, vagy hogy elárulására buzdítsam. A nap folytán még láttam, de nem kérdék tőle semmit. Már is azzal vádolóam magam, hogy sokat mondék. Jókedvűnek s mint rendesen pajkosnak is látván őt, megnyugodtam.

Két nap telt el így. A szakács egyre készíté a betegnek való étkeket. Az inas bevitte azokat az előszobáig s ott átadta Helénnek, ki az üres tálakat ismét ott adta ki. A látogatók kivétel nélkül mind csak a kapuig hatoltak. Ki volt adva a rendelet, hogy azt mondják, hogy a grófné nincs hon, sőt hogy falura utazott. Az orvos jött s e hirre visszafordult, meggyógyultnak hívén a grófnét.

Másnap Roger hozzám szaladt a folyosón; arcza boszus volt s kértem okát. - Mondd meg, kiáltá karjait nyakam köré fonván, ha valaki beteg, haragos is? - S midőn nem értettem, hozzá tevé: - Mama nem akarja többé, hogy lássam, s hogy megöleljem.

- Hát nem ölelte meg tegnap?

- Sem tegnap, sem az előtt. Láttam ugyan ágyában feküdni, hosszú fehér ruhájában, de a fal felé volt fordulva, s amint szólék hozzá, meg sem mozdult. Megijedtem, kiáltani kezdék;

Helén azonban hozzám futott, s azt mondá: - Ha kiált, mamája meghal, - s egy bolondos formájú babát adott, a min megvigasztalódtam. De ma reggel ismét meg akart akadályozni, hogy bemenjek, s én elkezdtem sirni; jó erősen sirtam, s a mamának meg kellett hallani, de azért nem is mozdult s nem mondá: »Mi baja a gyerekek. Ne ellenkezzetek vele!« Tán haragszik a mama, mert sok lármát csináltam vagy tán meghalt, s Helén nem akarja megmondani.

A gyermek aggályaiban én is osztoztam, s nem tudtam mit felelni. Ő erre elkezdett siránkozni s egyre azt ismétlé: Mama! akarom látni a mamát.

Helénhez vezettem, ki megfogta, megölelte, s így szólt:

Igen, igen, látni fogja a mamát. - És durván becsapta előttem az ajtót.

Kérdést tevék Pálnál, a grófné inasánál. - Aggódom, szólék; ha a grófné komolyan beteg, kötelességem irni a grófnak.

- Én sem tudok többet, mint ön, felelt Pál; a grófné szobájába én sohasem megyek be. Egészen Helén szolgálja őt. Irjon a grófnak, ha azt hiszi, hogy kötelessége; én azonban nem merném tenni. Ugy látom, hogy Helén nyugodt, nem szomorú, s a kis fiut vigan mulattatja a szalónban; még nagy lármát is csap vele, a mit bizonynyal nem merne tenni, ha a grófné komolyan beteg lenne.

Nem mertem mutatni sejtelmeimet, de meg voltam győződve, hogy a grófné nyolcz nap óta nincs a házban, s hogy Helén egy csomó ruhát dobott ágyára, hogy Roger szemei előtt azt tüntesse föl, mintha anyja ott aludnék. E titokteljes távollét előttem bizonyítéka volt előbbi bűneinek. Irhattam volna a grófnak, s elűzethettem volna a megbizottat. Ám nem akartam üldözni a grófnét. Nyugodt maradtam, hanem figyelve vártam visszaérkezésének óráját, mert be kelle jönnie, s pedig észrevétlenül, a mi sokkal nehezebb volt, mint ugyanigy kimenni.

Esti tíz óra felé, midőn figyelve körüljártam, majd az udvaron, majd a kapualjon, a hol azt tetetém, mintha a kutyával játszanám, egy elfátyolozott, roszul öltözött, s a kor által mintegy meggömbültnek látszó nőt láték szó nélkül elhaladni a kapus előtt, s fölmenni a jobb pavillon mellék-lépcsőjén. E szárnyon lakott a grófné. Nyomban utána indultam. Daczára görbe hátának s remegő lépteinek, oly gyorsan haladt föl, hogy a perczben, melyben a lépcsőhöz értem, már az ajtót láttam csak bezárulni, melyen belépett.

XLV.

Gyorsan visszatértem s kérdést tevék a kapusnál, miért bocsát be egy ismeretlen nőt. - Igen jól ismerem őt, felelt; Helén kisasszony nagynénje az. Gyakran jó ide. Becsületes vén angol nő.

Mit szóljak s tegyek, hogy botrányt még se idézzek elő? Bizonyos valék; de micsoda bizonyítékra tehettem szert?

Másnap reggel Roger látta s megölelte anyját; vidám s boldog volt tehát. Az orvost is hivatták. Helén szerint a grófné sokkal jobban érzé magát s azt akará kérdezni az orvostól, hogy fölkelhet-e s kimehet-e a légre. Az orvos eljött, betegét meggyógyultnak találá, séta-kocsizást rendelt s azt tanácslá - menjen mielőbb falura.

Igen megbarátkoztam a kapus kutyájával s így ürügyem lőn örködni a palota udvara s kapuja felett. A grófné egy órákor távozott el Roger-val, Helénnel, s az abbéval. Üde volt, akár egy rózsa; egyáltalán nem is lehetett beteg. Ám ha Flamarandéon járt fáradtnak kelle lennie; Gaston láthatásának s Roger viszontlátásának öröme azonban megakadályozhatta, hogy érezze e fáradságot.

Őrült valék-e vagy jó nyomon jártam? Ha a grófné Flamarandeon volt, úgy hívém oda kell mennem keresni az igazságot. Ha egyedül volt ott, fölmentem, de ha Salcéde urral volt ott, teljesítendem feladatomat. Bizonyítékot szerzek, s megmentem Rogert az elől, a mi fenyegeti.

Ura voltam tetteimnek, mert, mióta a gróf szeretőivel volt elfoglalva (én nem akarék semmi-kép sem részes lenni e dolgaiban) valósággal fölösleges egyén valék a házban. Mikor hát a grófné Normandiába utazott, én Auvergnebe mentem. Átutaztam Montesparreon, hogy tudjam, ott van-e a báróné. Ha ott van, föl lehetett tételeznem, hogy elősegítette a grófné s fia közti találkozást. Óvatosan tudakozódtam. A bárónét várták. Még senki sem volt nála.

Este és reggel az idő még csipős volt; a nap folytán azonban kellemes meleg idő járt, s a tiszta kék ég, itt-ott átszöve tajtékszerű fellegcsoportok szalagjaival, csodálatraméltó volt. A hó nagy részében elolvadván, a hatalmas terek friss zöld színben tűntek föl, s a vízi erek, csak nem rég szabadulva meg a jég zsarnoksága alul, vigan csevegtek és hömpölyögtek. A rögtöni hóolvadás által megáradt patakok zuhatagai megragadók voltak. Soha nem láttam e vidéket ily szépnek, mint a késő, de rögtöni s erőteljesen nyilatkozó hegyi tavasz e napjaiban. Meg nem állhattam, hogy gyalog ne tegyem meg a nehéz utat Montesparreból Flamarandeig.

Délután három órakor már nem messze voltam a lakháztól, midőn balról egy jókarban levő ösvényt pillanték meg, melyet eddig nem vettem észre, noha elégszer vadásztam a kastély környékén. Mert igen jó helyi emlékező tehetségem van, bizonyosan tudtam, hogy ez ösvény nem volt meg akkor, midőn utolszor Flamarandeon valék, s mert abban reménykedtem, hogy minden fölfedezés csak kutatásomnak használhat, habozás nélkül reá tértem ez ösvényre, mely természetes lépcsőzettel emelkedett föl a sziklákra, s mintegy zsákutczában végződött.

Már visszatérendő valék előbbi utamra, midőn észrevevém, hogy a szikla közt átjáró van egyengetve, melyen könnyű áthatolni. Ha nem csalódom, gondolám, ez a mandaille-i köröndhöz, s a Jordanne-forrásokhoz kell, hogy vezessen. Jól számíték. Alig vágtam át néhány egymásfölé emelkedő csucst, s szemben találtam magam egy láva amphitheatrummal, melyet soha sem kerestem föl, de melyet sokszor láttam a környék magaslatairól. Valóságos pusztaság volt ez a pusztaságban; annál inkább meglepett hát, midőn nem messze tőlem egy kis épületet láték, mely nem volt ott három év előtt. Egy falusi házacska volt az, magasabban s szebben épülve, mint e vidék házai rendesen. Új lakhely e lakók nélküli vidéken, elég jelentékeny dolognak tetszett előttem, hogy méltó legyen komoly figyelmemre. Mintha véletlenül történnék, közeledtem s mert senkit sem láttam, körültekinték a lakhely környezetén. Bokrok és fákból állt az; fenyőkből, berkenyefákból, bükkfákból, bodzabozótból s vadgesztenyefákból, melyek összevissza nőttek egymás mellett, mintha a tulajdonosnak, ki azokat összevásárolta, nem lett volna még ideje az egészet kertté alakítani s bekeríteni.

Végre egy tisztás helyre akadtam, s annak közepén egy vadnövényekkel teli földdarabra, melyen azonban a művelésnek mi nyoma sem látszott. Elértem a házhoz, s meg kelle azt kerülnöm, hogy az ajtót megtaláljam, mely nem az ösvényre nyílt, s a melyhez nem lehetett hozzá férni, csak ha az ember áthatolt a patakon, a fölötte hid módjára összehajló sziklák segélyével. Képzelnem sem lehet e kis lakháznál festőibb valamit. A négyszögű épület igen jelentéktelen; de a fekvés elragadó volt rám nézve is, ki lassan-lassan tanultam csak megérteni a természetet. A virágzó gyepággy egyik felől lehatolt egész a kis hegyi patak ágyáig, a másik felől pedig kanyargóan s lágyan felkuszott a hegység sziklás bérceiig. A hatalmas fák oly jól voltak elhelyezve s a nap sugarai által oly szépen megvilágítva, hogy az ember azt hitte volna, hogy valamely angol kertben van, melyet gonddal alakítottak úgy, hogy visszatüntesse mindazt, mi a természetben izléses, üde s szép van, kiváltságolt vidékeken. Ugynevezett kilátások nem voltak. A hegyek minden oldalról körülzárván egy kört képeztek, melyet egy tekintet végig járt. Az erdők, melyek a termőföld s a sziklás réteg közti határvonalat jelölik, a legpompásabb hatású övet képeztek; sok patakocska, a Jordanne-zuhatag forrása, mely csattogó árral

zajgott alá a magaslatokról, nem messze a háztól összefolyt, hogy alantabb ismét szétváljon s új zuhatagokat alkosson, melyeknek többfelé kigyózó vonalai vad s mégis elbájoló öszhangban egyesültek. A mit elkerített helynek vélek, egy műveletlen kis sziget volt csupán.

A vulkanikus hegyormok felett, melyek a láthatárt övezték, feltűntek még a magasabb hegyek csúcsai, a Puy-Marie, a Griou, és a Chavaroché csúcs. Ez oldalról lehetetlennek látszott elhagyni e szorost; de délnek, egy erdős völgynyíláson át, melynek közepén a Jordanne patakjai keresztelték egymást, s melyben a buja tenyészet nyomai látszának, elém meredt a flamarandei csúcs, körülbelül egy kilométernyi távolban torony iránt. Alját köd fedé, mit a Jordanne-patak körüle való zuhogása magyarázott; a torony pedig egyenesen emelkedett az ég felé; így hát nem csalódhattam. Ha erre járható út vezetett, tíz perc alatt a vén kastélynál lehettem.

XLVI.

A nap még eléggé fenn volt, hogy kipihenhessem magam e különös és bájos tanyán, anélkül, hogy félnem kellene, hogy az éj ama veszélyes ösvényeken lép meg, melyek ide vezettek, s melyeket még nehezebb lett volna föltalálnom a sötétben. Jó gyalogló voltam, s hegyet mászni is hatalmasan tudék, de nem volt oly hegyvidéki szemem, mely áthatol a sötéten is. Pedig nem akartam e magában álló lakházat elhagyni, míg lehetőleg át nem kutattam. Hát ha itt rejtőzik el Flamarandé grófné, midőn titokban fiát meglátogatni jő.

Bizonyára Yvoine Ambrus volt megbízottja és e kis ház őre, mely lakottnak látszott. Ennek daczára sem láttam azonban ben sem emberi alakot, sem kutyát, sem semminő állatot; a redők be voltak zárva, mert az alsó ablakoknak redők is voltak. E földszint, ha ugyan lehet így nevezni, oly mélyen feküdt, mint a párisi félemeletek. A kis épület minden része úgy volt vagy legalább látszott építve, mintha a vizár s a nedvesség behatásai ellen volna már eleve védve. Ez építési modort vizsgálva, úgy találtam, hogy az egész építkezés régi módszer szerint, némely részeiben régi anyagokból is történt, s a felhasználás módja arra utalt, hogy ez épület egyidejű lehetett a Flamarandeiakkal s most csak helyreállított s tán megtoldatott a rom, melynek a zöldelő vidéken elenyésző maradványai oly huzamos időn át elkerülték figyelmemet.

Még bizonyosabbá lettem ez iránt, midőn közel léptem az ajtóhoz, s megláttam hatalmas boltozatát, mely a XII. századból kerülhetett. Ép olyan ajtó volt ez, mint a flamarandei ebédlőé. Egyszersmind azonban modern is volt ez ajtó, mely csak fenyő deszkákból állt s nyíltan tanusítá, hogy a pusztaság magányai itt semmi aggályt sem költenek. Hozzányulván meggyőződtem, hogy nincs bezárva sem, mert egyszerűen fölnyílt, s sem nem csikorgott, sem nem ütött meg valamely csengetyü-ruganyt.

Egy keskeny s meredek lépcső előtt álltam, melyet nem épen finom szőnyeg fedett, hogy elrejtse a kő lépcső fokok hiányosságát. Kevésbé főlebb a lépcsőfokok fából voltak, s a szőnyeg rajtok lenből, igen régi, de nagyon becses szövet volt, a mit auvergnei szövetnek neveztek. Ez a flamarandei kastélyból kellett hogy kerüljön, a hol a majorosok által elfoglalt szobák ágyterítői voltak ily szövetből.

Zaj nélkül haladtam s csakhamar szemben állék egy nyitott ajtóval. Beléptem. Egy üres szobát találtam, mely butorozva igen egyszerűen, de oly izléssel s kényelemmel volt, mely nem lehetett egy paraszt család sajátja. Minden emeleten csak egy szoba volt. Ez szolgálhatott ebédlőül is, nappali szobául is. Kíváncsian néztem körül. Az épület e része egészen új volt. Egyetlen ablaka, mely közbevetőleg mondva nyitva volt, minden külső fölszerelés nélkül világítá meg e szobát, mely szürke alapszínre kéksávosan volt festve. Hatalmas kőkályhája telve volt

fenyőfával, melyet csak meg kelle gyujtani. A butorok öszhangban voltak a falszinnel; festmény vagy falékitmény, mi a tulajdonos izlését vagy gondolatkörét elárulhatta volna, nem volt; a padlatot juhbőrből készült, igen sűrű, s mint az egész szoba butorzata, meglehetősen új szőnyeg fődé.

Az ablakból be lehetett látni az egész vidéket s a ház környékét. Innét kivehettem, hogy a kerthez egyáltalán mi sem volt meg ott, csak a szűz hegyi föld, szeszélyes bozótjaival, s buja tenyészetével. Néhány tekervényes ösvény, a viz-erek folydogálását jól szabályzó néhány kő, néhány idegen cserje, mintegy esetleg, kísérletül ültetve csak el; konyhavetemény sehol, kaszáló sehol, házi állatok sehol; semmi sem mutatott az anyagi érdekek kiaknázásának szándokára. Meleg s nyugodt fészek volt ez, a magány s a természet ölen.

Megjegyeztem, hogy ha voltak is elszórt nyájak a környező magaslatokon, azok oly távol voltak, hogy nem jöhettek be a mandaillei körönd e részébe, s az is eszembe jutott, hogy e vidék a forradalom óta nem tartozott a flamarandei birtokhoz. Községi tulajdon volt az, melyet bárkinek eladhattak az óta, hogy én nem voltam ott. Bizonyára oly elhagyott volt e hely, hogy a grófné, nagyon egyszerű álarcz alatt, könnyen ide jöhetett, itt tölthetett pár napot, a nélkül hogy valaki látta volna. Hisz én sokkal nehezebb dolgot hajtéék végre, midőn Gastont teljes titokban majd a flamarandei lakházba csempészttem be.

Idáig értem gondolataimban, midőn erős zárnyikorgást hallottam magam alatt. A lakház egyetlen kijárását zárták be. Megjött-e valaki, vagy távozóban volt-e? Kockáztattam, hogy letekintek az ablakon. S láttam Yvoine Ambrust, a mint a kulcsot zsebre dugá, úgy, mintha sétálni indulna. Ha föltekint, megláthatott volna. Hirtelen vissza kaptam fejem, s hallám sarui csoszogásáról, hogy távozik. Csakhamar már a nélkül láthatám, hogy fejem előre hajtottam volna. Flamarande irányában haladt, balra hagyván az utat, melyen én ide jutottam. Volt tehát egyenesebb összeköttetés is onnét ide.

Szemmel láthatólag Yvoine tudtán kívül fogoly valék itt. Yvoine lakott-e e házban, vagy csak a szobákat szellőztetni jött ide? A nélkül kellett bejőnöm, hogy meglásson, s el kellett egymást kerülnünk, a nélkül, hogy én megláttam volna.

De vajjon csak néhány órára voltam-e bezárva? visszajövend-e estére, vagy tán csak néhány nap múlva? Helyzetem aggasztóvá válhatott volna. E magányban, teljesen haszontalan lett volna kiáltani s segítséget kérni, mert a pásztorok hangja s a kutyák ugatása sem hangzott a hegyekről idáig s még szemem is alig vehette ki a növényzet körüli alakjokat. De nem lehet nehéz lemászni egy félemeletről, ha mindjárt a fal merev s fogantyú nélküli is, ha kötél vagy más ilyesmi birtokában van az embernek. Az ablak redőnyei szükség esetén szolgálatomra lehettek volna. Különben is, minthogy az ablakot nyitva találtam, Yvoinenak mindenesetre vissza kellett jönnie, hogy azt bezárja, s pedig még az éj beállta előtt. Megnyugodtam s még arra is gondoltam, hogy ez időt felhasználjam arra, hogy e házban keressem Flamarande grófné titkát, nemcsak fiával való találkozásaira nézve, a melyek iránt már nem kételkedtem, s melyeket nem volt szándékomban akadályozni, hanem Salcédehoz való viszonyát illetőleg is, melynek bizonyítékait szintén föl reméltem lelhetni.

E bizonyítéknak, mely kezemben Roger javára minden jövőbeli zaklatás ellen védszer leendett, itt kelle lenni, vagy nem is létezett sehol a világon. Föl kelle találnom s azért pontosan végig kelle kutatnom e m e n e d é k h á z a t ; később tudtam csak meg, hogy ez volt elnevezése is e lakhelynek.

Elhatározottan mentem föl a felső emeletre, hol egy másik szoba nyílt a falépcsőre. Az ajtó nem volt kulccsal bezárva. A legegyszerűbb fajtájú dolgozó szobába nyiték; fehér fából készült nagy asztal, tölgyfa íróasztal, bőrkarszék s oldalt egy magas ülésű szék volt itt. A falak mentén emelvények könyvekkel s növénytartókkal töltve: ez Salcéde urra utalt. A hegyi

növények minden válfaja megvolt. S azután rovarok s ásvány-közetek is voltak. Valamely természetbuvár szobája volt ez. Mind e tanulmányok teljesen idegenek voltak Rolande asszony előtt. Salcéde marquisnál voltam tehát.

Még fölebb mentem, de csak egy kis tárházféle helyiséget találtam, tele nagy ásványdarabokkal, vad, gyökerestől kiszedett növényekkel, szekrényekkel, csomagokkal, vadászati felszereléssel; de a szekrényeken nem volt mi czimzet sem, a csomagok közt nem volt egy sem, melynek eredetét ismertem volna, s nem volt semmi jel, semmi nyom arra, hogy itt asszony is járt.

Lementem a dolgozó szobába. Az ágyat nem találtam sehol sem. Végre azonban fölfedeztem a könyvtár egy ajtója mögé rejtve, a honnét bejárás nyílt a fal egész hosszán áthuzódó alvószobába. Ez annyira keresett ágy világban forgott ember szokásaira utalt. Ambrus nem alhatott itt.

A szalonban szint ezen kutatás révén hasonlóképen sikerült egy faajtót s a mögött egy ágyat fölfedezni, mely még dusabban volt ellátva vánkosokkal, nagy selyem paplannal, csipkézettel s pompás ágytakaróval. Valamely elegáns hölgy ágyának kellett lennie; de nem volt még csak egy ruhaszekrény sem, s nem egy ott feledt ékszer, sőt gombostű sem.

Ujra fölmentem Salcédehez és egész figyelmemet először a nagy asztalra fordítám; a karszék előtt nyitott könyv feküdt; az oldalt álló magas szék előtt egy irka, nyílt s majd kifogástalan ortografiáju gyermekírással félig teleírva; kívül rajta az Esperance neve. A nagy könyv egy geologiai tanulmány volt.

Minden kétely lehetetlen volt. Salcéde ur Gaston nevelője lőn. Gaston ide járt naponként leczkére, de tizennégy nap óta már nem volt itt, mert minden gyakorlat keltezve volt, s a gyermek használatára szánt tintatartóból a tinta ki volt száradva; vagy távol volt vagy beteg volt tehát. Az első esetben őt vezették anyjához; a másodikban, anyja jött látogatására.

Áttértem akkor a fontosb dologra, Salcéde íróasztalára, mely az ablakközből állt, mely elég mély volt, mert az épület új része oly széles volt, mint bárhol. E butoron nem volt zár. Valami titok szerint volt kinyitható; de ily titok nem létezik oly komornok előtt, ki, mint én, élvezé ura bizalmát. Egy percz alatt megtaláltam a rejtély nyitját s a butor sérülés és zaj nélkül nyitva volt.

Szivem úgy dobogott! Annyira áthatotta lelkemet Roger jogai megvédelmezésének gondolata, hogy e perczben mi aggályt sem érzék. Csak attól tarték, hogy az előtt lephetnek meg, mielőtt az igazság bizonyítéka kezeim közé kerülhet. A nap már a szomszéd hegyek csucsat sütötte; élénk világ hatolt a szobába még, de az éj gyorsan áll be a völgyben, és kétségtelenül, akkor hazatérnek. Egy percznyi elveszteni való időm sem volt.

XLVII.

Az első irat, mely a kezembe akadt, egy ezen napról keltezett, s Montesparre asszonyhoz intézett levél volt; boríték alatt, de bepecsételve, s leragasztva nem volt.

»Menedékház, máj. 18. 1850.

»Nemes és csodálatraméltó barátnőm, mondja meg N e k i, hogy nem kell s nem is kellend visszaeséstől tartani. Ő már kezdi visszanyerni arczsinét s ki-kijár a kastély vad kertjébe. Ha engednék már messzebb is elmenne. Kevés nap múlva újra megkezdheti leczkéit a Menedékházban. Ha a legkisebb kimerülést veendeném rajt észre, a kastélytoronyban folytatnók azokat. Ambrus nem hagyja el s hü és odaadó iránta; de ez érdemes ember álma kevésbé könnyű, mint az enyém, s azért eddig az éjeket mindig nála

töltém. Ma azért tértem haza, hogy feleljek az ön kedves levelére. Azután visszatérek a toronyba s holnap elvégre ágyamban alhatom, mert aggályaim már teljesen fölöslegesek s némi fáradságot kezdek érezni. Most már írhat ön hozzám a Menedékházba. Van egy falusi levélhordónk, ki igen jól ismeri tanyámhoz az utat s ki nem panaszkodik, ha e kis uttal napi munkáját meg kell toldania.

»Mit sem mondtam önnek még lelki állapotomról. Őt látni három napon át s azon, ugy lehet távoli időre gondolni, midőn ismét látom... De nem akarok arra gondolni! Megesküdtem, hogy nem hagyom el fiát, megesküdtem, mielőtt neki eziránt ígéretet tettem volna, s megtartom szavamat. Éltem nem az enyém többé. Neki lesz az szentelve. Ön tudja, ön helyesli ezt, ön segít ebben! Óh kedves Bertám, minő szive van önnek s minő barátnő ön! ön nélkül elmekórosan vagy dühödten haltam volna meg, s most, mikor hosszú tengés s szomorú utazásaim után ismét életre kaptam, önnek köszönhetem, hogy hasznos életet élhetek, s hogy van erőm az üdülésre. Örvendjen ön e művének. Nem tudom, örökre szerencsétlen maradok-e, de azt tudom, hogy már nem vagyok sem kétségbeesett, sem közönyös. Különbem nem mindig boldogtalanság egy szenvedés gondolatával élni. A boldogságot nem a csapások hiánya alkotja, azon eszme nagyságában, vagy szépségében rejlik az, mely bennünket e csapások elviselésére képesít. Nem vagyok gyáva s ha mégis oly sokat szenvedtem, azért történt, mert elégedetlen voltam magammal. Mióta üdülök, visszajönni érzem büszkeségemet az életre, s azt az örömet, melyet az alkot, ha az embernek magához méltó célja van.

»Ő elmondta önnek, minő boldogság volt neki átölelhetnie megmentett fiát. Amit nem mondott el, az azon hősiesség, a melylyel egyedül s még igen szigorú időben, áthatolt a havon, a sáron, hogy ápolhassa szegény betegünket. Mitsem tudtam kigondolni, hogy az utazást rá nézve kevésbé kinossá tegyem; nem akartam, még csak egy órára sem elhagyni a gyermeket. Ambrus sem tudta nálam határozottabban az órát, melyben meg fog érkezni. Egy egész éjen át várt rá Montesparre mellett, a nélkül, hogy a faluban mutatta volna is magát, mert ott ismerik. Elrejtve kis járművével egy pagonyban várta a szegény utazót. A nyomorult ösvér, az egyetlen, a melyre titokban szert tehetett, éhségtől s hidegtől odáig volt. Nem tudott menni; de tudott ő határozott s gyors léptekkel haladva az örvények feletti ösvényeken. Ambrus, elvesztvén őt szem elül, nagyon aggódott: midőn hazaért, már fia ágyánál találta. Szegény asszony! nem tudta megállni, hogy csókjaival, hogy könnyeivel ne áraszsza el, hogy fiának ne hívja, s ő halványosságában is sugározván s mosolyogván, gyöngé hangján így felelt neki: Mamám, mamám, jer ide, hozzám!

»Szerencsénkre csak magunk valánk a toronyban. Itt maradhatott a reá következő napokon s éjeken, midőn Michelinék a gyermek látogatására jöttek visszavonulván a torony egy mellék részébe, melyet kissé rendbehoztam számára. A derék Michelinék mit sem tudtak meg e látogatásról s ő, a mint jött, észrevétlenül távozhatott, éjnek idején. Ekkor azonban Ambrus, ki most ráért intézkedni, vitte őt egész Saint-Serninig, hol a nappali postakocsra ült. Ő nagyon ki lehetett merülve. Három nap s három éjjel alig hiszem, hogy egy perczig is aludt volna, még azon ágyban sem, melyet a torony mellék helyiségében készíték számára. Azt hívtam, hogy Michelinék s az orvos látogatása alatt legalább alszik. Nem! fön találtam, a nyíláson át betekintve s hallgatózva. Alig érinté az étkeket, melyeket számomra hoztak. Nem volt sem éhes, sem szomjas, sem álmos, sem fáradt. Még csak el sem halványította a kimerülés; látta gyermekét s az meg volt mentve. - Hogyan éreznék bármi szenvedést, mondá nekem, midőn ily nagy öröm s boldogság ért.

»Hiába könyörögtem neki, hogy mielőtt eltávozik, menjen legalább egy éjjeli pihenésre a Menedékházba; nem tudtam rá venni. Élttem minden percze, így szólt, vagy ezé, vagy amazé; nem fogok nyugodni soha, csak valamelyikük mellett.

» Azóta azonban, hogy elutazott, minden óvatosságunk daczára is, némi gyanu terjedt el Flamarandeon. A gyermeknek egy kis lázrohama volt még s abban anyja, az ő szép s kedves anyja után kíváncszott, a ki az imént ágya mellett volt. A kis Michelin lány ezt hallá s így szólt: Anyád volt itt? Te álmodtad ezt. Hisz neked nincs anyád. - De igen, van anyám. - Azután milyen? - Olyan, mint a többi asszonyok. - Hát nem uri asszony? hisz annyi pénzt küld utánad. - Nem uri asszony, csak úgy van öltözve mint te.

»E beszélgetésnek tanuja valék. Azt mondtam a kis Michelinnek, hogy Esperance álmodott s senkit sem látott. Ő elhitte, de Esperance nem; emlékező tehetsége erre nézve hü maradt. Sikerült, ha nem is megértetnem, legalább megigértetnem vele, hogy e hitet magában őrzi meg. Daczára ezen ígéretnek, melyet a természetét jellemző akarat-erővel tartott meg, a Michelin-családnak valami határozatlan sejtelve van egy titokszerű látogatásról. Egy másik kis Michelin-lány azt állítja, hogy egy ajtóhasadékon át, midőn a betegnek árpalevet hozott, a torony szobájában egy nagy s szép paraszt nőt látott, a ki eltűnt a légben, midőn az ajtót kinyitották. Szülei képzelődésnek mondák ezt. A gyermekek a régi legendát emlegették, mely szerint egy fehér asszony jelenik meg a flamarandei toronyban. Hozzá tevék, hogy bizonyára Esperance segítségére jött, s hogy ez a család szerencséjének jele.

»Kedves barátnőm, a levélhordó csak holnap viszi el leveletem; ma már elmúlt az óra. Utóiratot fogok hozzá csatolni, ha lesz mit írnom. Most, mint mindennap, Michelinékhez megyek ebédelni s ez éjet még a kastélyban töltöm. Egész lelkemből az öné.

Alfonz.«

Elolvasván ez első levelet, megszerezvén ez első bizonyítékot, egyszerre nyugodtnak s azon helyzetben érzem magam, hogy teljes áttekintést szerezhetek magamnak Salcéde ur papirai felett. Csak másnap volt hazatérendő. Az egész este, az egész éj egész biztosságban rendelkezésre állt tehát kutatásaimnak. E levél felvilágosított minden felől. A ház átkutatásából meggyőződtem, hogy Yvoine mesternek nem volt itt fekhelye. Ő a toronyban lakott, a gyermek közelében, kit Salcéde ur szintén ott helyezett el, mint egészségesebb s szellősebb helyiségben a majorosék lakásánál. Yvoine a nap folytán Salcéde ur számára valami tárgyat megkeresendő jöhetett a menedékházba; Salcéde teljesen bizott benne. Nem vette észre, hogy a szalón ablakát nyitva hagyta, s nem volt oka másnap előtt visszatérni. A házban tűz nem volt, de volt miből gyújtani. A nap lemenőben volt, az ágy mellett azonban voltak gyertyák. Egy fárasztó utazás óta mit sem evék; körütekinték hát a szekrényekben. Mert konyha nem volt, s mert Salcéde ur nem evett itthon, szemmel láthatólag azért, hogy a szolgáló kémkedésének ki ne legyen téve, kellett egyetmás enni valónak lenni, akár számára, akár pedig a grófné tervezett látogatására tekintettel, a melyet az nem fogyaszthatott el, nem jöven ide.

Valóban találtam is némi megkeményedett kenyeret, egy doboz érintetlen sajtot, s süteményt; de én, szemben a bizonyítékok eme halmazának váratlan fölfedezésével, ép oly tulizgatott valék, mint a grófné fia ágyánál. Sem éhes, sem szomjas nem valék, sem nem fáztam. Miután így biztossá levék, hogy valamely természeti hiány nem zavarandja eljárásomat, hozzáfogék gondosan teendőimhez. Meggyújtottam két gyertyát s Salcéde dolgozószobájában foglalék helyet. Teljes ünnepi csend honolt a mandaillei magányban. Csak néha-néha jelzé némi tompa zörgés távoli zaja a hegységek messze oldalán egy-egy hógörgeteg megindulását.

XLVIII.

Három óra alatt mindent elolvasék, még Flamarande asszony leveleit is, melyek külön csomagban valának elhelyezve. Megolvastam Salcéde ur pénzét is, huszonötezer frank volt bankjegyben, s külföldre szóló utalványokban, ötezer aranyban s franczia és idegen pénzben. Ekkora pénzkészlet, így őrizetlen hagyva egy pusztai házban, vagy a vidék lakóinak erkölcsös, vagy a tulajdonos gondatlan voltáról tanuskodott. Salcéde ur pedig bizonyára nagy súlyt helyezett e tárczára, s az szemmel láthatólag valami váratlan esetre volt szánva, mely őt a gyermekkel vagy tán a grófnővel együtt külföldre menekülni kényszerítené. Semmi esetre sem volt ez összeg földje megvételének s házacska fölépítésének az ára; az erre vonatkozó nyugtákat, valamint a községgel kötött adás-vevési szerződést mind rendben találtam. A Puy-Griout körülövező erdőségek egy része bele volt foglalva az adásvevésbe. A föld megvétele 1847-ből volt kelezve; az építés 1848-ban fejeztetett be. Tehát körülbelül két éve mult már, hogy Salcéde ur itt telepedett meg, a legegyszerűbb Alfonz név alatt, a mit a számára Saint-Cirgues de Jordanne-ba czimzett levelek tanusítanak, s én nem tudtam s a gróf nem is gyanítá! az egész világ pedig, Flamarande s Montesparre asszony kivételével, Amerikában lenni hitte! Ügyleti s családi levelei, Párisból vagy Spanyolországból küldve, a hü Berta közvetítése által jutottak hozzá. Az által tudott meg a világból is mindent, a mi érdekelhetett. A kis környéken kívül, a melyben lakott, mit sem tudtak felőle. Montesparreban sem látszottak csak sejteni is közellétét. Különben igaz, hogy ott a kastélyban senkit sem kérdezhettem ki, s Suzanne kisasszony, kivel Párisban beszéltem, könnyen rászedhetett.

Mindent megértettem, midőn Montesparre Berta asszony számos s megható leveleit végig olvasám. Az általam kipuhatólt, s az általam nem is sejtett dolgoknak teljes és részletes történetét foglalák azok magokban. Nem irhatám le mind e leveleket, s csak foglalójukat adhatom.

Montesparre asszony mindig szenvedéllyel szereté Salcéde urat, s viszont szeretve híven magát általa, azon eszélytelenséget követte el, hogy föltára előtte szívét; ám Salcéde csak egyetlen nőt szeretett egész életében; s azt mindig szerette. Szerinte e nő, Flamarande asszony, soha nem volt övé. Nem láttam semmi, az ő keze által irt formális tagadást; makacs diszkrétcióját csak Montesparre asszony feleleteiből vehettem ki; Montesparre asszony különben ezen állítólagos ártatlanság dolgában igen szcceptikus volt. Idézni fogok néhány lapot, melyet ez éjjel leírek.

Páris, april 13. 1845.

Hagyja el Amerikát s jöjjön haza. Neki nagy szüksége van, vagy lesz önre. Ő koránt sincs úgy megvigasztalva s koránt sem oly boldog, mint én mondám önnek, s mint hívék róla. Van ugyan ismét fia, kit imád, s kit férje nem tud másnak tulajdonítani, de az első, kit elvesztett s kiről azt hívé, hogy természetes halállal mult ki,... arról kell, hogy mindent elmondjak most önnek. Ön meggyógyult, lesz hát ereje elviselni egy új csapást; ez első gyermeket, kiről azt mondák, hogy betegség folytán halt meg, Flamarande gróf megtagadta, s minden valószínűség szerint vagy megölte, vagy meg hagyta ölni, vagy legalább eltüntette s valahol titokban nevelteti. Rolande nyolcz nap óta Sevinában van, s ott azt hallá férjétől, hogy gyermeke s a dajka vízbe fuladt. Semmi által ezt bebizonyítva nem látván, ő nem hiszi, remél, izgatja magát, majd megőrül. A gróf megrémiti, fenyegeti. Neki le kellett mondania kutatásairól s visszatérnie Olaszországba; de utközben titokban irt nekem, s kért, folytassam e kutatásokat, s én szívesen megtenném, de nem tudom, hogyan fogjak hozzá. Önnek kell magára vállálnia ezt. Ön gazdag, ön szabad, szeret utazni, a mit én egyáltalán nem szeretek. Föl kell találni e gyermeket, vagy bizonyítékot szerezni haláláról; mit én egyáltalán nem hiszek. Ime miért: egy unokatestvérem, ki nyáron Bourges közelében lakik (az öreg Frepont, kit ön látott Montesparreban,

midőn a billiardon Flamarande gróffal folyton verette magát) beszélt nekem, hogy a bourgeois postán 1841 május 16-án egy utast látott, ki a postakocsisokat nagyon sürgette a lovak váltása közben, s a ki midőn beült a kocsiba, kis gyermeksirás hallatszott ki. Frepont emlékszik az időre, mert akkor született kis unokahuga. Ő az atya elébe ment, ki Párisból volt hazatérendő, s azért figyelemmel nézett meg minden szembejövő kocsit s alakot. A kérdéses utazó alakja, az ő kifejezése szerint, igen valótlanszínűnek tetszék előtte, kiejtése pedig elváltoztatottnak. Azt állítja, hogy egész határozottan fölismerte benne Károly urat, Flamarande gróf odaadó s elkényeztetett komornokát; ugyanazt, ki Montesparreon is minden dolog intézésével meg volt bízva. Öreg Frepontom olyannyira bizonyítja e tényt, melyet megtudott (midőn még senki sem gyanakodott a grófra), hogy én most erősen hiszek a gyermek elsikkasztásában. Ide kell jöni, vigyázni arra a Károlyra, ki még mindig náluk van s sokat utazik a gróf helyett. Jöjjön Párisba a leg-szorosabb inkognitóban. Ne szálljon palotájába, s ne jöjjön hozzám se, mert házam felett is öröklik e kém. Én Párisban várandom, hogy ön tudassa velem megérkezését. Elmegyek, értekezendő önnel, oda a hova ön akarja. A gyorsaságnál fogva, melylyel most a gőz révén utazni lehet, remélem, hogy ön legkésőbb a jövő hó végén itthon lesz. Én hívom önt haza, érti ön, hálátlan? S nem azért a gyönyörért, hogy önt láthassam, a mi önző reménykedés lenne, s önt teljesítetlen is hagyná; de segélyül hívom önt, hogy ketten gyógyítsuk meg egy szegény anya megtört szívét, kinek fájdalom engemet kinez. Én nem hiszem, hogy ő oly ártatlan e szerencsétlenségben, mint a mennyire ön mondani s esküvel is erősíteni jónak látá... Ne haragudjék ön ezért rossz ember! Ki kételkednék az ön becsületében? De nem áll-e a férfiúi becsület gyakran abban, hogy minél határozottabban hazudjék, így mentendő meg egy nő becsületét? Szegény Rolande, hogyan állt volna ellent az ön szenvedélyének? Ő oly ifju volt, s oly rosszul ment férjhez, s ön szívét annyira megnyeré, fejét annyira elbódítá! S megjön az idő, midőn ön elmondandja majd nekem a valódi igazságot, midőn majd belátja, hogy nem vagyok többé vetélytársnője néki, s hogy hibáját is csak azért akarom tudni, hogy elháríthassam gyilkoló következményeit. Jöjjön, várja önt nővére

Berta.

Montesparre asszony azután következő leveleiből megtudtam, hogy Salcéde rögtön erre elhagyta Amerikát, hogy őt viszont látta Párisban, hogy ott keresték s meglelték a nizzai nő nyomait, hogy azután Salcéde magát a nőt is fölfedezte Villebonban, s nem csak mindent megvallani kényszeríté, de még írásbeli bizonylatokat is nyert tőle. A dolog sokba került neki, de ő nem sajnálta. Egész vagyonát reá áldozta volna. Csakhamar azt törekedett kitudni, hova vittem Gastont azután, hogy dajkájától elvettem. Kutatták, merre jártam, s megtudván, hogy a Sévinesben az eladás folytán otthontalan maradt sirokat elhelyezni Flamarandeba menék, Salcéde utánam jött s parasztruhát öltve, ott könnyen értekezhetett egykori vezetőjével Yvoine Ambrussal, a ki meg annak idején engem határozottan fölismervén a La Violettenél, nem sok fáradságba került mindent kitalálni s Salcéde úgy szólva szemem láttára ölelte át Gastont.

E percztől fogva a báróné Flamarande asszonyt mindenről értesíté. S itt helyezem el Rolande egy Bertához intézett, ez időből kelt s Salcédedel közölt levelét, melyet az félre tett a többi, ugyanattól ugyanahoz intézett levelek közé.

»Kedves Bertám, őrangyalom, s ő, megmentőm, gondviselése, ti vigasztaló angyalaim legyetek áldva! Ti föltaláltatok őt. Ő nem halt meg, s ő nincs teljesen száműzve az atyai házból. Ő egészséges, szép, boldog; szóval él, s az enyém lesz; mert a t y j a igazságot fog szolgáltatni nekem. Nem lehet magyarázatot remélni tőle; de látni fogja magamtartását s ez ki fogja nyitni szemeit. Különben, történjék bármi, első szülöttem jogai léteznek, s

eljő a nap... De előbb látni akarom imádott gyermekemet s látni fogom. Elmegyek hozzátok oly titkosan, hogy soha senki sem tudja meg. S azt is akarom látni, a ki fölfedezte őt nekem; meg akarom ezt neki köszönni, s fölmenteni a multért, a jelen miatt. Ne gondoljon semmi másra, csak arra, minő boldoggá tett engem. Gyorsan, sietve irjátok meg, hogy vártok, s én betegséget tetetek, hogy bezárkozhassam. Rogert biztos embereknél hagyom, gőzhajóra ülök, s hozzád sietek. Felelj, felelj a te Rolandeodnak, ki imád téged.«

Vajjon csak Bertának szólt-e ez utolsó mondás? Hihető, hogy mindkettőnek. Flamarande asszonynak, ki akkor Olaszországban volt, csak félutat kelle tennie. Flamarandéból való elutazásom után fiát Marseillebe vitték, a hol ittas örömmel zárhatta ölére; de Salcéde nem volt ott; félt viszont látni őt, mert szenvedélye élénkebb volt, mint bármikor. Ürügyül a grófnénak azt mondák, hogy Salcéde a grófnőre nézve veszélyesnek tartja az ő jelenlétét a találkozáson az esetre, ha ez utja fölfedeztetnék. A gyermekkel csak a báróné s Ambrus volt. Hogy Michelin beleegyezzék a gyermek elvitelébe, be kellett egy bizonyos mérvig avatni a dolgokba. Azt hívé, hogy Salcéde a gyermek rokona, s hogy ismeri anyját. A gyermek befogadásáért s ápolásáért oly bőven kárpótoltatott, hogy nem félt semmitől s teljesen megbízott Salcédeben.

A levelek sorrendjében elérkezém a famózus boulogne-erdei légyott idejéig. Salcéde titokban Párisba érkezvén, a grófné ragaszkodott ahoz, hogy személyesen köszöni meg eljárását. Salcéde úgy látszott nagyon vonakodott e találkozástól, melyhez pedig oly égő vágy vont. Féltette a grófné jó hírnevét s csak azon föltétel alatt engedett, hogy a báróné is jelen lesz; de a báróné nem ment el. A találkozás más napján a következő igen jelentős levelet írta hozzá:

»Nem! nem volt bátorságom önt az ő lábainál látni; ez oka mindennek! Nem történt semmi baj sem velem. Önkényt szegtem meg szavam. Nem gondolám, hogy zokon fogják venni távolléteimet. Ah! bocsásson meg, hogy szenvedek! A hősi önmegadás oly szerepébe kényszerítettek bele, mely gyakran fölülmulja erőmet. Végig fogom azt játszani, legyen nyugodt; de engedje, hogy magányomban sirjak legalább, s ne aggódjék e miatt. Ön boldog volt, boldog most is... Ez az a mi vigasztal s egyszersmind ez az, mi kétségbe ejt.«

Hiába kerestem a levelek közt még egy vonatkozást e találkozásra. Ez egy bizonylattel kelle beérnem, mely szemeim előtt igen nagy fontossággal birt.

Az 1848. és 49-ki levelek a grófné s Salcéde vagy Gaston közt semmi új találkozásról nem szóltak; de azon ujonan fogamzott vagy újra kitört szenvedélytől sugároztak, melyet Rolande Salcéde iránt érzett. Lángoló, titokszerű, odaadó volt e szenvedély, melyet azonban a nő maga az anyai háladatosság értelmében magyarázott meg, e magyarázat által azonban nem tudta tévutra vezetni a tisztán látó Bertát. A grófné így írt hozzá: »Nem, nem, ne érts félre barát-nőm, én nem oly érzelmet érek iránta, a mit s z e r e l e m-nek hívnak, s ha ez lett volna azon érzés, melyet ő tanusított irántam, s melyért szenvedék, bocsánatom föloldta volna ugyan, de lelkiismeretem nem. Szerencsére te tévedsz, mert nem értesz bennünket; te nem ismered azon szent barátságot, mely csak a gondolatok legtisztábbjával akar szerettetni. Azt mondá ő, csak azért időzött nálam (midőn engem elutazottnak hitt) hogy magához vegye a virágokat, melyeknek én illatát szívám; az illat anyagtalan, ellentétes azon érzelmekkel, melyekre te gondolsz! Nem akarom, nem tudom hinni, hogy ő egy perczre is áthágta volna azon tiszteletet, melylyel barátja neje iránt viselkedni tartozott; ezután vágyni - bűn lett volna az ő szemei előtt is, az anyimek előtt is. Tudom, mily kevés ember képes a lelkek eme vonzalmára, mely kizár minden bűnös viszonyt; ám nem ismerted-e, minő tiszta, minő lelkiismeretes, s minő becsületes volt ez az ember. Egész életét a tanulmányokra szánta, s elvonulva tölté; ezt az angyalit életet, melyről te annyiszor mondád: kivétel ő még az eszményi kivételek közül is,

egyetlen lény, a kit föltétlenül tisztelni lehet. Nos tehát; ez élet nem szolgálhat-e neked megnyugtatóként?»

Egy más levélben, a grófné így irt barátnőjéhez: »Bizonyítéka annak, hogy nem ápolok oly érzést, minőt te sejtessz nálam, hogy azon nap, melyen ő csak tenéked fog élni, azon nap, melyen te az ő neje leendesz (s e nap, biztos lehetsz, el fog érkezni) ezerszer boldogabb leszek érzelmeimben s ezerszer büszkébb reá s magamra.«

XLIX.

Mindez igen szépen volt mondva; de Montesparre asszony, ki sokkal világiasabb okoskodásu, vagy sokkal tisztábban látó volt, így irt Salcédehez: »Elküldöm önnek mindazon leveleket, melyeket ő hozzám intézett, mert ön kicsikarta tőlem ez ígéretet, s én nem akarom kijátszani önt; de nagyon félek ez illatos olajat ráönteni az önben még mindig izzó tüzre. Szeretném, ha más hangon írta, úgy hogy önt meggyőzné, hogy nem szereti önt úgy, a mint ön szereti őt; de az anya elragadtatása, ki önnek annyival tartozik, a nő oly lelki hurjain beszél e sorokban, hogy én reszketek belé. Össze akar házasítani bennünket! Csak ne keveredjék ez ügybe! első kísérlete Montesparreón, oly végzetes volt reám nézve. S most már nem is óhajtom e házasságot, melyről annyit álmodoztam egykor, s mely most szerencsétlenné tenné mindhárman életét! Lenne jogom féltékenynek lenni, s élnék, tán vissza is élnék e joggal. Jobb szeretem önzetlen barátságunkat s a szolgálatkészség ama szerepét, melyet játszom.«

Azonban nem mindig volt ily lemondó. Voltak rövid, szenvedélyes üzenetek, mint például ez: »Tudja-e, hogy egy szót sem hiszek mindabból, mit ő mond, s a mit ön mond. Minek hazudnak én előttem? Sértés s iszonyu hálátlanság ez.«

Másik levél:

»Elvégre! Gaston tehát az ön fia; most már bizonyosan tudom.«

Ismét más: »Ha a gyermek a férjé, miért nem gyűlöli őt? Vannak perczek, melyekben én gyűlölöm e fogadott gyermeket, ki önt egészen igénybe veszi, s a kiért engem elhanyagol.«

A báróné kísérleteket tett arra is, hogy eltérítse Salcédét a Menedékházban való letelepüléstől. Az 1848-ik évben ugyanis az a csapás érte, hogy elveszté egyetlen fiát, a kis Montesparre Anget, s annál jobban vonzódott Salcédehez, mert ez szintugy vigasztalhatlannak látszott e szerencsétlenség fölött, mint ő maga. Azt akará tehát, hogy a marquis Gastonnal együtt telepedjék le Montesparreón, s kifejezésein átérezhető volt a vágy, hogy a gyermeket hajlandó az ő s a Salcéde fiának ismerni el. A jó hírneven ejtett eme csorba helyrehozása házasságuk leendett volna. De Salcéde nem fogadta el a megoldást. Erre azután szemrehányás, majd végre ismét békülés következett. A bárónét az ejté kétségbe, hogy a marquisval csak ritkán s titokban találkozhatott. Salcéde nem ment hozzá, sem éjjel sem nappal; csak azon ritka s titkos utazások alkalmával látták egymást, melyeket Salcéde Párisba tőn. Ugy látszott, hogy nagyon tetszik magának e menedékházi elvonultságában, Esperance nevelői szerepében, s abban, hogy nem kell törődnie a világgal s az élet bajaival.

Hiába kerestem Rolandenak valamely egyenesen Salcédehez intézet levelét; vagy nem is irt soha vagy pedig azt Salcéde tárczájába rejtve, magánál hordá. Mind e bizalmas iratokból azt a végső következtetést lehetett vonni, hogy egyik sem tartalmazza az elkövetett bűn bevallását, s hogy így egyik sem szolgálhat Roger mentségére bátyja netáni követelései ellen. Sőt ellenkezőleg akár őszinteség, akár kitervelt ügyesség sugalta legyen e sorokat, mindaz, mit Flamarande grófné barátnéjához irt, mint ártatlanságának bizonyítéka idéztethetett általa. Nem volt tehát érdekem, belehatolni e levelezés titkaiba, s a miattok elkövetett vakmerőség

veszélyét nem kárpótolta valamely, Rogernak tett valódi szolgálat. De azért csakis itt lehettek azon bizonyítékok, melyekre szert tehettem, s hogy másokra akadjak, ugyancsak rendkívüli véletlenre kelle számítanom.

Nagy aggodalmak fogtak el. Egyszerre egyedül látva magam az elvonultság emez általam megsértett csendes hajlokában, a magam iránti megvetés s a magamtól való irtózás érzése fogott el. Pénz, sok pénz volt itt ugyyszólván a köz becsületesség ótalmára bízva, s én, rosszabb mint a tolvaj, kilopom a szívek s a lelkiismeret titkait! Gonddal rakosgattam össze a papirokat, bezártam az íróasztal minden fiókját s az ablakhoz közeledtem. A nap még nem kelt föl, de a parasztok már bizonyára fölbredtek, s én sieték eloltani a gyertyákat. Azután azon módra gondolék, melylyel eltávozzhatom, a nélkül, hogy utamnak nyoma is legyen a vidéken, mert teljesítettem minden kötelességemet Esperance iránt s Flamarandeon nem tudhaték meg semmit, a mit már is ne tudtam volna. Fölmentem a tárházba s egy erős kötelet hoztam, melylyel valamely nagy köteg volt összecsomagolva. Lementem a szalónba. Innét reméltem e kellően elkészített kötél segítségével kijutni; de egy gondolat, mely egyszerre hatolt át agyamon, megállított. E ház, mely az eladási okmányokon a »Menedékház« jelentős nevét viselő s úgy neveztetetett már jóval azelőtt, mint Salcéde megvette, tehát a kastély lakóinak megrohanás esetében csakugyan menedékeül kelle szolgálnia s vagy legalább szánva lennie. Ez esetben, mint nem egy hasonló kis erősségnél, kelle létezni titkos összeköttetésnek közte s a kastély közt. Most már biztos valék hogy 1845-ben láttam Salcédet Flamarandeon parasztnak öltözve. Arra is emlékeztem, hogy nem messze a kastélytól láttam egyszerre úgy eltűnni, mintha a sziklába esett volna. A földalatti közlekedésnek, akár hogy ép volt, akár hogy megújított, léteznie kelle tehát, s a grófné bizonyosan ezen ment be a toronyba, s jött ki onnét, a nélkül, hogy bárki látta volna. Ez út nyílásának a házban kelle lenni, melyben valék, mert különben nem lehetett megmagyaráznom a szerződés némely szavait, melyek egy ösvényre s egy bejárásra vonatkoztak, melynek Salcéde kizárólagos használati s tulajdonjogát biztosítá magának. Föl kelle hát keresnem e rejtélyes utat, s fölhasználnom menekülésemre. Nem volt nehéz a nyílást megtalálnom a szalón padlózatán, a szőnyegül szolgáló bőrkészítmények alatt. Az ajtó könnyű volt, s nem volt rajta sem lakat, sem zár. Mögötte egy falépcső nyílt, tiz-tizenkét fokkal, s csak egyik oldalán korláttal, mint az a festőműtermekben is szokásos.

A ház pinczéjébe vezetett ez, mely régi formájú, kör alakú építmény, oldalt csupán ászokkal fölszerelve volt; másfelől egy csomó fa volt, mely mögött meglepetés esetén el lehetett rejtőzni. Megkerültem a pinczét, s egy alacsony régi épületív alatt egy egészen új faajtót találtam, kulcsnélküli zárral, s be sem zárva. Salcéde és Ambrus bizonyára sokat jártak erre, s valószínűleg Ambrus akkor is e pinczében volt, mikor a házba beléptem, s azért nem találkoztam vele. Beléptem az előttem nyíló folyosóba, kockáztatván azt, hogy találkozom Salcédével, ki haza tér a gyermek melletti utolsó virrasztása után. A boltozat, mely elején vakolva volt, kissé távolabb egészen sziklás, s köves barlanggá vált. Elég széles volt, hogy két ember átmehessen rajta, de nem volt egy zug, egy szöglet sem ben, a melyben találkozás esetén el lehetett volna rejtőznöm.

Még néhány lépést kockáztattam, mindent gonddal megvizsgálván, mit a velem hozott gyertya segélyével tehetek. Csakhamar egy valóságos hegyszakadékba értem, a melynek kiszélesedő s szabálytalan útja nem nyújtá az emberi munka semminő látszatát. A vulkanikus képződés teljesen esetleges eredménye volt ez, melyet fölfedeztek s használtak. Más folyosók is nyíltak az utra, melyen haladtam, s melyen csak Ambrus saruinak friss nyoma vezetett; az ide nyíló folyosók azonban még szorosabbak, s még kevésbé járhatók voltak. Nagyobb biztonsággal haladtam ezután, a legkisebb zajra is gondosan figyelvén, de készen minden perczen, hogy vissza kellend fordulnom, vagy elrejtőznöm valamely szikla fordulatban. Már tiz perczig haladtam a nélkül, hogy bármely akadályra találtam volna, midőn egy világító pont

tünt szemeim elé. Gyorsan kioltám gyertyámat s figyelve néztem e ragyogó s egy helyben álló pontot.

Oda siettem, de semmi más nyílás nem volt, csak az, melyen a víz csattogott hevesen a mélységbe le. Eltűesztettem hát az utat, mert Flamarande grófné ez uton nem távozhatott. Figyelemmel néztem a vad s mégis kedves képet, melyet a sziklatorlatok s az azok feletti tenyészet tárt szemeim elé. Egy örvény mélyén voltam, melyből lehetetlen volt távozni a part azon oldalán, a melyen állék. Szemben velem fölismerém a kiemelkedő ösvényt, melyen Salcédet mint valami kísértetet eltűnni látám.

Nem volt azonban mód itt kijutni a sziklatömegből s nekem tájékoznom kelle magamat, mi időbe került. A nap már egészen beállt, s a tárgyakra vetődő rózsaszín sugár jelenté, hogy a nap fölkelte. Visszafordultam hát s tapogatózva menék a sötétben, remélve, hogy Salcéde urat meglessem visszatérőben, s így meglessem a kivezető ösvényt; azonban valamely zsákutczába jutván, meg akarám gyújtani gyertyámat, s nagy rémület fogott el, midőn észrevettem, hogy elvesztém azt. Azonban voltak viasz-gyufáim. Meggyújték egyet, mely látnom engede egy sziklaszorulatot, a melyre nem emlékeztem, melyen azonban mégis ki lehetett jutnom a zsákutczából s járható ösvényre érnem. Egy második gyufánál föltaláltam az előbbi lépteim által jelzett utat, de nem lehetett kivennem, vajjon most a Menedékház felé, vagy a zuhatag ágya felé tartok-e. A harmadik gyufával már, a barlang igen nedves levén, egy percznyi világosságot sem tudtam eszközölni, s a sötétben kelle haladnom. Több mint huszonnégy óra óta már mi táplálékot sem vevék magamhoz, s nem is pihentem. Észrevehetőleg azonban azért nem szenvedtem, csak gondolkozási erőm kezdett kimerülni, s a sötétség által felkorbácsolt képzeletem kinzott.

Mentem a nélkül, hogy bármely akadályra találtam volna, a sziklafalat időnkint érintvén, de ez átjáró rémitő hosszúnak tetszett előttem s egyszerre csak úgy érzém, hogy semmi sincs körülöm, s néhány lépést így tevék előre. Tévedtem tehát, s talán egy kilábolhatlan tömkelegbe juték. Egy lépéssel több s valamely sziklához vágódhatom, vagy a mélységbe zuhanhatok. A rémület elfojtá lélekzetemet, kiáltani akartam. A félelem megakadályozá; de ily iszonyu halál kilátása oly kislelkűnek talált, akár egy gyermeket. Te beleavatkozá mások sorsába, szólék; te szolga voltál, s nem ijedtél vissza semmitől, hogy erkölcsileg ura légy messze fölötted álló egyéniségek létének, s ime: a te léted mulik el nyomorultan e sötétség közepett anélkül, hogy bárki is sajnálna, mert hisz azt aratod, a mit vetettél.

L.

Nem vagyok nagyon gyáva s a kényelemnek sem vagyok tulságos barátja; de egész éltemen át bátorság s félénkség váltakozott kedélyemben, a szerint a mint öntudatom mellettem volt, vagy elkárhoztatott. E perczben elkárhoztatott az, mert érzém, hogy összeroskadok, s kimerülök. Egy félóráig, sőt, ha jól tudom, tovább, öntudatlan állapotban valék. Midőn eszméletemet visszanyerém, elhatároztam, hogy minden áron menekülök e szörnyü helyzetből, s elindulék, a véletlenre bizván magamat. Nem haladhattam két meter távolra, midőn lépteim belé ütköztek valamibe. Megtapogattam, fát éreztem, s úgy tetszett, mintha kezem karfát érintett volna: a Menedékház lépcsőjénél voltam tehát. Sikerült utolsó viaszgyufámat meggyújtani, s meggyőződtem, hogy csakugyan visszaérkeztem oda, a honnét elindulék. Az alagut ajtaja, melyen észrevétlenül haladtam át, nyitva volt mögöttem; fölöttem pedig a szalon lefelé nyíló ajtója, melyet kissé felnyiték; oh minő örömmel láttam ismét a napfényt!

De az ajtót a legnagyobb gyorsasággal eresztém ismét le s elfojtám még lélegzetemet is. Beszéltek a házban s először Ambrus kiáltó hangját vettem ki, mely a lépcső boltjairól viszhangzott. Salcéde feleletei többnyire igen rövidek voltak; de a hang az övé volt; nem

lehetett kételkednem. Kivülről jöhettek be, míg én a földalatt bolygék; vagy akár ők térhettek azon uton haza, melyet én eltéveszték, a helyett a patak zuhatagához vezető ösvényre vetődven.

Jól hallám, hogy a szalonban járkelnek s tisztán kivettem szavaikat: - Ki nyitotta ki ez ablakot? szólt Yvoine. - Te feledhetted el bezárni, felelt Salcéde. - Becsukták az ablakot, s aztán ismét Ambrus szólt: - Most aztán alugyék ön jó nagyot, Alfonz ur; ön nagyon fáradt. - Kissé csakugyan az vagyok; egy órát alszom, s azután dolgozom. - Ha ön éhes, ime a kosár, melyet hoztam. - Hagyd itt, köszönöm. Ne felejtsd el, hogy a gyermeknek nem szabad ide jönnie; az ut igen nagy. - Majd türelemre intem. - Három órákor meglátom. Menj az espelun-que-on át, az rövidebb ut.

Tudtam annyira latinul, hogy megértsem, hogy az espelun-que tájszó, mely a föld alatti utat jelenti. Ambrus erre fölemelte a csapó ajtót s lejött. Első gondolatom az volt, hogy leszaladok a boltozat alá, hogy kileshessem, melyik a helyes ut, s hogy követhessem, ha ő elment; de legyőzhetlen borzalmam a sötétségtől visszatartóztatott s időm sem volt. Elrejtőztem tehát a falépcső alatt. Ambrus fejem felett lejött, s aztán világ nélkül, fűtyülve haladt utján; úgy indult neki a sötétnek, mint a ki ismeri útját, s biztos minden veszedelem elől. Nem lehetett hát mi bajtól sem tartani ez ösvényen, s már szégyelni kezdtem a borzalmat, melyet érzék; de Ambrust követnem nem lehetett. Hallám, hogy bezárta háta mögött a pinczeajtót, s hogy lehuzta a kulcsot; Salcéde urnak bizonyára külön kulcsa volt.

A szalonból többé mi sem hangzott le hozzám. Salcéde fölment szobájába, vagy hogy alugyék, vagy hogy dolgozzék. Most már csak a szalón ablakán át lehetett menekülnöm. Megtaláltam a kötelet, melyet akkor szereztem, mikor e tervre gondolék, s melyet azután az ászok alá rejték; ugyan ott egy félig telt boros palaczkra találtam; igen rossz eleczetesedett bor volt benne, de azért kiittam, s az visszaállítá erőmet, melyre oly nagy szükségem volt.

Fölmentem a szalónba s kíváncsi lettem látni a kosár tartalmát, melyet Ambrus itt tett le Salcéde ur számára. Láttam belőle, hogy a menedékházi remete teljes egyszerűséggel s ép úgy táplálkozik akár egy paraszt. Nem hallék többé mi zajt sem a házban; kérdém magamtól, vajjon távozzam-e, vagy előbb még valami új kutatásra vállalkozzam, az igazság megtudhatásaért.

Soha többé ily alkalom nem jelentkezhett, másrészt azonban érzém, hogy többé nincs bátorságom kutatni. Lelkem meg volt osztva az eljárásom fölötti keserű irtózat, s azon vágý által, hogy azt a siker legalább saját szemeim előtt igazolja. Nem tudom micsoda végzet folytán, de egy rögeszme erősen követelte bennem, hogy lássam Salcédet, hogy beszéljek vele; bánják bár ő úgy velem a mint érdemlem; öljön bár meg.

A kevés rossz bor, a mit hosszú éhomra ittam, egészen felizgatott. Egyszerre az ötlött eszembe, hogy eszközeim aljas volta egyszerre hősiességre válnék, ha az oroszánt saját barlangjában lepném meg, így szólva hozzá: Ime, itt vagyok; jót akarva, ha ön megmondja az igazat, mit minden áron tudnom kell; ellenség, ha elrejtí azt. Kilestem önt; de nem félek öntől, mert a helyett, hogy, a mint könnyen tehetém vala, megfutottam volna, ime önkényt árurom el magamat, s teszem ki az ön boszujának.

Ez eszme oly lázt keltett bennem, melyet nem is akarék elcsitítani. Bátran haladtam föl Salcéde szobájába s kinyitám minden elővigyázat nélkül az ajtót: részeg valék. Salcéde ur hálósobájában aludt. Azt hitte, hogy Ambrus jött be, s így szólt: Elfeledtél valamit? Megijedtem; egyszerre hideg borzongás futott végig. Valami határozatlan választ dadogék, Ambrus hangját utánozván. Nem tudom mit értett, de csalódott, s ágyába befordult, így szólván: Keresd csak barátom, keresd.

Még egy percz, s egyenletes és erős lélekzetvételéből meggyőződtem, hogy mélyen alszik. Közeledtem hozzá s reá tekinték. Akartam látni, képes-e még szerelmet ébreszteni.

Első tekintetre azt hívéim egy ép oly valódi, azaz ép oly palléroztatlan hegyi lakost látok, mint Ambrus vagy Michelin. Teljesen felöltözve feküdt s ruhája ép oly színű volt, a használatnak ép úgy nyomait viselte, mint ezeké. Nagy sarui teljesen összeporosodva, ágya előtt álltak, de fehér ruhái, s kifogástalan inge tanusítá, hogy itt finom emberrel van dolgunk, a ki a parasztkülső alá csak rejtőzik. Mindig finom termete volt; még most sem ékteleníté el semmi korai tulhízás e sugár testet, melynek elegáns volta mindig meghatott; kezei szépek s finomak voltak, dacára körmei zöld színének, mi a működő botanikusnak csallhatlan jele, s dacára keze némely feltörésének, mit a geolog-munka okoz. Teljes, s természetes alakban fősült rövid szakált hordott, szintig volt fősülve haja, mely fehér volt mint a hó, míg szakála ezüstszürke volt. A fáradság s a viszontagságok nem szerzék vissza arcza pirját, sőt halvány, kissé beesett volt az. Nehány lépésnyi távolból, ha csak igen figyelmesen nem nézte meg az ember, e szép fejet bizvást egy korán megöregedett ötven éves ember fejének tarthatta, de közről a homlok simasága, az ajkak üdesége, az orrlyukak tág volta, a gömbölyű s ráncztalan nyak, a fekete s jól körvonalozott szemöldök az ifjuság elvitázhatlan jelei voltak s Salcéde marquis, ki nem volt még 30 éves, mindent összevéve, paraszt öltönyében s fehér hajzatával szebb volt mint bármikor. Montesparre asszony jobban lángolhatott érte, mint valaha, - Flamarande grófné szintén.

Észrevettem, hogy mellén fekete finom bőrből valami tokfélét visel. Bizonyára ez ama virágcsokor melyet a párbaj idején is magánál tartott; de tán valamely levél van ama rejtett helyen, melyet felkutatnom... ellenállhatlan ösztönt érzék. Mindent kockáztatni kelle mindenért. Rogerre gondoltam s becsületekre, a melyet soha nem éreztem volna nyugodtnak, ha nem szerzek bizonyítékot, s a melyet egyszerre visszanyerek önmagam előtt, ha sikerül leálcáznom e hazudságot.

Ép oly figyelőn, ép oly meglapulva, ép oly tette készen, s ép oly hallgatagon mint valamely zsákmányára leső macska, helyezkedtem el közelében, hogy lássam, kinyitja-e szemeit. Huszszor sőt tán százszor, volt kezem a kis csomagon, s ugyanannyiszor visszavontam ismét, követvén az álom amaz önkénytelen mozgásait, melyekben mintegy a lélek ösztöne látszik örködni a test felett. Végre, nem tudom a türelem s az ügyesség mely csodája által, sikerült kinyitnom a zárt, mely a kis tárczát csuká, belenyulnom, s szétváló lapjai közül kivennem egy kis összekötött papircsomagot. E perczben Salcéde gépileg tárczájához kapott kezeivel, s azt mellén érezve, nem nyitá ki szemeit. Már az ablaknyílásnál valék, midőn ezen szavakat olvastam: Örködjél gyermekünk felett, alól Rolande aláírása. S az egész csallhatlanul a grófné írása volt; az asztalhoz sieték, s kerestem egy ezen levélhez hasonló papirkát. Hiven utánóztam rajt e négy szót, kezeim közt megsodortam, hogy elvegyem a papír új voltának színét, s sikerült bejuttatnom a bőr-tokba. Az eredeti kéziratot tárczámba tevém, s lementem a szalonba, elhatározva, hogy távozom.

De a kötelet az ablakon megerősíteni nem volt könnyű s én lépteket hallék fejem fölött. Salcéde fölébredt. Az ablakon kívül megláthatott volna. Elhatározám, hogy megvárom míg távozik s lementem a pinczébe. Tovább mint egy óráig voltam ott a legrettentőbb izgalom áldozata; végre a fáradság erőt vett rajtam, s elaludtam legalább is oly mélyen mint Salcéde, a kinek, ha csak legkevesebb sejtelve is van a dolgokról, kincsét ép úgy visszaszerezheti, mint én; de ő dolgozott, bizonyára nyugodt is volt s engem nem ébresztett föl más csak a kinyitott csapó ajtó zörgése. Alvás előtt annyira elrejtettem magam, hogy keresés nélkül nem láthattak meg. Hallám a falépcsőn lejövő lépteket, s hallám kinyitni a boltozat ajtaját, melyet nem zárt be kulccsal. Ő is mint Ambrus világ nélkül járt.

Negyed órát vártam. Aztán fölmentem gyertyáért; már több gyertyát elhasználtam, de tudtam, hogy ily asszony nélküli háztartásban az egyes tárgyak fogyasztását észre sem veszik, nem hogy örködnének felette. Új gyufákkal is fölszerelve, elindultam a titkos folyosón, s gonddal követve a léptek nyomát, elérkeztem a sziklák közt azon természetes nyíláshoz, a patak tulpártján két lépésre azon ösvénytől, melyen 1845-ben eltűnni láttam az állítólagos Simon molnárt. Ott ismét egy záros ajtó volt. Salcéde ur ezt is nyitva hagyta.

Kellett lenni még egy harmadik titkos ösvénynek is, melyen észrevétlenül a toronyig lehetett hatolni, de azonfölül, hogy nem értem rá a keresésre, nem is akartam, hogy Flamarandeon lássanak. Pedig már is nagyon közel voltam. Az éhség is kinzott. - Ugy akartam tenni, mint a hegyi gyermekek s epret és földi szedret keresék. Mindez még csak virágzott. Salcéde igen gyöngének találta volna botanikai ismereteimet, ha e hideg hegyvidéken május végén gyümölcsöt keresni lát.

Gyermekek hangokat hallék. Félttem, hogy meg találják lepni, s a legsűrűbb puszpáng-bozótba menekültem. Egészen közelembre jöttek, nem tudom én micsoda csapdát megnézni: - A kenyér nincs itt, tehát itt voltak, - kiálta az egyik. - Igen, mondta a másik, de azért semmit sem fogtunk. Mondd csak Esperance, hát ezt akartad.

A kenyér szó kimondására még éhesebb levék, de Esperance nevének hallatára feledtem minden kinomat. Föl mertem kissé emelni fejemet, s kitekinték az ágak közül. Láttam a gyermekeket s egyszerre fölismertem. Kissé halvány volt, mit a betegség okozhatott, s ha egy pár év élesebbé is tette vonásait, nyílt s kedves arczkifejezése nem változott. Kire hasonlíthatott? A vonások Flamarande grófra emlékeztettek, a kifejezés Salcédere. Sokkal jobban volt öltözve mint társai, bár a szövet, melyből ruhája készült, ugyanaz volt.

Elöttem zavaros beszélgetésükben, mert a tájszólás s a helyes francia beszéd igen különös vegyüléken szóltak, gyakran fordult elő e szó: espeluchat, espeluques, espeluque, s aztán Alfonz ur neve. Senki sem hívta Salcéde urnak, sem marquisnak, még Esperance sem, kit jobban érték, mint a többieket, mert egyedül beszélt tisztán. Megértettem, hogy a földalatti ut léte nem volt titok senki előtt, a mint az ily titok lehetlen is lakott helyek közelében: de az utat azért nem használták, mert csak Alfonz ur birt a bejárás kulcsával. A gyermekek eleinte belopózkodhattak oda, de nem találtak ott semmi érdekest s azon fölül féltek is a fehér asszonytól, mely legutóbb a toronyban jelent meg s mely »az espeluqueban lakik.«

Mindebből megértettem, hogy Salcéde ur jártát-keltét egyáltalán nem tartja titokban, s ez ösvényt csak azért szereti, mert, ha sietős az útja, felével megrövidíti azt. Azonfölül léptei titkos voltának is nem kevéssé hasznára volt az, ha szükség volt rá. Rendes időben nap közben nem is zárták be, s senki sem használta föl, hogy meglopja a pinczét. Flamarandeon nem volt tolvaj. Nem volt más tolvaj, csak én!

A Menedékházban ennek daczára annyira aggályos valék, hogy majd éhen haltam. Nagyon szenvedék. Vártam, hogy elmenjenek a gyermekek, hogy megegyem azon falat kenyeret, melyet a csapdában hagynak. Ijedve láttam azonban, hogy Esperance utolsónak marad s elveszi a kenyeret. Nem akarta, hogy a csapda fogjon. Emlékeztem az állatok iránt érzett gyermeki szeretetére, hogy ne mondjam tiszteletére. Ép e kenyérfalatok eltávolításával foglalkozott, mikor láttam Ambrust jönni oda, kezén hozva egy, körülbelől hat esztendő kis leányt. A gyermek elragadó volt. Ambrus a ló vágatását utánozta, hogy a leánykát megnevettesse, az pedig félvén, bele kapaszkodott a jó öreg borzas és szürke sörényébe. Esperance, ki kissé távol volt, hozzájuk sietett s közel hozzám érte el őket. A kis lány megölelte őt, s hallám, hogy Karolinának nevezék. Keresztlányom volt tehát, a ki azon éjen született, melyen Gastont Michelin jászolába számüzém.

- Menjünk gyermekek, szólt Ambrus. Alfonz ur a kastélyban van s azt találja, hogy az Esperance gyerek nagyon sokáig marad el, ahoz képest, hogy beteg.

- Nem vagyok már beteg, szólt Esperance. Várj, majd én viszem Karolinát.

- Nem, nem! Majd tizenöt nap múlva, igen is. Add ide kezedet, s menjünk arra, a merre én mutattam, s fölemelte botját. A tréfához szokott gyermekek jót nevettek.

Mindez meghatott. Ez emberek oly boldogoknak látszottak, mindenesetre boldogabbaknak, mint én. Mikor egyedül maradtam, keresni kezdém az Esperance által a bozót közé hányt kenyérfalatokat. Nem találtam semmit s egy perczre arra gondolék, hogy visszatérek az alaguton, hogy a Menedékházban elégitsem ki étvágyamat. Legyőzhetlen irtózás, fölzavart lelkiismeretemnek lehet, hogy tulzott aggálya, visszatartóztatott. Akaratom minden erejét segélyül hittam, s sikerült az éj egy részén át annyira haladnom, hogy elérjem Murat-t, a liorantei átvágás mellett. Sulyt helyezék arra, hogy minden flamarandei utamnál más irányt válasszak.

LI.

Hogy értem e fáradság s e lelki izgalmak után Párisba, azt nem mondom el. Csak engem érdekel az, s nekem is csak zavaros emlékezetem van utam e részleteire. Erős lázam volt, s hazaérve le kellett feküdnöm. Igen komolyan és hosszan voltam beteg. Flamarande gróf még mindig Angolországban volt s úgy látszék, ott akar megtelepedni. Mint hinni is lehetett, roszul hatott rá a februári forradalom, és a császárság eshetőségéről sem akart hallani. Nem értett azonban egyet a legitimistákkal sem, kiket nagyon alkotmányosaknak talált. Nem helyeselt politikai téren semmit, csak absolut monarchiát, a klerus tuluralmával. Meghasonlott saját világával, s sehol sem érzé jól magát Francziaországban. Jobbnak látta mind e dolgok ellen távolléte által tiltakozni, s önkényes száműzetés örve alatt idegen földön tartózkodni. Flamarande asszony fiával, a nevelővel és Hurst kisasszonynyal itthon maradt. A nyarat Párisban töltém, betegesen, dologtalanul s lelkem mélyéig megunva e szolgálatot, mely munka nélkül s a nélkül, hogy magamat hasznossá tehettem volna, ily nagy felelősséget hárított rám.

Irtam Flamarande grófnak, kérvén, hogy adja vissza szabadságomat, melyet magam azon szolgálatok után, melyeket a gróf nekem tett, nem vehettem igénybe. Azt felelte, hogy Menouvilleba utazik s remél engem ott találni, hogy kifejthessem előtte, mi kedvetlenített el annyira. A tél első napjaiban tehát Normandiába utaztam. A gróf elhalt jószágigazgatóját más által helyettesíteni ment oda. Még a grófné is ott volt, s a grófra várt, Rogervel, kit boldog valék ujra feltalálni. Csak e gyermek láthatása üzhette el komorságom fellegeit.

El voltam határozva, hogy soha nem szolgáltatom ki a grófnét férje haragjának. Szavamat tartottam. A gróf mit sem tudott flamarandei utamról, kérdést sem tett hát. - Látom, így szólt hozzám, hogy azért akar elhagyni, mert az unalom emészti. Tevékeny jellem ön, s nem éri be egy szinekurával. Komoly munkát s emeltebb rangot ajánlok önnek. Helyettesitse a szegény Martint, ki meghalt, s legyen igazgatóm. Oly szerződést kötök önnek, a minőt akar, akár határozott fizetésben, akár a jövedelem szerinti arányos osztalékban.

Az állás jó volt, s épen nem illetékességem s erőim feletti. A kastélyt környező földterület nem lévén majorokra felosztva, tulajdon gazdálkodásra kelle kezelni, s e műveletek feletti örökös kellemes foglalkozásnak tetszett nekem; de a gróf egy föltételt kötött mindehez, a melynek folytán az egésze visszautasítással feleltem. Flamarande gróf, egészen magára hagyván nejét, azt akarta, hogy öröködjének felette. Nem a multa gondolok, szólt, sőt óhajtom, hogy arról ne is beszéljünk. Fátyolt vettem e szomorú képre. Többet mondok: hogy a grófné

megujtsa baráti viszonyát a bárónéval, hogy a titkot fölfedjék előtte, hogy megtudja fia hol-létét, hogy lássa őt titokban: mindez megtörténhetik. Salcéde ur visszatérhet Francia-országba. A gyermekre nézve levelezhetnek egymással. Igen, én előre látom ez eshetőségeket, elfogadom mind e lehetőséget, kivéve azt, hogy a közeledés oly nemű legyen, hogy félnem kelljen újra egy idegen gyermeknek családomba való csempésztetésétől. Minthogy ezuttal is bizonyosan tudnám, hogy a gyermek nem enyém, ohajtok, s akarok idején értesülve lenni, hogy megtehessem intézkedéseimet. - Én megjegyzém neki, hogy, ha Menouvilleban telep-szem meg, nem tudhatom mi történik Párisban. Azt mondá, hogy csak Menouvillera legyen gondom, Párisban más megbízottja lesz. Ő ragaszkodott e föltételhez, én visszautasítám. Szívemet tépte e szerep. Pirultam, hogy valaha késznek látszhattam ilyesmire. Vissza kelle szereznem méltóságomat, ha mindjárt a nyomor árán is. Visszautasítám az ajándékot, melyet elválás esetére emlegetett. Eléggé kárpótolt, segítvén atyám adósságainak kifizetésében. Nem akartam semmi egyebet, különösen semmi olyast, mi megbízhatóságom megfizetésének látszott volna.

Teljesen el valék szánva, tőle bucsut is vettem, málhám össze volt csomagolva, midőn Roger bejött szobámba s nyakamba ugorván zokogva hányta szememre, hogy már nem szeretem őt, mert el akarom hagyni. Nem szeretem: midőn könnyei szívemet szakgatják! - Elhagyom... midőn, hogy megmentsem jövőjét, oly dolgokat tevék, melyek nem csak veszélyesek, nem csak fáradságosok, de lealázók, de becstelenítőek is voltak! Engednem kelle kérelmeinek, hizelgéseinek. Utána mentem atyjának s kértem, tartson meg föltétel nélkül. Engedett. - Ön sokkal jobban szereti Rogert, szólott hozzám, semhogy tünné, hogy botrány történjék körül. Ne ígérjen hát semmit, beleegyezem. Fiamat az ön iránta való jó indulatára, s az általa viselt név iránti tiszteletére bízom.

Mindent elintéztvén, a gróf visszaindult Londonba, megkérdezvén előbb nejét, el akarja-e őt oda kísérni, vagy vissza óhajt térni Párisba. - Akarata teljes szabadságát visszaadta most neki. A grófné azt felelte, hogy ő nem választ, nem dönt, hanem teszi azt, mit a gróf akar. E vak meghódolás zavarba hozta a grófot. Nem akart már vele foglalkozni, de azt sem akarta, hogy menekülni akarni látszassék. - De mégis, szólott végül, menjen Párisba. Az éghajlat ott jobb Rogernek, mint a londoni; ám ha önnek bármikor kedve jön látni Angolországot, irjon, én rendelkezésére állok.

LII.

Visszatért Angolországba s ott tölté el élte utolsó tiz esztendejét, csak időnkint jöve Francia-országba. Valósággal jobban érzé magát azon ködös s rideg éghajlat alatt, mert ifjodni lát-szott. Igaz, hogy több gondot is fordított egyéniségére, mintha félne, hogy ha nagyon el talál vonulni tanulmányaiba, valakinek nem tetszik. S tény az, hogy uralkodtak felette. Ez oly fejés s zsarnok ember urat talált, különös eszmékkal telt, bensőség nélküli, frivol multságokban kedvet lelő, s ösztöneiben makacsabb urat, mint a minő ő volt okoskodásaiban. Szerencsére nem voltak gyermekeik s egészen önző életet éltek. A gróf keveset ment a világba, az nem volt kedvére, hanem házi körében fogadott a kedvese által kiválogatott emberek közül, a ki természetesen eltávolított minden komoly érintkezést, azon ürügy alatt, hogy Flamarande grófnak egészségi szempontból szórakozásra van szüksége, s körül vette semmi emberekkel s romlott nőkkel. Fényt üztek, de nem oly mérvben, hogy félni lehetett volna, hogy a gróf tőkét fölemésztik. E nő csak a költekezést szeretvén, nem is gondolt arra, hogy tőkét gyűjtsön.

Mind e dolgokat magam láttam Londonban, a mint egyszer oda menék, hogy a gróffal hivatalos ügyeimről értekezzem. Roger neveltetésére még mindig nagy súlyt helyezett s azt nem is küldték a kollégiumba, hanem csak a tanfolyamokat hallgatta, nevelője kíséretében. E

nevelő még mindig Ferras abbé volt, igen türelmes s édeskés ember, kiben azonban a kezdeményezés minden dologra nézve hiányzott, s ki soha nem vette nagyon szívére, mi körötte történt. Nem gondolt másra, csak könyvészeti tanulmányaira; ez volt egyetlen szenvedélye. Falun, midőn Roger kevéssé vagy éppen semmit sem gondolt leczkéivel, a jó ember vigasztalta magát, véghetetlen nagy katalógusokba mélyedvén. Párisban, noha teljesíté napi feladatát a gyermek körül, vagy az utczákon kullogott kétértelmű nők után, vagy az Odeon boltjai alatt görnyedt.

Könnyű volt látnom, hogy Roger mire sem megy vele. Anyja gondjai nélkül teljesen tudatlan maradt volna. A grófné jelen volt leczkéin, megértette azokat maga, azután meg különböző formák alatt addig beszélte neki, míg látá, hogy az is felfogta. Majd azonban abban hagyta, mert minden remény, hogy majd fáradságot vesz magának vigyázni, s akaraterejének megfeszítésével a dolgokat felfogni - hiába való volt. Az elméleti munka ismeretlen volt előtte s inkább teljesen tudatlannak teteté magát, csak hogy kiméljék. - Elég ha a mama megérti, szólt számító naivsággal az abbéhoz.

Flamarande gróf fiát első éveiben kényeztetni látszott; de midőn ily könnyű vérűnek, az élvekre ily hajlandónak s a komoly munkára ily renyhének találta, halálra kinzá gunyos szemrehányásaival. A gyermek kezdett félni tőle, s a félelem az elhidegülés. A mint atyja távolléte gyakoribbá s tartósabbá lőn, annyira elfeledé, amennyire meg volt rémülve, midőn visszatért. A gróf tehát hidegnek, s ügyetlennek találta e másokkal szemben oly nyíltszívű, szeretetreméltó, s vonzó gyermeket, s csak hibákat látott benne, midőn szeretett volna büszke lenni rá. Tán gondolt arra is, hogy magával viszi, hogy saját vezetése alatt neveltesse, de a grófné el látszott szánva, hogy követi őt, a gróf kedvese ezt pedig aligha látta volna szívesen. Így hát nem is jött az szóba.

Eleve szándékom volt, hogy nem szólok magamról, csak a menyiben bele vagyok bonyolódva a Flamarande család eseményeibe s mert hivatalviselésem első éveiben mi jelentékeny sem következett be, arra számíték, hogy hallgatással mellőzhetem mindazt, ami e percztől fogva addig történt, míg új események léptek előtérbe, de azt hiszem, hogy elmondván történetemet szükségszerűleg kényszerültem lélektani rajzot adni magamról, s most folytatnom kell azt, hogy eljárásomnak értelme legyen.

Mikor Roger nagy örömeire elfoglaltam a menouvillei jószágigazgatói lakot, azt hittem, hogy nagyon boldog leszek. Nem voltam többé inas, hivatalnokká lettem. Nem voltam már Károly, családi nevemen neveztek; Louvier ur lett belőlem. Csak távol levő uram állt felettem, a ki sokkal jobban ismert, sem hogy bármiben ellentmondott volna. Jobbnak tartám, hogy határozott fizetést kössék ki, mint bármi osztalékot a terményekből. Így törekedhettem fokozni a család jövedelmét a nélkül, hogy kimerítsem a földet, s ez könnyű volt, mihelyt nem saját hasznom függé tőle. Ez oldalról nem vethetem szememre a szerepet, melyet itt játszám.

Az első gondok után azonban, melyeket hivatalbalépésem okozott, komorságom visszatért. Az unalom egy neme volt az, melyet minden ember s minden tárgy iránt érzék, a becsülés s a barátság, melyet irántam tanusítanak, nem tetszett őszintének. Igaztalan voltam, mert az egész világ, a grófné is, sőt a grófné mindennek felett, határtalan bizalmat tanusított irántam mindenben, a mi hivatalomra vonatkozott és alattosaim, kiket kormányzék, rajongtak ügyességemen s egyenességemen.

De mit használt mindez? Én elégedetlen voltam magammal. A mult, melylyel szakítani akarék, üldözött, mint valamely gonosz álom. Nem tudtam aludni; sokat viraszték, sokat futottam, sokat kutattam mások élete miatt. Most már a magamét sem kormányozhatám. Nem tudtam foganatosítani azon akaratomat, hogy hideg és nyugodt legyek, mint a hogy az új állásomhoz illett volna. Álmomban utaztam, hegyek közt barangolék, gyermekeket sikkaszték, kiket visszaköveteltek tőlem; aztán barlangokban bolyongtam, a hol üldöztek engem, vagy én

üldözék másokat. Hallatlan álmokat, rémitő ijedelmeket álltam ki. Midőn fölébredék, usztam a veritékben, vagy meg voltam meredve a rémülettől. Kétségbeestem; álmom egy atyagyilkos álma volt, holott én mi rosszat sem akartam tenni senkinek.

Gyakran kétségbe vontam lelkiismeretem tanuságát is. - Nem, szólék, szándokaim nem oly teljesen folttalanok. Nem kizárólagosan Roger érdeke az, a miért elrejtém a másik gyermeket, s megloptam az anya titkát. Én ingerült valék a grófné ellen s oly jogot tulajdoníték magamnak, mely csak a férjet illeti meg: itélni akartam felette. - S akkor egyre növekvő sulylyal érzem keblemre nehezedni azon darabka irást, melyet Salcéde kebléről vettem el, s melyet én is ott viseltem: örködjél gyermekünk felett!... Értettem e talizmán hatalmát egy odaadó lélek felett. Mily szép lett volna Salcéde szerepe, ha a rágalmazott nő így irhatott volna hozzá: örködjél gyermekem felett! Ezt kellett volna csak mondania nekem s én életemet szintoly jól odaáldoztam volna e szent szerepre mint Salcéde; de mi érdem volt az ő odaadása saját fia iránt. Ő csak kötelességét teljesíté, azon bünt vezekelvén le, melylyel elárulta a barátságot s megrontá egy fiatal asszony ártatlanságát.

De miért nem tudtam mind e dolgokkal hidegen szembeszállni s kezemben a birtokomban levő fegyverrel, nyugodtan várni a jövőre? - Nem, nem voltam rá képes; nem tudtam nyugodt lenni; vagy el kelle itélnem vagy feloldoznom e nőt. Majd kérdém magamtól, miért nem lépek fel egyszerűen a grófnénál abban az irányban, hogy hagyjon fel Rogerra vészes terveivel; majd kérdém magamtól, lesz-e valaha bátorságom megtörni egy ily ügyes nő s ily szenvedélyes anya büszkeségét. Ha ellenségül látva föllépni azzal találna vádolni, hogy eszemhez s becs-érzetemhez méltatlan érzelmeket ápolok iránta? A gondolat, hogy megaláz, hogy nevetséges- sé tesz, elviselhetlennek tetszett előttem, s midőn elképzelém a jelenetet, mely kifejlődhetnék, órákat tölték álmatlanul, hogy a legsértőbb tagadásokat gondoljam ki, melyek azonban még sem voltak elégségesek, hogy tisztára mossanak. S azután mind ez erély megtörött. Elgyön- gültem, szédülés fogott el. Elképzelém könnyeit, melyeket egykor Sévinesben láték, s azt mondam magamban, hogy én nem születtem a hóhér e szerepére.

Gondolataim hatása oly kinos volt rám, hogy elhatároztam, nem bajlódom többé velük, s háborut izentem emlékeimnek, mint valamely orvos, ki lépésről lépésre üldözi a betegséget. Testileg s lelkileg uralkodtam magam felett. Házi foglalatosságaimon kívül, melyek nem foglaltak el eléggé, valamely szenvedélyt, valamely foglalkozást kerestem, mely eltereljen a történetek feletti tünődéstől. Több dolgot megkísérték. A kertészetre adtam magamat. Husz mértföldnyi területen nekem lőnek a legszebb rózsáim, de Roger letépte virágaikat, hogy anyjának kedveskedjék velök, s én nem voltam elég tekintélyes, hogy megakadályozzam, s nem elég tekintélyes, hogy magam tegyem azt.

Kísérleteket tettem a gyümölcsfaoltás és szemzés körül. Nagy bókokat kaptam érte, de én oly foglalkozásra vágytam, mely emeltebb gyönyöröket nyujtson. Azt képzelém, újra kezdhetem a zenét, a mit egy kissé tanultam ifjúságomban. Az engem megelőzőtt igazgató egy zongorát hagyott lakásomon, melyet felesége használt s melyet azután nem tartottak érdemesnek elvinni. Ki akartam javítani, s czélt értem. Uj hurokat tettem, újra borítám a billentyüket, megerősítettem a kalapácsokat; az egészet öszhangba hoztam s végre játszani kezdék rajta, keringőket s románczokat játszám egyedül, s néha magam is gondoltam ki ujakat, melyek előttem bámulatosaknak tetszetek, de melyek nem értek semmit, s eredetiség hiányában szenvedtek. Roger, ki kezdett zongoráján gyönyörűen játszani s kinek izlése is volt, nem vonakodott kimondani, hogy mit sem értek a zenéhez, csak zongorahangolói türelmemet bámulá.

Azután sakjátékokat kezdék az abbéval, ki esténként eljárt hozzám tanítani. Hajlandóságot talált bennem, de egyszer sem sikerült megvernem őt. Végre az jutott eszembe, hogy irni fogok, s regényeken kezdtem tünődni. Ez igen erélyes, de igen fájdalmas mulatság volt rám nézve.

Mindig saját életem viszontagságaira bukkantam vissza. A forma iránt izlésem volt, de képzelő tehetségem egyáltalán nem. Nem tudtam semmit föltételezni, semmit kitalálni, csak a mit magam megértem.

Egy nap, - 1855-ben volt, szép júniusi estén; örökké emlékezni fogok ez időre, mely akkora változást hozott be erkölcsi létezésembe. - Bátorságom fogytán volt. A spleen egy valóságos rohamának áldozatakép, a szomszéd majorok valamelyikéből jöttem, hova gondosságom szólított, s lakásomra mentem, a hova rendesen behozták a vacsorát, melyből én nem ettem. Egy igen meredek sziklaparton menék s minden perczen, így szólék magamhoz: Miért éljek e gyógyíthatlan betegséggel? Mikor oly könnyű lenne véget vetni. S a roham oly erős lőn; hogy megállék egy sziklatorkolat előtt s a szédülés mindegyre erőt vett rajtam. Nem is akartam ellentállni. Mintha karomat nyújtottam volna ki, hogy gyorsabban zuhanjak le. Nem voltam magamnál s nem tudnám megmondani, el voltam-e szánva az öngyilkosságra, vagy hogy még volt erőm ellenállni a kísértésnek. Ugy tetszik, hogy álmodtam. Talán tudtomon kívül beszéltem is. Egyszerre egy hang remegtetett meg, s szemben találtam magam Flamarande grófnéval, ki rémülten tekintett rám. Visszanyerém öntudatomat, hogy elrejtsem gondolataimat, s kitérjek, utat adván neki. Elment anélkül, hogy szólt volna, - azután visszafordult, így szólván: - Haza megy ön, Károly ur?

- Haza grófné.

- Egyenesen?

- Ha a grófné mást nem parancsol, egyenesen.

- Nem, köszönöm.

(Vége az első kötetnek.)

MÁSODIK KÖTET.

LIII.

A grófné néhány lépést előre ment, s azután visszafordult. Én mozdulatlan maradtam helyemen s szememmel követém, nem is kérdeven magamban, hova megy ily késő szürkületkor, a mi már egész közönyös lőn előttem, hanem keserűséggel gondolván arra, hogy némi érdeklődést véltem olvashatni tekintetében, a mi bizonyára nem volt más, csak álmodozásom csalkepe. Igen meglepett tehát, midőn látám, hogy ugyanakkor, midőn ő felém indult, int, hogy én is menjek felé.

Engedelmeskedtem, s midőn találkoztunk: - Bocsánat Károly ur, monda egy kevésbé erőltetett mosollyal, bocsánat, hogy visszahívom önt; de... szokott ön szédülni?

- Nem, grófné; kigyógyultam belőle.

- Ah! pedig úgy tetszett... - s egyszerre megszakitva szavait, nevetve hozzátevén; - most nálam jelentkezik az, s majdnem megbántam hogy egyedül vállalkoztam az utra ily ösvényen. Ha nem élnék nagyon vissza az ön szivességével, kérném, kísérjen el a kunyhóig, a melyet odalen majdnem lábaink alatt láthat ön.

- Engedje tehát grófné, hogy én menjek elől.

- Menjen, s ha átment, nyujtsa ide pálczáját; ha valamibe fogózhatom, nem félek a lezuhanástól.

Igy elvezettem, egy szót sem szólván, egész azon szegényes halászkunyhóig, a melybe egy szegény betegnek vitt segélyt. Mégis azt gondolám, hogy hátha találkozója van ott, s azt hívém, könnyen fel fog jogosítani, hogy hagyjam ott; de kért, menjek be vele, hogy azután visszakísérhessem.

A felebaráti szeretet gyakorlásában igen nagy volt ő s nem tartozott azon ideges nők közé, kik a betegségtől s nyomortól való természetes irtózást erőszakkal s haszontalanul mellőzik. Nem uralkodott rajt ez irtózás, de mi fölöslegesen sem tett legyőzésére. Az orvost s a sebészt küldé a beteghez, s a sebet csak akkor érintette, ha a családbeliek közül senki sem tudott azzal bánni. Személyesen csak azért ment a szerencsétlenekhez, hogy részvétét tanusítsa irántuk s kitudja szükségüket. Nagyon egyszerűen járt el mindenben, s megszerettette magát a nélkül, hogy hajhászta volna azt.

Néhány percznyi társalgás után a beteggel s nejével, visszafelé indultunk, s pedig nem a hegyeken át. Ez hosszabb ut, de biztosabb, monda. Én mögötte menék, mert még nem szoktam le előbbi szokásaimról. Ő észrevette ezt s minden erőltetés nélkül így szólt hozzám: Az ut elég széles, nyujtsa hát karját, Károly ur; az ember nem lát elég tisztán, hogy magába menjen.

Csöndben nyujtám karomat. Mély bizalmatlanság fogott el. - Ő mindent tud, gondolám; gyűlölnie vagy félnie kell hát. Tán Salcéde elvégre észrevevé ama talizmán kicseréltetését s a grófné azt vissza akarja szerezni.

De ő nagy természetességgel egész másról beszélt, mint magáról. Sőt voltaképp inkább kizárólag csak rólam volt szó. Nem tanusítá a nyugtalanságot, melyet róla föltételeztem. A rózsák körül követett eljárásom iránt, a zongora ügyes helyreállítása iránt, zenei tanulmányaim s Ferras urral való sak-játszmáim iránt kérdezősködött. Roger beszélt vele minderről. Csak irodalmi kísérleteimet tartám teljes titokban.

Midőn azt kérdé, mivel foglalkozom legörömostebb, azt feleltem neki, hogy az a szerencsétlenségem, hogy mindent megunok, mihelyt valódi nehézségekre bukkanok ben, s ekkor megjegyzéseiből látám, hogy szomorúságomat vagy felfedezte vagy megvitték annak hírének neki s ő érdeklődött szeretetteljesen az iránt. Ám én résen voltam s éltem keserűségeit elzártam

szivem mélyére. A park bejáratánál elbocsátott, az egyenlők közt szokásos hangon köszönve meg kíséretemet; ez meghatott, azonban csakhamar eszembe jutott, hogy soha nem láttam senkivel, egy percre is, másképp beszélni.

E séta azonban annak daczára nagyon fölízgatott s világgyűlöletem egyre növekedett. Másnap egyedül álltam nyitott ablakom előtt, a hol ép a számadásokat fejezem be s azután fájdalmas merengés fogott el; egyszerre két árny haladt el az ablak előtt, s nekem ugyancsak fáradtságomba került magamhoz térni gondolataimból; Roger és anyja mentek arra.

- Ime most is magán kívül van, szólt Roger, ki akkor valamivel több volt tizenhárom évesnél. Látod mama, mily színben van! Soha nem nevet, még velem sem! Bizonyosan beteg! És nem vigyáz magára, ő, ki oly gondos volt előbb. Ide hoztalak, hogy meggyóntasd, mert bizonyára valami nagy bánat érte; most itt hagylak vele. Nem fog ő ellenállni neked, elmondja baját, te elhárítod azt, s ha beteg, megigértetted vele, hogy komolyan gyógyíttatni fogja magát. Oh Károly ur, szólt ölelésre nyujtván ki kezeit, fogadj szót a te kedvenczednek, s tárd föl szivedet a jó isten, azaz a mama előtt.

Igy szólván, a kedves gyermek eltűnt, s én egyedül maradtam szemtől-szembe anyjával, ki, ablakom párkányára támaszkodva, téveteleg szemeimbe kinzó nyíltsággal tekintett. E szem oly tisztán jóindulatu volt, hogy én a delejesség hatását véltem érezni. Kimerülve s ugyanakkor tulizgatva, úgy akarván szólni, hogy tagadjam szenvedésemet, én nem tudom hogyan: egyszerre csak könnyek özönlék el arczomat, melyek miatt egyetlen egy szót sem szólhaték.

Ő egyre rám nézett; azután megfogta kezemet, s oly hangon, mely összezuzá minden erélyemet, így szólt: - Szegény Károly! Annyi jószág s annyi őszinteség volt mozdulataiban s hangjában, hogy én elvesztém fejem, s a nélkül, hogy megválogatni, a nélkül, hogy visszatartani tudtam volna szavaimat, így kiálték: örködjék gyermekünk felett! Meglepetve tekintett rám, s e meglepetésben annyira nem volt semmi tetetett, hogy én sietve hozzátevém: Ezt akarja a grófné nekem mondani!

Gyorsan eltávozott az ablaktól, intvén, hogy zárjam be azt, s azután az üveg ajtón át, melyet betett maga mögött, bejött hozzám. - Ön megértett, szólt hevesen. Arra gondolok, kit ön fel fogadott, midőn atyja eltaszítá s anyja kétségbe volt esve az iránt, hogy feltalálja-e őt valaha. Károly, én tudom, hogy ön szerette őt, miért feledte hát el?

- Elfeledtem; válaszolék, mihelyt megtudtam, hogy őt visszaadták önnek.

- Visszaadták! Óh istenem! Csak azért láttam viszont, hogy ismét el kelljen hagynom s azóta ritkán s titokban láttam csak újra. Ön jól tudja mind ezt, ön kitalálta...

- Nem úgy találtam ki, grófné; én megtudtam... mindent megtudtam, az ön fiának nincs szüksége rám.

- Ön mindent tud,... és a gróf?

- Ő nem tud semmit.

- Becsületére mondja ön ezt?

- Becsületekre s a Roger életére.

- Hiszek önnek, Károly ur, óh hiszek önnek! Reméltem, hogy Flamarande gróf meg fog győződni az igazságról. De ő még mindig vádol engem, mert, hogy úgy tegyen mint tett, kell hogy gondolatában büntetni akarjon. Tudom, hogy így van. Számtalanszor megérttette ezt velem, anélkül, hogy tiltakoznom engedett volna. Lássuk tehát, eljött ideje, egyedül ön világosíthat fel engem s én mindent tudni óhajtok. Arról vagyok-e vádolva, hogy erőszaknak vagy csábításnak engedék?

A nyíltság oly biztosságával beszélt, mely kihozott sodromból s féltem, hogy egyszerre kitudja minden titkomat. - Esedezem, grófné, felelék, ne kérdezzen e perczben, melyben magamon kívül vagyok, majd máskor...

- A mint ön akarja, felelt. Ne beszéljünk hát rólam, szóljunk önről. Én valóban igen betegnek látom önt, s pedig valamely tisztán erkölcsi okból, melyet ki vélek találni. Ön tudta, hogy én ismerem a sévinesi eseményeket, s azt hitte, hogy nem bocsáthatom meg a bánatot, melyet nekem okozott. Én pedig megbocsátám önnek azt, mihelyt a nizzai nőtől megtudám, minő gondos volt ön kis gyermekem iránt; ő beszélte el nekem, hogy ön és ő csak azért szánták rá magukat e tetre, hogy valami rosszabbat elkerüljenek. Ő szólt nekünk Flamarande gróf nyilatkozatáról, melyet ön mutatott neki. E nyilatkozatot ön követelte, s ő is látni akarta. Ez megvan önnél... Nem kérem öntől, jó kézben van az, nyugodt vagyok. Ön nem vádolt engem soha! Ön tudta, ön kimondta, hogy férjem egy örülségi roham áldozata. Midőn ő látni akarta gyermekemet, e dajka azt hívé, hogy meg akarja őt... Ah istenem! ez iszonyu, de a dajka beszélte nekem, hogy ön örködött s ön menté meg fiamat. Ezek után, hogy ne szerettem volna önt, Károly? Igaz, ön jól tudott titkot tartani, s ezzel gyilkos fájdalmakat okozott nekem: de én értem most az ön akkori hallgatását. Mióta ismerem a történeteket, látom miért rejté őt Flamarandera, s látom, hogy ön mindent a gyermek s az én érdekem szerint számított. Huszszor voltam már a ponton, hogy köszönetet rebegjek önnek, de magatartása nyilván ezt látszott mondani: ne szólj, megghusitod odaadásom művét; - tán önt, gondolám, eskü köti férjemhez, s nem lehetett megkísértenem kötelességet szegetni ily komoly s derék emberrel mint ön; ám ön azt hívé, vak, igaztalan, hálátlan vagyok, s ezt érezteté is velem egyszer... Szólnom kellett volna; mennyi fájdalom hárul el azzal, ha megértjük egymást; de akkor lehetetlen volt ez; nem tudtam még mindent s nem ismerém önt eléggé. Nem vagyok gyanakodó, de fiam forgott szóban, s ön tudja, hogy egy gyermekért egy anya képes erőszakot tenni minden ösztönén, minden gondolatán; később azt gondolám, hogy ön jobb szereti, ha nem szólunk minderről. De egy idő óta tartózkodónak s komornak látom önt, s azt veszem észre, hogy engem föltünően kerül. Nyugtalankodni kezdek, Roger jajgat,... s tegnap a sziklák közt úgy találom önt, hogy nagyon hasonlít oly emberre, ki önmaga ellen igen rossz szándékot hord keblében. Nagyon féltettem önt, s ezért kértem, hogy kísérjen el, noha egyáltalán nem szoktam szédülni. Derék Károlyom, önnek ki kell békülnie az élettel; ön unatkozik, ön nagyon magába él, ön azt hiszi, hogy senki nem ragaszkodik önhöz, s nem érdeklődik ön iránt; pedig csalódik; Roger igen sokra tartja önt... s én még többre. Ime mire kérem önt... - S midőn a vonakodás egy kézmozdulatát tévém: - Oh ne féljen, szólt, nem ajánlok semmi ajándokot, mert ismerem önt. Csak életmódját akarom megváltoztatni, a mely emésztí. Ohajtom, hogy ön mindennapos vendégünk legyen, azaz, hogy velem, Rogerral s Ferras urral ebédeljen. S azután folytatni fogjuk a sakpartiekat. Én is megtanulok játszani, engem is érdekel az. Ne szegüljön ellen. Tudom, hogy ön azt mondja, Flamarande gróf rosszalandja e baráti viszonyt. Ám igen könnyű lesz azt nem mutatni az ő rövid s ritka látogatásai idején, s ha valaki más botránkozik meg abban, hogy barátként bánok azon kedves s okos emberrel, a ki fiam esztét fejlesztí, azon derék s megbízható emberrel, a ki anyagi érdekeit kezeli, biztosítom önt, hogy még arra sem veszek magamnak fáradságot, hogy feleljek neki. A magányban, melyben élek, szükségem van társaságra s nem találhatok hozzám inkább illőt s jobbat. Ön tudja, hogy, ha Roger nincs hon, Helénnel eszem, s azt senki sem találja különösnek. Mostantól tehát közös asztalunk lesz, s így a derék emberek egy családját fogjuk alkotni. Igérje meg, Károly, hogy még ma elkezdjük. Roger majd eljő önért.

S midőn valami habozó s zavart választ dadogék, ismét megfogá kezem s így szólt: - Meggyeztünk hát. Ezzel távozott.

LIV.

Sok erőmbe került leküzdenem az izgalmat, melyet e váratlan esemény okozott. Ugy érzém, mintha kelepczébe estem volna; aggódva kértem magamtól, hogyan szabadulok belőle. Ez asszony csábítása ellenállást nem ismerő volt. Tudta, hogy kezeim közt van egy okmány, melylyel visszanyerheti fiát; természetes hát, hogy semmit sem kimélt volna, hogy engem magához lánczoljon; de miért késett ily soká? Csakugyan számított-e megrendíthetlen loyaltásomra? Meg volt-e csakugyan győződve, hogy én teljesen szeplőtlennek tartom? - Meglehet, mert én nem szóltam senkinek a világon a boulogne-erdei légyotról s utolsó fölfedezéseimről a Menedékházban. Kizsákmányolhatni remélte hát együgyűségemet, Gaston javára.

Istenem, szólék, mily szerencsétlenség, hogy a hitvesi könnyörtelenség ez áldozata nem büntelen áldozat! Mily boldog lennék, ha magam neki szentelhetném, hogy könnyebbé s biztosabbakká tegyem találkozásait fiával, hogy kiérdemeljem bizalmát s hogy megmentőjének, barátjának nevezhessem magamat, míg ő csak szerepet játszik velem szemben, s kényszerít engem, hogy én is játszszam.

Még nem voltam elhatározva, igénybe vegyem-e meghívását, midőn Roger eljött s akkora sürgetést s siettetést vitt véghez, hogy alig maradt időm öltözködni is. Sokat kértem magam. E mindennapi ebéd alkalmatlan volt nekem, ki nem szerettem öltözködni, s azon fölül időm is kevés volt. Étvágyam sem volt; így kellemetlen vendég valék. Az első asztalnál való vendégtetésem bizonyára irigyeket s ellenségeket kelt, szólék. A gróf is roszalni fogja, hogy elfogadtam e megtiszteltetést. Roger nem hallgatott semmire; ha valamit akart, szenvedélyesen akarta. A gondolat tőle származott. Atyjánál, mondá, ő vállalja el a felelősséget. Végre karon ragadott s úgy szólva erőszakkal vitt be, mert ő erős volt már, engem pedig a betegség elcsigázott.

Az ebéd egy kis teremben volt tálalva, a melyben addig Ferras ur egyedül evett. E jó ember, velem s miss Helénnel egyidejűleg vonva be a grófné benső körébe, nem mutatott sem meglepetést, sem elégedettséget, sem zavart, sem kényelmetlenséget, de még csak kíváncsiságot sem. Vajjon ő is be volt-e avatva valamely titokba? Tán meg volt ő is nyerve Gaston ügyének s azzal bizva meg, hogy fölöttem örködjék; tán maga a megtestesült gondolatlanság volt.

A groom szolgált bennünket, ki felett Hurst kisasszony örködött. Az egész olyan diáklakzihoz hasonlított, mely az iskolai törvények miatt buvóhelyen történik. A grófné megváltoztatván szokásait s a mieinket is, bizonyára csak alkalmat keresett, hogy velem anyai örömeiről s szenvedéseiről zavartalanul szólhasson. Jósága imádatra készítő volt; Roger jó kedélye elragadó. Az abbé kényelmesen érzé magát. Helén elfoglalva levén velünk, magával nem látszott gondolni. Ugy tetszett nekem, hogy a grófné egészen mint barátnővel bánt vele; ő, alig kételkedhetém, mindenbe be volt avatva.

Az ebéd után a grófné a kertbe ment, mi dolgunk után; de a grófné kikötötte, hogy a sakpartie nyolcztól-tízíg a szalonban legyen. Előbb nálam volt. Most ez egyszer mindenkorra így lőn megállapítva. Roger meg akarta tanulni e komoly játékot, s majd bele bolondult. De hamar meg is unta. A grófné szintén belekapott, akár kedvtelésből, akár számításból. S azután öröme telt benne s csakhamar meglehetősen játszott. Ha én nyertem, csak azért történt, mert ő úgy akarta. Este ritkán jött valaki idegen s akkor én és az abbé vissza akartunk vonulni; kényszerített maradni s játszmánkat valamely szövegetben játszani le. El kell mondanom, hogy senkisémet botránykozott meg azon, hogy a szalónban lát. Becsületességem s eszem hire e vidéken szilárd volt. Már tizenöt éve ismertek itt.

Kérdezősködések, gyanúsítások, félrevezető bizalmaskodást várék; ám mindebből semmi nem következett be. A grófné nem beszélt semmi titkosat sem többé velem. Megtagadtam az

első izgalom behatása alatt való kikérdeztetésemet, s számítván arra, hogy az ismétlődni fog, elkészülök az adandó feleletekkel; de a grófné befejezettnek tekinté s nem ismétlé a dolgot, a mi jellemem iránt való magas véleményének volt bizonyítéka. Egyéb tárgyakról csevegett velem, ép úgy, mint a rangjabeliekkel szokott, s soha nem vevém észre, hogy legcsekélyebb kísérletet tett volna gondolataimat befolyásával maga számára nyerni meg. S ez nem valami különös tekintetből történt az én elmebeli tehetségeimre, hanem a grófné maga volt a türelmesség, s az egész világ észrevette már régen, hogy szelleme vagy jelleme egész ellentétes férjével. Gyűlölte a vitatkozást, s legfőlebb a szóváltást engedte meg. Minél tanultabb lőn, annál szerényebb volt, pedig már több év óta dolgozott, hogy a dologhoz szoktassa fiát s értelme rendkívül kifejlődött. Én is jobban ítélfhettem most, mint máskor, mert most már én is sokat dolgoztam.

Mindent összevéve oly különös lény volt ő, hogy már-már tökéletesnek látszott. Szerette mindenki, a ki csak egy perczre is közelített hozzá; a kik mellette éltek, azok imádták. Okvetlen hódolni kelle ezen természetes jószág s önkénytelen szívélyesség bájának. Én sem védtem magam az ellen, midőn látám, hogy meghódolásom előtt nem von maga után föltételemmel ellenkező kötelezettséget s lassan, lassan egész újjá születni érzem magam ez új életben, mely rám nézve mintegy rehabilitáció is volt azon önmegalázó dolgok után, melyeket elkövetni kötelességemnek hittem. Ellenszenvem a vétkes asszony iránt elfoszlott mint valamely gonosz álmom. Lehetett-e képzelni a vétek teljesebb levezeklését, a férj akarata előtt odaadóbb hódolást, a törvényes gyermek iránt föltétlenebb rajongást, jövője ellen kevesebb cselszövényt, mi a legnagyobb áldozat volt másik fia iránt érzett szenvedélyes szerelmén?

Sajnáltam mindig, ám volt eset, hogy bámulni is kényszerültem. Szükségem volt sokszor emlékezetembe hozni, hogy vigasztalásul azt irta volt Salcéde urnak: örködjél gyermekünk felett. Nem tilthattam meg magamnak, hogy mély hálát ne érezzek iránta azon új életért, melyet így föltételek nélkül, mintegy csak azért teremtet számomra, hogy a maga helyére juttasson egy szerencsétlent, a ki évek hosszú során át érdemén alóli elbánásban részesült. Igaz, hogy azon szélsőségek közt, melyek közt lelkem hánykódott, nem vagyok ma már oly biztos, hogy érdemeltem-e tiz év előtt ez elégtételt. Ő méltónak hitt arra, de ő nem ismeré hosszas kémkedésemet s gyalázatos eljárásomat a Menedékházban. Csak bitorlám tehát azon magas becsülést, melyben részesített.

De hát mit sem tudott volna ő Roger iránti rajongásom szélsőségeiről? Salcéde ne jött volna-e cselszövényeim nyomába? nem azért kényeztettek-e, hogy el ne keserítsenek? E gondolatok gyakran zavarták álmaimat. Be voltam hálózva e benső viszony kötelékeivel, s így majd lehetlenné lőn téve ellenszegülésem az ő jövőndő terveikkel szemben. De hát léteztek-e e tervek? Reá akarták-e kényszeríteni Flamarande grófot, hogy ismerje el Gastont? úgy remélték-e meggyőzni s elcsábitni, hogy elébe állitják Gastont, ki Salcéde ur gondjai által a tudomány s az értelmesség egy kis mintaképe lőn? Nem, egyikre sem merhettek vállalkozni. Vagy a gróf halálát várták? Soká várhattak. Ő még fiatal volt, s még azon chronikus bántalmaktól is megszabadult, melyek elég soká kinozták.

Elég az hozzá, hogy év telt év után a nélkül, hogy bármi is történt volna ez irányban s a nélkül, hogy Flamarande asszony bebizonyitható bünt követett volna el. Számot veték magamban, s ez által visszaszerzém bensőm nyugalmaát. Nem voltam rendszerből rideg. S mi sem állt utjában, hogy igaz s megbizható barátja legyek e kitűnő s bájos nőnek, kit férjhez adtak egy különös férfihoz, s ki engedett egy, e férjnél szeretetreméltóbb ifju csábitásának s szeretője lőn. A házasságtörés szűlőtte gyermek száműzve volt a férj által, az anya nem hivta vissza, a valódi atya felfogadta: mindez rendben volt s nekem nem volt okom beléavatkozni. Attól tarték, hogy arra akarnak birni, hogy előmozditsam ama tiltott viszonyt s a törvénytelen sarjnak a törvényes családba való visszahelyezését. Mi ilyes sem történt. Elvégre békében

élheték magammal, önvád nélkül fogadhattam el ama nemes jószág szívélyes nyilatkozását, megbocsáthatám magamnak, hogy minden áron igyekvém kivételes eszközöket szerezni ellene, s végre megnyugodhattam oly környezetben, a melyben sokáig elfojtott tehetségeim végre szert tehettek azon kifejlődésre, a melyet igényelhetének.

LV.

Flamarande gróf kétszer jött évenként meglátogatni nejét s gyermekét: télen Párisba, nyáron Menouvilleba. Midőn 1856-ban átjött, így szólt hozzám: - Tudom, Károly, hogy ön most nőm s fiam közvetlen környezetében él. Nem roszalom azt. Nem szeretném, hogy a világi gyönyörök találjanak itt lakhelyet, s e szerint szabtam meg az évi járadékot is, de nem haragszom azért, ha a házi körben az unalom nem foglal helyet. Más életmód Roger neveltetését lehetlenné tenné. S minél közelebbről látja ön őt, én annál nyugodtabb vagyok. Ön nem mond el nekem többé mindent, mit tud. Nem is kérdem, de biztos vagyok, hogy ön nem egyezik bele megengedhetlen találkozásokba. Ne feleljen; tudom, hogy a flamarandei gyermek s anyja nem idegenek többé egymás előtt. Jól tudom, noha ön rejtegette előlem, hogy az atya maga neveli fiát, s hogy következőleg nincs többé szándékukban visszavétetni őt velem. Így minden jól van; megnyertem az elégtételt, melyet óhajték, s melylyel tartoztak nekem. Engedje hát, hogy szabadon találkozzanak, akár Flamarandeon, akár egyebütt; nem kötök ki egyebet, csak azt, hogy se az atya se fia meg ne jelenjék nálam.

Flamarande gróf nem várt választ s eltávozott, szokása szerint megszidva Rogert tudatlanságáért és könnyelműségéért.

Az életmód, melyet Menouvilleban üztek, igen szerény volt. A gróf valóban megszabta az évi járadékot. Nem akarta, mint maga mondá, fölbátorítani Roger költekezéseit, s szabadjára eresztetni anyja kényeztetésre-kész hajlamát. A grófné soha nem panaszkodott semmiről s vidáman fosztá meg magát mindentől, hogy minden személyes kiadást, mely összesen sem volt sok, fia javára áldozhasson. Tudtok nélkül én takarékoskodtam egy kissé, hogy Rogernek lovai s kutyái lehessenek a nélkül, hogy a grófné teljesen megfoszssa magát ruháitól s ékszereitől. Akként tudtam rendezni eljárásomat, hogy a gróf szaporodni látta jövedelmeit, s nem is sejté, hogy némely tétel Roger mulatságaira s a grófné jótékonyágaira fordított. A grófné sem tudott erről semmit, mert visszavetett volna mindent, a mi magára vonatkozott. Néha bámulni látszott, midőn azt vette észre, hogy bár mindent kiadni vél, mégis van valamije, de soha nem tudta, honnét. Férje teljesen gyámkodás alatt tartá e tekintetben, úgy hogy nem tudott jobban számítani, mint egy gyermek.

Roger, nem dolgozván voltakép semmit, mégis tanult egyetmást. Soha nem volt ugyan hajlama a számtan s az elvont tudományok iránt. A természettudományokhoz sem érzett kedvet, de szerette a zenét, az irodalmat, s önkényt olvasta a történelmet s az élő nyelveket csodálatos könnyűséggel sajátítá el. Emlékező tehetsége szolgált nyelvtan gyanánt, s zenei ösztöne elméleti képzettség helyett. Igen tehetséges levén, nem is kellett ezekben sürgölni. Mégis nagy hasznára volt még az általa kedvelt irányban is anyja ösztönzése, ki mulattatva - békétűrően s kedvvel - tudá oktatni őt. - Midőn kifejezém bámulatomat e fölött: - Nincs ben érdemem, felelt. Oly gyöngéd, oly szeretetre méltó, oly igaz s oly szeretetteljes ő, hogy százszorosan kárpótol ez által is minden ráfordított fáradságot.

Azonban a szenvedélyek is kezdenek nyilatkozni nála s pedig annál élénkebbeknek kelle azoknak lenniök, minél tisztább légkörben élt. Egy utazásban melyet tél idején a család ügyében Párisba tevék, oly dolgokat fedeztem föl, melyeket a grófné még nem is sejtett. A tizenkilencz éves Roger már időnkint nem hált otthon; nagyban játszott s több mint könnyelmű viszonyokat ápolt szülei tudta nélkül. Kényszerülve volt mindezt megvallani

nekem. Nem az az ember valék, a kit meg lehetne csalni. Ki kelle fizetnem némely adósságait s azokat nem lehetett bevennem számadásaimba, saját jövedelmemből kelle hát előlegeznem; e jövedelem nem volt nagy, s Roger belátta, hogy ez így nem ismétlődhetik gyakran. Esküdött, hogy megjavul, és sirt, s átölelt. Esedezett, hogy tartsam titokban a dolgot, mert az egyetlen, mitől félt, az volt, hogy anyjának fájdalmat okoz.

Ez azonban csakhamar lehetlenné vált, s a jövő nyáron már jól láttam, hogy új bolondságait nem rejthette el anyja előtt. Szemrehányás nélkül kifizetett az mindent; de így szólt: - Nem vagyok gazdag; mit fogsz tenni, ha semmim sem lesz?

A grófné annyira meg volt szorulva, hogy elhatározám megírni a grófnak, hogy egy husz éves fiatal ember, egy nagy vagyon jövő egyetlen örököse nem élhet úgy, mint valamely vidéki nyárs polgár fia, s hogy így helyén lenne, ha a gróf megfelelő járadékot adna neki. A gróf azt felelte, hogy nem ad neki külön járadékot, csak ha majd betöltötte huszonegyedik évét; de hogy szükségesnek tartja, hogy Roger addig egy évet utazzék, megismerendő a világot. El is rendelte, hogy rögtön induljon Németországba, s egy részletes tervet dolgozott ki, melyet Ferras abbéval pontosan követniök kelle. Ferras abbéra bízta a költségeket is, melyeket elég nagyra, de nem tetszés szerinti összegre szabott. Mindaz, mi túlhaladta volna ez összeget, az abbét terhelendette volna. Flamarande gróf nem is hívta fiát Londonba; ellátta pénzütalványokkal s ajánló levelekkel Berlinbe, Bécsbe, Oroszországba, Konstantinápolyba, Olaszországba s ép egy évre szabta a határidőt, mely után Menouvilleba volt visszatérendő, a hol, mint a gróf remélte, anyja fia távolléte alatt tartózkodni fog.

A grófné várt e határozatra. Azonban igen szigorúnak találta azt, mert roppant jól esett volna neki fiával utaznia. Nem tudta felfogni, hogy egy ifju a kifejlés korában mit nyerhet az anyjától való elválasztás által. A gróf másképp vélekedett. Sokszor monda, hogy az első ifjuság szenvedélyeit nem lehet korlátozni, s hogy az anyák, elcsitítani akarván, csak belterjesebbé teszik azokat, s hogy egyetlen orvos szer ellenök: belekerülni a lét küzdelmeibe, hogy így a rossz hajlamok megcsökönyösödésére idő se maradjon.

Akár igaza volt, akár nem, soha senkinek sem jutván eszébe ellene szegülni, Roger elutazása haladék nélkül megtörtént. Ferras ur a nála szokásos nyugodt édes készséggel s minden aggály tanúsítása nélkül fogadta el a neki adott megbízást. Flamarande asszony megkimélte tőle tanácsadásait, mert tudta, hogy a mit tud, úgy is megtesz, s Roger előtt elrejté belső bánatát. Roger viszont azon örömet rejté el, mit a változatosság a világ láthatása felett érzett. Ő imádta anyját és sirt, midőn eltávozott. A grófné erőt vett magán, s csak az elutazás után sirt.

Közelében maradtam a tornáczon, melyről szemeivel követé a kocsit, s eszembe sem jutott visszavonulni, mert én is meg voltam hatva s nem tudtam visszatartani könnyüimet. A legnagyobb benső megindulás e perczében, a melyben egyedül én osztozám fájdalmaiban, történt, hogy végre föltárta előttem szívét. - Károly! szólt majdnem karjaim közé rogyván, ime husz év óta most történik először, hogy nélküle s a másik nélkül vagyok. Soha nem távozáam Roger mellől, csak hogy megöleljem vagy lássam Gastont. Ah! ha most közelemben lenne a kedves száműzött; érzem, meghalok így egyedül.

LVI.

Azt hittem, kérni akar, hogy menjek el érte. - Ide? kiáltám, az lehetetlen.

- Tudom, felelt, és soha sem is gondoltam rá, hogy idejőjjön. A gróf azt akarja, hogy Flamarandeon legyen. Ott van, s ott is marad, míg csak ő ott akar maradni, mert már közeledik a kor, melyben önjogu lesz, s lehetséges, hogy vágyat érez majd megváltoztatni

tartózkodási helyét s helyzetét. Egész mostanig azt hittem, hogy férjem visszaadja őt nekem, ha huszonegy éves lesz, s ezért hagytam őt Flamarandeon, azon állapotban, a melybe helyezték. Azt akarták, hogy paraszt legyen, az lett; s bátor, erős, béketűrő. Kegyeletesen ragaszkodtunk rá nézve a kiszabott föltételekhez, s nincs többé ürügy elutasítani őt; a huszonegyedik évet betölté s még sem hívják vissza, még sem akarják visszahívni! Nemde Károly, el akarják őt temetni, s tőlem elválasztani örökre? Mondja meg nekem az igazat. Hosszan tápláltam magam hiu reménykedésekkel, s látom, hogy barátaimnak igaza volt, midőn nem akarták azokat bátorítani; most hát szeretném ismerni sorsomat. Mondja meg, ön tudja, - hogy nem élek vissza a kérdésekkel.

- Mert a grófné kívánja, s mert joga is van tudni az igazat, megmondom azt. Bizonyos, hogy Flamarande gróf jobban mint bármikor, akarja most, hogy csak egy fia legyen.

- Tehát Montesparre asszonynak igaza volt; el vagyok végleg ítélve, fölmentés reménye nélkül. Mondjon el mindent, Károly. Ez alkalommal ragaszkodom a kérdéshez, melyet egyszer már intéztem önhöz. Azzal vagyok vádolva, hogy gyáván hódoltam egy gyalázatos támadás erőszakosságának, vagy hogy öntudatosan szegtem meg a hitvesi becsületet? Feleljen bátran. Most már mindent elviselhetek.

Hangjában annyi biztosság, tekintetében akkora büszkeség volt, hogy nagyon megzavarodtam. Ha nem tudom, hogy kezemben van vétkének bizonyítéka, leborulok lábaihoz, bocsánatot kérendő kételyeimért.

Azt feleltem, a mi igaz volt: Flamarande gróf soha nem beszélt határozottan velem e kétes pont felől. Kedélye bizonyára fölváltva hajlott e lehetőségek mindegyikéhez, de nem állapodott meg semmiben, kivéve azt, hogy Gaston nem az ő fia s semmi e világon nem rendithette meg azon határozatában, hogy őt késedelem nélkül eltávolítsa.

- De hát a nyilatkozat, melyet önnek aláírt, s melyet ön a dajka elcsöndesítésére kényszerült neki megmutatni.

- E nyilatkozatot én követeltem tőle. Azóta ismét visszavette azt.

Ez hazudság volt, mert e becses papír, melytől Gaston sorsa függött, még mindig kezeim közt volt; de Flamarande grófné vakmerőbben hazudott, mint én, tagadván Salcédehez való viszonya minéműségét. Mindketten hazudtunk tehát. Őt igen leverte az, hogy kisiklani látta kezei közül üdvének azon eszközét, melyre leginkább számított. Elhalványodott s leült egy padra, mert e beszéd közben már a kertben sétáltunk.

Sokkal többet szenvedett azonban egész életén át, hogy sem hozzá ne szokott volna, erőt venni magán. Jól van! szólt mély sóhajjal, azt akarják, hogy a Salcéde fia legyen, s hogy egy veszély s botrányteljes pör eltemettség, bele kell nyugodnom, hogy az legyen az atyja, kit Flamarande gróf annak vél. Szörnyű dolog ez, de így van!

- Csodálom, felelek, hogy a grófné, ki ártatlanságában oly erősnek s férje gyanúira oly érdemetlennek mutatja magát, a pillanattól kezdve, melyben megtudta Gastontól való elválasztását, soha nem állt a gróffal határozottan szembe s nem kívánt magyarázatot.

- Megkísértettem egyszer, de lenyügözött a rémület, melyet ő kelteni tud. Kész voltam fenyegetni, követelni. Ő dühbe jött s ő is fenyegetett, mily kegyetlen fenyegetéssel, ön tudja: el akart választani másik gyermekemtől; külföldre akart vele utazni. Tetszésemre hagyta, hogy indítsak válópört, s elhagyta volna magát íteltetni, de vagyonát Roger javára értékesítette volna, sőt azon iszonyu tudatban nevelte volna, hogy anyja a házasságtörésből szült gyermekét elébe helyezte. Meg kellett hódolnom s elhallgattam.

- El kell még valamit mondanom, hogy a grófnét megnyugtassam, legalább egy pontra nézve s ez az, hogy a gróf értesítve van - nem is sejtem, hogy ki által - a grófné titkos találkozásairól Salcédével s Gastonnal. El van szánva szemet hunyni ezek felett, s nem kívánja, hogy Gaston elválasztassék attól, a ki életét neveltetésének szánta.

- E beleegyezés sem az ő jóságának műve, felelt élénken a grófné; mindezt ő csak nagy későn fedezte fel, s tudom, hogy nem az ön útján. Akkor már nem lehetett Gastonnal kis gyermek módjára bánni. Salcéde urat sem lehetett Flamaranderól eltávolítani, mert ő saját földjén lakott. A mi azt illeti, hogy engem megakadályozzon elvett fiam a nélkül való láthatásában, hogy tudassam vele, ki vagyok én s ki ő,... igen, ezt megtehetette volna. E miatt remegtem, s e miatt nem mertem átölelni sem Gastont, hogy el ne fogott volna a rémület, hogy elvesztem Rogert. Ön azt mondja, hogy ő elnézi e találkozókat. Természetes! Jól tudom, hogy soha sem érdemesített arra, hogy féltékeny legyen rám!

- A grófné téved. Volt idő...

- Igen rövid idő, melyben hihettem, hogy szeret; de hogy az oly gyorsan mellőzésbe menjen át, hiányoznia kellett ez érzésben a komolyságnak.

- A grófné megengedi, hogy kimondjam, hogy e részben a vétek Salcéde ur részén van. Ő sokat ártott a grófnénak.

- Igaz, ön látta őt távozni szobámból, a melyben férjem találta őt, midőn én nem tudtam, hogy ott van; s Salcéde szintugy nem, hogy én ott vagyok. E vétek csekély, s ő azt nagyon levezekelte.

- Nem vezekelheti le Gastonra nézve, a kit vagyonától s nevétől fosztott meg.

- Nem baj! Gaston Salcéde vagyonát s nevét nyeri a helyett.

- Bizonyos a grófné ebben?

- Bizonyos vagyok.

- Salcéde ur még ifju arra, hogy lemondjon a házasságról.

- Én bizonyos vagyok benne.

- S a grófné beleegyezik abba, hogy felfogadja Gastont?

- Föl kell fogadnia, mert a valódi atyja kiengesztelhetlen. Igen, beleegyezem, bármily fájdalmas legyen is az rám nézve. Eleintén legalább azt reméltem, hogy a Salcéde ur s Montesparre asszony közti házasság fiamnak gyöngéd anyát ád, s a marquis sem lesz nőtlenségre kárhoztatva; de Montesparre asszony bár eleve elfogadta e gondolatot, később visszautasítja azt, s ugy látszik, más tervei vannak iránta.

- Különben, szólék egy kissé meggondolatlanul, Salcéde ur ugysem fogadta el soha e házasság gondolatát.

- Ön tudja Károly? Bizonyos ön ebben? Hogy tudhatná ezt?

- Az odaadás, melylyel magát e grófnő fiának szentelé, mutatja vonzalma hüségét.

- Ugy van! kiáltá oly szenvedéllyel, melyet meg sem kísértett elrejtteni előttem, hü s bámulatra készítő barát ő! Hála néki, Gaston, kit arra ítélték, hogy ismeretek nélkül, műveletlenül, az elhanyagolás által tán elcsenevészve éljen, teljes kifejlődést nyert. Ma már férfi ő, s oly valódi értékű férfi, mint az, aki nevelte!

Ugy tetszett, hogy Flamarande grófné levetette az álarczot, s teljes bizalommal bizta rám magát.

LVII.

E naptól fogva mindig elmondá nekem a grófné szenvedéseit. Mióta el volt választva Rogertől, sokkal élénkebben érezte azokat, s jelenléte által nem lévén korlátolva, szükségét érzé elmondani e szenvedéseket nekem. S így föltárta előttem egész önlegyőzés és titkos izgalom-teli életét. Nem volt olyannyira passiv áldozat, minőnek én tartám. Az anyai szeretet emberfeletti erőt adott neki elnyomni fájdalmát, de azért nem kevésbé erőszakosan érzé azt, mit igaztalanságnak nevezett, s a mivel sujtották, s a melyre úgy tetszett nekem, tulságos sokszor tért vissza. Nem tudtam megállni, hogy meg ne mondjam neki, hogy beszélni akarván vele Gaston felől, mindenhová követém, s azon időben, midőn rágalmazottnak hittem, egyszer megláttam őt a boulognei erdőben légyotton Salcéde urral.

Elnémított a biztosság, a melylyel, szemem közé nézve felelt: - Ha azt is hallotta ön a mit mondék neki, annál jobb. Meglepőnek találja-e ön, hogy gyöngédségemet legmelegebben nyilvánítám azon ember iránt, ki visszaadta nekem fiát s ki egész életét annak áldozá? Keressen ön a világon csak még egy embert, a ki, ha mindjárt atyja is azon gyermeknek, annyit legyen érte áldozni képes, hogy egy hősivatagba temesse magát mint paraszt csak azért, hogy mindennap láthassa s atyailag oktathassa! Volt-e Flamarande gróf Roger iránt ily odaadó gonddal s ily mérhetlen gyöngédséggel? Tán kevésbé lehetne ilyesmin csodálkozni egy aggastyánnál; de Salcéde ur úgy szólva maga is gyermek volt, midőn életét gyermeknek szentelé. Valóságos angyal volt ő, s én nem mondtam volna meg, hogy szeretem őt lelkemből! S ön, Károly, kárhoznatni tudna, hogy e percztől fogva legjobb barátomat láttam benne.

Akkora meggyőződéssel beszélt, hogy nem tudtam, mit felelni. Ezt látszott mondani: - Igen, szerettem őt azon naptól fogva, melyen megtudám, hogy miatta üldöztetem! Addig ártatlan valék s Gaston törvényes gyermek; de férjem igaztalan vádjainak hatása az volt, hogy egy, szenvedélyemre érdemesebb ember karjai közé vettem magam.

Ha hihettem volna, hogy mindez igaz, fölmentem őt, de a bizonyíték az ellenkezőről kezeim közt volt. Nem mertem elébe lépni e bizonyítékkal, melynek megszerzési módja felett pirultam. Csak Roger végső veszedelembe jutása esetén éreztem magam képesnek felmutatni azt.

Könnyű szerrel megtudtam Gastonnal való találkozásai részleteit. Évenként egyszer, május felé, titokban Montesparreba utazott. Onnét, parasztnőnek öltözve, elment vagy Flamarandeba, a hol egy földalatti folyosón jutott be az Ambrus és Gaston által lakott toronyba, vagy a Menedékházba, a melyből, szerinte, az ily látogatások néhány napjára Salcéde ur számüzé magát, vagy végre elment valamely vidéki vásárra, a hová Ambrus, a fiatal ember kíséretében, a Michelin nevelte csikókat hajtá. Ruházatra, a speczialis ismeretekre, a nyelvre s a külső jelekre nézve Esperance bizvást Michelin vagy Ambrus fiának látszott. A tájnyelvet beszélte, szőrén ülte a lovat, a korcsmába járt, s a csempészekkel üzérkedett. Egészen meglepő volt hát, ha művelt emberekkel jövén össze, egyszerre ő is ilyennek látszott. A grófné elmondá nekem utolsó találkozását vele.

- Ez évben, a Puy-Márie egyik oldalán találkoztunk. Kedve jött a magaslaton tölteni a pásztorok társaságában az évszakot, s Salcéde nem látta helyén ellenszegülni ez óhajnak, oly indokokból, melyeket nekem nem mondott meg határozottan, de melyeket én kitaláltam.

- Szabad nekem is megkísértenem, kitalálni?

- Szabad; kísértse meg.

- A fiatal ember szívében bizonyára a szerelem szólalt meg.

- Ugy van! de nála ez nem oly láz, mint Rogernél, mely képes az első szembeötlő szépségért való rajongásra, hogy más nap egy másikért elfeledje azt. Gaston vad környezetében regényes eszmékben nevelve, az egyszeri s örökké tartó szerelemről álmodik. Már jó idő óta szomorúnak s merengőnek találta őt Salcéde; még dolgozni sem tudott. Majd aztán megvallá neki azon szándokát, hogy nőül veszi Michelin Karolinát.

- Keresztleányomat?

- Keresztleányát. Kedves, okos, csinos s értelmes lány ő. A Gaston növendéke, a mint Gaston Salcéde-é, s én azt hiszem, hogy miben sem áll alatta a nagy világ hölgyeinek; de Gaston ifjabb, semhogy megnősülhetne, s a helyzet, melybe jutott, különös gátakat is emel erre nézve. Anyakönyvi kivonat nélkül nem nősülhet s mi nem árulhatjuk el neki, hogy az övé a sévinesi polgármesteri hivatalban van. Nem tudom micsoda jegyzői fölvételre lenne hát szorulva, mely Flamarandeból keletkezve, nem adna neki egyéb nevet csak azt, mely alatt ismerik, az Esperance nevet; de erre is formásokok szükségesek. - Végre is látván, hogy mindenesetre legalább is várnia kell, az én jó fiam el akart távozni Karolinától, hogy legalább egy időre feledje. Ebből látja ön ez ifju ember elveit s becsületességét, kit a magányban egy tudós nevelt, ki maga is keresztény bölcsész.

Közeledni látván találkozásunk idejét, le akart menni a Menedékházba; de én tanyáján akartam meglepni, s Ambrus esti szürkületkor vezetett oda. Pompás idő volt. Rétről s erdőből csupa jó illat szállongott felénk, a patakok a kikelet dicsdalát zengedezték s szívem velök örvendezett. Ajkam a csillagokhoz rebegett gyöngéd üdvözlő imát, a csillagokhoz, melyek oly szépek e vidéken; majd hogy örült nem vagyok, a hányszor szegény számkiűzött fiamhoz közelitek. Nem várt még rám, aludt. A kutyák sem igen ugattak. Ambrus ismervén, könnyen elcsitítá őket, levezetett nyughelyéhez, mely a sziklába vájt pincze egy neme volt, fölül deszkatehetőzettel. Megnézte, hogy Gaston egyedül van-e, s azután felkölté. Ah Károly, ha ön hallotta volna szive kiáltását első ébredésekor. Az én szívemet annyira meghatotta az, hogy áldom istent, a miért szenvedéseim közepette a boldogság ily pillanatait biztosítja számomra. Aztán fékezte hangját, de egy pillanat alatt s oly gyorsan előttem volt, mint egy menhelyéről kiriasztott szarvas. Ön régen látta őt, Károly s így nem is képzelem, mily szép. Még tán szebb mint Roger; szemei gyémánt feketék, haja valóságos selyem, természetesen fésülve, mosolya utánozhatlan, s rokonszenv s az érzelmesség végzetlen mély vonásait tanusítván. Szakála még nincs s átalán kisebb, mint Roger, kifejezése azonban erőteljesebb s inkább férfiasabb nála. Nem is oly gyermeketegén áradozó, mint ez, valami szegény emberi komolyság s tartózkodás van benne. Ő nem áraszt el csókjaival, mint öcscse, hanem lábaimhoz fekszik, s ajkait kezeimre forrasztja; ám csakhamar érzem lecsorduló könnyeit s egyetlen szava több, mint a kedveskedő kifejezések egész áradata.

Még alig ölelhetém át midőn Ambrus, ki kívül örködött, bejött, hogy elrejtsem. Két más pásztor érkezett meg Michelin egy csordájával, hogy Esperancet helyettesítsék, mert ő, azt hívén, hogy engem a Menedékházban láthat, néhány napi távollétet jelentett be.

Beszélgetésük s az állatok elhelyezése elég hosszadalmasnak tetszék előttem. Hallottam fiam szavát tekintélylyel uralkodni a többieké, s a békétlen állatok bögeése felett, s a hegyi pásztor e hangja mindig oly idegenszerűen hangzik az ő ajkairól felém. Némulva hallgatám s figyelve szemlélém. Minő erélyes ő! Féltettem, mert a tehenek rohantak egy nagy istállóba, bezárt borjaik viszontláthatására, s félő volt, hogy mindent összezuznak. Végre Gaston színleg eltávozott, elbucsuzva társaitól, kik minden áron ott akarták még az éjen át tartani, s azt mondták, hogy bolond, ha ily későn utra indul. Nem tudván őket eltávolítani a közelből, engem vitt el onnét, s Ambrussal együtt egy más tanyát kerestek, egy félig leomlott odút, melynek Ambrus kijárása előtt telepedett le, úgy hogy benn ketten maradhattunk együtt, én és gyermekem. A réginek találván édes hangját, szabályos beszédét, határozott, s a Salcédéhez hasonlóan

válogatott kiejtését, bámultam e rögtöni átalakuláson, mely benne nyilvánult, mintha az én gyermekemben két különböző ember egyesülne. Ne lepjen ez meg, szólt ő. Voltakép csak egy ember vagyok, vagy voltakép az egyik irány uralja bennem a másikat, s ez a vad ember. S midőn én ijedve kiálték föl, elmagyarázta lelke irányát, úgy a mint azt most már öntudatosan ismeri. Szenvedélylyel szereti a természetet és soha más látványban nem gyönyörködik; a művészetek kevés becsüek előtte, s nem érzi szükségét ismerni azokat. A természeti szépségek költői fölérzése által azonban ennek daczára is művész ő; s e részben nem éri be az általános bámulással. Akarja ismerni a földi dolgok miértjét s mikéntjét. Szenvedélyes naturalista, s ime ezért mondja magát vadnak, mert szerinte a magány oly bűverővel bír, a mely mindent tulszárnnyal, s mely meg nem fejthető. - Ez felel meg, mondá ő, a kezdetleges ember titokzatos ösztöneinek, s ha valaki nem ily ember, nincs is fogalma arról. Ugy magyarázom meg ezt önnek, Károly, a mint tudom, mert nem értem ugyan teljesen fiamat, de kitalálni vélem okoskodását. Én nem vagyok kezdetleges lény, a társasághoz tartozom, melyben s mely szerint élnem kell; de midőn Gaston beszél nekem ama sajátos illatról, melyet a pusztaság lehel ki, s azon eszmeáramlatról, melyet a hegység magaslatai költenek, érzelmvilága engem is fölhevít s a természetet én is az ő szemeivel látom.

- Nem gondolja ön, szóltam a grófnéhez, hogy a magány e szeretete egy szerelmes ifjunál azon vágyban sarkalhatik, hogy soha ne kelljen elhagynia a környezetet, melyben a szép Karolina él?

- Óh, felelt, bizonyára hozzájárul ez is; de nem volt szabad kérdenem, s én nem is mertem volna kérdeni. Hogyan értessem meg vele, hogy ő nem oly vad, minő lenni akar; hogy a társadalomhoz tartozik, melyet eltaszit; hogy atyja, hogy családja van, a mely nélkül végre is nem köthet érvényes házasságot. Akarja bár Flamarande gróf vagy ne, fia végre is hozzá tartozik, s nem tudom mennyire engedné lelkiismeretünk, az enyim is, mint Salcéde uré s az öné, Károly, széttépni e családi kötelék lánczait, hogy Gaston és Karolina egymásé lehessenek. Ha férjemnek valaha eszébe jutna elismerni fiát, soha nem egyeznék e házasságba, s ha azt megkötve találná, bizonyára megsemmisítését követelné.

LXVIII.

Flamarande asszony e bizalmas közleményei bennem egy eszmét keltettek, melyet igen jónak hittem. Hajlandónak látám engedni Salcéde sürgetéseinek, ki fiává akarta fogadni Gastont, soha sem tárandó előtte fel törvényes jogait a Flamarande névre s vagyonra. Az anya azonban még habozott, egyrészt a lehető bocsánat légváraiban reménykedvén, másrészt vonakodván a közvetett beismeréstől, melyet fiának szeretője által való felfogadtatása jelentett volna.

E reménykedés és e félelem egyként hiába valónak tetszett előttem. Flamarande gróf soha nem tér el határozatától s meggyőződése sem tiltá is, hogy azon dolgozzam. Másrészt Flamarande asszony megőrizvén anyasága titkát, nem vallott volna meg semmit, s így minden jobb leendett volna. Roger maradt volna végleg a család egyetlen fia, s az én működésemmek ez volt egyetlen célja.

De megismertetvén magát idősb fiával, a grófné igen kockázatos lépést tett. Lehetséges volt-e, hogy a fiu őt parasztnőnek higgye, mikor ez álöltözet oly kevéssé illet szépsége minéműségéhez? A grófné mondta, hogy a fiu soha semmit nem igyekezett megtudni felőle, s hogy oly mértékben, a mint növekedett, egyre kevesebbet tudakozódott saját maga felől is. Boldog volt, hogy láthatta anyját, s imádta őt; nem is jutott eszébe, hogy annak tán igazolnia kellene magát valamely gyanu alól, melyet ő ápolhatna iránta; végre Salcéde csodálatos nevelése folytán, nem volt benn semmi ambíció, semmi kíváncsiság s gyermeki szeretete a regényesség vallásos hajlamaival tulemelkedett mind azon társadalmi tekinteteken, melyeket mások ápoltak.

Mindennek daczára azonban az első véletlen folytán össze jöhetett Flamarande grófnéval, s fölismerhette anyját. S e perctől kezdve minden megváltozhatott szemei előtt. Én igen skeptikus vagyok, s nem hiszek az ifjuság entuziazmusának örökségében. Az én nézetem szerint e fölfedezés fölkeltette volna nagyravágyását, s veszélyeztette volna öcsce biztonságát. Ki tudja, Flamarande gróf elkerülendő a botrányt, nem egyezett volna-e bele, hogy közzétéssék a nyilatkozat, melyet rám bízott?

Ugy tetszett nekem, hogy ha Esperance egybekel Karolinával valamely név alatt, melyet a flamarandei jegyzőség ad neki, ez által új illetősége támad, mely nehezebbé teszi bebizonyítani, hogy a gyermek Nizzában neveltetett s Sévinesben született. Számításaim lehetnek hibásak vagy helyesek, de megkísérteni lehetett azokat. Flamarande asszonytól tudtam, hogy Michelin nem ellenzé leányának egybekelését Esperance-val, ki mindent egybevéve jó partie volt (még mindig fizettük érte az évi díjat) s csak névtelen s családtalan volta okozott kis nehézséget. Michelinnek a maga módja szerint aristokratikus eszméi voltak. Régi okmányokból kikutatta, hogy ősei rég elmúlt időktől fogva bérelték s lakták a flamarandei majort; majd hogy nemesnek hitte hát magát, s fiágát kihalni látván, az Esperance nevet nem találta elég jónak arra, hogy a Michelin-név folytatását képezze.

Nagyon egyszerűen lehetett volna eljárni, s pedig úgy, hogy Salcéde fiává fogadja Esperance-ot, s így megkönnyítse a házasságot; de hogy Salcéde beleegyezik-e a házasságba, azt nem lehetett tudnom, s a grófné nem tudta, mert eddigelé nem tulajdonított nagy fontosságot az ifjú ember hajlamainak.

Még egyszerűbb lett volna, hogy Michelin dicsőségteljes nevét is reá ruházza a gyermekre, kit úgy is nevelt. Hogy erre rábirja, Flamarande gróf is hozhatott némi áldozatot. Negyvenezer, ötvenezer frtnyi házassági ajándok Esperance számára oly gazdagság lett volna, mely előtt elenyészik minden kételkedés. Ez adományt én kézhez juttathattam mindenek tudta nélkül s névtelenül. Tán akkor Salcéde ur elszánta volna magát, hogy nyilatkozzék, akarja-e a gyermeket fiává fogadni, akár hogy megakadályozza e házasságot, akár hogy jóváhagyja azt.

Mikor e terv megfogamzott bennem, egészen rajongni kezdék mellette, úgy hogy régi tevékenységemet visszatérni érzém. Tán, a mint azt később szememre is vetették, a cselszövés azon szükségérzetének engedtem, mely életem végzetes tulajdonsága volt, s mely a mindennapi élet tétlenségében ugyszólva enyészetre kárhoztatott. Én pedig komolyan azt hívé, hogy valóban Rogernak szolgállok, s a család sorsa érdekében cselekszem.

Még csak Flamarande gróf beleegyezése volt hátra, s időm nem volt veszteni való, mert a grófnő, felhasználva Roger távollétét, Montesparreba készült. Kértem, hogy várjon még pár napig, s azt mondtam, hogy utolsó kísérletet teendő megyek férjéhez. Ez ígéret annyira megfelelt vágyainak, hogy elismerését nyilván kifejezte s sietteté Londonba indulásomat. Ám ott olyasmi történt, a mi mindent kérdésessé tőn. Flamarande ur veszélyesen beteg volt; a májbaj rohamosan elővette újra. Ágyban találtam, nagy fájdalmak között. Elkinzott arca egész földszinü lőn. Egyszerre husz évet öregedett. Első tekintetre látám, hogy vége van.

Rögtön beszélni kívánt velem, s fájdalmai daczára elrendelé, hogy magunkra hagyjanak. - Az idő sürget, szólt. Tudom, hogy el vagyok veszve. Ne írjon nőnek, nem fogadhatom el őt itt. Ön azt mondja, hogy fiam Moszkavacban vagy Odessában van; ő nem érkezhetnék meg hát idején, hogy lásson. Ő keveset ír nekem, s egyáltalán nem nagy vonzalmat tanusít irántam. Én sajnálom, hogy nem érhettem vele azt el, mit óhajték. Valóságos végzet az, Károly; én kizárólag csak Rogert óhajtám szeretni és semmit nem találtam benne, mi tetszett volna nekem. Vigasz nélkül hagyom el a világot. Nehány év óta az angol spleen vett erőt rajtam, s tán szétrobbantom koponyámat, ha a betegség nem foszt meg életemtől. Mielőtt meghalok, beszélni akartam önnel. Ép jókor jön ön. Megvan még a nyilatkozat, melyet ön Gastonra vonatkozólag alájegyeztetett velem?

Féltem, hogy még meg találja ezt erősíteni. Felindulva látszott Roger ellen. Féltettem kedven-
czemet. Azt feleltem tehát, hogy egy menouvillei kirándulásomban lovam a vízbe vetett, s ott
ugy átáztam, hogy a nálam volt papírok mind megsemmisültek.

Nem volt okom aggódni. A gróf igen elégteltnek mutatta magát a történet fölött. - Remélem,
igy szólt, hogy ön nem csal meg; de bármint legyen is s bármint történjék is, esküdjék meg
nekem örök üdvösségére s az ur Jézus nevére, hogy soha nem lép föl ez okmány nyál az
idegen gyermek javára. Én azon szeretetre esküvém, melyet a törvényes sarj iránt érzek. - Ön
nem habozott, szólt ő. Látom, hogy ön kiábrándult azon illuzióból, melyet... a nők erényét
illetőleg ápolt; azt akará mondani, hogy n ő m erényét illetőleg, s csak az illemnek hódolandó
szólt amugy. Én nem feleltem, mert sokkal jobban meg voltam győződve a grófné vétké-
ről, semhogy védeni tudtam volna, de sokkal nagyobb volt iránta való vonzalmam, semhogy
vádoltam volna. Hallgattam tehát. - Most, folytatá, intézzük el Salcéde ur fiának sorsát.
Miután atyja ugy szólván elismerte őt, remélem, hogy ön nem tesz érte semmit, mert neki
nincs is szüksége rá.

- Bocsánat, gróf ur, ép most akarok öntől erre nézve kérni valamit. - S kifejtém előtte tervemet.
Ő teljesen magánál volt, midőn hallgatá, jóváhagyta, s azt mondá, vegyek ki szekrényéből
negyvenezer frankot, hogy e tétel ne szerepeljen számadásaimban.

E társalgás után roszaabbul lett, s a papot hívatta. Most, szólt, midőn ismét egyedül maradtunk:
- Nincs erőm irni, szólt, de megbízom önt, mondja meg nőmnek, hogy halálos ágyamon
megbocsátottam neki. Lehet, hogy azt fogja tetetni, mintha megvetné bocsánatomat, mert ő
azt állítja, hogy ő a sértett. De mindegy; megbocsátani kötelességem s én megteszem azt.

- De annyira nem megy a gróf, hogy visszafogadja Gastont?

- Semmi esetre sem! Isten nem kívánhat tőlem ily hazugságot.

Ez volt utolsó szava. Mély öntudatlanságba merült s még az éj folytán meghalt. Vánkosa alatt
egy nevemre czimzett levélborítékot találtam. Százezer franknyi ajándok volt számomra
abban bankjegyekben, s reám bizta, hogy vigyem bebalzsamozott testét Flamarandeba, hogy
ott elődei maradványai mellett nyugodhassék. Kijelenté egyszersmind, hogy végrendeletet
nem csinált, a törvény eléggé örködvén hagyatéka hovaforvitása felett.

Távíratilag tudattam Flamarande grófnéval s Rogerral, hogy utnak indulok Franciaországba
s Flamarandeba, mihelyt szomorú teendőim megengedik elhagynom Londont. Az örökösödés
felvételét az illetékes közegekre bízta. A gróf kedvese valami nagy bánat nélkül, de magával
semmit nem vivén, hagyta el a palotát; bőven gondoskodva volt róla, mint az később kiderült.

Calaisba 1862 augusztus 1-én érkeztem. Ekkor már a vasuton gyorsan eljuthattam innét
Clermontba s onnét könnyen átszállithattam az ólomkoporsót, melynek kísérésével meg
voltam bizva, Flamarandeba.

A partra szálláskor Flamarande grófné már várt; ő kötelességének tartá innét szintén kíséri
férje tetemét. Föltűnőség hajhászása, tettettét bánat tanusítása nélkül, de vallásosan s
komolyan tevő ezt. A tetemet egy templomba vitték, a hol gyászisteni tiszteletet tartottak
felette, azután egy külön vasuti kocsiba tettem, hogy örökösöm alatt Párisba vigyék, a hol
egy második engesztelő szent misén barátai s rokonai is jelen voltak. Innét aztán dél felé
indultam a tetemmel, melyet a grófné még mindig kíséri akart. Roger azt távsürgönyözé, hogy
rögtön megindult Franciaországba, s hogy velünk Flamarandea találkozik, hogy ott részt
vegyen atyja temetésén.

Mindebben gyorsan, gondolkodás s eszmecsere nélkül állapotunk meg. A táviró stíljé elmel-
lőztet minden banális szólamot, de elmellőzteti az érzelmek hangját s a természet szavát is.

LIX.

S így a több mint husz év óta kijátszott, ellenzett, tényleg legyőzött végzet visszakövetelni látszott jogait s parancsoló szavával teljes számban hozta össze a Flamarande családot ama sziklákon, melyek bölcsőjét képezték.

Minden fordulattal, melylyel közeledtünk, rémültebben gondolék a perczre, melyen az anya s két fia, kik nem ismerik egymást, anyjuk jelenlétében találkozandnak Gaston atyjával, ki még él s tevékeny s Roger atyjával, ki tehetetlen, halott, érczkoporsójába lezárva van, s mindnyájok gondolatában a válság félelme lebeg, melyet az ő utolsó akarata provokált.

Gondolt-e e veszélyre, midőn Flamarandeot választá temetkezési helyül? A vágy, hogy ősei mellett nyugodhassék, minden utógondolat felett tulnyomó volt-e benne? Azt hitte-e, hogy sem neje, sem távollevő fia nem lesznek jelen a neki adandó végtisztességen? vagy tán e rendeletet azon végső küzdelem pillanatában adá már, midőn a mult szétoszlik, mint hiu álom? Nem kért tőlem tanácsot s nekem csak engedelmeskednem kelle s én a kikerülhetlen összeütközés előtt mintegy passivvá levék.

E gondolatok gyakran fordultak meg agyamban azon órák alatt, mig szemben ülék a halottas vagonban Flamarande grófnéval. Ugyan e vasutkocsi egyéb részében ültek Hurst miss, két, a grófhhoz igen ragaszkodó inas, s két idős rokon, ki el akarta a grófot kísérni egész Clermontig. A grófné majd ezekkel, majd azokkal utazott. Folyton komoly, merengő volt, a mint helyzete parancsolá, sőt annyira tartózkodónak láttam, hogy aggódni kezdék. Tűnődni látszott nagyon az uj láthatáron, mely most előtte nyílt, azonban nem akart szólni sem aggályairól, sem reményeiről, s midőn minden áron szórakoztatni akarván, azt mondtam neki, hogy most fog történni először, hogy két gyermekével együtt találkozik, ő édes mosolylyal tekintett rám, mintha köszönetet mondott volna, s nem szólt egy szót sem.

Azt hívtam, hogy kitalálom gondolatát. Nem volt semmire sem elhatározva. Férje váratlan halála mindent ujra kérdésbe hozott. Végre a flamarandei sziklák közeledtével, midőn sürgötém, hogy feleljen, minő irányban szeretné, hogy én cselekedjem, így szólt: Jó Károly, én még semmiben sem állapodtam meg. Mit tehetnék én Salcéde tudta, s akarata nélkül? Nincs-e az általa fölnevelt gyermekhez szentebb joga, mint Flamarande urnak volt Roger-ra, a kire több mint tiz év óta nem is gondolt? Nem fogadni vissza Gastont, ez részemről Gaston szemei előtt egy soha el nem követett bün bevallása lenne. Ön azt fogja mondani, hogy elismerni őt ugyanily veszélylyel jár, mert azon hitre fogom hozni, hogy nem igaztalanul gyanusítottam. Nem tudnám magam igazolni, csak ha atyját vádolom, s nem akarom, de nem is szabad, vele megátkozgatnom atyját. Nagyon különös helyzetben vagyok s most értem, mennyire igaza volt Salcédenek, mikor kért, hogy ne lássam Gastont azon korban, melyben visszaemlékezhetnék vonásaimra; meg is ígértem, s csak mikor a gyermek beteg volt, veszélyben forgott, akkor mentem hozzá, s ő oly gyöngéd, oly szeretetteljes volt irántam, hogy nem volt erőm többé elhagyni. Meg akarom kísérteni, hogy most ne találkozzam vele s tán sikerülni fog előtte eltitkolni, hogy anyja, a parasztnő nem más, mint Flamarande grófné; de ha mindjárt elküldenők is valamely távoli vidékre, a hol nem lenne kockáztatva, hogy velem találkozzék, lehetséges lesz-e örökre elrejteni előle az igazságot? Másrészt nekem csak egy kívánságom van, az hogy bármi név alatt, csakhogy közelemben éljen. Mindenbe beleegyezném csak hogy el ne válaszszanak tőle. Elszivelném gyanuit is, ha gyanakodni kezdene. Biztos vagyok, hogy csakhamar leküzdené e gyanukat s azért nem szeretne kevésbé.

- Lehetséges, feleltem, hogy azon nevelésnél fogva, melyet nyert, ő legyőzné azon gyanukat; de asszonyom, ön csak Gaston ur gyanuira gondol, s teljesen feledni látszik azt, hogy Rogerban is fogamzhatnék ily gyanu.

Flamarande grófné, ki mellettem haladt a hegyi uton, míg a Murat-ban fogadott kocsik többi utitársainkkal nem messze tőlünk a mélyedésben haladtak, egyszerre megállt oly rémüléssel, mintha kigyót dobtam volna léptei elé. - Roger? kiáltá, Roger gyanakodnék reám? Ah erre nem gondoltam soha. Ne is mondja ezt nekem, Károly, Roger mindig bizni fog anyjában, mint az istenben.

- Igaz, hogy a grófné jobban számíthat az ő gyöngédségére, mint Gaston uréra...

- Azt nem mondom; de Gaston csak szíve ösztöne nyomán ismer, Roger azonban ismer, mint magam magamat. Soha nem hagyott el, én tápláltam, mindig körül, javára, segélyére voltam, élete minden pillanatában. Roger s én egy lény vagyunk, két személyben. Nem, nem, nem félek Roger miatt; így szólok hozzá: atyád, mint tudod, különcz volt, s első sarját egész nagykorúságáig így akarta neveltetni. Szenvedtem e miatt, de meghódoltam, mert féltem, hogy veled is így talál bánni. S Roger nem fog többet kérdezni s imádni fogja bátyját! Oh ez oldalról soha sem fog bubánat érni.

- Bizonyára nem, de Roger nagyon fiatal; azután szenvedélyei, igényei vannak, s hozzá szokott, hogy egy bizonyos rangra tartson számot a világban. A javak ketté osztása jelentékeny változást idéz elő.

- Ugy lehet üdvös változást, Károly! Eleget féltem e nagy vagyon miatt Rogert, ki oly fiatal, s oly mohó a gyönyörben. Ha fél oly gazdag lesz, csak fél annyi bolondságot követ el. A kérdés különben nem ez; ha csak e szempont forogna fenn, nem is venném számba, mert Gaston jogai mindaddig elévülhetlenek, míg illetékessége valamely boldogságára szükséges hazugság által másképp nincs megállapítva, a mitől azonban én, nem titkolom ön előtt, nagyon vonakodom. Ön úgy látszik Salcéde felfogásában osztozik s távol legyen tőlem, hogy bűnül rójam fel Roger iránti gondosságát. Sőt inkább köszönöm, ámbár ma még nem tudom mire szánni magamat. Tanácskoznunk kellend, mert Montesparre asszony nézetét is meg kellend hallgatnunk; ígérem, Károly, hogy önt is meghallgatjuk, s nagy tekintettel leszünk véleményére; azonban kettőztessük meg lépteinket, barátom, mert azt hiszem, Roger-t már Flamarandeon találjuk.

Nem reméltem, hogy Roger a következő nap előtt megérkezzék. Montesparre asszony, kit táviratilag értesítettünk, már megérkezett a kastélyba. Előnkbe jött Michelinékkal s Ambrussal. Sem Gaston sem Roger, sem Salcéde nem voltak még itt. A tornyot a két nő s kíséretük számára szerelték föl. Jó s új ágyak és butorok voltak benn, melyeket emlékezem, hogy a menedékházban láttam, azután szőnyegek s más minden kellék. A kápolnában czipruságakkal diszitett katafalk lőn felállítva a koporsó számára. A saint julieni lelkész úgy szólva várt rá imával. A gyászszertartás s a sirboltba való lehelyezés más napra volt kitűzve. Vajjon ez előkészületeket is Salcéde intézte-e? vetélytársa végtisztességét is ő rendezte volna?

Midőn mindenki helyén volt, engedtem Michelinék meghívásának, kik nem akartak nélkülem ebédelni, s akkor hivatalosan bemutatták nekem Karolinát, kit már észrevettem előbb is, s ki most megölelt s keresztatyjának nevezett. Angyali teremtmény volt ő, maga a megtestesült választék egyszerű öltözkéiben, s arcza értelmes és érzelmes magatartása szívem mélyéig meghatott, s a vágy, hogy boldognak lássam, csatlakozott ama másik vágyamhoz, hogy Gaston örökké a hegyek lakója legyen. Hamar kivettem, hogy Gastonra nézve senki sem sejtí a valót, csak Ambrus tudott mindent, de ő sem mutatott semmit. Nagy ügyessége mellett igen egyenes gondolkodása is volt ő, s azon igazán szívélyes fogadtatásból, melyben részesített, látám, hogy semmit sem tud kutatásaimról a menedékházban.

E derék emberek szintugy mint Flamarande asszony és Roger a legkitünőbb s legmegbízhatóbb egyénnek tartottak engem. Csakhamar azt is láttam, hogy Salcéde s Montesparre asszony szintugy gondolkodnak felőlem, s Ambrus mondta el, még az első este, sétálva a kertben s pipáját szíva - szivarom nem kellett neki - az illetők érzületeit e részben.

- Lássá ön, szólt, midőn önt álöltözékben fölismertem a »La Violette«-nél, a mint a kicsikét idehozta, azt gondolám, hogy ön gazember, ki urának valamely titkát rejtegeti. Eleve azt hittem, hogy a gyermek a grófé, neje tudtán kívül; de midőn a kutatások, melyekre Alfonz ur felszólított, tudatták velem a sévinesi eseményeket, megértettem, mért volt ön itt annyira szomorú, s tépelődő, hogy meg is betegedett bele. A lázban beszélt is ön, Károly ur, elmondta titkát, majd a gróffal, majd a grófnéval vélvén beszélni. Az ön fia ő, mondta ön, a grófnő ártatlan, esküszöm, hogy az, ne ölje meg e szegény gyermeket, adja őt nekem, én gondját viselem; elviszem messze, hogy ne lássa őt soha többé! S mikor azt hitte ön, hogy a grófnéval beszél, ön esküdött, hogy visszaadja neki gyermekét, mihelyt veszélyen kívül lesz. Így lettem én hamarabb biztos a gyermek felől mint bárki, s így találtuk fel őt. Én tudattam, hogy ön csak azért sikkasztá el, hogy megmentse, s csak azért rejté el az anya elől, nehogy a veszélyt újra földézze. Ha ön maga mondta volna is el, nem tehetne volna jobban; s én nem akartam, hogy meghasonlásba hozzam urával, mert a gyermekre nézve is jobb volt, ha a gróf bizik önben.

Kérdeztem Ambrust, mit tart Esperance és Karolina szerelméről. - Hogyan tudja ön ezt? kérdé.

- A grófnétől tudom, kinek Alfonz ur mondta.

- Igen! Én azt hiszem, hogy elég baj lesz még e miatt. Esperance nem közönséges vonzalommal szereti Karolinát; szereti azon naptól fogva, hogy az a világra jött, s azt lehet mondani, hogy más nőre soha még csak nézni sem akart. Együtt nevedektek, soha a válásra nem is gondolva. Mi roszt sem volt ebben s nincs ma sem; de ime Esperance most Flamarande gróf lesz, s kérdésbe sem jöhet többé házassága a kis Michelin lánnyal. Michelin, ki most a büszkét játsza s nem akar egy könnyen beleegyezni e házasságba, átkozni fogja magát, hogy két kézzel nem kapott rajt, midőn a gyermekek először szóltak róla. Legalább egy kissé le lesz főzve!

- De hát biztos ön abban, hogy a grófné nem egyezik bele a házasságba? Ki tudja azt.

- A grófné legkevésbé sem büszke asszony s jó mint a jó angyalok; de a fiu, Gaston testvére? ez ifju ember, kit senki sem ismer, s a többi rokonok, s végre a rangjabeli összes urak és hölgyek? Én ugyan nem ismerem őket, de tudom, hogy oly urak, kik pásztorlányokat vesznek nőül, csak a mesében vannak, s azt hiszem, hogy mihelyt Esperanceból Gaston ur lesz, ő maga is fogja érezni a változást. Különben mindez nem fog ily könnyen menni. E fiu nem oly közönséges fiu; ha valamit elhatározott, a mellett kitart.

Ambrus reflexióiból láttam, hogy Esperance nem kapta még meg azon negyvenezer frankot, melyet Flamarande gróf rendeletére rögtön utnak meneszték Londonból, mihelyt magam megkaptam azt. Hogy ugy juttassam kezéhez a pénzt, melyet évenként postán küldék számára, hogy gyanut ne keltsek benne honnét érkezése iránt, több kézen át s nagy óvatossággal eszközölém azt. Azt hívé, hogy nem kell szólnom a grófnénak ezen inextremis adomány iránt, melynek czélja volt, hogy fia sorsát az ő akaratának megkérdése nélkül döntse el. Nem lehettem kényszerítve elmondani, mit magam intéztem, s még csak azt sem kelle bevallanom, hogy tudok róla. Ezzel elkerültem a kárhoztatást s ment maradtam a következményektől.

LX.

Esti kilencz órakor a grófné hivatott mind engem, mind Ambrust s a toronyban találtuk őt két barátjával s Hurst Helénnel, a kit szintén meghívott a tanácsba.

Az olvasó emlékezni fog, hogy az Ambrus gondjaira s őrizetére bizott torony már régen jó állapotba helyeztetett. Ambrus mindig ott lakott s azóta Esperance is, mióta Michelin illőbbnek találta, hogy az idegen fiut ne nevelje leányaival egy szobában. Salcéde ur örködött, hogy növendékére nézve e torony egészséges s annyira kedélyes legyen, a mennyire csak ily középkori építmény lehet. Igen tisztességesen volt butorozva és padlózva, különösen azóta, hogy a grófné ott látogatta meg beteg gyermekét. Ily esetleg ismétlődhetését véve számba, Esperance szobáján kívül egy másodikat is bebutoroztak, azt mondván Michelinéknek, hogy e butoroknak nincs már helyük a Menedékházban. E szobában volt most is elszállásolva Flamarande asszony, míg Montesparre asszony Esperance lakását foglalta el, mely a fölött feküdt, minden emeleten csak egy szoba lévén a torony apróbb részeiben kis kabinetekkel.

A grófné előnkbe jött, megszorítá kezünket, leültetett, azután bezárta az ajtót s várta, hogy Salcéde elvégezze az írást, mely mellett találtuk. Kíváncsian néztem rá. Még mindig paraszt öltözetet viselt, magatartása azonban nagyuri volt; szép volt, mint minőnek a Menedékházban látam s a grófné is volt oly szép, mint akár esküvője más napján. A grófné harmincznyolcz, Salcéde negyvenhárom éves volt: ez, lehetne tán mondani, mindkét nemre nézve a nagy szenvedélyek kora. Montesparre asszony nem tartotta fenn annyira szépségét, mint a grófné; ő kissé megkövéredett; de még mindig választékos izlés szerint öltöztén, nem látszott többnek harmincz évesnél, noha már a negyvenen is túl volt. Még mindig kedves s rokonszenves nő volt ő, s most csábítóbbnak s érdekesebbnek tetszett, mint bármikor. Nem érdemelte a könnyelműség vádját sem, melylyel a gróf illette. Egyes egyedül Salcédet szerette ő, s neki és Flamarande asszonynak utógondolat nélkül áldozta s szentelte ő életét. Sokat szenvedett e közben, s hogy boldogtalanságának pohara csordultig legyen, fiát is elveszté. Szemmel látható volt, hogy szép kék szemei sokat sirtak; de nemeslelkűsége fentartá. Oly bájlt láték mindezeknél fogva benne, melyet eddig észre sem vevék, s mely rendkívül emelkedetté tévé arca kifejezését.

Midőn Salcéde ur két lapot irt, átadta Montesparre asszonynak, ki erre beszélni kezdett s így szólt - Hurst Helén, Louvier Károly, s Yvoine Ambrus önök velünk hármunkkal kik jelen vagyunk, s Ferras abbéval, ki holnap szintén itt lesz, kizárólagos letéteményesei egy titoknak, melytől egy anya s két gyermekének jövője függ. Az forog szóban, vajjon önöknek éltük folyamán át továbbra is rejtegetniök kelljen-e e titkot, vagy a mi megegyezésünkkel föllebbentsék-e róla a fátyolt. Jelentsék ki önök külön-külön, hogy az esetre, ha mi a további titoktartás mellett határoznánk, hajlandók-e önök vonakodás s habozás nélkül kötelezettséget vállalni ugyanez irányban.

Hurst Helén szólt először: - Öntudatosan ígérem, monda, hogy alkalmazkodom urnőm akaratához bárminő legyen is az.

- És ön, Károly, szólt a grófné. - Én nem haboztam megígérni a titoktartást, s hangsúlyozám, hogy szükségesnek is tartom azt, a mit, ha kívánják kész vagyok indokolni is.

- Addig is azonban, szólt Salcéde, ki figyelemmel vizsgálta vonásaimat, titoktartást ígér ön; nagyon jól van, köszönöm; hát te, Ambrus?

- Én, Alfonz ur, szólt Ambrus borzas fejét csóválva, én nem ígérek semmit.

Mindnyájan meglepetve tekinténk felé. Én a magam részéről azt hívék, hogy Ambrus ugy követi Alfonz ur akaratát, mint a kutya gazdáját.

- Igen, szólt nyugalommal a marquis: tehát az okok, melyeket elő adtam, nem győztek meg téged?

- Azt nem mondom, szólt a paraszt, de nem jól értettem azokat. Szeretném ismételve hallani azokat.

- Ép azért vagy itt, hogy meghalljad. S intett Montesparre asszonynak, hogy beszéljen.

Flamarande asszony azonban megelőzőleg egy kis bevezetést tartott.

- Barátaim, így szólt, én azt akartam, hogy egyáltalán ne foglalkozzunk a jövővel addig, míg a sir nem földi azt, a ki reánk hagyta a kötelességeket, melyeket oly nehéz betölteni; ám az idő sürget, mert Roger jelenléte majd lehetetlenné teendí magyarázatainkat. Értsük meg tehát egymást haladéktalanul; de ha valaki önök közül gyermekeim atyjának magatartását akarná kárhoztatni, kérem, vegye figyelembe, hogy özvegye is itt van, ki azért jött ide, hogy a lehető legnagyobb kegyelettel temesse őt el.

Nekem nem volt szükségem e figyelmeztetésre. Én a történetek dacára hiven szerettem Flamarande grófot. Heléntől alig lehetett várni bárminő véleménynyilvánítást. Ambrustól már jobban lehetett tartani, de figyelmeztetése bevégeztével Flamarande asszony rá sem tekintett. Szemei mintegy akaratlanul Montesparre asszony szemeire szegződtek, kinek határozott magatartása nem azt mutatá, mintha valami nagyon kimélni akarná a halottat. Helén és én a helyeslés jeléül a grófné szavaira meghajtottuk magunkat. Ambrus nem hajtá meg magát, de így szólt: Ez helyesen volt mondva, ez igaz!

Ezután Montesparre asszony kezdett szólni, határozott hangon, kissé déli kiejtéssel. - A vég-akarat, melynek itt következményeivel számolunk, nem lehet vita tárgya; de ki kell mondanunk - s itt a kezében tartott papírt olvasá, - hogy ez akarat mindörökké megkötí a miénket, s hogy soha nem lehetend áthágni azt, hogy meg ne sértsük Flamarande gróf két fiának kegyeletét. Gaston vonakodás nélkül beleegyezhetné-e, hogy visszanyerje, atya akaratával ellenkezőleg, jogai élvezetét? Roger fölháborodás nélkül nézhetné-e, hogy testvére elnyerje a törvényes szülöttség azon jogosultságait, melyek iránt atya mindvégig kételyt táplált? S a családon kívül a megütközések nem támadnának-e föl azon cinikus nyerseséggel, mely a közvéleménynek mindenha sajátja? Nem, soha nem lesz lehetséges Flamarande gróf özvegyét kitenni oly gyanunak, melynek borzalmait mindkét fia egyként érezné, mely a bizalmatlanság s a komorság árnyát vetné egész hátralevő életökre, a bizalmatlanságot, mely tán nem egyszer kardot ragadni is kényszeritené őket, hogy megvédjék élőkkel is anyjok becsületét... Bátorság, szólt Montesparre asszony, letevé az írást s átölelvén Flamarande asszonyt, ki fejét kezeibe temetvén sirt: mi elhatározók, hogy házastársi s anyai kötelmeid téged férjed iránt engedelmességre kényszeritnek, habár ő a más világon van is, s te elismerted, hogy helyesen ítélünk. Add meg magad sorsodnak, gyermekeid iránti szeretetből; az ő szeretetük s az ő boldogságok kárpótolni fog.

- Ugy, ugy, tudom; felelt Rolande asszony, Bertha kezeit szorongatván. Értök mindent, el van határozva! de engedjétek legalább, hogy sirjak, mert hisz nem láthatom Gastont soha, csak titokban s szívemet soha nem tárhatom föl előtte.

Fájdalma mindnyájunkat nagyon meghatott. Salcéde ur elfordult, hogy megindulását elrejtse. Vállai emelkedésén látám, hogy az ő keblét is tépi az a szívszakgató fájdalom, melyet Flamarande asszony érez. Te, gondolám magamban, te becsületes ember vagy; inkább türod, hogy szenvedjen az, kit szeretsz, mint hogy a társadalmat, s Rogert megcsald fiad becsempészésével.

Ambrus, ki nem is sejté az általam a marquisnak tulajdonított indokokat, még mindig nem érté a dolgot. Szót kért. - Alfonz ur, így szólt, ön úgy beszél a mint akar. Tudom, hogy ön

atyja akar lenni Esperancenak, jobb atyja, mint... bocsánat, nem szólok róla. Higgye el, szeretem önt, s a tűzbe mennék önért, de szeretem ez Esperance gyereket is; ne vegye rossz néven grófné, de bizony ő, igen, ő az én gyermekem is! Én, a vén Ambrus, neveltem belőle jó vadászt, erős uszót, kitűnő lóismerőt s minden dologban jártas embert. Így lett belőle husz mértföldnyi környéken legderekabb fiu, s mikor még lábai aprók voltak, én lábaimon vivém, hogy megismerje a hegyeket. Én hoztam szóra, mikor még nem akart beszélni senkivel, és ha Alfonz ur esztét fejleszté, testét erőssé s széppé én növelém. A gyermekekbe én is, mint Károly ur, kinek szintén soha nem volt gyermeke, bele vagyok bolondulva. És nem úgy vagyok mint Alfonz ur, ki azt mondja, hogy az ember boldog, ha lelkiismerete nyugodt, s esze ép. Ne haragudjék érte grófné, én szegény nyomorult ember vagyok, fáradságok közt nevelkedtem, s egész életemen át dolgoztam, hogy legyen valamim. S én azt mondom, hogy az ember boldogságához szükséges, hogy legyen valamije s azért nem bánhatok oly könnyen a gazdagsággal. Alfonz ur nem szegény, de elmondá midőn ide telepedett, hogy azért vonul vissza a nagyvilágtól, mert tönkrement, s daczára nagy jótékonyosságának, melyet mértéken túl gyakorol, tudjuk, hogy a mije megmaradt, azt e földdarabba fekteté, a mi ugyancsak nem valami jeles birtok. Nagy darab föld az, asszonyom, s szép növényzete is van; de az egészen hasznavehetetlen föld, s azonfölül hogy megtöltheti növényeiből gyűjteményeit, egyéb hasznót ugyancsak édes keveset hajt. Mindezeknél fogva én azt mondom: A Flamarande család jövedelmeit százezrekben számítják, Esperancenak joga van mindennek felére s önök egy nagy uri elvnel fogva, melyet a magunkféle ember egy csöppet sem ért, mindentől meg akarják fosztani. Ez nincs rendjén, s mint becsületes ember, én nem ígérhetem meg, hogy ha őt elégedetlennek látom, meg nem mondom neki: ön Flamarande gróf, s ha csak egy ember viselheti is e címet, úgy ön az az egyedüli.

- Jól van Ambrus, felelt Salcéde, ki mosolyogva hallgatott rá; ám a mi nagyuri elveinket te is mindjárt helyesbéknek fogod találni, mihelyt megtudod, hogy én legalább is vagyok oly gazdag, mint Flamarande gróf volt. Tönkre soha nem mentem. Letelepedésem ürügyül voltam kénytelen azt tetetni s a tizenöt év alatt, mióta itt élek, - alig költve többet, mint te - egyre gazdagodtam. Gaston leszen egyedüli örökösöm; adósságokat nem hagyok rá, osztoznia sem kellend senkivel. Ha Flamarande grófné beleegyezik, folytatom s befejezem a lépéseket, melyeket az iránt tettem, hogy a fiut - ne elismerjem, mert erre nincs jogom, - de fiamul fogadjam, s mire a törvény felhatalmaz.

- Ez már más, felelt Ambrus. De a név... A nemes urak sokat tartanak a névre.

- Jól tudod, hogy Alfonz ur voltaképp Salcéde marquis, s ha érdekel, azt is megmondhatom, hogy atyám első rangú spanyol grand volt.

- Nem tudom mi az, viszonzá Ambrus, nem is bánom. A perczben, melyben Esperance örököl, annyit, mint testvére, egy szót sem szólok többé, s esküre emelve kezemet ígérem, hogy sem ő, sem más nem hall e tárgyban tőlem soha semmit.

Így végződött a konferencia. Mi mindnyájan meg voltunk elégedve, kivéve a szegény grófnét, ki nagyon le volt verve, s könnyekkel szemeiben szoritott velünk kezét. Yvoine-nel visszavonulóban voltunk, midőn érzem, hogy a sötétben valaki megérinté vállamat s vissza fordulva, egy női alakot láték, mely intett, hogy kövessem. Azt hívtam Helén az, kinek tán az urnője körüli szolgálatra nézve van valami kérdezni valója tőlem. A torony felé követem tehát: ott azonban megállt s lassu hangon így szólt: - Beszélnem kell önnel, hol lehetünk egyedül?

Fölismerém Montesparre asszonyt s kérém, kövessen. Átvezettem a gazdasági udvaron, el a jászol előtt, melybe Gastont helyeztem. Az állatok ez időszakban a hegyi legelőkön voltak. Az istállók végéből egy ajtó nyílt az egykori parkba. Midőn az épületektől már elég messze voltunk, így szólt hozzám a báróné: Louvier ur, igen kényes, de egyszersmind komoly

dolgokat kell önnek elmondanom. Kissé tán vakmerőség is ez, tán nagyon is az, de nem habozhatok tovább. Kell, hogy elmondjam valakinek a tervet, mely valamennyi közt legjobbnak tetszett előttem, s mely nem áldoz föl senkit... kivéve engem! Tudom, mennyire lehet bizni az ön jellemében s ítéletében. Ön mindnyájuk bizalmát bírja már, én följánlom önnek az én bizalmamat is, ha elfogadja.

Azt felelém, hogy végtelenül megtisztelve érzem általa magamat, mire Montesparre asszony, ki igen izgatott volt, így szólt.

- Tudom, Louvier ur, hogy ön ismeri azon leveleket, melyeket én régebben az ön urnőjéhez irtam, s melyeket a férj elfogott. S azon fölül ön nálam volt a Flamarande gróf s Salcéde marquis közti rettenetes szóváltás idején. Ön tudja az igazságot, ön tájékozva van e viszály okáról, melynek eredményei előbb oly sulyosak voltak Salcéde urra, s ma oly véstetjesek Flamarande asszonyra. Nem kérdelem öntől, mi történt, nem akarom tudni. Ön azonban tudja titkomat. Nagyon egyszerű az, s nincs okom pirulni érte. Szerettem Salcédet igen élénk rokonszenvvel; ma nyugodtabb érzelemmel, de ép oly odaadóan szeretem. Azt sem akarom tudni, vajjon ő még ma is ama lánggal szereti-e Flamarande asszonyt, sem azt, hogy az érzés, melylyel ez iránta viseltetik, szenvedély-e vagy hála. Most én csak azt látom, hogy e kitünő asszonyt halálos bánkódás fogja el azon sürgősszerűség miatt, hogy idősb fiától elválasztva éljen. Helyesltem ezt, most is azt mondom, hogy nem szabad visszahelyeztetnie családjába; de a mit nem mernék senkinek önön kívül, még neki magának sem, megmondani, az az, hogy van egy mód együtt élni két fiával a nélkül, hogy a világ és Roger megszűnnék őt szeplőtlennek találni, s e mód... nem találja ön ki?

- Nem látok más módot, feleltem, csak házasságot egy vagy két év múlva Gaston e talált fiu, fogadott apja s Flamarande gróf özvegye, Roger grófnak mint egyetlen fiúnak anyja közt.

- Eltalálta: ez összeköttetés folytán, a világ, mely nem tud semmit, nem mondhatna s nem gyaníthatna semmit. A két ifju találkozhatné s megszerethetné egymást. Ha nem szeretné is, érdek összeütközéseik nem levén, tünni fognák legalább egymást. Anyjuk folyton láthatná őket s Gastont fogadott fiának nevezhetné. Csak is a fiut magát nem lehetne tévedésben tartani, mert látta már anyját s gyermeki hévvel megszerette; de én ismerem ez ifjut, s tudom, hogy helyeslendi, hogy anyját nem tesszük ki a gyanunak s eléggé kártalanítva is leend azon jogokról való lemondásáért, melyeket a törvény szerint igényelhetne.

Néhány percnyi gondolkodás után azt feleltem Montesparre asszonynak, hogy eszméje a legjobb, mit ki lehet gondolni, de hogy nincs képzelhető megoldás, melynek gyöngye oldala ne lenne; így az övé nem biztosít Gaston viszkereleti jogának veszélyei ellen. Ő ismeri anyja arcát, ki elkövette az eszélytelenséget, hogy őt látta s fiának nevezte: szép lenne, tévém hozzá, azt értetni meg vele, hogy vétek folytán született; bizonyára kitalálná, hogy házasságban született már s következőleg törvényes gyermek. Nem vélem, hogy Salcéde által való felfogadtatása kényszeritené Flamarande ur örökségéről lemondani.

- Bocsánat, felelt a báróné, kérdezősködtem erre nézve. A felfogadásnak föltétele lehet, hogy Gaston, ki nagykoru, lemondjon minden más örökség vagy előny eshetőségéről.

- Akkor báróné, az ön gondolata kitünő, s én teljesen csatlakozom hozzá, mihelyt a grófné, anyai szeretete mámorában, eláll a szándéktól, melyet ma kimondott.

- S miért csak ez esetben, Károly úr? Nem jó-e az ön gondolatom mindenkép?

- Akadályozva vagyok, önnek teljesen kimagyarázni vonakodásom okát. Házasság azon emberrel, kit, jogosan vagy jogtalanul, az elhunyt férj azzal vádolt...

- Oh! az elhunyt férj, kiáltá kissé élénken a báróné, az ő lelke már az istennél van s az legyen kegyelmes neki. De én... Hirtelen elhallgatott; a kápolna mellett voltunk, mert, nem tudván

hogy kün vagyunk, az ólak melletti ajtót elzárták, s így a kápolnán át kelle kerülnünk, melynek az udvarra néző ajtaja a pap virasztása miatt egész éjjelre nyitva maradt. A katafalk mellett haladván el, melyet a gyertyák világa szomorúan világított meg, Montesparre asszonyt, ki éppen valamely kárhoztatást akart Flamarandera mondani, egyszerre félelem szállta meg s idegesen ragadta meg karomat, mintha csak Flamarande grófot látta volna kiemelkedni ólomsíkjából. Én szintén nem kevésbé élénk izgalmat érzék, de a meglepetés s nem a meg-rémülés izgalmát. A pap nem egyedül virasztott. Nem messze tőle egy ifju paraszt hajolt, Gaston a pásztor, sírjára mozdulatlanul, fejét kezeibe temetvén, a fájdalom vagy az elmélkedés folytán szintén megmerevedve.

- Ő az? kérdém teljes lassu hangon a bárónétól, mikor már a küszöbön voltunk.

- Ki? felelt ő ugyanugy.

- Gaston. Én már évek óta nem láttam, nem ismerem hát.

- Én pedig csak a papot vettem észre. Lássuk csak.

Egy lépést tett befelé, hogy meglássa az ismeretlent, de ruhája suhogására az egyszerre megfordult s arcza a sötétbe tünt. A báróné velem eltávozott s így szólt: - Nem lehet ez Gaston; ő a menedékházban van.

- A menedékház közel van, báróné, főleg az espelunque-on át!

- Ah! ön hát mindent tud? de egyet mégis kellene még tudnia: hogyan s miért jő ide Gaston imádkozni vagy elmélkedni?

- Ismeri a báróné Gaston a pásztor legendáját?

- Teljesen; sokkal inkább összefügg Flamarande mostani történetével, semhogy ne tudnék róla.

- Ime hát, az uj Gaston ő, ki ellentétben a régivel, tuléli törvényes atyját, s az éj csöndjében az oltárral szemben megjelen, megkérdezendő tőle: »Fiad vagyok-e?«

- De e szerint tudná történetét? Im ez mindent megváltoztatna, s tán minden okoskodásunkat meghiusítaná? Hogy lehetne ez iránt meggyőződést szerezni?

- Én fogok szerezni; de előbb azt kell bizonyosan megtudnunk, vajjon ő-e az, ki itt van.

A báróné újból megszorítá karomat. Az ismeretlen felénk jött. Mi ugy helyezkedénk el, hogy lássuk őt, a nélkül, hogy ő látna bennünket. Elment előttünk s a kápolnából kihatoló sugárnál a báróné teljesen fölismeré; Gaston volt.

- Kövesse őt, szólt a báróné, s kísértse meg beszélni vele; nekem be kell mennem. Nem tudják, hogy kün vagyok s még bezárhatnák a tornyot; tudja ki e gyermektől gondolata titkát; mert meg kell tudnunk. Holnap én s ön még értekezünk.

LXI.

A báróné bement, én Gastont követém, nem remélve, hogy elérem, mert bizonyára az espelunque valamely előttem ismeretlen nyílása felé tartott; de ezt gondolván, a szerelem nélkül számított. Ő egyenesen a konyha felőli gyalog uton ment, hol keresztlányom Lina várt is rá, s én, a sötétben észre nem véve, kihallgatám beszélgetésüket, melyet leirok annyira, mennyire le lehet irni egy szerelmi párbeszédet.

- Végre itt vagy! szólt az ifju lány. Oly nyugtalan valék; meg tudod-e most már mondani, miért ajánlta Alfonz ur, hogy a Menedékházban maradj? S mi egyéb ujság van?

- Van más ujság, felelt az ifju ember. A mi Alfonz urat illeti, ő csak arra czélzott, hogy nagyobb helyük legyen azoknak, kik ma ide érkeztek, s holnap érkeznek. Nem tiltotta meg, hogy elhagyjam a házat; de hallgass csak ide, s ne izgasson nagyon föl, mit mondok; ügyeink jól állnak édes Linám! Meg vagyunk mentve.

- Oh édes istenem, hogyan?

- Tudod, hogy minden évben, nem tudom, honnét, s nem tudom kitől, de bizonyára apámtól, egy összeget kapok, hogy tartásomat atyádnak megfizessem. Azt is tudod, hogy az első levelek egyikében 20 ezer frankot ígértek huszonegy éves koromra, hogy megtelepedhessem. Az idén nem kaptam semmit s atyád azt hitte, hogy eltaszítottak, vagy hogy szüleim meghaltak, a nélkül, hogy bármit tehettek volna értem. De nem! a levélhordó ma egy nagy csomagot hozott nekem, melyben kétannyi van, mint a mennyit ígértek. Gazdag vagyok tehát, igen gazdag, s atyád igent fog mondani.

- Bizonyosan! Minő boldogság ez, én édes istenem! De jer, mondd el ezt neki, még nem feküdt le, s ha igen, örömmel ébredne ily hirre föl.

- Várj még! Mondd meg előbb, hogy megelégszel-e s nem veted-e meg a szegény Esperance nevet.

- S te azt hiszed? mikor egész éltemen át szerettelek!

- Igaz! egész élteden át. De én is úgy. Egész éltén át szeretni, mily jó az s mily szép az!

- De jer hát; miért is nem jöttél mindjárt? Mit csináltál az imént a kápolnában?

- Hálát kellett adnom az istennek s atyámnak.

- Atyádnak? hát ismered?

- Nem, soha nem fogom ismerni.

- Miért?

- Mert nem is akarom.

- Igazán?

- Ő elcsábítá vagy eltaszítá anyámat... Ne beszéljünk róla, mert irántam igyekszik helyrehozni... Megköszöntem a szentegyházban s ez elég...

- De te nem is tudod, hogy vajjon atyád küldi-e e nagy összeget.

- Kell, hogy ő küldje; anyám szegény asszony, ki jól neveltetett ugyan, de semmije sincs, mert, hogy ne foszszon meg atyám adományaitól, itt hagyott.

- Panaszkodol ezért?

- Nem! áldom érte s áldom sorsomat...

- Bizonyos vagy benne, hogy nem ellenzi majd összekelésünket?

- Előbb semmi esetre sem teszszük, mint ő megengedte. Alfonz ur tudja, hogy hol lakik; én írok neki s ő eljő; és meg lesz elégedve s téged szeretni fog, mert ő oly jó.

- Ismered őt? s nekem azt mondtad, hogy nem.

- Linámnak semmit sem volt szabad megmondanom; de nőmnek mindent megmondhatok. Most jer! atyád hadd áldjon meg bennünket. Hadd tudja meg, hogy boldoggá tudlak tenni s hadd hagyja jóvá a kérést, melyet a kezedért tett kéréssel együtt intézek hozzá.

- Micsoda kérést?

- Névre van szükségünk, Lina; én nem akarom, hogy te egy névtelen ember neje légy. Az én szívem szerint legszebb névre vágyok én: a te nevedre! Michelin Esperance akarok lenni. S most már atyád beleegyezend.

- Oh bizonyosan; de vajjon beleegyez-e Alfonz ur?

- Alfonz ur nem egyezhet bele semmibe, s nem akadályozhat meg semmit; még ma reggel is ezt mondá nekem. Semmi joga sincs felettem, sem szüleim felett. Nem is ismeri atyámat; azt sem tudja, él-e még. Semmi más hatalma nincs fölöttem, csak ama nagy barátságé, melyet irántam érez, s melyet egész lelkemből viszonzok. Azt hiszi, hogy ily ifjan s anyám tanácsadása nélkül nem nőülhetek; de én biztos vagyok anyám iránt, a mult évben már beszéltem erről neki; azt mondá, hogy várjak, s most Alfonz ur is azt mondja, hogy várjak. De mire várjak? Hogy atyád másnak adjon? Simon molnár fiának 30 ezer frankja már ugys kisértetbe hozta. Gyorsan meg kell tudnia, hogy én még gazdagabb vagyok. Még Alfonz ur sem tudja ezt, mert ő az éjét itt tölti. Majd megtudja, ha visszatérek hozzá, de a legsietősb, hogy atyád megtudja. Jer tehát.

A két gyermek, kar-karban, s örömtelt szívvel elhaladt előttem; Karolina szép fejét Gaston vállára hajtá, ki büszkén s mintegy diadalmasan járt.

Igy hát tervemet, melyet teljesen a véletlenre bízék, a végzet vette kezeibe. Gaston el volt szánva, hogy a becsület lánczaival kötelezi magát, hogy elmerülve marad a népben, s ha e házasság nem is tette volna lehetetlenné világi rangja helyreállítását, anyja reményei elé mindenesetre egy új gátat vetett.

Ha csak Salcéde közbe nem lép, mindent megakadályozva, a döntő pillanatban? Vajjon a toronyban volt-e még? Valószínűleg, mert Gaston a nélkül hagyhatta el a Menedékházat, a melybe néhány napra elhelyezve volt, hogy ő megtudta volna. Ám meggyőződni erről lehetetlen volt. A torony zárva, s Salcéde még mindig járthatott a titkos uton, mely közbevetőleg legyen mondva, nagyon megkönnyítette többékevesbé bizalmas találkozásait a grófnéval. Még csak esti tizenegy óra volt; tán elment a Menedékházba s nem találván ott Esperanceot, visszatérőben volt keresésére; de egyszerre sürgősebb veszély ötlött fel eszemben. Yvoine Ambrus bizonyára nem feküdt még le, rendes lakását, a tornyot elhagyván, hogy Flamarande grófnénak helyet adjon. A majorban kelle hát lakoznia. Tán most is, mint egyébkor, pipáját szivta Michelin társaságában, a ki első kelt föl, s utolsó feküdt le. E két jó ember szeretett beszélgetni egymással. Michelinnek nem voltak titkai Ambrus előtt. Bizonyára, Esperancenak sem igen voltak. Ha Ambrus értesítettik az ifju ember szándokáról, felfüggesztheti foganatosítását, vagy siethet értesíteni arról Flamarande grófnét. Meg kellett tehát e határozó pillanatban akadályoznom Michelinre vagy Gastonra való hatását. Siettem a majorba, az előttem belépett két szerető nyomában.

Ambrust keresni ovakodással léptem a volt kastélyba, melyben különben én is, az uri szoba mellett, mely Gaston számára volt elkészítve, elszállásolva valék. E régi lakosztályhoz, melynek butorai XIV. Lajos korából valók voltak, még egy más szoba is tartozott, mely ebédlőül szolgált, s mely ugyanazon stýlben volt diszitve. Itt végzé rendesen Michelin, a mi írása vagy számadása volt. Most azonban elvitette innét, hogy helyet engedjen várt urának, s a lehetőleg elkészített szoba elég kényelmet nyújtott. Az éttermet a bérlő családja ugy is csak ritka alkalmakkor használta. Michelin mint egyébkor, családjával a felső emeletet foglalta el, mely elég tágas s több szobára osztott volt; de e család, daczára két lány elköltöztetésének s férjhez menetelésének, még mindig számosabb volt, hogy sem lakásukon hely jutott volna Yvoine Ambrusnak is. Nagy óvatossággal mégis fölmentem oda, készen arra, hogy ürügyül Ambrus után kérdezősködöm. Egy szolgáló állított meg, ki nagyon szolgálatkészen kérde, mit parancsolok, s ki azt mondá, hogy Ambrus egy ideig a faluban hál. El is ment oda, s kérde, érte kell-e menni? Nem, mondám; már nyugodt valék. Pedig ez nem volt igaz, e lány csaló-

dott. Ambrus nem akarta elhagyni a majort, s mint másnap megtudtam, az istálló padlásán aludt.

Szobámba tértem, zaj nélkül kinyitám az ablakokat s hallgatóztam. A szolgáló tompa lépteit hallám a falépcsőn, mely a padlásszobákhoz vezetett. Mindenki aludt már, kivéve Michelint s a két szerelmezt, mert Esperance még nem tért vissza; de minden ablak be volt zárva s lehetetlen lőn kivennem egy szót is. A szállongó felhők közt gyönyörűen emelkedett föl a hold, s világot vetett minden felé. A kutyák a nyájakkal a hegyek között voltak; egyetlen egy vén kutya őrzé a házat; már jóformán tehetetlen volt ez eb, de ha valami szokatlan zaj fölébreszté, szörnyen vonitni kezdett, s nem lehetett elhallgattatni. Már eleve ismerkedni kezdtem vele, hogy bizalmatlansága ne hátráltasson dolgaiban; most lábaim előtt feküdt egy szőnyegen, cseppet sem levén meglepetve ezen nagy korát megillető tisztesség által, sőt nagy kedvet mutatván élvezni azt.

Egy dolgot nem tudtam csak, hogy a Kapitány, ez volt a kutya neve, kedvencze volt Linának, ki őt rendesen szobája ajtaja előtt fektette. A nagy izgatottság emez estéjén azonban elfeledkezett róla s a Kapitány, ki igen diskrét állat volt, nálam várakozott a hívásra. Midőn hát én kockáztatni akarám, hogy fölmegegyek s Michelin ajtaján át kiveszek néhány szót, az ördög adta kutya azt hívén, hogy urnőjéhez vezetem, erővel követni akart. Be akartam zárni szobámba, de ifjusága egész erélyét visszanyerte, oly rettenetesen kapart, s nekem vissza kellett mennem s lemondanom tervemről.

Esperance távozását vártam, mely csak egy óra múlva történt meg. A kastély bejárása szemben volt velem. Karolina lekísérte, megállt vele a küszöbön, s néhány szót váltott, melyek közül csak a legutolsókát vehettem ki. - Tehát megegyeztünk, szólt keresztlányom; egy szót sem senkinek, még Alfonz urnak sem, Ambrusnak sem!

- Mert atyád úgy akarja! felelt Esperance.

- Én azt is megigértem, hogy sem anyámnak, sem testvéreimnek nem szólok.

- Az igaz, de Alfonz... Azonban, megigérted; érted, Lina, mindenre képes vagyok.

Elváltak. Karolina bezárta az ajtót, Gaston meg a föld alatti ut felé haladt, melyhez bizonyára kulcsa volt. Karolina fölment s egy kis füttty által kutyáját hívta, melyet sieték kiereszteni, s mely szaladt hozzá.

Minden legjobb vágyam szerint történt. Gaston lekötötte magát s két öreg barátja nem tudott arról. Becsület és szerelem már egyaránt Flamarandéhoz kötötték őt tehát. Fáradt valék. Egészen öltözve vettem magam ágyamra, hogy készen legyek fogadni Rogert, ha az éj folytán megérkezik. Valóban még hajnal előtt érkezett meg s először én hallám az ajtón békételen zörgetését, melyet erejéről egyszerre fölismerém. Siettem kinyitni az ajtót, s ép akkor ért oda Ambrus az istálóból s Michelin, mezítláb s homlokán hálósipkával. A torony ablakai is megvilágosodtak; a grófné meghallá a csöngetést s sietve fölkelt.

Roger hozzá szaladt, s a torony tornácán találta. Néhány szót váltottak s összecsókolták egymást; azután Roger, ki postalovat váltott, hogy gyorsabban érkezzék, kérte anyját, alugyék újra el, míg a gyászszertartás órája eljő, s ő is ígéré, hogy a mily gyorsan lehet, elalszik; fáradt volt, nem levén hozzá szokva így utazni. Szobájába vezettem, hol Michelin magunkra hagyott, míg Ambrus a lovakkal s a postással bajlódott. Theát, rumot s némely hideg ételt már előre elkészítettem, melyeket kedvenczem becsülettel be is vágott, a közben elbeszélvén, hogy Ferras abbé nem tudta magát rászánni, hogy e hegyes vidék mentét ló háton járja meg. Muratban maradt tehát s csak holnap jó a szertartásra. Azután anyja után kérdezősködött. Nagyon bánkodik-e? Egészsége nem szenvedt-e azon szomorú ut hatása alatt, melyet meg kelle tennie? Atyjáról egy szót sem szólt. Bizonyára semmi mondani valója sem volt, a gróf

soha sem akarván vagy nem tudván benne a gyöngédség s bizalom érzetét felköltetni. Nem tudta megállni, hogy el ne nevesse magát, midőn megkísértő megmozdítani, a monumentális ágyat, mely reá várt, s azt állítá, hogy abban elég hely van neki, a két lónak s a postakocsinak. Kérdé, hol az ösvény, melyen e hegyre föl lehet jutni, s azután a szoba közepéből felugrott a párnák közé, azt mondván, hogy Flamarande ősi urai bizonyára így szoktak aludni menni. Nevetett s akarata ellen is örvendezett a szegény gyermek! Én azonban arra gondoltam, hogy atyja úgy intézte életét, hogy halálát szabadulásnak tekinté mindenki, még az a fia is, kiért huzamos ideig mindent fel akart áldozni.

LXII.

Nyolcz órákor már talpon volt s anyját meglátogatni a toronyba ment. Én a gyászszertartás előkészületei fölött örködtem. A pap, ki már nem volt fiatal ember, nem tudott egész éjen át virasztani. Az előzékeny s fáradhatlan Ambrus, ki nem akart senkit segélyül hívni, maradt tehát reggelig egyedül a kápolnában. Ott találtam térdre borulva, a mit parasztos áhítatossága indokolt, de mély álomban, a mit mindenhez szokott kalandozó volta lehetővé tett. Bármily kevésbé volt is népes Flamarande vidéke, a kastély udvara már-már kicsiny lett mindazoknak, a kik jelen akartak lenni, mert a vidék minden földművese s pásztor a ott hagyta napi munkáját, hogy láthassa e nagyuri temetést. De nem csak a kíváncsiság vonta őket ide. Megtisztelve érzék magukat az által, hogy volt uraik itt temettetik el magukat, s Flamarande gróf utolsó akaratát irántuk való figyelemnek tarták. Különösen Michelin érzé magában ezt. A kastély, mely az ő gondozására volt bízva, ez által valóságos fontosságot nyert szemei előtt, s nem jól járt volna, ki kevés megatartást vagy áhítatosságot tanusít a szertartás alatt: ő rögtön kiüzi, bárki legyen is, ha nem viseli magát úgy, mint a helyzet követeli.

A grófné mindenkit meghívott, a ki közről vagy távolról összeköttetésben volt a megboldogulttal s azonfölül Montesparre asszony minden ismerősét is; vagy husz nemes s előkelő család is érkezett tehát, ki kocsin, ki lovon, mert a hintó nem haladhatott Flamarande sziklás utain. Két pap is érkezett a környékből, hogy segédkezzen a saint-julieni lelkésznek. Én jó csomó fát hoztam s gyertyát hoztam. A kis kápolna középkori építkezési modora eltűnt a gyászéktímenyek alatt, s az ajtókat is nyitva kelle hagyni, a templomhajó nem tudván befogadni mindenkit.

Midőn a szertartás kezdődött, Flamarande asszony, Roger, Montesparre asszony, teljes gyászban, továbbá Helén s a legutolsó perczben megérkezett Ferras abbé az urasági karzatot foglalák el, mely a torony lakosztályaival összeköttetésben volt. A grófné engem is meghívott oda. De én jobbnak láttam, Michelinék padjában foglalni helyet, honnét mindenre figyelhettem s tetszés szerinti pontra mehettem. Szemeim Salcéde urat keresték: Gaston a pásztor sírházhoz közel állt ő, a tömegben összekerülván Ambrussal. Esperance, hogy közelebb lehessen Karolinához, hozzánk is közelebb volt; a sir körül vagy féltuczat vállas hegyi paraszt állt, hogy leereszsze a koporsót a sírboltba, hol már az egykori Flamarande-ok tetemei nyugodtak.

Az egész özvegyi gyászba öltözött grófné fejét nagy s sűrű fátyol fődé, úgy hogy arcját épen nem lehetett látni. Mozdulatlan volt, mint valamely térdelő szobor s tekintetét is hiába kereste az ember. Senki nem sejtette így sem korát, sem alakját, sem vonásait. Meg voltam elégedve a gonddal, mit arra fordított, nehogy Gaston fölismerje; inkognitoja teljes, fölfedezhetlen volt. A grófné megtartá hát ígétét; Gaston, kinek meglehetősen jó helye volt, s ki közönyös volt kedvesén kívül minden iránt, föl sem emelte fejét, hogy lássa a karzaton ülő hölgyeket.

Ám a sors másképp akarta! Tán kissé a végzetben hívőnek látszom; de hogy ne látszanám annak, midőn folyton ellene küzdék, s mindig legyőztem? Minden jól ment, egész azon pillanatig, midőn a koporsó leeresztendő lett a sírboltba. Rögtön láttam, hogy nincs elég

ember a leeresztésre. Tíz kellett volna, s csak hét volt. Ezt hangosan kimondám, úgy hogy Ambrus is meghallotta, ki hatvanöt éve daczára még a legerősebb parasztok közé tartozott. Oda sietett s megfogta az egyik kötelet; Esperance, kit a legerősebbnek tartottak, a kötelesség-érzet valami ösztönszerű érzületének s tán öreg barátja iránti aggodalomnak is engedve, ugyanazon kötél tulsó végét fogta meg. Salcéde ur is oda közelített, hogy örködjék Esperance felett; ám a koporsót nem is érintette. Még egy ember kellett. Én akartam oda lépni, de Michelin eltolt, fojtott hangon így szólva a többiekhez: - Bátran, fiaim; egy kissé nehéz!

Mindenkin az aggodás egy mozdulata volt észrevehető s láttam, hogy Flamarande asszony önkénytelen félre vonta fátyolát s kitekintett. A sirbolt nem volt mély, de a koporsó nehéz, s az ily kézzel való emelés mindig veszedelmes. Az történt itt is, a mi XVIII. Lajos tetemeinek temetésekor Saint-Denisben, midőn több testőrt agyon sujtott a koporsó, mely alá lezuhantak. Azon kötél, melyet Ambrus tartott, elszakadt. Ambrus hanyat esett egy ember-tömegre, mely föltartá, s magához téríté; de Gaston, ki előre bukott, a koporsóval együtt leesett a sirba, s a rémületkiáltás, melyet társai hallattak, csakhamar az egész kápolnában viszhangzott. E perczben a grófné, ki hátra vetette fátyolát, bizonyosan előre ugrik a karzat korlátain át, ha Roger karjaival vissza nem tartja.

Szegény kis Karolinánk kirohanva padjából, szintén a sirba vetette volna magát, ha én vissza nem tartom. E szomorú jelenet azonban csak egy perczig tartott. Esperanceot semmi komoly baj nem érte, kimászott a sirboltból s így szólt Karolinához s barátaihoz: - Semmi bajom sincs! semmi sem történt! - azonban homloka megsérült kissé, s ő maga sem vette észre, hogy vére végig csorog arczán. Karolina hozzá rohant, hogy kendőjével száritsa azt föl, a grófné pedig... Ah a grófné elvesztette önuralmát s fölkiáltott szívtépő hangon: - A fiam, a gyermekem megsebesült!

- De nem, mama, nem én sebesültem meg! én itt vagyok, kiálta Roger karjaiba zárva őt, hol az elájult. Montesparre asszony és Helén kivitték magukkal - így szólva: - Tulságos nagy fáradság s izgalom ez reá nézve! - A karzat üresen maradt.

Az egész templom fölemelkedett, s a karzat felé nézett; Salcéde eltűnt. Gaston állva maradt, s szemeit azon nőre szögzé, kit kivittek s kit teljesen fölismert. Soha el nem feledem a lélekölő válság eme pillanatában arcza hősie kifejezését. A meglepetés, a fájdalom s az öröm vegyülete volt ez, az erélyes s gyors határozás nem tudom minő ösztönével. Mert alig vette észre az általános meglepetést, nyílt arczczal, s kissé ijedt kifejezéssel és remegő hangon, de mindenki által hallhatólag így szólt: - A grófné vagy valamely más hölgy az, ki úgy megijedt? Én nem ismerem. - E kérdés véget vetett minden magyarázatnak. Azt hívék, hogy Flamarande asszony megrémült, magán kívül volt, s Rogert nem látván, csak ő rá gondolt. Michelin csöndet csinált s a koporsót most minden baj nélkül elhelyezék. A papok elmondták a szokásos imádságokat, a hölgyek és Roger újra megjelentek a karzaton, Flamarande asszony újra gonddal elfátyolozva. Esperance nem is mozdítá fejét, s midőn mindennek vége volt, elment Michelinékkal, egy tekintetet sem emelvén anyja felé. Így befejeződött ez esetleg, a nélkül, hogy a közönség akár mennyire is beavattatott volna a család titkába. A rémületnek s a férje halála által okozott nagy izgalom szülte önkivületnek tulajdoníták a grófné felkiáltását; ám Gaston mindent tudott; már nem lehetett arra számítani, hogy megcsaljuk.

Nagyon nyugtalan voltam s így nem bocsátám szem elül. Követtem Michelinékhez, a hol kényszeríték, hogy igyék egy korty meleg bort, jöllehet ő csak nevetett az egész esetleg fölött. Midőn beléptem, bemutatták őt, s ő kérdé, hogy megismerem-e őt még, mert ő emlékszik rám. Emlékszik tán, - feleltem, hogy kiismerjem, - hogy nem szeretett, s nem viszonzá gyöngédségemet.

- Erről, felelt, mit sem tudok s bocsánatot kérek érte öntől. Ambrus tegnap azt mondá, hogy ön jó ember, s most csak azt kérem, hogy szerethessem önt. - Szívemig ható bensőséggel megszoritá kezemet. Eszembe jutott, hogy élte első esztendeiben mily gyöngéden szerettem.

Kíváncsian figyeltem folyton rá, de ő nem vette észre, mert azzal volt elfoglalva, hogy megnyugtassa Michelin Suzannet, ki a vacsora elkészítésén fáradván, nem vőn részt a szertartáson, s most ugyancsak aggódott a fogadott fiát ért baleset fölött. Láttam, hogy nagyon szereti, s hogy büszke rá! - Lám, szólt hozzám, a szerencsétlenség a nélkül is bekövetkezhetik, hogy az ember gondolna is rá. Nem lett volna-e kár, hogyha e szép fiut, e jó fiut elvesztjük? Én bizony szintugy megsirattam volna, mintha csak én szültem volna.

Daczára valódi s fogadott anyja bámulásának, Gaston nem az az arcz volt, a mit szépnek neveznek. Nem volt oly emelt melle, mint Salcédenek; s nem oly szabályos vonásai, s ragyogó kifejezései, mint Rogernak; de kellemes volt, s e kellem egyre növekedett, a mint az ember tovább nézte. Arcza, kifejezésre komoly, az érzés s az indulat töméntelen árnyalatát tükrözé vissza. Oly rokonszenves s oly finom volt, még ha megtartá is paraszt beszédmodorát s szokásait, hogy csakhamar természetesnek találtam Karolina szerelmét s Flamarande grófné büszkeségét.

Nem sokára kisiklott figyelmem alól. Michelin nagy ebédet adott. Mig a toronyban csak egy l u n c h -ot szántak azoknak, kik fáradságot vettek magoknak megjeleni, a majoros vendégei, kik ugyancsak sokan voltak, mind számítottak az ilyenkor szokásos torra. Suzanne és lányai gyorsan készítének mindent, Ambrus egy hatalmas szin alatt terített, s Esperance, fehér szalvétával karján, vigan hordta Karolinával a leveses tálakat s gőzölgő sülteket. A vendégek, Michelinnel élükön, megérkeztek. Én is az asztalhoz akarván ülni, Esperance széket az első helyre tolt s ép szolgálni akart, midőn Roger belépett, kegyteljesen felelt a hozzá intézett üdvözletekre, s azután hozzám jött. Felkeltem, de ő leültetett, e szavakat sugván fülembbe: - Étkezzél nyugodtan, csak mutasd meg, melyik az a fiatal ember, kivel a kápolnában az a baleset történt.

Nem tudtam elrejtteni pillanatnyi megütődésemet. Mit akar ön vele?

- Nem tartozik rád. Zavarni sem akarlak. Csak nevét mondd meg, majd fölkeresem.

Esperance ép mögöttem volt, a levest hozván. Hallott mindent. Én vagyok az, felelt biztosan, a gróf ur szolgálatára.

Roger kíváncsian tekintett rá, mi engem megremegtetett, s aztán így szólt: - Jól van; jer velem, fiam, beszélni valóm lesz veled. - S együtt eltávoztak.

Meg voltam rázkodtatva, nem voltam többé éhes; föl lehetett még kelnem, mert még nem ültek mind az asztalhoz. Rendkívüli nyugtalansággal követtem a két testvért; láttam őket megállni s beszélni a torony lábánál; elsuhantam előttök, s Helénnel találkozáván azt mondtam neki, hogy a l u n c h intézésénél segíteni jövök, de nem mentem be a terembe, melyben Montesparre asszony fogadta a meghívottakat. Egy tekintet a félig nyitott ajtón meggyőződött, hogy a grófnő nincs ott, szobájába sieték tehát, a hova előbb Ambrussal együtt vezettek. A grófné egyedül volt, igen halvány arczczal, ablakánál s mintegy elmerülve szomorú gondolataiba. Ah! jó Károlyom, kiáltott meglátva engem, kérdezősködtem ön iránt. Mondja meg az igazat, ama baleset...

- Mi jelentőséggel sem bir, becsületemre mondom; de valami fontosabb történt; beszélhetek egy pillanatig?

- Beszéljen, felelt; beszéljen barátom.

- Grófné, szólék fojtott hangon, mert úgy tetszett, hogy Roger jön a lépcsőn, gyorsan szólok. Ön elővigyázatlan volt, fátyola leesett, néhány szót szólt is... s Gaston látta önt és most már tudja anyja nevét.

- Nem bánom, felelt élénken, most már hát láthatom, menjen s keresse föl!

- Roger hozza őt ide, feleltem sietve; im itt vannak, mit csinál ön?

- Nem tudom, csak látni akarom; ettől függ életem!

- Eltávozzam?

- Nem, maradjon!

Roger belépett, karján hozva Esperanceot, ki vonakodni látszott. Intettem a grófnénak, hogy tegye föl fátyolát. Ő nem fogadta meg szavamat vagy nem is hallá. Roger vig volt, mint szokott. Ugy látszott azonban, hogy valami lázas és erőltetett van magatartásában. - Ime hát mama, szólt Esperanceot a grófné elé huzván, ime itt van a sebesült, ki téged annyira nyugtalanít. Csak egy kis angol tapaszt van szeme fölött, mit én tettem oda, s az sem ékteleníti, sőt ellenkezőleg, csak szebbé teszi.

Flamarande grófné felkelt, reszketve s mintegy készen, hogy idősb fia nyakába borul. A tiszteletteljes, de mély tekintet, melyet az vetett rá, magához téríté. Visszahanyatlott kar-
székébe, így szólván: - Nagyon örülök, hogy láthatom. Azt hívé, összezuzta a koporsó! Szörnyű izgalom!

- A grófné igen jó, felelt Esperance a tájnyelven beszélve; annál jobb, mert engem nem is ismer. Nem önkényt jöttem bemutatni magam; a gróf ur akarta. Most visszatérek munkámhoz, kérvén önt asszonyom, mentse ki ezért; atyámnak otthon szüksége van rám.

- Atyjának? szólt a grófné, elnémulva ekkora önuralom felett.

- Az öreg Michelinnek, a grófné majorosának. Igaz, hogy neki csak lányai vannak, de engem is ő nevelt, s azután legkisebb lánya kezével nevét is odaadja nekem, - ha a grófné, ki mindnyájunk urnője, - s a gróf ur, a ki földes urunk, s a kinek így majorosává lennék, jóváhagyja a dolgot s elfogad szolgájaként flamarandei kastélyában.

Igy szólva, a nélkül hogy feleletet várt volna, parasztosan köszönt s kiment, leszaladt a lépcsőn s azon nagy sarui kopogása úgy hangzott fel, mint ha úgy lenne elriasztva.

Roger visszanyerte természetes magatartását. - No hát, látod jó anyám, hogy a derék fiu tud élni. Most elveszi Károly keresztlányát. Ép az imént mondta. Tudod ezt?

- Nem, felelt a grófné, izgatottság nélkül; Károly nem mondta.

- Én is csak a gróf urtól hallom, felelék.

- De én nem úgy találtam ki, felelt Roger; utközben mondta el, mig átjöttünk az udvaron. Az ördögbe is, szép gyerek ez a te keresztlányod. Láttam már a templomban, s most értem, miért sikoltott akkorát; valóságos kincs ő... A ficzkó tehát nem szerencsétlen. Édes anyám, mosolyogj hát kissé, hisz nyugtalanságod oka elmúlt. Gondold meg: te fiatal vagy, gyöngye vagy, s mind e gyászünnepegyesség nagyon hatott idegeidre. Ne gondolj a vidékiekkel kik itt vannak. A bárónő majd ellátja őket, s én is segítségére sietek.

- Csak magadról el ne feledkezzél, szólt a grófné. Menj enni, én kérlek. Most már jól érzem magam. Egészen magamhoz jöttem, s alig értem a rémületet, mely elfogott. Menj csak gyermekem.

- Elmegyek mama, de csak azon föltétel alatt, hogy Károly megeteti veled, a mit küldök. Megígéred, hogy megeszed?

- Meg, bizonyosan meg; ígérem!

Roger eltávozott s én követém, hogy némi táplálékot hozzak a grófnénak. Csak néhány perczig maradtam el, míg kerestem, mi eshetik neki jelen állapotában jól. Fölmenvén a lépcsőn, láttam, hogy az ajtó, melyet bezártam, nyitva van, s meglassítottam amugy nagyon gyors lépteimet, hogy kivegyem, mi történt. Esperance, ki ügyesebb, s meg kell vallanom, könnyebb volt nálam, kívül hagyta nagy saruit. Fölment a lépcsőn, elrejtőzött s kileste a pillanatot, midőn egyedül lehet anyjánál, s most lábainál ült s így szólt hozzá: - Légy nyugodt, én mit sem akarok tudni, boldog vagyok, hogy imádhatlak s néma leszek! Te pedig légy elővigyázatos.

Zörögtem, hogy távozásra készszem; ő leszaladt, én úgy tevék, mintha nem láttam volna. A grófnőt zokogva találtam. - Ah! szólék neki, mind e tépelődés önt megöli. - Nem, nem, barátom, felelt, most már megkönnyebbültem; megöleltem őt, s most már örömben sirok. Oh kedves gyermekem! Minő sziv az, s minő szeretet! s minő akaraterő! Valóban, nagy lélek ő.

- A grófné csak nem követte el a vigyázatlanságot, hogy megmondja neki...

- Semmit, semmit nem engedett megmondanom. Értettem, hogy mit gondol; ő Salcéde ur fiának hiszi magát s büszke rá.

- Csak hadd higye, kiálték. Óh grófné, hadd higye ezt s mert becsületes ember, minden meg lesz mentve. Korát nem tudja, egy két év iránt tévedhet. Hadd ne tudja meg az istenre kérem, hogy házasságban született.

- Mindig arra gondol ön, hogy Rogert az osztozástól megmentse? Igen, ez az ön rögeszméje édes Károlyom. Nem is akarom, hogy ön Rogert kevésbé szeresse mint őt.

- A grófnéra nézve ennél sokkal fontosabb dologra gondolok én. Ha Gaston huszonhárom éves, a grófné csak lány korában szeretett egy férfit, kihez szülei nem akarták hozzá adni. Ha Gaston csak huszonegy éves, úgy a grófné megszegte a hitvesi esküt.

- Ugy van Károly, önnek igaza van, szólt ő gunyos büszkeséggel; ha magamról megfeledezett lány voltam csak, úgy bünöm kevésbé súlyosnak tetszhetik Gaston szemei előtt, ha már kell, hogy hazudjam s vétkes anyának tünjem föl előtte minden áron. Ah! Flamarande gróf ugyan csak szomorú örökséget hagyott rám! Ön előtt nyílt szívvél szólhatok, Károly. Mindent megbocsátottam neki, még azt is, hogy elvette tőlem gyermekemet, s a kétségbeesésig kinozott azzal, hogy halottnak mondá; de hogy arra ítél, hogy örökkön örökké piruljak e gyermek előtt, ez kinzőbb mindennél, a mit gondolni lehet, s azt hiszem, hogy igaztalansága mind e következményét ő maga sem sejtette.

- Nem mondom, hogy a gróf ur nem volt kegyetlen... de a grófné maga mondá, hogy békét kell hagyni a halottnak, ki még alig hült meg.

- Igaz; beszéljünk hát Gaston sorsáról, s ne az enyémről. Csakugyan oda ígérte Michelin neki lányát s nevét?

- A grófnénak nincs oka erre nézve nyugtalankodni. Michelin, ki jóbarátom, bizonyára elmondta volna ezt nekem. Gaston azért beszélt így, hogy elnyomja Roger gyanuit, kit az ön anyai kiáltása bizonyára élénken meglepett.

- Roger gyanakodnék! Már! Én igazán nem mondtam, hogy Esperanceot látni akarom; még csak nevét sem említém, csak egy emberről beszéltem, kinek arcját vérrel elborítva látám. Csak öntől kérdeztem később, mi történt igazán. S Roger teljesen a saját kezdeményezéséből hozta ide testvérét. Károly, kísértse meg kitudni, mit gondol Roger.

- Semmit sem gondol grófné, s nem lenne okos dolog, kérdezősködni tőle.

- Tehát legalább vigyázzon rá, s kísértse meg hátha kitudhatja.
- Hogy a grófnét megnyugtassam, készséggel teszem.
- Istenem! szólt a grófné, kitörölvén a könnyek folytán egészen megvörösödött szemeit s szívszaggató önlegyőzéssel enni erőlködve, ime ez oldalról is aggodalom, kezdődő nyugtalanság! Oly biztosnak hívém magam Roger bizalma és tiszteletéről! Semmi sem marad tehát számomra sértetlenül e világon!

LXIII.

Midőn Roger visszatért anyjához, én étkezni mentem Esperancehoz, ki már ellátta a vendégeket, s ki hozzám jött, nagy étvágygyal evett s szinte sugárzani látszott az örömtől, tartózkodó és megbízható szerepének tudatában. Ez ifju ember egyre jobban megnyert; érzé is, hogy szeretem, s bizalommal beszélt hozzám. Az asztalnál hagyók ama derék gyászvendégeket, kik addig ittak, míg birták. Esperance követett engem Roger szobájába, melyet még eddig nem volt időm rendbe hozatni, s ott a legtermészetesebben, nem mutatva sem büszkeséget, sem szolgáltságot, segített megvetnem az ágyat.

Nem tudtam megállni, hogy így ne szóljak hozzá: - Ön úgy tesz, mint én, Esperance ur; bele találja magát a véletlen adta szolgálatba. Én sem vagyok már jó ideje komornok; de, ha alkalom jő rá, szívesen szolgálom ifju grófomat. Ön meg, majoros ur, nem szolgált soha senkit, s nem is fog soha szolgálni, csak a vendégszeretet határai közt.

Gaston mosolygott, s először hagyva el előttem parasztos kiejtését, így felelt: - Mind e különbségek előttem igen finomak. Szolgálni azokat, kiket szeretünk, a természet rendje szerint van s én itt mindig szolgáltam gyámszüleimet s azok vendégeit. Falun szolga és ur egy lábon élnek, a mit bizonyít az, hogy a béres gyakran veszi el a majoros lányát. Ez emlékeztet, hogy ki kell pótolnom valamit, a mit elfeledék. Elfeledtem kérni öntől, Károly ur, beleegyezését abba, hogy elvegyem az ön keresztlányát, pedig falun, hol mindent komolyan vesznek, a keresztatya valósággal második atya.

- Óh kedves gyermekem, kiálték, az ellenzés bizonyára nem tőlem származand erre nézve; de hát csakugyan befejezett dolog-e e házasság? Ön a grófnénak is bejelenté azt, s Michelin apó, ki máskor mindig megkérde az ilyesmiten véleményemet, még semmit sem szólt.

- Bizonyára szól ma vagy holnap, mihelyt lesz egy percze lélegzetet venni. Ma nagyon igénybe van véve, hogy meneküljön egy más kéréstől, kinek nem mondott »nemet«; valami Simon nevű ember, a saint-julieni molnár fia ez, csinos gyerek, s parasztnak igen gazdag, s ő is el akarta venni Karolinát. Michelin úgy találja, hogy én mégis gazdagabb vagyok, mert Karolina szeret s mert ő is szereti lányát s engem is. Megigértette hát szavamra velem, hogy nem szólok beleegyezéséről addig senkinek, míg a szegény Simont el nem utasítá. Most már ez megtörtént, a titkolózásnak vége, igaz hogy csak barátaimra nézve. Azt hiszem, hogy mindenütt az a szokás, hogy a házasságot közzé csak akkor teszik, mikor már teljesen megköthető. Az enyimnek akadályá alig lesz, mert családom nincs; de van valaki, kit jobban szeretek életemnél, s kitől tanácsot kell kérnem.

- Alfonz ur ez?

- Ő; mondták önnek, hogy ő nevelt?

- S nagy gonddal nevelte.

- Mindent neki köszönök, mert neki köszönöm lelkemet, mely talán örökké elaludt volna, ha ő nem veszi gondjai alá. Ő mindig boldogságomat akarta, most is akarni fogja. Még ez este beszéllek vele a Menedékházban, az az nála. E reggel azt monda, hogy a nap folytán nem lesz otthon.

E teljes jó hiszemben mondott szavakból én azt következtetem, hogy Salcéde a toronyban van, valamelyik szobában, a melyben a hölgyek titkosan tanácskoznak vele, ha már is nem tüntették Roger előtt őt úgy föl, mint a báróné imádóját. Nem akartam Esperancenak kérdést tenni e kényes dolgokra nézve, de remélém, hogy beszélgetés közben kiveszem belőle, a mit helyzetéről tud. Vagy semmit sem tudott, vagy nagyon erős volt. Semmit sem lehetett belőle kivennem.

Roger meglepett bennünket. Gaston fütött, én holmiját rendezém. Eltávozván a vendégek, ő fekete ruháját levetni jött, s házi köntösét kérte, hogy az estét anyjával kényelemben tölthesse. Gaston adta föl azt neki. Bejövet észre sem vette őt s most egy perczre meglepetve tekintett rá. - Ah! ah! jövő majorosom, szólt egyik karját beleöltvén a ruhába s szeme közé nézván, ön szolgál nekem komornok gyanánt? Ez tulságos megtiszteltetés rám nézve.

- Rám nézve az, gróf ur, szólt Gaston megfordulván s keresni ment testvére színes nyak-kendőjét.

Ujra paraszti kiejtést használt, s valóban e kiejtéssel oly akkora természetességgel tudott egyszerre tetőtől talpig átváltozni, mintha két egyéniség állt volna szolgálatára. Roger szemeivel követte. - Különös fiu ez, szólt hozzám lassu hangon. Hogy tetszik neked?

- Kitünő fiu, s igen derék paraszt.

- Épen nem paraszt! felelt Roger; - maradj itt, szólt Gastonhoz, ki el akart távozni. Van kedved egy szivart elszívni velünk?

- Köszönöm, uram, nem tudok szivarozni.

- Próbáld meg.

- Megpróbáltam, de elkábitott, s az én koromban nincs szükség arra.

- Hogy az ember bolond lehessen? Valóban, te egész bolond vagy a szerelemtől, ugy-e bár.

- Ugy van uram, felelt Esperance kellemes és komoly hangon, mely az ifju grófot kacajra készíté.

- Derék, szép leány is az a te jegyesed. Az ördögbe is; ugy-e féltékeny vagy reá?

- Nem gróf ur, mert ismerem őt.

- Hát lehetne neki udvarolni?

- Nem, gróf ur.

- De hát mit csinálnál annak, a ki egy-két csókot találna tőle kérni?

- Összezuznám, felelt nyugodtan Esperance.

- Ugyan ugy-e! szólt nevetve Roger, te mulattatsz engem kegyetlen galamb képeddel, s ökleiddel. Lássuk csak! minő kicsiny kezek! Nézd csak Károly, ezek nem paraszt kezek.

- E hegyi lakóknak mind kicsiny kezeik s lábaik vannak, felelém.

- S mégis azt mondják, te vagy legerősebb a vidéken, szólt Roger, ismét Gastonhoz fordulván.

- Mindaddig, mig valaki erősebb nem jó, ön például.

- Próbáljuk meg! kiáltá Roger, ki sok testgyakorlatot tett, s ki izmait igen kifejtetteknek tartá. Tedd könyöködet ez asztalra, úgy mint én - s aztán kezedd próbáld az enyimet hátrafelé hajtani.

- Egész a vállig? szólt mosolyogva Esperance.

- Ha tudod, addig! felelt kihívón Roger.

A kísérlet nem sokáig tartott.

- Az ördögbe is, szólt Roger, s még csak nem is fáj! Mint a keztyű, olyan bőr, ez az igazi erő. Leteszem a fegyvert, fiam. Nem ölelem meg kedvesedet,... a te orrod előtt legalább nem.

- Másutt sem, felelt Gaston szokott szelidségével.

- Azt hiszed, hogy félnék?

- Nem, ön nem félne senkitől; csak magamagától?

- Mi az? hogy mondtad ezt? kiáltá Roger elbámulva, mert Esperance elhagyta szokásos kiejtését, a mi mindig megtörtént előre való elhatározás nélkül is vele, ha oly eszme kifejezésének szükségét érzé, mely túl volt a paraszt szójárás körén.

- Azt mondtam, ismétlé zavar nélkül Gaston, hogy oly arczczal, minő az öné, soha nem lehet aljasságot vagy gonoszságot elkövetni.

- Megállj! szólt egészen felizgatva Roger, ülj le ide, s mondd el hamar, hol tanultál... így beszélni s gondolkodni.

Siettem megmondani Rogernek, hogy az ifjut egy, a szomszédban lakó naturalista nevelte.

- Salcéde marquis? szólt Roger. Ép most mutatták be a kastélyban, s aztán füleimhez hajolva hozzá tevő: szemmel láthatólag a báróné szeretője.

- De ön ime már fel van öltözve, szólék; vissza kell hát térnie anyjához, ki eddig megszabadult a látogatóktól s eped önt - hat hónapi távollét után - ismét egyedül láthatni.

- Igazad van, felelt; egy órát vele töltök, s azután idején lefekszem, mert a mult éji ut ki-merített kissé. Még látjuk egymást, szólt kezét nyújtván Esperancehoz.

- Örömmel, szólt az ifju ember oly szívélyes hangon, melyből én mély meghatottságot hallék ki. E derék sziv bizonyára már is imádta öcscsét, s el levén határozva: soha nem támadni semmiben meg, átengedte magát azon örömnék, hogy minél hosszasan szolgálhatja őt.

LXIV.

A kastélyba követém Rogert, hogy megakadályozzam, nehogy Gastonnal az udvaron újra szóba álljon. Az ifju grófot annyira elfoglalta ez ifju paraszt, hogy féltem valamely szomorú fölfedezéstől anyjára nézve. Flamarande asszony a bárónéval s Ferras abbéval egyedül volt a toronyban; Salcéde eltávozott tőlük. A grófné kért, maradjak kissé; beleegyeztem, mert most csak az volt a fontos, hogy örködjem Roger felett, s kész legyek megmagyarázni neki mindent, mi előtte különösnek tetszhetik. Arról volt szó, hogy másnap Montesparreba mennek. Roger ellene volt. Nincs, így szólt, semmi ok sietni azzal, hogy elhagyják e furcsa flamarandei sziklákat, melyeket minden valószínűség szerint ő soha sem lát újra. Nem mintha, mondá, gyönyör lenne itt tölteni az időt; a vidék komor egész az öngyilkosságig, s a körülmények, melyek ide hoztak, szintén nem kellemesek. De mindennek daczára, tevő hozzá, ránk nézve érdekes táj ez, mert ez volt családunk bölcsője s ez sirja, és ezért szeretném emlékembe

vésni. Éjjel érkeztem, s ma épen nem volt időm megkerülni a vidéket. Maradjunk még vagy huszonnégy óráig édes anyám, ha csak igen rosszul nem vagy.

- Igen jól vagyok, felelt a grófné, nem tudva ellentállni a vágynak, hogy Gastont még egyszer láthassa.

Montesparre asszony, ki sokkal eszélyesebb volt, kikelt Gaston ellen. - Elkényeztetett gyermek, szólt hozzá, ön tudja, hogy anyja, ha tüskéken feküdnek is, azt felelné, hogy rózságya van, ha ön itt akar maradni; de hogy képzelet, hogy ő itt jól érezheti magát?

- Foglalja el hát az én szobámat a nagy épületben, felelt Roger; az elég különös régiség: kárpit, szekrény, pohárszék, szóval semmi sem hiányzik ben s az étterem valóban nagy stílusban készült. Én mint valami kis király aludtam nyolcz láb magas csitadellámban, s patkányok sem lehetnek, mert a függönyök épek.

- Ez igaz, feleltem, de az ön kora kell hozzá, hogy a major zajában alhassék s ugyancsak félek, hogy az ön husz éves álmát ma nem zavarja-e meg Michelin barátainak egy pár nótája.

- Hogyan! e szamarak a mi gyászunk közepette egész éjjel inni s dalolni akarnak? Majd rendet csinálók...

- Nem gyermekem, szólt Flamarande grófné, ez nagy tapintatlanság lenne irántuk. A holtak emlékére s az élők egészségére inni, ez részökről szokás; tudod mint utazó, hogy mindenütt hódolni kell a szokásoknak, ha mindjárt itt-ott bántanak is, s alkalmatlanok is.

- Igazad van mama, mindig igazad; de mert te is kényszerítve vagy egy éjet még itt tölteni, menj holnap Montesparreba s hagyj engem egy vagy két napig Flamarandeon. Ismerni kell uradalmamat, mert ez elvégre is az én uradalmam, melynél biztosabb soha egy sem lesz.

- Nem akarok elmenni nélküled, felelt a grófné. Oly régen láttalak már ugy is! Inkább egy nappal tovább maradok. És reám tekintvén s Gastonra czélozván, hozzá tevő: - Huszonnégy órával több, hisz az édes kevés.

Szerencsére Montesparre asszony nem engedett. - Az ön anyja igen szenved, lehet mondani, hogy beteg, szólt Rogerhez; meg nem foghatom, hogy ön ragaszkodik ahhoz, hogy e szomorú környéken s hideg vidéken maradjon ő, mikor ön oly könnyen visszatérhet ide pár nap múlva Montesparreból.

Roger meghátrált, de Montesparre asszonyra orrolt. Már rég ismerte őt: Párisban is látta, anyjánál, hol a báróné azóta ismét megjelent, mióta a gróf Londonban lakott; annál nagyobb barátságot érzett iránta, mert atyja megvetéssel beszélt róla. Atyja gunyos megjegyzéseiből azonban valami olyas maradt meg fejében, hogy a bárónénak Auvergneben valami szivügye volt s most látván a szép Salcédet, nem késett czélzásokat tenni ősz hajára s paraszt viseletére. Mert esze volt s szokásai a magas körök érzékét követték, soha nem volt sértő, annál kevésbé, mert a bárónét igen csinosnak találta s mind e tréfaságokat oly előzékenységbe burkolá, hogy a báróné nem védhette magát, csak nevetve s a grófné is kényszerült elrejtetni a kellemetlen érzést, melyet e tréfák felett tán érzett.

- Grófné, szólék hozzá egy oly perczen, melyben a báróné s Roger az erkélyen voltak, el kell utazni s pedig minél előbb; Roger barátságot kezd érezni Gaston iránt.

- Kedves gyermekek! felelt ő; tehát csakugyan meg leszek fosztva azon boldogságtól is, hogy őket egymást szeretni lássam.

Roger nyolcz órákor visszavonult, el levén szánva, hogy másnap reggel eltávozik. A grófné engem visszatartott, s így szólt: - Nem távozhatom Flamaranderól a nélkül, hogy tudjam Salcède ur azt mondta-e Gastonnak, hogy várjon e házassággal, a melyre nézve még sem én, sem ő nem egyeztünk meg. Van-e jogunk, nekem vagy neki megengedni, hogy Flamarande

gróf, a valódi Flamarande gróf, elvegyen egy kis falusi lánykát, a nélkül, hogy ne is tudja mit tesz, s hogy minő más helyzetre volna joga? Nem, nem tehetjük, nem szabad tennünk; sem önnek, Károly... sem senkinek azok közül, kik születése titkát tudják, nem szabad beleegyezniük isten és emberek előtt abba, hogy így kiszolgáltatassék a lét esélyeinek. Én a magam részéről, akármit is mond Salcéde ur, daczára a nagy tiszteletnek, melyet iránta érzek s daczára a bárónénak, s gyöngéd barátsága iránti bizalmamnak, nem tudom rá szálni magam, hogy feláldozzam őt, s hogy megcsalni engedjem őt. Ha értesülni fog a valóról, és értesülni fog róla, biztos lehet ön ben, mert a merényletek soha nem szoktak sikerülni, minő szemrehányásokkal nem halmozhatna el! Nem gondolhatná, hogy feláldoztam őt a gyáva félelemnek, hogy gyanusíthatnám, midőn ártatlanságában s anyai jogaiban erős lelkemnek tiltakoznia kellene minden korlát ellen, a mely elválaszt bennünket? Holnap elutazunk, mert úgy akarják; de nem megyek messzebb Montesparrenál s onnét egyedül visszatérek ide. Számítok önre, hogy vezetőm lesz. Vissza kell térnem, vissza akarok térni.

Oly erélyt tanusított, minőt nem láttam benn soha. Kértem tőle, hogy Salcéde nem tér-e ide vissza, hogy elmondja Esperance-szal való találkozását. - Nem, felelt ő; ő határozá el rögtöni elutazásunkat, s el is bucsuzott tőlünk, megigérvén, hogy néhány nap múlva Montesparra jő s mindent elmond.

- Nos akkor grófné, mitől fél ön? Ő bizonyára elmegy, hisz nincs oka többé rejteni magát, s általa mindig értesítve lesz ön. A fontos most csak az, hogy Rogert eltávolítsuk Gastontól.

- E veszély nem oly nagy mint ön hiszi; Rogernek nincsenek tényleges gyanuokai, s ha volnának, Gaston bizonyára hajthatlan tudna maradni. - És - eddig élénken föl s alá járva beszélt, egyszerre hirtelen megállt s hozzám fordult: - Akarom látni Salcédet, még ma akarom látni s nem megyek el addig, míg nem láttam! Lelkiismeretem mint nőnek és anyának egyaránt felázad az ígéretek ellen, melyeket tegnap kierőszakoltak belőlem. Istent megóttalmaz az ellen, hogy megtartsam azokat!

- Ön a Menedékházba akar menni, kiáltám, míg Gaston ott van?

- Most csak nyolcz óra van s Gaston csak tizkor megy oda. Van még időnk, jöjjön velem Károly. Akarom tudni, mit szándékozik Salcéde mondani fiamnak, s meg akarom neki azt is mondani, mit tartok én terveiről.

Daczára félelmemnek az iránt, hogy Roger Gastonnal a kastélyban marad, engedelmeskednem kelle a grófnénak, ha szándokairól értesülve akartam maradni. Montesparre asszony visszavonult lakosztályába. Helén a szomszéd kabinetbe várta, hogy asszonya behívja, hogy levetkeztesse. - Feküdjél le, Helén, szólta felé fordulva a grófné. A Menedékházba megyek, te ne várj rám gyermekem, hanem aludjál. S ne aggódjál miattam, mert Károly velem jó. - Ezután kivett egy kis zseblámpát egy szekrényből, s átadta nekem, mondván, hogy gyujtsam meg. Egyáltalán nem tudtam, mely uton megyünk. Kinyitott egy nagy szekrényt, a hátulsó oldalt eltolta, és egy keskeny lépcsőre mutatott, mely csiga alakban a fal szélében haladt lefelé; sietve mentem le rajta, hogy világítsak a grófnénak. - Elesik ön, szólta; ne menjen így. Én ismerem az utat. - Menjen lassan, én követem.

Néhány percz múlva, midőn meglepetést mutattam, mert lábaink alatt valami tompa zajt hallék: - A patak fölött megyünk, szólta, a sziklabilton haladunk át, melyet az átvág, kívülünk senki nem ismeri ez utat, mely régi s igen szolid építmény. Ambrus fedezte azt föl, s ő állítja egyedül és teljes titokban helyre a közlekedést azon szobával, melyben én lakom, s mely egykor férjem őseié volt.

Most már értettem, miért ragaszkodott Ambrus annyira ahhoz, hogy őt bizzam meg a torony munkálatainak vezetésével s hogy neki adjam a toronyt lakásul. S eszembe jutottak csodálatos eltűnései is e munkák idején.

Egy szoroshoz értünk s ott a grófné el akarta venni tőlem a lámpát s előre menni. - Egy mélységet kell itt elkerülnünk, mondá. S egy ajtót találunk, melyet Salcéde csináltatott, hogy a kíváncsiakat megóvjá az itt való kutatás veszélyeitől s egyúttal megvédje ez ut titkát is, melyet csak mi, Gaston és Ambrus ismerünk. Jó, hogy most ön is megismerte az esetre, ha valamely váratlan körülmény folytán használnunk kellene talán. Jól nézzen körül, hol vagyunk.

Fölemelte a lámpát s balra egy igen rémitő fekete mélységet láték; kis korlát védte ösvényünket. - Ambrus itt, szólt a grófné, sok emberi csontot talált, mintha ez örvény bünök elrejtő helye lett volna, vagy mintha e barlangban csaták folytak volna. A hagyomány nem mond erre nézve semmit, de az espelunquenak azért megvannak saját föl-föléledő legendái, s a parasztok önkényt nem igen kockáztatnák ben fejöket.

Könnyen kinyitám a fazáru ajtót, mely jól fordult sarkán, s az espelunquenak oly részén valék, melyen már jártam. - Itt, szólt a grófné, az ut megszűnik rejtélyes lenni, noha egyedül Salcéde ur számára van fentartva; itt már az ő földjén, vagy inkább az ő földje a l a t t vagyunk. Menjünk gyorsabban, Károly, itt már nincs semmi veszedelem, sem semmi akadály, egész egy másik nagy ajtóig, a mely felé haladunk.

Teljesen kiismertem magam, és megérkezénk pincze ajtajáig, mely a menedékház alapzatánál feküdt. Be volt zárva. - Csengessünk, szólt Flamarande grófné.

Fölnyult s megnyomott egy rugót, melyről én semmit sem tudtam. Az ajtó csakhamar fölnyílt s mielőtt még fölhaladtunk volna a falépcsőn, a szalón csapó ajtaját is fölemelték. Salcéde ur, ki azt hívé, Esperancenak nyit ajtót, nagyon meg volt lepve, midőn bennünket látott.

- Beszélnem kell önnel, szólt a grófné; egyedül van ön?

- Igen, felelt ő, de jöjjön fel szobámba, mert Esperance itt szokott hálni, s előbb itt teremhet mint várom.

Fölmentünk e nagy dolgozó szobába, melyet teljesen ismerék, s melyben minden ép ugy volt, a hogy tizenkét évvel ezelőtt láttam. Megvallom, hogy látva az íróasztalt, melynek titkát megsértem, nagy önmardosást érzék. Még inkább zavart Salcéde jelenléte, s azt gondolám, hogy legalább vigyázok arra, hogyan társalog a grófnéval s minő szemmel tekint rám e bizalmas értekezleten. A legtermészetesebb arczczal fogadott, leültetett s jelenlétem nem látszott sem meglepni, sem boszantani.

Flamarande asszony kifejté előtte látogatása tárgyát. Ez kevés szóval történt, s mintegy folytatása volt az előtti társalgásuknak. A marquis nagyon nyugodt volt, a mi izgatni látszott a grófnőt, de a melyre nézve én nem csalódtam: egy nemes szívnek állásfoglalása volt az, arra szánva, hogy megmenti e nőt saját maga ellenére is.

- Ne tegyük bonyolultabbá e már is nehéz helyzetet, melyben naponkint kell határozni s tenni. Roger nem nyugtalanít engem; ragyogó ész az övé, mely mozgásra, izgalomra vágyik; könnyü lesz szórakoztatni, csak vigyék gyorsan Montesparreba. Nem lesz ott nyolcz napig, hogy ne kívánczoznék Páris után. Jót állok érte, hogy az ide visszatérésre nem fog gondolni. A mi fontosabb, az a nyilatkozat, melyet Gaston ön előtt tett házasságáról, s melyet nem sokára előttem ismétlend. Ez olyasmi, mire egyszer mindenkorra igent vagy nemet kell mondani. Nekem nincsenek fölötte más jogaim, csak melyeket ön ruház reám; mit akar ön: igent mondjak vagy nemet?

A grófné habozott s kérde a marquistól, mit felelne az ő helyén.

- Ön tehát nem felel, szólt az; ön az én nézetemet akarja tudni, mert izgatottsága miatt nem állapodhatott meg semmiben s teljesen határozatlan az igen s a nem közt.

- Ez igaz, barátom; én nem mérlegeltem még eléggé meg az e házassággal járó következményeket. De semmiesetre sem egyezem bele a nélkül, hogy Gaston felvilágosíttassék a társadalmi állás iránt, melyet joga volna követelni. Csak ez egy pont az, mely iránt öntudatom megállapodott; de ebben megmásíthatlan az.

- Az ön ellenvetése igen jogosult, felelt a marquis. Minden más esetben engedelmeskedni kellene az ön szíve e parancsának s saját méltósága e követelményének; de én új érvet hozok fel, mely meggyőzte Ambrust is, bizalmas embereink közül eme legszámitóbbat, s következőleg legmakacsabbat: és ez az a körülmény, hogy az én általam való fiúsítás bőven kárpótolja Gastont. Kételkedik ön ebben? Ime nézze, itt van birtokaim lajstroma, melyeket van időm értékesíteni s megmenteni családom minden netaláni igénye ellen; nincs sem közel rokonom, sem valamely rám számító szegény rokonom. Lelkiismeretem teljesen feljogosít, hogy rendelkezsem e vagyon felett, mely fölmegegy vagy három millióra. Nem hiszem, hogy Roger atyja örökségéből kapna annyit. Mit gondol Károly ur?

- Azt, mit marquis ur.

- Vagy tán a név az, folytatá a marquis a grófnéhoz fordulva, mit ön oly jelentékeny társadalmi előnynek tekint. Ez oldalról is ki lesz ön elégitve. Az én nevem...

- Elég, elég, szólt élénken a grófné. Az ön neve hires név, vagyona szép vagyon, szava szent szó; de Gaston ismerni fogja-e e nagy szerencsét, melyben ön részesítendi, mielőtt lekötne magát ez aránytalan házasságban?

- Ismerni fogja, asszonyom, még ez este. Én, mint már mondtam önnek, megkezdtem a törvényes lépéseket, az az megállapítám a törvény előtt szabadságomat arra, hogy adjak, s Esperanceét arra, hogy elfogadjon. Még nem beszéltem neki róla, nem tehetvén ezt az ön beleegyezése nélkül, valamint az övé nélkül ismét nem törvényesíthettem iránta való állásmat.

- Ah istenem, felelt a grófné, mit fog ő hinni, ha az ön neve lesz az övé?

- Azt hiszi, hogy nem lévén gyermekeim s nem szándékozván megnősülni, azt fogadom fiamul, kit neveltem s kit atyailag szerettem. Oly nehéz-e az igazságot hinni?

- De anyjáról! mit fog gondolni arról!

- Azt, mit oly tiszta lélek mint övé e részben törvénynek tekint. Imádni fogja a nélkül, hogy megítélné.

Itt helyén láttam kifejtetni azt a gondolatot, melyet említék a grófnénak is. Ha Esperance huszonhárom évesnek hiszi magát, nem is fog házasságtörésre gondolhatni.

A marquis jelenlétében kimondott e szó elpirítá a grófnét, s láttam, hogy Salcéde is egy kis rázkodtatást nyom el. - Igaza van önnek, szólt, azt mondom neki, hogy huszonhárom éves. S most, tevé hozzá Flamarande grófnéhoz fordulván, meg van-e ön nyugtatva? Esperance egy óra mulva tudni fogja, hogy akármely perczben megkérhet valamely előkelő s nemes kisasszonyt. Választani fog ez idylli álom s az arany álom közt.

- De ha a mellett marad, hogy Karolinát veszi el.

- Ne ítéljünk eleve semmi fölött. Nincs időnk föltételezésekbe bocsátkozni. Bármilyen legyen e szeretett gyermek elhatározása, könnyen kiviszem az ön iránt érzett tiszteletnél s irántam érzett barátságnál fogva, hogy elhalasztja válaszát a dilemmára, melyet elébe terjesztek. Sőt többet teszek, nem engedem meg neki, hogy nyolcz napi gondolkozási idő előtt válaszoljon.

- Nyolcz nap, ez igen kevés ily fontos ügyben.

- Nyolcz nap, ez elég egy egész életen át való hajlam után.

- Salcéde ur, én mindig tisztán láttam s most is tisztán látom, hogy ön e házasság mellett van.
- Mellette vagyok, asszonyom, de mit sem teszek, s esküszöm önnek, egy szót sem szólok, hogy befolyásoljam Gastont.
- Tudja ön, hogy már beszélt Michellinnel?
- Nem! Azt hiszem, nem teszi mielőtt velem szól.

Salcéde izgatott volt s meglepett. Azt hittem, szólnom kell, hogy megóvjam magam minden felelősségtől. - Tegnap este, mondtam, midőn az udvaron át hazatértem, hallám, hogy Gaston azt mondá Karolinának, hogy Londonból negyvenezer frankot kapott; egyáltalán nem tudom honnét származott ez. Nem lehet az a huszezer frank, melyet névtelen levélben ígértek Michelinének gyámolitjuk neveltetéseért s letelepítésére.

Flamarande asszony megvetőleg mosolygott férje ez adományára. - Minden esetre e pár fillért megérdemelte, így szól; ám hogy függ ez össze, elhatározásával?

- Én értem, szól Salcéde. Esperance a saját szempontjából gazdagnak látva magát, s a rendetlenség által, mely tegnap és ma a kastélyban s a majorban uralkodott, tőlem elválasztva levén, sietett Michellinnel tudatni gazdagsága titkát. Innét jött a viszonyosan elsietett megegyezés; csak egy lépést kelle tenni, s e lépés oly könnyen megy, mikor viszonzott szerelem ösztönöz arra! Én nem szidom meg érte gyermekünket. Kérem, hogy fontolja meg, mit tesz, s ő meg fogja fontolni.

- Ah! szól élénken a grófné, ön azt hiszi!

- Ne csalja ön meg magát, felelt Salcéde; én azt hiszem, én bizonyos vagyok benne, hogy e megfontolás ismét Karolina mellé vezeti.

- S ön jóváhagyná ezt?

- Jóvá asszonyom.

- Ez elég regényes, Salcéde ur; de ő oly fiatal! Félek, hogy ön is igen fiatal atya még fiam számára.

Salcéde megzavarodott kissé, de rögtön erőt vett magán. - Nem, szól, én nem vagyok fiatal! Azért van ősz hajam, mely kivételes tapasztalataim által éltem éveinek kétszereséről tesz tanúságot, mert tudom mi az életben igaz, s mi nem az. Az egyedül igaz a szerelem s a kötelesség. Minden egyéb csak illúzió, s számítás. A fiu, kit felfogadok, elég gazdag, hogy szive szerint nősüljön, s szive nem csalódott, midőn Karolinát választá. Mielőtt ön igent mondana, látnia s ismernie kell őt. Térjen ide vissza komorna nélkül, s mondja, hogy ő szolgálja önt. Nehány nap elég lesz, hogy megítélje. A szeplőtlenség, az ártatlanság eszményképe ő! A mi tanultságát illeti, akarja ön látni könyveit, melyeket tanult? Ime itt vannak olvasmányaiából készített kivonatai s megjegyzései. Nézze ön e virágokat, melyeket ő rajzolt s színezett. A természet minő pompás fölérzése ez! S e diszchimzésekben minő izlés. Valóságos művész ő, hajlama van mindenhez a mi szép s jó. És imádja Esperanceot, társát, gyámolát, elválhatlan barátját. S úgy fognak élni az életben át, mint éltek eddig, nem találva egymáson foltot, nem érezve más gyönyört soha, csak azt, hogy egymáséi. Hisznek egymásban, mint hisznek az istenben, tisztelik egymást...

- Legyenek egymáséi, kiáltá a grófné meggyőzve, szemei tele voltak könnyekkel. Oh a szerelem, a hit, a kölcsönös tisztelet, ha mindez nincs meg a házasságban, úgy nem egyéb az, mint rabszolgaság, gyalázat és kétségbeesés.

Fölemelkedett, érezvén, hogy élte szenvedésének legbensőbb felsikoltása előttem siklott ki ajkai közül. Az óra két negyedet ütött kilencz után. - A hegyeken át megyünk, szól hozzám; a

föld alatt koczkáztatnók, hogy Gastonnal találkozunk. Isten önnel! tevé hozzá a korlátolhatlan őszinteség szabadságával mindkét kezét oda nyujtván Salcédének! Mint mindig, most is halálos aggodalomtól szabadított meg ön; mint mindig, most is visszaszerzé bizalmamat, új életre teremté reményeim. Legyen ön áldva! örökön áldva!

Teljesen az anyai érzés látszott szólni e nyilatkozásában s jelenlétem nem volt terhére. Salcéde az indulatok szerint halványodott s pirult, mint oly ember, kinek szenvedélyei még nem hamvadtak el, s ki megőrzé első ifjúsága benyomások iránti fogékonyságát. Mintha csak újra úgy láttam volna, mint mikor még oly idős volt mint most Gaston, s a gyönyörtől és az elragadtatástól reszketett, a mint a flamarandei uton a grófné először ölté a karját az övébe.

Én s a grófné egy igen egyenes uton indultunk el, melyet nem ismerék, s melyen haladnom annál nehezebb volt, mert igen sötét volt. Mindig féltem a sötétől. Ugy látszott, hogy az a grófnéra nézve nem is létezik, mert határozott s gyors léptekkel haladt, nem remegett, könnyű volt mint a madár, s azt mondá, hogy Gastonnal sokszor a legveszélyesebb szorosokon lévén találkozása, ő gyakorolta magát Menouville legsziklásabb helyein is a járás-keelésben. Minő fiatal még ő! gondolám, s e titokzatos anyaság mennyire fenntartá rajongását s regényes hajlamait!

E pillanatban különösen álmadozó volt. Minő üde szép éj, s minő édes csönd! mondá. Mennyire fel tudom fogni Salcéde és Gaston szeretetét e hegyek iránt. Soha nem akarják ezeket örökre elhagyni s félek, egymástól sem akarnak elválni. Nagyon egyszerű dolog ez. Izlésük ugyanaz, eszméik ugyanazok, s mindezt a magány foglalja magában! Nem ez Roger eszményképe; sőt inkább az ellenkező az s én az ő életéhez vagyok kötve. - Ő neki nagyobb szüksége van rám. Gaston oly okos, s oly boldog lesz. Roger pár hónap múlva nagy koru s ezer kísértésnek lesz kitéve, s ezer közt él. Nem leend előtte az a tekintélyem, mit csodálatra méltó jelleme s magas értelmi tehetsége ad Salcédének Gaston felett. S így soha nem hagyhatom el e nekem oly kedves vulkant, hogy szép, csöndes tájamhoz térjek. Mindegy! Salcéde mondá, hogy boldoggá teszi őt! S eljövök megnézni, eljövünk megnézni őt, Károly, a hányszor csak lehet; gyakrabban láthatom most már s szabadabban, mint ez előtt. Tudom, hogy a hányszor eltávozom Gastontól, szívem összeszorul, s sirni is fogok,... hogy el ne feledjek sirni; de tudom, hogy boldog lesz s csak azt fogom óhajtani, vajha Roger is oly okos lenne, hogy oly boldog lehetne. Bizony sok szolgálatot tett volna neki bátyja barátsága. Én hiszem, hogy oly testvér, mint Gaston, örök példaadás lett volna előtte, s oly vezető, kire hallgatott volna. Az kellene, hogy Salcéde tanítson meg, mikép kell ily korlátlan kedélyt vezényelni, fékezni, mert én nem tudom, csak imádni őt. S ez nem elég, ugy-e, Károly, nem elég?

Akkora odaadással s oly zavartalan beszélt Salcéde tökélyeiről, hogy engem a kedélyesség s a kíváncsiság nem tudom minő ösztöne fogott egyszerre el. Elfeledtem a pillanat parancsolta tartózkodást s az eszélyt, melyet követnem tanácsos volt, s elkezdék beszélni előtte a házassági tervről közte és Salcéde közt, melyet a báróné előtte való nap említett nekem.

Nem látszott sem meglepettnék, sem zavartnak, s látám, hogy ő is gondolt erre; azonban nem felelt s kérdést tőn, minő volt a báróné hangja s modora, midőn e nyilatkozatot tevé, mintha a félelem, hogy kétségbeejti barátnőjét, lenne az egyedüli ellenvetés, mit e terv ellen fölhozhat. Nyugtalanság által izgatva, s a valóság által bántva, biztosítám, hogy Montesparre asszony őszinte volt önfeláldozásának gondolatában. - Mondja el ön, grófné, gondolatát őszintén, s ne féljen reám bízni szándékait, szólék.

Megállt, s hallgatott; mély elmélkedésbe látszott merülni. Engem különös türelmetlenség fogott el. Sürgettem őt. Ő kezét karomba fűzé, s fojtott hangon így szólt: - Hallgasson! husz lépésre tőlünk beszélnek s én Gaston hangját hallom!

Valóban Gaston azon ösvényen volt, melyen nekünk keresztbe szintén át kelle haladnunk. Nem volt egyedül. Édes hang, a Karolina hangja, felelt az övére. A két szerelmes együtt ment a Menedékházba, az alaguton. Ugy látszott, hogy megálltak, s mi is megállván, a tiszta s csöndes légben kivehetők szavaikat. - Nem, szólt Karolina, nem megyek tovább. Ha azt hallanám, hogy Alfonz ur nemet mond, nem lenne erőm büszkének lenni, nagyon sirni fognék s félek, hogy gyávának tartana.

- Ő nem fog nemet mondani, felelt Esperance. Én csak anyámtól függök, s ő igent mond.

- Azt te nem tudod! Ha nemet mondana! inkább százszor halnék meg, semhogy miattam meghasonolj anyáddal... - A választ nem hallók, mert beszéd közben felénk jöttek, s nekünk hátrálnunk kelle az ösvényen, hogy a közel sziklák elfödjenek. Karolina oly közel ment el a grófnéhoz, hogy ez nem tudott ellenállni szíve indulatának. Kiterjeszté karjait, átölelte az ifjú lány nyakát, s megcsókolta homlokát. Karolina, megrémülve e fekete árnytól, Gaston karjaiba vetette magát, ki így kiáltott: Ne félj, ez anyám!

A grófné már eltűnt. - Ah! szólt Karolina, és én nem látom! Hol van? Szeretném látni!

- Soha! felelt erőteljesen Esperance. Szeresd őt a nélkül, hogy ismernéd! Ő megegyezik, jer tehát. Anyám,... ha én sem látlak többé; légy áldva, én imádlak.

Magával vitte jegyesét s Flamarande asszony, teljes fölindulásban, karomba fogózva indult haza. - Ah grófné! szólék hozzá, mily szenvedélyes ön! Most már értem Roger természetét.

- Ne haragudjék ön, jó Károly, felelt ő szívig ható nyájassággal; nem mindig vagyok elég erős. Hogy is legyek? Annyit szenvedtem már életemben; annyiszor elfojták bennem a legközvetlenebb indulatokat. Vannak megrázkódtatások, méltatlanságok, melyek örülésbe hozzák az észt... Mikor hát alkalom nyilvánul jóvá tenni sokat, mikor alkalom jelentkezik, megörvendeztetni azokat, kiket össze akartak zuzni... - nem, nem, nem tudom elszalasztani ez alkalmat.

- Nem fél ön, hogy Karolina kitalálja ki ön? Nehány napig vár, s megtudván, hogy a grófné elutazott, nem ismeri-e föl benne az ismeretlen anyát?

- Ha Karolina fölismeri, hallgatni is fog. Ne akarjon bizodalmatlanná tenni azok iránt, kiket szeretek.

Ezután szobájáig vezetém, s visszatérék Rogerhoz, ki mélyen aludt.

LXV.

Másnap mindenki jókor talpon volt, s Michelin még a grófné elutazása előtt be akarta neki mutatni családját. Én megakadályoztam ezt. Azt mondtam neki, hogy a grófné nagyon szenved, s nagyon kimerült, és hogy csak pihenni megy Montesparra s néhány nap mulva visszatér, s akkor megismerkedik vele s övéivel.

Sem Salcéde, sem Esperance nem jelentek meg. Ambrus segített befogni a lovakat, s minden baj nélkül elérték a rettentő flamarandei szoros alját. Ambrus más parasztokkal követte a kocsikat a lejtőn, hátulról visszatartván azokat. Mire ők visszatérendőek voltak, a nap fölkelt, s én észrevettem, hogy a legény, ki Ambrusnak a grófné kocsiját tartani segíté, s a kire eddig nem figyeltem, Esperance volt. Még utolszor üdvözölni akarta anyját s istenhozzádot akart mondani Rogernek. Azt hittem, meg kell e szándokot hiusitanom, s a nélkül, hogy nagyon gondoltam volna arra, mit teszek, kinyújtám karomat, őt visszatolandó, s így szólék: - Vissza, elég volt! már megyünk!

Ám ő kis aczél kezeit karomra tévé, s tekintete rettentő lőn. Határozottan, nem keresve a szót így szólt hozzám: - Vissza, szolga! Én Flamarande gróf vagyok! - E perczben Flamarande grófhöz hasonlított teljesen, az ő leggőgösebb pillanataiban, s engem úgy megrémített, mintha csak kísértetet láttam volna.

A kocsihoz közelített, melyben a grófné a bárónéval ült, s a csodás ovatosság ügyességével, a nélkül, hogy bárki is látta volna, ajkait a grófné keztyűtlen kezéhez érinté, melyet az a kocsi ajtaján pihentetett. Roger a kocsis mellett ült, mert látni akarta a vidéket. Esperanceot nem vette észre, csak mikor leugrott onnét, mert ugyanakkora hegyet, a mekkoráról lejöttünk, kelle ismét megmászunk s jobbnak tartá gyalog menni. Örömében felkiáltott, megfogta testvére karját s előre ment vele, mintha úgy akarna vele beszélni, hogy ne hallja senki sem.

Bátorságom visszatért. Azt mondtam magamban, hogy ha eddig minden jól ment, nem szabad az utolsó pillanatban mindent meghiusulni engednem. Megkettőztettem lépteimet, hogy elérjem őket, s ürügyet adandó hozzájuk csatlakozásomnak, kértem Rogert: nála vannak-e bőrdíjainak kulcsai. - Bizony nincsenek, felelt ő. Mióta kell nékem gondolnom ilyesmire? Ha elvesztetted őket, nem nagy baj lesz, ha leszded is a lakatokat.

A kulcsok zsebemben voltak. Ugy tettem, mintha keresném őket, s azzal lennék elfoglalva. Közelükben voltam. Egy szót sem szóltak, mit meg ne hallottam volna.

- Tehát, szólt Roger, csakugyan elveszed szép Linádat? Hány éves vagy, hogy már megházasodhatol?

- Huszonhárom, felelt habozás nélkül Gaston.

- Huszonhárom? ismétlé megütődve Roger. S bizonyos vagy te ebben?

- Bizonyos.

- Voltál sorozáson?

- Hogy ne.

- S láttad akkor keresztleveledet?

- Nem volt rá szükségem.

- De hát láttad-e valamikor, életedben legalább egyszer?

- Soha sem volt rá szükségem.

- Ismered szüleidet?

- Meghaltak.

- Atyád is, anyád is?

- Mindketten; de miért intézi ön hozzám e kérdéseket, gróf ur?

- Ne haragudjál miattuk. Kértem tegnap Michelin apót, ki fia vagy te. Azt felelte, hogy nem tudják sem azt, mi neved; sem azt, hova való vagy; nem ismerik sem családot, sem korodat! Ne pirulj fiam, ez nem a te hibád, sem az enyém, úgy látszik, derék fiu vagy, mert becsülnék s szeretnek az egész vidéken. Tehetek valamit szolgálatodra?

- Köszönöm, uram. A major jó, s aztán van is valamim. Semmi egyébre nincs szükségem.

- De ime, feljutottunk a dombtetőre; jöjj velem Montesparreig. Mellém ülsz a kocsis-ülésre. Én hajtok, s utközben beszélgetünk.

- Nem lehet, gróf ur, otthon szükség van rám.

- Te mindig csak ezt mondd.

- Mert ez az igazság.
- Az igazság az, hogy egy napig sem tudsz Karolina nélkül élni.
- Bizony ez is igaz.
- Tehát menjünk, isten veled!
- Kétségkívül sokára, felelt szomorú arccal Gaston.
- Nem, szólt Roger. Három nap előtt visszajövök még. Salcéde ur felajánlta házát, s nem bánám, ha vele megjárhatnám a vidéket.
- S vadászhatna, ugy-e? Ön szeret vadászni?
- Szeretek, de nem szeretem vinni puskámat. Majd találunk gyereket...
- Viszem én, felelt örövendve Gaston.
- Bizony jó lesz. S talán még magamat is?
- Önt magát is, ha elfárad.
- Mondd csak, szólt ismét Roger, akaratból tevőd, mikor az este szebben beszéltél nyelvünkön, mint én magam?
- Nem akaratból. Két szójáráshoz szoktam, s azt használom, a melyik nyelvemre jó.

A grófné kocsija megérkezett s asszonyom látta, hogy a két testvér elválóban kezét szorít; azután Gaston közel mellette ment el, levette kalapját, s e közben oly szeretetteli tekintetet váltának, melynek ékesszólását lehetetlen volt meg nem értenem.

Roger mellé akartam ülni, hogy szórakoztassam. - Nem, felelt, e kocsi eléggé teli van; menj a másikon. - S Montesparreig nem szólt hozzám. Bizonyára sejtelvein törő fejét. Gyanui voltak. De minek folytán eredhettek azok? Csupán anyja kiáltása a kápolnában hozta volna azokat létre?

Az utban s megérkezéskor anyja előtt vidám volt, mint szokott, de én révedezőnek találtam őt; szolgálni akartam neki, mint Flamarandeon, hogy kitudjam gondolatait; szerencsétlenségre inasa itt már várt rá s a decorum nem engedé nekem, a kinek az urak asztalánál volt helyem, hogy inasi szolgálatokat teljesítsek, ha mindjárt kedvenczem körül.

LXVI.

Montesparret ugyancsak megváltozva találtam. E mosolygó lakhely, előbb annyira telve a tánczene hangjaival, s a vadászat zsibajával, most néma volt s mintegy elhagyott. A grófné s báróné fiatalok voltak ugyan még s szépek is, ám a grófné oly esemény emlékét találta föl itt, mely egész életén át kinzá, a báróné pedig szintén itt látta szétfoszolni ifjúsága legkedvesebb álmát. S hogy még fokozódjék fájdalma, mely egész életén át kinzá, a báróné szintén itt veszté el egyetlen fiát, legkedvesebb vigasztalását is s a kert mélyén, azon zugban, melyet azelőtt legjobban szeretett, a rózsák cypruság alatt virágoztanak egy sir körül, melynek fehér márvány emlékkövén csak e pár szó állt: »Montesparre Ange, élt tizenöt évet.«

Oda járt minden reggel, ott sirta ki magát, egyedül s titkolva bánatát. A nap többi részébe jókedvű volt, kedveskedett, mások körül forgott s határtalan vendégszerető volt; de vendég kevés járt hozzá, s ünnepélyeket épen nem adott. Ez elannyira szerencsétlen s oly jó nő mélyen érdekelt engem s nagyon óhajtám, bár egyesülni láthatnám azzal, a kit szeretett. Flamarande grófné alig mert neki panaszkodni, mert ő így felelt neki: - A te Gastonod él, én vagyok az, ki elvesztém életem Reménységét! S téged mindig imádott Salcéde, anélkül, hogy

bármit tettél volna érte; én pedig egész életem kész odaáldozásáért nem nyertem kárpótlásul egyebet igen kedves barátságánál.

Erre Flamarande grófné igyekezett meggyőzni őt, hogy az övé a jobb rész, mert az tartósabb, s hogy végre is az lesz mindebből, hogy a bárónéból Salcéde neje lesz. Így folyton folyvást a nemeslelkűség egy teljesen nőies harczát vívták, minő volt annak idején az ellenkező irányban az, midőn Rolande működött a szép Salcéde körül Berta érdekében. Most Berta harczolt Salcédeért, barátnője Rolande körül, s igen nagy kilátása volt a diadalra. Minthogy nem tartózkodtak attól, hogy előttem kényükre kedvükre beszéljenek e kényes dolgokról, csakhamar világossá lőn szemem előtt, hogy a Gaston s nevelőatyja iránti szeretet elválaszthatlanul összeforrt Flamarande grófné szívében.

De a mi legjobban elfoglalt, az nem ez volt: Rogert mindennél többre tartám, s az ő tünődései engem igen aggasztottak. Örömmel láttam, hogy három nap mulva nem voltak már rajta észlelhetők; s mit Salcéde jósolt, valósult. Nem mulatott többé Montesparreon s Párisba készült. Anyja megértette vele, hogy atyja halála más napján ily vidám szívvél, s ily könnyű kedélylyel, ha már nem tudja megakadályozni, hogy ilyen legyen, legalább nem szabad megjelennie a világban. Anyja biztatta, hogy legalább néhány hetet töltsön el, úgy a hogy lehet, az Auvergnében szórakozva. Hajlani látszott ez intésre s elfogadta az ifju Levillek meghívását vadászatra, azok földeire.

Levilléknek, a Montesparre család eme régi barátainak, kastélya a hegyek lábánál volt. Ezek voltak azok, kikkel a »Violettenél« találkoztunk azon baljóslatu napon, a melyen kocsink összetört a Jordanne zuhatagai közt, s ők vittek bennünket fogatukon vissza Montesparreba. E találkozás nélkül az éjet Flamarandeon töltök vala, s az 1840. augusztus tizenötödike éjjelének rémitő eseménye nem következik be.

Mert Roger úgy beszélt, hogy legalább három nap elmarad, s mert nem is látszott többé emlékezni Flamarandera, a grófné azt hitte, hogy felhasználhatja e távollétet a Flamarandeba való kirándulásra. Montesparre asszony is helyeselte ezt s följajnlta neki háttas lovát, melyen két óra alatt oda érhetett. Ő maga is eleget bolygott már ezen a Cantal pusztaságaiban, hogy láthassa Salcédet s gyámgyermekét. A grófné elfogadta a lovat s engem kért, hogy kísérem őt. Nekem azon szolga lovát adták, ki rendesen a bárónét szokta kísérni. Így hát a grófné s én két derék kis hegyi lovon ültünk, melyek élénkek, de szelidek voltak, s azon fölül teljesen betanítottak, s a zergeösvényekkel telt vidéket teljes biztossággal futották.

Hat órakor reggel indulva nyolczkor már a kastélynál valánk. A grófné, bizván teljesen Gaston titoktartásában, minden rejtőzködés nélkül érkezett, mintha az ügyek állapotáról akarna csak értesülni, mert néhány hónapig még Roger gyámja s így Flamarande valóságos urnője volt.

A kastély főkapuján ment tehát be. Ambrus jött lovainkért. Esperance, ki toronybeli szobájában dolgozott, szintén élénk jött, anélkül azonban, hogy más érdeklődést mutatna, mint akármely tiszteletteljes parasztfiu urasága előtt. A grófné a négy nap előtt elfoglalt lakásba ment, így tehát épen fia fölé. Michelinék siettek a reggelit elkészíteni, melyet Karolina és jegyese szolgáltak fel »urnőjüknek«. Minden a kívánt rendben ment tehát. Michelinéknek megengedtetett, hogy tiszteletöket tegyék, s alázatos kívánságaikat beterjeszszék a grófnénak; a grófné e kívánságait, melyek jelentéktelenek voltak, kegyteljesen intézte el, de a nélkül, hogy kedvezni látszott volna nekik. Délben a grófné azt mondá, hogy egy kissé fáradt s pihenni akar, de kikötötte, hogy Esperance csak maradjon meg lakásán s rendes szokásai mellett. Szomszédsága semmikép sem volt terhére.

A grófné bezárkozott; Gaston elment hazulról. Én számolni mentem a majorról Michelinnel, bizonyos levén, hogy a grófné nem alszik, s az espelunque rövid útja segélyével vagy ő van a Menedékházban Salcéde-del és Gastonnal, vagy ezek vannak nála a toronyban.

Öt órakor a grófné azt izente ki, hogy velem akar ebédelni; s elmondá, hogy nem aludt, látta Salcédet s hosszan beszélt Gastonnal. Gaston tudta, hogy milliók ura s semmit sem látszik sejteni. Salcéde becsületszavára állítá előtte, hogy ő sem nem atyja, sem nem rokona neki. Salcéde szaván nem kételkedett s annál jobban látszott szeretni őt. Nem kevésbé maradt azonban elszánva, nőül venni Karolinát, s egyelőre semmit nem változtatni élete során. Azt akará, hogy fiúsítása ne legyen közhírré téve, sem foganatosítva házassága előtt; úgy látszott azonban, hogy e házasság elé most Karolina gördít akadályokat. Megtudván Salcéde urtól, minő nagy szerencsének néz jegyese elébe, vonakodni látszott, hogy gondolkodás és megpróbáltatás előtt e házasság végbemenjen. Flamarande grófné előtt beszélt Gastonnal erről. Midőn örömmel egyeztem bele, hogy neje leszek, így szólt, akkor azt hívtam, hogy ő is magamsorsabeli. Kissé gazdagabb volt ugyan nálam, de hát neki nem volt családja, s apám, ki büszke ember, azt hitte, hogy megtiszteli őt, reá hagyván nevét. Én másra voltam büszke: arra, hogy nem tekintettem minderre, s hogy azért szerettem őt, a mi volt, nem a minnek tetszhetett mások előtt; de most félek, hogy igen kevés leszek neki, s félek, hogy meg fogják szólni, hogy ő, ki oly nagy ur lesz, egy paraszt lányt vett el. Ki tudja, ő maga is nem fogja-e megbánni valaha? Azért kívánom, hogy legalább egy évet várjunk, addig ő menjen más vidékre, ismerje meg a gazdagság gyönyöreit, s ha irántam ugyanez érzelmekkel tér meg, esküszöm, neje leszek. Addig én mindezt magamba zárom. Még atyám előtt is eltitkolom a valót, mert ő nem értené meg gondolatomat s megszidna érte. Azt mondom neki, hogy még igen fiatal vagyok, s egy évig jegyben akarok járni, vagy hogy Alfonz ur találja Esperanceot igen ifjunak s előbb Párisba akarja vinni, hogy egy kissé még tanuljon. Az oly falusi embert, a ki volt Párisban, sokkal okosabbnak s ügyei vezetésére sokkal képesebbnek tartják, mint a többieket. Apám meg fog ebben nyugodni, s Esperance is beleegyezhetik ebbe, mert ez a helyes, s Alfonz ur is jónak fogja találni.

Keresztlányom szavait előadván, a grófné mondá, hogy a marquist is látta, s hogy együtt csodálták s helyeselték Karolina finom érzését s igaz eljárását. Esperance, igen élénk küzdelem után, végre belenyugodott. Elhatározták, hogy Salcéde és gyámfia a telet Párisban töltik. Most, tévé hozzá a grófné, boldog vagyok, mert gyakran fogom láthatni fiamat; de megvallom, hogy ha érzelme megváltoznék, nem fognám őt többé annyira becsülni. De nem változik meg, az lehetetlen.

- De Karolina mindebben mit gondol az ön iránta való viszonyáról?

- Ezt nem lehet tudnom, felelt a grófné, mert nem szabad kérdenem. Ön emlékszik, hogy midőn az ösvényen megölelém, s midőn ő látni ohajtott, fiam azt mondá: soha nem látod. S ő szót fogad neki, mint Istenének. S azért sohasem kutat, hogy kitudjon valamit.

- De mégis kitud mindent!

- Magam is azt hiszem; de azért hallgat, s úgy tekint rám, mint Flamarande nagy tiszteletet igénylő urnőjére. S én annál jobban szeretem őt. Valóságos angyal e kis leány!

- De a grófné gyöngédsége igen gyöngévé teszi s elmond neki mindent.

- Nem; Gaston nem akarja s Gaston az, ki felettünk rendelkezik, még Salcéde felett is, ki mindent az ő szemein keresztül tekint.

Az ebédet a két szerelmes hozta be és szolgálta fel. Ki kell mondanom, hogy gondosságuk imádásra, tartózkodásuk s illemtudásuk bámulatra méltó volt. Mélyen megindultam, s elmenőben kijelentém a grófnénak, hogy szerfölött boldog anyának tartom őt.

A grófnénak, ki egész nap nem pihent, valóban nagy szüksége volt a nyugalomra s nyolcz órakor eltávoztunk tőle. Elhatározták, hogy Karolina közelében hál, s a szüziesség valamely nemes érzeténél fogva Esperance elhagyta toronybéli szobáját, hogy a majorba menjen hálni. Bejött velem szobámba, segitendő elhelyezkedésem körül, s ugyanoly szivélyességet, ugyanoly előzékenységet tanusított irántam, mint ama rettenetes tekintet előtt, melyben anyja kocsija mellett részesített.

Minthogy látnia kellett, hogy tájékozva vagyok a dolgok állása iránt, azt hívtam, hogy nyíltan fog beszélni velem; de nem tevő. Megmaradt szerepében s hegyi kiejtése mellett, anyját »asszonyunk«-nak nevezte s Rogert, ha szó volt róla, gróf urnak. Nem mertem kérdéseket tenni előtte. Megvallom, hogy e gyermekben oly jellemfensőséget láttam, mely képes volt minden tervemet meghiúsítani, és soha senki nem félemlített meg úgy, mint ő. Kilencz órakor már el akartunk válni, beszélvén előbb a földmivelésről s a majorról, mely tárgyak körül illetékesebbnek látszott magánál Michelinnél is, midőn az ablakon erős ütések hallék, melyek megremegtettek: mert nem lehetett kételkednem, Roger kezei voltak azok.

Esperance kinyitá az ablakot, s Roger, ki a pavillon mögötti szikláról került erre, beugrott az ablakon a szoba közepére s látva meglepetésemet, elkezdte kacagni. Nem volt meglepve, hogy engem itt látott, mert tudta, hogy vissza szándékoztam térni, s nekem sem volt okom megütközni, mert a kaput bezárva találván, csak kényszerüsből fordult az ablakhoz.

- De ön nem tudja, szólék, hogy anyja is itt van?

- Nem tudtam. Tehát visszatért; jó: megyek s megölelem.

- Fáradt s alszik; lóháton jött.

- Jól van! Ugy hát hagyjuk alunni. Én gyalog jöttem.

- Ön Levilleben volt, szóló Esperance; a grófné mondta. Ugyancsak szép séta onnét ide!

- Nincs messzebb, mint Montesparre. Sőt rövidnek tetszett; gyönyörű vidék ez - egy melo-dráma színhelyül.

- S ön eltávozott Levilleből? - kérdém.

- Szavamra el, s mihelyt lehetett; ez azonban már valóságos dráma. Elmondom.

Képzeljétek, hogy tegnapelőtt, midőn amaz ifju emberek meghívását elfogadtam, nem is sejtém, hogy van nekik egy unalmas anyjuk s három ugyanolyan nővérük.

A mint odaérek, apjuk karon fog, megsétáltat a birtokon s mulattat rettenetesen. Még az utolsó retek-ágyat is meg kell néznem. S aztán valódi falusi emberekként már öt órakor ebédelnek. Nem voltam éhes, de vigasztaltam magam, hogy látok legalább pár üde arcot, s hallgatok fiatal leányos csevegést. Elsőnek az anya jelent meg. Valóságos foka. Nem baj, mondom, ez már korával jár; belép az idősb lány; ez is valami tengeri szörny. Hagyján, az ifjabb más lesz. Megérkezik az is: s az se különb. A félelem fog el; ugyan miért kelle menekülnöm a kis báróné elbájoló őszi környezetéből, ha csak ily tavaszt találhaték itt? Arra gondolok, hogy menekülnöm kell; de késő, már a levest hozzák. Szemeimet tányéromra szegezve eszem. Péntek volt, tehát böjtöltek. A hal nem friss, a vaj sem az. Nem vagyok éhes, tehát nem törődöm vele. Minthogy azonban szemeimet nem emelhetem föl, hogy egy csodaszülöttre ne vessem, a merevség bizonyos állapotába esem s érzem, hogy megkövülök. Fölkelvén az asztaltól, az ifjak nyomát követem, remélve, hogy a kertben szivarozhatom. Dehogy! még a kertben sem türik a füstöt. Ki kell menni a birtokból, s egy mértföldre eltávozni, annyira irtóznak e hölgyek a szivartól. - Mikor visszatérünk a szobába, nem is titkolják előlünk, hogy leheletünkkel a léget megfertőztetjük. A foka, a tengeri sáska, s a kicsike igen érzékenyek. Megrémülök. A házi ur egy játszma sakot ajánl. Ugyan érdemes volt ott hagynom Ferrast, ki

kitűnően játszik, hogy Leville urral gyakoroljam magam, ki annyit sem tud mint én. A házi asszony s leányai érdeklődnek a játszma iránt, s akkor csoportosulnak hátunk megett, mikor én épen nyerőben vagyok. Ime: újból megkövülhetek. Sakot kapok s mat leszek. A papa diadalmaskodik. A hölgyek azt állítják, hogy kitűnően játszik, s soha senki nem tudja megverni. A fiuk a szofán henteregnek. E közben megérkezik a plébános. Ez még kövérebb, mint hivei, s úgy dadog, hogy egy szavát sem értem, s csak úgy találomra felelek neki, természetesen, hogy összevissza. Észreveszem, hogy e miatt számárnak tartanak s távozom; a jó éjt kívánás percében azonban, midőn a másnapi vadászat iránt akarnak megállapodni velem, kijelentem, hogy levelet kaptam anyámtól, ki Flamarandera hiv. Megígérem azonban, hogy reggel velük megyek ki vadászni, jelentvén egyszersmind, hogy este nem térek vissza Leville-be. Ma reggel tehát vadászni mentem velük. Vagy ez emberek nem tudnak vadászni, vagy én. Semmit nem lőttek, de én sem. A nap leszáll, s én a Jordanne partján látom magam. A kutyát s a puskát egyik hajtóra bízom, azt mondom, hogy már késő van s üdvözetemet küldöm általa urainak. S aztán rohanok a patak mentén, mintha a három szörny valóban üldözne. - Nem ismertem az utat, a Jordanne kanyargásait követtem tehát, s mulattatott ez ide-oda barangolás. Elvégre azonban itt vagyok s meg vagyok mentve. Anyám is, hála isten, itt van; s így még csak hazugságon sem foghatnak. Itt nincs szörny, mint amott: sőt ellenkezőleg, Karolina egymaga kitesz szépségben akár három lányon is. És ki hinné - még cipőim is megvannak, a hegyes sziklák daczára, melyek azzal fenyegettek, hogy mezitláb érek ide, mint valamely karmelita. Így tehát meg vagyok elégedve kis sétámmal, csakhogy éhezem, mint egy krokodil, s ha Michelin tud valamit ennem adni, készséggel jótevő angyalomnak nyilatkoztatom.

- Rögtön! kiálta Esperance, örvendő arczczal rohanva ki a szobából.

Magunkra maradván Rogervel, a kit szobájában otthonossá tenni igyekeztem, azt hívé, hogy fel kell használnom ez időt arra, hogy kitudjam szándokait. Azt tetetém tehát, hogy nem hiszek egy betűt sem a három levillei szörny létezésében, s azt állítám, hogy gróf ur ő kelmét a szép Lina vonzó szemei hozták Flamarandeba. Nem tagadá, s ebből láttam, hogy hazudik, ál nyomra vezetendő engem; s hogy kihozzam sodrából, a legunalmasb erkölcsi leckébe kezdtem. Czélt érek. Sem tetetni nem tudott, sem hallgatni. - Menj a pokolba erkölcsi elveiddel, szólt hozzám; semmi szükségem nincs azokra. Te nagyon jól tudod, hogy nem szabad s nem is lehet e lányra gondolnom; sőt nekem kellene megleckéztetni téged, s mert már ennyire vittél, kényszeritelek, mondd meg: a te fiad-e Esperance?

- Mit beszél ön?

- A becsületre kényszeritek, vén sphynx, ne tréfálj, hanem felelj.

- S ha nem tudok? ha nem felelhetek?

- De felelhetsz! Én elfogadom Esperancet társamul és barátomul, ha a te fiad; testvéremül, ha apámé.

- Honnét az ördögből meriti ön e képzelődéseket?

- Nem úgy! hiába pazarlod idődet e tagadással, engem nem győzesz meg. Kiméld meg magad, ez elhasznált komédiától, mert te voltál az, ki idehozott egy négy-öt éves gyermeket s azt elhelyezte egyik istálló jászolába.

- Én!

- Ugy van te, Louvier Károly, atyám volt inasa, ki az ő rendeleteit teljesítéd.

- Ki beszélhetett önnek ily regényt?

- Mit sem akarsz hát megvallani? Jól van. El lesznek vallomásod nélkül. Esperanceot gyóntatom meg. Tanum lehetsz; hallgass és figyelj.

LXVII.

Esperance visszajött, egy nagy tálczán hozva Roger vacsoráját. Megvallom, hogy a helyzet komolysága daczára sem tudtam megállni a nevetést. Igen ügyelvén ruhája tisztaságára, nem nyult a tálakhoz előbb, mint konyhakötényt tőn maga elé, s mikor ezt felkötötte neki, Suzanne helyesnek találta a széles szalagok közé egy szép rezedát tüzni hasára. Roger jóízűen kaczagott rajta, s kérde, hogy Karolin diszította-e így föl. - Nem, felelt ő; Karolin a toronyban van, a grófné szolgálatára. Anyám Suzanne nem talált elég csinosnak arra, hogy a grófot szolgáljam. Azt akará, hogy keztyüt huzzak.

- Keztyüt? kérde Roger.

- Azt; midőn az ön atyja s anyja »amaz időkben« először járt erre, anyám látta, hogy szolgálók fehér vászon keztyükben szolgálták őket. Egy pár ily keztyü itt is maradt; azt anyám megőrzé s most itt van zsebemben. Fölhuzzam?

- Föl bizony, szólék; ez elmaradhatlan; ám ha keztyüt huzunk, akkor fölösleges a kötény.

- Igazán? különös! Tehát le vele, szól, leoldozván a kötényt s felhuzván a keztyüt, melybe kis kezei kétszer is belefértek volna. - Önök látják, hogy ügyetlen vagyok, de majd bele tanulok.

- Mibe tanulsz bele? kérde Roger, falni kezdvén a vacsorát. A komornoki szolgálatba?

- Abba bizony, hogy önt szolgálhassam.

- Tehát komornokom akarsz lenni?

- Készséggel, a hányszor hozzánk jó ön.

- S ha én magammal akarnálak vinni?

- Magával? hová?

- Párisba, utazni, mindenhova.

- Óh az lehetetlen.

- Karolina miatt.

- Először a miatt, s azután minden egyéb miatt.

- Mi az a minden egyéb?

- Alfonz ur miatt, ki amint tudom, nem hagyja el e vidéket s azután apám, anyám s nővéreim miatt, s végre a major miatt sem, melyet most én fogok kezelni. Michelin apó sok mindent összevett és sok dolga van. Továbbá Ambrus miatt, kit ön nem ismer, de ki nekem barátom s végül a vidék miatt, melyet ön komornak talál, s mely tán valóban az is, de mely ennek daczára előttem legszebb széles e világon.

- Te tehát boldog vagy itt?

- Nagyon boldog.

- Különös. Ime te vagy az első ember, kitől azt hallom mondani, hogy ő boldog. Te tehát semminő panaszra nem találsz okot.

- Nem.

- De mégis, szüleid, a kik kitaszítanak a világba.

- Csak szolgálatot tettek nekem. Az élet kincs, ha jó.

- S ha nem az?

- Mindig van mód jobbra tenni.
- Hogyan?
- Bátorrával, s észvel.
- Te nagy filozofus vagy; én nem vagyok ekkora. Én nem mindig éreztem magam boldognak.
- Ön? kiáltá Esperance a meglepetés s a szemrehányás élénk kifejezésével, mely többet mondott mint tán akarta.
- Ugy van, én! felelt Roger, mereven reá szögezve tekintetét. Daczára társadalmi állásomnak, s daczára imádandó anyám gondjainak, igen szomorú perczeim vannak. Sohasem hallottál beszélni Flamarande grófról?
- Nagyon keveset: csak egyszer járt itt s alig ismerték.
- Mindegy. Tudd meg hát tőlem, hogy ő bizonyára igen derék ember volt, de sok bogara is volt, ilyen, hogy nem szerette a gyermekeket.
- Hogy is ne! önt csak szerette?

Elvettem a szót Roger elől, hogy megjegyezzem, hogy igazságtalan váddal terheli atyját.

- Te csak hallgass, felelt Roger, neked nincs szavad e dolgokhoz. Én elég oly dolgot tudok, melyet tán ez ifju is tud. Esperance, soha sem hallottál te beszélni az ifju Flamarande Gastonról?

- Gastonról a pásztorról? kérdé Esperance, ki nyugodtan állta ki öcsce figyelő tekintetét.

- Nem, nem a legendabelit, a másik Gastont értem, ki nekem testvérbátyám volt.

- Az az alig megszületett kisgyerek, ki a Loireba fuladt? Igen, beszéltek itt e szerencsétlenségről. Gaston volt a gyermek neve?

- S te ezt nem tudtad?

- Nem, nem tudtam, felelt Esperance, ki valószínűleg most hallá először valódi nevét; de miért említi ön ezt?

- Azért említem, szólt Roger, mert Gaston története, e Gastoné, kit anyám annyi éveken át siratott s keresett, apám pedig sem nem siratott, sem nem keresett... e történet bizonyítja, hogy Flamarande gróf nem nagyon szerette a gyermekeket. Azután felém fordulva hozzá tevő: Mindezekre én jól emlékezem.

- Mindezeket álmodta ön, szólék. Hisz sokkal ifjabb volt...

- Sévinesben igen, de később nem; felelt nyíltan. Mig növekedtem, anyámat egyre sirni láttam, s dajkáimat egyre susogni hallám. Azt hiszik, hogy a gyermekek se látnak, se hallanak. A történet sokkal titokzatosb volt, hogy sem el ne csavarta volna fejemet. S aztán volt egy csodálatos ló, egy Zamore nevű ló, mely eltűnt,... szóval egy mesebeli ló. De minő bolond képet vágsz te, vén Károly, ugy látszik, te is emlékezel?

Meg voltam zavarva. Esperance távozni akart. - Maradj, szólt hozzá Roger.

- Nem; felelt Gaston; ön már vacsorázott, a kávéért kell mennem.

- De rögtön jér vissza.

- Rögtön itt leszek.

Eltávozott, bizonyosan el akarván nyomni izalmát s saját fölébresztett kíváncsiságát.

- Ön nagy bolondot csinál, szólék Rogerhez. E fiu lelkébe oly chimerákat ébreszt, melyek őt az ön ellenfelévé, ellenségévé tehetik akkor, midőn ön már maga is meggyőződött föltételezései képtelenségéről.

- Föltételezéseim! felelt ő tüzzel. S mernél-e te rögtön, habozás nélkül, becsületedre esküdni, hogy Esperance nem Flamarande Gaston?

- S ön, felelék hason erélylyel, merne-e esküdni becsületére, hogy átengedné rögtön, vonakodás nélkül grófi czimét és egyetlen fiui roppant jogait a föltámadt Gastonnak? Sejtsen ön a mit akar. Tévedjen, vagy higye az igazat, mindegy. De egy oly regényes történet ez, miről ön szól, mely önnek öröksége s anyja szeretete felének elvesztésébe kerülhet.

- Nagyon jól tudom! szóló öklével az asztalra ütve. Anyám szeretetének megosztása az már megtörtént! S te nem láttad s nem értetted volna meg, a mi a kápolnában történt? Karjaim közt tartám, s ő nem látott, csak őt; fiam, gyermekem, így kiáltott! Tudja hát, hogy ketten vagyunk, s nekem is reá kell szánnom magam, beismerni, hogy nem vagyok egyedüli gyermek.

Mig így szólt, szemei könnyekkel teltek meg. Láttam, hogy érzékeny részén érintém, s bár nem remélhettem azon néhány perc alatt meggyőzni, mig Esperance visszatér, mégis mérsékelhetni véltem első kitörése hevét.

- De hát gondoljon ő rá, szólék, gondoljon a rettentő fájdalomra, melyet anyjának okozhat, ha, mint valószínű, ön csak képzelődésnek lenne áldozata, melyet vele is osztatna. A kiábrándulás ő rá rettenetes, önre nevetséges lenne, s egyszersmint mindenkinek jogában lenne önt elsietésről vádolni, s azt mondani, hogy az ily meggondolatlanság az önzés egy bizonyos neme.

- Igazad van, szóló hozzám; noha csak nevelőm axiómáit ismétled. Tudom mindezt. Mindig elhamarkodok mindent; az első benyomás után teszek. Te hát azt hiszed, hogy anyám nem bizonyos, hogy...

- Ha valamiről bizonyos lenne, miért nem mondaná önnek az egész világ előtt: Öleld kebledre bátyádat!

- Ah! ime, szóló Roger valóban szívtépő hangon, fejét kezébe rejtve: de hát miért is nem szóló így hozzám? Ezt kérdem én is. S azután felkapva fejét, rám tekintett, s így kiáltott fel: - Ajkadon gyalázatos mosoly ül, Károly! Megtiltom, hogy felelj; távozzál, hagyj egyedül.

Nem engedelmeskedtem. Esperance visszatért, kezében a kávéval. Roger lehanyatlott székére, könyökét az asztalra téve, fejét kezeibe temetve s elnyomni igyekeztve a sóhajokat, melyek keblét dagaszták.

- A gróf ur roszul van, kérdé lassu hangon Esperance.

- Roszul, feleltem; fejében valami idegbántalmat érez; gyakori baja ez.

- Ugy a kávé jót tesz neki. Aztán Rogerhoz fordult: - Igya ön meg, uram, mig meleg; ez majd megkönnyebbiti. Jó kávé ez, magam készitém s én értek hozzá; én készitem Alfonz ur számára is s ugyan csak vigyázok rá, mert tudom, hogy egyéb nyaláncságot sem szeret.

Roger békétlenkedő mozdulatot tőn. Gaston meglátta, hogy sirt s én hiába igyekeztem közbelépni. Eltaszított s Rogert karjai közé fogván: - Valami bántja, szóló, vagy igen nagy baja van. Gróf ur, édes kedves uram, mondja meg, mi baja?

- Mi közöd hozzá? szóló durva hangon Roger.

- Mert az nekem is fáj.

- De miért?

- Mert szeretem önt.

- Mi indít rá, hogy szeress? Miért szeretsz?
- Mert ön jó, s mert uram.
- Urad, gyámoltalan! Van-e ma már ur?
- Ur az, kinek önkényt akadnak szolgálói.
- De miért?
- Mert szeretik őket! más ok nincs reá.

E perczben Roger szemben ült azon helylyel, a melyen vacsorálni kezdett. Mert megérkezte-kor melegje volt, s mert az étteremben hideg volt, tüzet raktunk a kályhában, s ő annak háttal ült; az asztalt is egész közel huzzuk a kandalóhoz. A tüzet igen élénknek találva, átült a másik oldalra, s így szemben volt a kályhával, s egy vén tükörrel, mely a felett lógott. Roger szemei e tükörre vetődtek s ott visszatükröződni látta a saját arczát s mögötte bátyját. Nehány pillanatig elmerülve maradt e szemlélődésben, aztán egyszerre hozzám hajolt. - Nézz oda! szólt fojtott hangon. Mosolyod alávaló volt; tekints oda, mondom; atyám élő képmása az mely ott előttem áll.

A tükörre mutatott, s én azt érzem, hogy szédülök. E világításban, melybe az asztalra tett gyertyák helyezék, Esperance hihetetlenül hasonlított Flamarande Adalbert grófhhoz.

- Visszatükröződési csalódás ez, feleltem Rogernek. Forduljon felé s látni fogja, hogy e hasonlatosság nem létezik.

- Mindegy, szólt. Hagyj vele egyedül. Ki akarom próbálni, tud-e valamit. Jelenléted megfagyasztja. Egyedül velem őszintébb leszen.

A hálósobába mentem, mintha az ágyat akarnám elkészíteni. Becsuktam az ajtót magam mögött, de a vén ajtó oly rozzant volt, hogy könnyen láthattam s hallhattam mindent.

- Nos uram, szólt Esperance alig hogy eltávoztam, igya meg a kávé. Hogy megváltozott ön, ön, ki oly jó kedvű volt az imént! Mi baja önnek? Mit tegyek, hogy felvidítsam önt?

- Engedelmeskedjél, felelt keményen Roger.

- Parancsoljon ön?

- Hozz más kávé. Ez ihatatlan; nem, hagyd itt; jó. Tégy fát a tüzre, vagy ne, már is sok van rajt; oltsd el. Elég.

Roger valóságos gyermek módra - hisz az is volt - így akarta megkísérteni, hogy bátyja bir-e tudomással jogairól, s nem támad-e föl e féktelenkedés ellen. Gaston azonban, finomabb levén nála, szótlan engedelmességet tanusított.

- És most? szólt, miután engedelmeskedett ez egymásnak ellentmondó rendeletek szeszélyeinek.

- Most, szólt Roger valósággal megilletődve, most szolgálatod be van fejezve.

- Tehát távozzam?

- Nem; hanem ülj le.

- Az ön asztalához?

- Ahoz, jobbomra... Vagy nem: helyemre! Add ide, tevé hozzá elkapván tőle az asztalkendőt, mely bátyja karján volt. S azután fölkelt s így szólt: Gróf ur, akar kávézni?

Esperance elnémult s állva maradt, nem tudva: szabad-e részesnek lennie e különös játékban.

- Felelj hát, szólt Roger, vállainál fogva leültetni igyekeztén. Tetszik a grófnak kávé?
- Tehát az ön szerepét vegyem föl?
- Azt; felelj mint én felelnék; s mindenekfelett tegezz.
- Ha csak ez kell! adj hát kávé.
- Ime uram, itt van! szólt Roger, a kávéházi pinczerek hanghordozásával.
- Nem így kell, felelt nevetve Esperance. Én azt mondtam volna: Tessék uram.
- Igazad van. Tessék uram! De fogadd hát el e csészét, melyet átadok.
- És ön?
- Mondd: és te.
- Jól van! És te?
- A gróf ur engem nem hívott meg, hogy üljek mellé, szólt Roger.
- Meghivlak tehát, felelt Gaston. Végre valahára csak elég tán e komédia? Föl akart kelni, de Roger visszatartá, jobbjára ült s így szólt hozzá:
- Asztalhoz s igyunk?
- Csészéinkkel?
- Mindegy akármivel; dobd el ezeket, szólt lerántván s a tűzbe vetvén keztyűit. Most ime egyenlők vagyunk, csak hogy én fiatalabb vagyok. Beszéljünk hát mint két jó barát. Bocsánatot kérek tőled, hogy a szolgát játszottam veled; ez azért volt, hogy kipróbáljam barátságodat s jó szivedet.
- A próba édes volt, szólt Esperance s én nem óhajtok mást, csak hogy folytathassam azt.
- Az igen könnyű, felelt Roger; mindkettőnk ur is lesz s szolga is; egymást szolgáljuk.
- Ha önnek ma este ez a szeszélye, én belenyugszom, szólt Esperance, jobban megindulva mint a hogy látszani akart; nekem nincs jogom mást kérni; de e játékot nem lenne tanácsos tanuk előtt játszani.
- S miért nem?
- Mert azt mondanák, hogy ön nem tudja fenntartani méltóságát, rólam pedig, hogy nem tudom azt tisztelni.
- Ah! s neked ily előítéleteid vannak, neked, kit én bölcsésznek véltem?
- Nekem nincsenek előítéleteim, de meghódolok a törvénynek, melyet mások előítéletei szabnak elénk.
- Okosan; de ha a nevelési s böcsületbeli egyenlőségen kívül, pedig kizárólag ezekre kellene sulyt helyezni, még születési és vagyonbeli egyenlőség is van köztünk?
- Az meglehet, felelt Esperance, mert én talált gyermek vagyok; de ön azt nem tudhatja, s én sem. Ön találomra egy nagy család sarjának sejt, a mi nem valószínű, mert anyám parasztnő, s atyámról mit sem tudok.
- Anyád parasztnő? Ugyanugy! Hisz nem ismered.
- Engedelmet kérek; sokszor láttam.
- S a neve...

- A neve: anyám. Nem ismerem más néven.

- S hol lakik?

- Azt sem tudom.

- Soha sem kérdezted tőle...

- Soha nem akartam semmit tudni.

Roger egy perczig elmélázott. - Parasztnő, szólt azután; föl lehet öltözni parasztruhába. S atyád él-e?

- Nem tudom.

- S nem gondolod, hogy mi... r o k o n o k lehetünk.

- Nem, soha eszembe sem jutott, felelt Esperance nyílt hangon, s nem is hiszem.

- És ha én hinném, én?

- Ön sem bizonyíthatná be.

- Ki tudja? ha segitenél egy kevésbé... Kérdezd meg emlékeidet. Nem emlékszel rá, hogy volt egy dajkád kinek neve...

- Oh! soha nem tudtam; a legkevesebb nyoma sem maradt emlékezetemben.

- Ki hozott ide?

- Még csak nem is sejtem, mert soha senki sem tudta megmondani.

- Nekem azt mondták, hogy ezt oly valaki tevé, a kit te jól ismersz: Károly ur!

- Ugy? nekem soha sem mondták.

- Hívd be, majd kikérdezzük.

- Nem, szólt Esperance erélylyel, én nem akarom.

- S miért nem?

- Mert mit sem akarok tudni magam felől; mondtam önnek, hogy születésem anyám titka, és megtiltom, hogy azt csak érintsék is!

- De ha én érinteni akarom, a te érdekedben s az övében?

- Önnek nincs joga ehhez gróf ur.

- Nincs? még akkor sem, ha egy nagy név, s nagy vagyon visszaállításáról lenne szó?

- Még ha életemről lenne is szó!

- De ha Karolina forogna kérdésben?

- Még akkor sem! Nem, én nem akarom, ne mondjon nekem semmit, ne beszéljünk többé soha rólam, s most engedjen visszavonulnom.

- Nem, hallgass még rám. Ha arról lenne szó, hogy anyád a lehető legnagyobb örömben részesüljön, a mi érheti még az életben, mely miattad rá nézve végzetlen szenvedés volt.

- Anyám már nem szenved s nem fog szenvedni miattam.

- Csalódol; szenved, a hányszor el kell tőled válnia. Boldogsága lenne az, ha melletted élhetne; s te nem akarsz segélyemre lenni abban, hogy e boldogságot lehetővé tegyem?

- Hogy segíthetnék én önnek? szólt Gaston felindulva s megzavarva.

- Ugy, ha nem rejted el előlem, a mit tudsz.

- Gróf ur, ön hiába fakgat; becsületemre esküszöm, hogy én semmit nem tudok.

- Hazudsz! Kiálta Roger, Esperance két kezét kezében tartván. Legalább annyit kell tudnod, hogy anyánk ugyanaz!

Gaston elpirult, majd elsápadt, fölkel, hogy távozzék, majd összerogyott, így szólván: Irgalmas ég, Roger ur, mindez nem igaz; ki mondhatta önnek ezt?

- Oly valaki, a ki tudta; azon ember, ki fölnevelt; tanítóm, barátom, egy becsületes ember: Ferras abbé!

E fölfedezés villámütésképp hatott rám. Elvesztém fejemet, s hirtelen beléptem, így kiáltva: - Az lehetetlen; a gróf ur csak vaktában fogja ezt rá, azt hívén, hogy így tudja ki az igazat. Becsületes ember nem árulhatja el az ön szülőinek bizalmát. Ferras ur nem mondta önnek ezt!

- Ugy! ugy! szólt Roger, gyilkos gunynyal tekintve rám, s te, becsületes ember, te az ajtónál hallgatózol? Ime ezt még nem tudtam, s ez megerősít az eszmében, hogy te képes voltál rettentő sokat hazudni összevissza előttem.

LXVIII.

Magamon kívül voltam. - Bántson, szidjon, szólék, de nem fog elhallgattatni, gróf ur! Tiltakozni fogok minden, az ön családjának becsülete ellen intézett rágalom ellen.

- Családom becsülete nincs kockán, Károly ur, felelt méltóságosan Roger. Nem öntől fogom tanulni a szülőim iránti tiszteletet, s az ön e részben való kétségeit bántóknak találok irántok is, irántam is. Kértem, hogy távozzék, s ön engedelmem nélkül tér vissza.

- S itt is maradok, szóltam, érezve, hogy a válság elérte tetőpontját, s hogy most mindent kockáztatni kell. Ön meggyalázhat, megverhet, ha tetszik. Ám én el nem távozom innét, míg meg nem tudom, mit gondolt ki Ferras ur, hogy önben kételyeket támaszszon szülői becsülete iránt.

Roger annyira fel volt indulva, hogy nekem akart rohanni. Gaston visszatartá, s csendesítette.

- Károly urnak igaza van, szólt; ki kell hallgatni, mert csak kötelességét teljesíti; de én, én fölösleges vagyok e magyarázatnál, s azért magukra hagyom önöket.

- Nem, te itt maradsz! kiáltá Roger; kötelességed meghallgatni, hogy én igazolom családkat, melyet e vén nyomorult védeni látszik, csakhogy gyanut költsön iránta benned.

Ép felelni akartam, midőn az ajtón zörgettek. Gaston ment kinyitni.

- Ambrus van itt, szólt; mit akarsz öregem? rosszabbul vagy?

- Nem tudom, felelt bejövet Ambrus; nem ezért vettem magamnak bátorságot... Gróf ur, bocsásson meg, rendesen én odaát fekszem, a torony egyik alsó szobájában. Nehogy az ön anyját háborgassam, mert korán kelek s az ajtók zörögnek, az istállóba mentem aludni, azonban Michelin, látván, hogy a hideg ráz, kényszerített, hogy jöjjek a melegre, konyhájába, mely éppen ide fönt van, s tudja meg ön, hogy e kandalón át minden fölhallatszik ahoz, a ki véletlenül oda fön a tüzhely körül van. Én ott valék s szavamra, akaratomon kívül mindent, vagy majd mindent hallottam. Ez nem tesz semmit, mert én egyike vagyok azoknak, kik be vannak avatva ez ügybe, s föltettem magamban, hogy a valóval ellenkezőt nem hagyok mondatni. Nem is hiszem, hogy Károly urnak ez lenne szándokában; azonban mert én éppen nem, vagy legalább is nagyon kevésbé ismerem Ferras urat, szeretném tudni, én is, mit mond-

hatott ő önnek, ha ugyan erre érdemesit ön engem öreg embert, ki hú mint vén eb, s büszke arra, hogy az ön anyjának becsülését birom.

- Üljön le, barátom, szólt Roger, megszorítván kezét. Jobban ismerem önt, mint ön hinné, s tudom, hogy ön nem hazudik! Hallja hát, a mit mondandó leszek.

- De nem itt, gróf ur, szólt Ambrus; én ismerem e falakat, eleget építettem rajtuk. Az ön szobájában mindent elmondhat, de itt nem. Ha valaki a konyhába menne, vagy kívülem más valaki lett volna ott az imént...

- Igaza van, szólt Roger, kezébe vevén a gyertyatartók egyikét. Én a másikat vittem s így bementünk a hálósobába, a hol jó tüzet gyújték. Roger egy karszéket tolt a tűz közelébe, azután kényszeríté Ambrust, ki igen sáppadt volt, hogy oda üljön, s ágytakarójával is betakarta. Gaston szenvedni látszott, de nem vonhatta ki magát e magyarázatból s Ambrus megérkezése óta még nyugtalanabbnak látszott.

- Ime tehát a történet, szólt Roger, mely oly egyszerű, oly természetes, hogy csodálom, hogy senki ki nem találta. De mielőtt Ferras urról szólnék, elmondom szülőim történetét. Atyám, önök mindnyájan tudják, nagy értelmi s jellemi előnyei daczára, egy betegségben szenvedett,... egy lelki betegségben, mely krónikus májbajából eredt. Anélkül, hogy őt megneveztem volna, konzultáltam e részben igen híres orvosokkal; mind azt mondák, hogy lelki betegséget hozhat létre kizárólagosan testi baj is, s hogy különösen a májbántalmak gyakran keltenek föl különcz eszméket, ellenséges érzületet egy vagy más egyén ellen, sőt az emberek egész osztálya ellen. Az én atyám - uraim - nem szenvedhette a gyermekeket s első sarja akkor jött világra, midőn ő betegségének legsajnosb fokán volt. A gyermeket Flamarande Gaston név alatt iratta az anyakönyvbe, aztán szobájába vitette, ott oly szavakat intézett hozzá, melyeket szószerint nem tudok, de melyek valóságos örülési rohamról tanuskodtak. Elmondom ezt, hogy kimutassam, mikép ő nem volt ura akaratának, midőn eltávolította a gyermeket, Louvier Károly urra bizván őt, a ki ime jelen van itt, s ki éj idején, egy kocsi s ló segítségével rendkívüli gyorsasággal eszközölte az elsikkasztást. Károly ur e tényt, ki kell mondanom, igen jó szándok mellett foganatosítá. Félté a gyermeket, mert igen jól látta ura önkívületét, - s nagy gondja volt a kis csecsemőre, kit délre vittek, egy derék dajkára bizván, kit jól megfizettek, ki azonban később mégis beszélt. Igaz-e mindez, Károly ur, s jól vagyok-e értesítve?

Ambrus jelen levén, mert ő nem mondott ellen, én sem tagadhattam semmit; Roger folytatta.

Sietek hozzátenni, hogy atyám magához térvén, mi roszt sem akart szegény gyermekének. Mindig ellátta a legszükségesebbel, de csak ezzel; és jóváhagyta, hogy Károly később a gyermeket idehozta, hogy derék emberek neveljék, sőt hogy az ő birtokán neveljék; ez magyarázatot kíván. Károly részére egy nyilatkozatot irt alá, szükség esetén való mentségére, egy nyilatkozatot, mely azt igazolta, hogy ő nem akará megsérteni idősb fia jogait, hanem hogy azért neveltette szegény emberek által, hogy jó egészséget biztosítson neki, s hogy megóvja az örökletes bajtól. E nyilatkozatnak még meg kell lenni Károlynál.

- A gróf azt hiszi! feleltem. Miből gyanítja?

- Tehát nem tagadod, hogy birtokodban volt? A dajka akarta látni s látta is! Ime, ez az egész történet; a többit tudhatja Gaston. Ambrus mindenesetre tudja. Tudja, hogy szegény anyám, kivel elhitették, hogy gyermeke dajkájával a Loireba fuladt, csak akkor vigasztalódott meg, mikor engem világra hozott. Beteg volt, halálos beteg, mikor Gastont elveszté. Maga akart engem szoptatni, hogy folyton szemei előtt legyek. Olaszországban voltunk, atyám jól érzé magát. Ellenszenv nélkül, sőt némi gyöngédséggel tekintett rám, a mennyire ő egy gyermekre tekinthetett; később azonban elvált tőlünk, idegen földre ment lakni, s hogy egyébről ne szóljak: rendkívüli hidegséget tanusított irántam. Nem azért mondom el azt, hogy panaszkodtam ellene, de hogy megmagyarázzam Gaston iránti magatartását, a kit mindvégig nem hívott

vissza, kire nem gondolt utolsó órájában sem, mert hisz nem végrendelkezett sem kedvezőleg, sem kedvezőtlenül reá nézve. Egyáltalában nem tőn végrendeletet, miből én azt következtetem, hogy a dolgok sorát isten akarátára bízta, meg levén elégedve azzal, hogy eltávolította első fiát, távol élt második fiától is, s így megoldá a problémát, hogy valaki családatya léte gyermekek nélkül élhet. Sajnáljuk őt, Gaston, mert nem hiszem, hogy boldog volt volna. Ha nem érzé is anyám izgalmait, szenvedéseit, nem volt része örömeiben sem. Most az a feladat, hogy anyánkat tegyük boldoggá, elfeledtetvén vele a multat. Látod, hogy nem vonhatod el magad e kötelesség teljesítése alól, s hogy rosszul tevéd, midőn annyira kételkedtél szavaimban. Károly meg... az én öreg Károlyom, a ki csak az imént dühített föl, s a kitől bocsánatot kérek durvaságomért, derék jó ember, kit én szeretek: csak hogy elég bolondos volt hinni, hogy valaki tán előttem rosszul értelmezhetette az igazságot. Nem! senki sem tehette volna ezt, de kijelentem, hogy senki sem is kísérté meg. A mi történt, annak meg kelle történnie. Mióta én létezem, tudom, hogy Gaston létezett. Az ő szomorú legendája volt gyermekségem első meséje. Később anyám, ki már megnyugodott, hogy nincs csak egy gyermeke, értesült arról, hogy első fia halála nincs bebizonyítva. Láttam örömet, fájdalmát, reménykedéseit, nyugtalanságait, s midőn megtudtam mindennek az okát: Ne szóljon erről a szegény mamának, mondák, mert az által fájdalmat okoz neki. Hozzá szoktam tehát a hallgatáshoz s azután egészen elfeledém a kis testvért, mert anyám, ki feltalálta őt, s ki titokban meglátogatta, vigasztalódottnak látszott, s soha nem beszélt róla. Most el kell mondanom, mikép értesültem a valóságról; ha ezt is megtudjátok, barátim akkor nem fogtok tagadni semmit.

Én hallgattam, tudni akarván, van-e még mód kétségbe vonni Esperance-nak Gastonnal való azonosságát. Ambrus a maga részéről elmerengve tekintett a tűzbe, s valószínűleg a bizonytalanság martaléka volt. Esküdött, hogy nem fog szólni. Fog-e tehát szólni? Gaston mindent megérthetett, de anyja nevéen kívül mitsem tudván, nem is tagadhatott semmit; az a fölötti örömet azonban, hogy anyját tulajdon fia igazolja, szemeiből olvasám.

Elmondom most, folytatá Roger, minő ember Ferras ur, mert nem ismerik őt, még te sem, Károly, bár tizenkét éven át láttad közről, s bár éles látásunak hiszed is magad. Ferras ur, ki közönyös eszem-izsom embernek látszik minden iránt, kivéve a könyvészetet s a sakot, voltaképp sokkal finomabb nálad. Soha sem tárta ki előtted szívét, noha te elégszer provokáltad bizalmát; mert mire sem mentél, azt hívé, hogy hideg vagy semmi. Pedig mindez azért volt, mert nem helyeslé magadtartását Gaston ügyében. Jónak s becsületesnek, de atyám némely elfogultsága részesének tartott, s azt hívé, hogy tulságosan odaadó vagy atyám iránt, anélkül, hogy tekintettel is lennél anyámra. Továbbá nem helyeselte a bizalmat, s nem osztotta soha a bizalmat, melyet anyám irántad ápolt, bennem azonban soha nem keltett föl egyetlen, fivéremre vonatkozó gyermekégi emléket is, mert e fivért örökre feláldozva hitte. Midőn ezelőtt tizenöt nappal Odessában táviratilag értesültünk atyám haláláról, észrevettem, hogy egyszerre rendkívül megváltozott, s ő, ki soha nem tartott előttem olyasmit, mit leczkének neveznek, ki mindent rövid, nyíltságuk folytán érthető megjegyzések által igyekezett megértetni, egyszerre más lett s elkezdte bőbeszédüsködni. Nyíltan szememre hányta könnyelműségemet, bőköltő voltomat, s azt igyekezett megértetni velem, hogy korántsem öröklök akkora vagyont, mint képzelem. Szó szót követett, ő egyre visszautasítgatá feleleteimet s látva türelmetlenségemet, mert megvallo, hogy szabadnak s a nagykorúsághoz ily közel érezvén magam, nagy kísértetben voltam, hogy ne kergessem-e a poklok fenekére, ő kötelességének hívé - s elismerem, hogy jól tette - egy nagy csapás rám mérésével téríteni magamhoz. Azt kérdé, hogy bizonyos vagyok-e ben, s be tudnám-e bizonyítani, hogy egyetlen fiu vagyok. A válasz nyilván való volt. Gaston emlékezete föltámadt bennem. Elhalmoztam Ferrast kérdésekkel. Ő elég sokáig váratott. Csak ketten utaztunk, s volt idő kimagyarázni magunkat, s ő kikérdett engem. Midőn szívem mélyére látott, midőn bizonyossá lett az iránt, hogy nem hogy ellenséges érzületet táplálnék bátyám iránt, de agyvelőm ég a vágytól, hogy őt feltalálva visszaadhassam anyám-

nak, elmondott mindent, előbb becsületesemre megesküdtetvén, hogy én tulajdon szememmel győződöm meg mindenről, s hogy előbb látni fogom bátyámat, mielőtt róla beszélnek anyámmal. Különben ő nem kételkedett, hogy anyám fog először szólni róla, csak azt gyanítá, hogy habozni fog egy kisé, tartván elkényeztetett gyermeki féltékenységetől. S nem is csalódott az érdekes férfi. E féltékenység meg volt bennem, vegyesen örömmel s őszinteséggel; de eloszlott, midőn anyám feláldozott, s kinzott életének történetét hallám. S azután láttam Gastont, megszerettem rögtön, s a vágy sürgetett rögtön elmondani ezt anyámnak; de Ferras, látva, hogy ő nem akarja, kért, hogy várjak. Most nem várok többé, nem akarok várni többé! Monteparreon láttam, hogy anyámnak valami oka van ki nem tárt elöttem szívét, s hogy e miatt keserűen szenved. Mi hát ez az ok? Ime az egyetlen pont, mely iránt nem vagyok tisztában, s mely gyötör.

Mondjátok hát meg ti az igazat; Gaston, mondd meg, ha tudod; Ambrus, Károly, mondjátok meg, mert kell tudnotok. Kényszerítek, hogy mondjátok meg.

Mind némák maradtunk: Gaston ép oly izgatott, ép oly kíváncsi, de ép oly kevésbé tájékozott volt, mint öcsce; Ambrus még mindig a felett töprengett, megszegje-e esküjét; én pedig egyáltalán nem akarám a gyanu magvát hinteni el e két gyermek hajlékony lelkében.

Roger fellobbant némaságunk felett. Ah most már tudom, szólt, attól félnek, hogy sajnálom czimemet s vagyonom megosztását! Gyávának tartanak, s mert könnyelmű és könnyű vérű vagyok, nem félnek aljas szándokokkal gyanusítani. S sikerült meggyőzniök erről szegény anyámat is. Ah! minő gyilkos büntetése ez ifju korom hibáinak! Mekkora lecke tapasztalatlanságomnak! Bizonyára megérdemlem ezt, s esküszöm, hogy hasznomra fordítom; de kegyetlen büntetés ez s megtöri szívemet...

A szegény gyermek könnyekben tört ki, s Gaston, elragadtatva rögtöni fölhevülése által, nyakába borult, így kiáltva fel: Nem, én nem! én nem kételkedem benned!

Szorosan átölelték egymást. Én mélyen meg voltam hatva, Ambrus sirt. Fölkelt, hogy jobban láthassa őket, s akkor a helyzet ereje elragadta őt is: - Igen jól van, nagyon jól van, szólt remegő, de igaz hangon; ez igen rendén van Roger ur; ez legalább is oly szép szív műve, mint, a minő szíve az ön testvérenek van, mert - megvallom - ő testvére önnek. Mindaz, mit ön mondott - esküszöm - valóság.

Roger Ambrust is átölelte, köszönetét rebegvén tanuskodásáért. Érzém, hogy már-már én is bizonyítani fogom szavai valóságát, - elvonandó magam azon kényszerűség elől, hogy vagy hazudjam, vagy vádoljak, felhasználtam a többiek elfogultságát s elosontam.

A kápolnába menekültem, melynek kulcsa nálam volt, ott bezárkóztam, oly kétségbeesés áldozatakép, mely irtózott a tanuktól. Mindennek vége volt tehát, pedig ez örömittasság, mely már-már engem is meglágyított, egy hazudságon alapult. Az én nézetem szerint minden el volt veszve, mert az egész világ könnyen elfogadhatta Ferras abbé magyarázatát. Flamarande asszony nem állhatott ellent Roger nagylelkűségének; vonakodás nélkül elfogadta volna bizonyosan a Roger által terjesztett felfogást, mely szerint Flamarande gróf örült volt. Annál inkább elhitte volna ezt mindenki, mert különcznek ismerték. Nem tudta magát megszerettetni. Sok önösséget sértett meg, mely most mind megtorlásra vágyott. S így a Salcededel vivott párbaj oka örökre titok maradt volna. Mindenki tudta, hogy házassága előtt a grófnak nem egy becsületbeli ügye volt teljesen csekély indokokból, melyeknél ő volt a sértő, támadó szavak által. Gaston száműzetésének egész történetében Salcéde nevére még csak egy lélek sem gondolt volna. A grófné azóta oly visszavonult s oly sivár életet élt, hogy a közvélemény teljesen mellette volt s mitől sem kellett volna tartania, ha hivatalosan visszahelyezi idősb fiát. A halottnak emléke, kinek nem voltak barátai, feláldoztatott volna egy törvénytelen gyermek

becsempészésének s Roger lett volna az első, ki beszeplősi atyja multját, hogy törvényesítse Salcéde ur fiát.

Kezeimet tördelém, midőn e keserű gondolatok foglalkoztattak. Én voltam az egyedüli, ki ismerhettem a helyzetet, s ki diadalra juttathattam az igazságot, mert Ambrus és Ferras abbé valóban hittek a grófné ártatlanságában, Montesparre asszony pedig sokkal nagyobb s nemesebb lelkű volt, hogy sem beszélhetett volna. Különben is, neki csak sejtelmei voltak; bizonyos egyedül csak én valék, bizonyítékaim csak nekem voltak.

LXIX.

Mit tegyek? Roger-re hassak, felvilágosítsam, megátkoztassam, megvettessem vele anyját? Egész lényem tiltakozott e szélsőség ellen, annyival is inkább, mert a grófné bizalma és jósa-ga által valóságos rokonszenvet költött bennem s mert szófogadása Salcéde becsületes taná-csai iránt intenczióimat is elősegíté. Mit tegyek, istenem? Így szólék magamban Flamarande gróf sirjára borulva s ajkaim önkénytelenül is e szókat susogták: »mit tegyek, gróf ur?«

Aggodalmaimban egészen ki voltam kelve magamból. Ugy tetszett, hogy egy belső hang a magam részéről felelt ez ur nevében, kit talán nem szolgáltam elég hűségesen. - Lázadó szolgál, mondá e hang, te elhanyagolád a feladatod, mely reád volt bízva. Te megindítottad magad egy asszony könnyei által; te, anélkül, hogy tanácsomat kérted volna, úgy helyezéd el a törvénytelen sarjat, hogy anyja könnyen reá találhatott. Te tudtad, hogy anyja látta őt, hogy látta Salcédet is, s engem még csak nem is figyelmeztettél; másoktól kelle megtudnom ezt, s akkor sem szegülhettem ellent, nem számíthatván ebben támogatásodra, másra pedig nem bízhatván magam, ha csak titkom napfényre kerültét nem kockáztatom. Te jó akartál lenni, te gyönyörűséget találtál abban, hogy magadat függetleníted tőlem. Te elpirultál a vak engedel-messég gondolatára, büszke valál saját ítélő tehetségedre, te okosabbnak, jobbnak hitted magad nálam, s most ime láthatod, mit tettél, láthatod, mi történt.

Füleimbe zugni képzelém e hangot. Látni véltem mint emelkedik e megsárgult, összeaszott alak, a mint őt néhány nap előtt ravatalán láttam, előttem föl. Rémület fogott el, rögtön elsiet-tem a kápolnából, s minden megállapodott terv nélkül, fejvesztve rohantam fel Rogerhoz. Egyedül volt, s pipázva sétálgatott szobájában.

- Ah! végre itt vagy? szólt. Te megszöktél, te nem akartál tanuskodni az igazság mellett. Miért? Most, hogy egyedül vagyunk, meg fogod mondani, hogy miért.

- Ön meg akart esküdtetni arra, hogy atyja örült volt, felelék; ön jól tudja, hogy ez nem volt igaz s hogy ezt nem hagyhattam jóvá.

- Nem mondtam soha, hogy örült volt. Azt mondám, hogy önkivületi rohama volt, s hogy egy rögeszme gyötré; ez megtörténhetik a legkomolyabb s legtiszteletreméltóbb egyéniségeken is. Igen nagy emberek is szenvedhetnek ilyesmiben. Nem látom át miben véték a fiui tisztelet ellen, midőn konstátlok egy fájdalmas, de szerencsétlenségre nagyon is igaz dolgot.

- S hiszi ön, hogy ezt az egész világ igaznak tartja majd?

- Bizonyára, az igazság igazság.

- Nem mindig; az igazság gyakran homályban marad Roger ur, s az illúzió ragyog fölszinen.

- Mit akarsz mondani frázisaiddal? Arczod oly különös, azt mondhatná az ember, hogy te is... Megállj, már többször volt eszemben: te örült vagy.

- Ön látta, hogy Menouvilleben már-már halálra váltam a bánat miatt... s azokat, kik szenved-nek, s nem panaszkodnak, mindig örülteknek tartják!

- Lássuk hát! szólt Roger, megragadván kezemet; te jól tudod, hogy én mindig sajnáltalak; ma tehát elmondod ugy-e szenvedésed titkát?

- Sem ma, sem holnap. Nem mondok önnek semmit. Miért is mondanék? Nincs-e elveszve minden? Nem ismerte-e el Esperanceot anélkül, hogy tanácsomat kérte volna?

- Nem az én dolgom elismerni őt, s érdemem e részben is csekély; a törvény ismeri őt el, mert születése be van írva Sévinesben s halála nincs sehol. Csak jelentkeznie kell hát s érvényesítenie jogait. Azonosságának bizonyítékai nem fognak hiányozni s az igazságszolgáltatás előtt te sem fogod megtagadhatni.

- Most bizonyára az ő diszkrétciójára van már bizva, de a mig ő nem volt tisztában kilétével, nem volt kockán semmi, ön akarta őt felvilágosítani, ön akarta.

- Nem volt-e kötelességem? Lehetett-e várnom, mig Gaston értesülve jogairól, így szól hozzám:

- Megálljon gróf ur, ön az én helyemet foglalja el a világ előtt s önnek át kell azt adni számomra?

- Nem bizhatta volna anyjára, hogy az ön magatartását megszabja?

- Anyám bizonyára félt, hogy engem nagyon meg talál lepni. Holnap jó reggele lesz: meg fogja tudni, hogy elfogadom testvéremet tárt karokkal; én magam vezetem őt elébe.

- Bizonyos ez?

- Határozottan.

- Reggel?

- Korán reggel. Jókor feküdt, s nem fogja zokon venni, hogy a napot két fia közt látja meg.

- De hátha mégis? ha az ön anyja elégedetlen lenne e határozattal s azt mondaná önnek, hogy ön homlokegyenest az ő szándoka ellen cselekszik?

- Az lehetetlen! Mire való e képtelen föltételezés?

- Mit szólna ön, ha ez megvalósulna? Ne mondja ön anyjának, hogy beszélt Esperance-szal, s meg fogja látni, hogy ő megtiltja, hogy beszéljen vele erről.

Roger mereven rám tekintett s arra izgatottan járni kezdett. Nem akart már tőlem kérdezősködni; maga magát kérdezte ki.

- Már tudom, szólt megállva; anyámnak ugyanazok az aggályai, melyek neked, s csodálatos nemeslelkűsége még tulozza azokat. Nem akarja, hogy kárhoztassák atyámat, s nem akarná, hogy örökségnek bélyegezzék azt, a mi e tettére készíté; pedig nincs mód ezt tagadni, ha csak...

- Ha csak,... feleltem nagyobb meggyőződéssel, mint eszélylyel, - ha csak Gaston száműzetését egy gyanu rovására nem írjuk,... a féltékenységre,... a mely igaztalan volt mindenesetre! tevém hozzá, midőn Rogert elhalványodni látám, mig szempillái egyszerre vörös zománczuak lettek, mi a szőke embereknél a legnagyobb foku harag nyílt bizonyítéka. - Még sem szólt semmit, s időt hagyni látszott számomra, hogy teljesen kifejezhessem gondolatomat. Én folytattam: - A féltékenység mindig igaztalanra tesz, szenvedély az, de nem betegség; de miért akarja ön minden áron, hogy az ön atyja hamvai felett vagy szomorú szenvedélyekről, vagy nyomorult tévedésekről beszéljenek? Az ön anyja ellen fog szegülni.

Roger elcsöndesedni, s elmélkedni látszott; azután így szólt: hogy atyám féltékeny legyen a legszebb, s a legtökéletesebb nőre, abban mi lehetetlen sincs; de e féltékenységet husz évi erényes életnek el kellett volna oszlatnia, s ha egyébkor nem, utolsó órájában visszahívta

volna Gastont. Láthatod hát, hogy nincs mód tagadni az örültséget! Bármily nagylelkű s kegyeletes is legyen anyám, nem térhet ki a szükségszerűség elől s nem áldozhatja föl fiát, mit már is annyi ideig feláldozott a könyörület tulságának azon ember iránt, ki mindezt okozta. Nincs is joga hozzá s nekem sincs. Testvérem jogai szentek, s én sohasem veszek részt oly szándokban, mely ezek meghiúsítására tör.

- S ha az ön testvérenek jelentékenyebb vagyona lenne, mint a melyre az önnel való osztásból számíthat?

- Anyám vagyona? mindössze is kevés az.

- Én nem anyja vagyonáról beszélek, hanem Salcéde uréról.

Roger elhalványodott. - Salcéde ur! hogyan? miért? Mikép kerül Salcéde ur a mi családi ügyeink közé?

- Ő nevelte Gastont, szereti mint fiát. Ő gazdag, szabad, fel akarja hát fogadni, nevét adni neki.

- Hazudsz, kiáltá Roger, ez nem valószínű.

- Valószínű és való; szólék neki; a grófné meg fogja önnek mondani.

- S a báróné beleegyezik?

- A bárónénak semmi joga sincs Salcéde fölött.

- Nem szeretője-e már régóta?

- Sohasem is volt az.

- Ugy! Elhiszem... Mindegy! Anyám nem fog beleegyezni e különös rendelkezésbe.

- Egyáltalán nem különös az, s anyja beleegyezik.

- De én nem, én - abszurdnak találom.

Nem szólt többet. Láttam, hogy a kétely helyet foglalt szívében. Pedig én nem ezt akartam. Csak azt óhajtám kitaláltatni vele, hogy anyja a világ ítéletének teszi ki magát, ha kimondja idősb fia létezését, holott ez e nyilvánossá tétel nélkül sem lenne vagyon s czim hián.

Ki akartam ezt a gondolatot, melyben semmi sértő sem volt a grófnéra nézve, Roger előtt fejteni. Ő azonban, ki egy régi alak, a láng által izzóvá tett vaskályha-eszközzel játszadozott, egyszerre megfordult, felkapta ez eszközt mintegy ellenem, azután azonban rögtön elhajítá; de két vállamat megragadta, s irtóztatós dühvel megrázott: - Vén nyomorult, szólt hörgő hangon, vén szolga! nem kell többet szólnod. Nem tudom, mely szerepet játszol mellettem, de azt jól tudom, mely gondolatot akarsz költeni bennem. Jó tehát! ime szemedbe mondom, hogy hazudsz; úgy van, hazudsz kutya, s én megtiltom, hogy csak egy szót is szólj hozzám. Arczodat sem akarom többé látni, hogy ne mondhassák, hogy éltem folytán kétszer üthetéd e mérgezett tört szívembe! Takarodjál, takarodjál innét.

S kiüzött szobájából, be a magaméba, bezárta az ajtót köztünk, s reá fordítá a závárt.

LXX.

Erőszakosan elüzve általa ép azon pillanatban, midőn meg akartam óvni, hogy a végzetes gyanu által lelke beszeplősítették, ágyamra hanyatlottam, s ott összetörve, úgy szólva öntudatlanul feküdtem egyideig. A retesz azon tompa zaja, mely, mint előre érzém, örök időre elzará előlem Roger szívét, e drága gyermekét, kiért mindenemet, még becsületemet is, fel-

áldozám, - megtörte bátorságomat, megsemmisíté akaratomat. Nem volt mit tennem, mint elhagyni e család szolgálatát s távol élni azon jogfosztás látományától, melyet tovább már nem akadályozhattam meg.

Ám azért visszanyerve öntudatomat, megkisértém látni, mit csinál Roger; azonban az ajtón mi nyílás, mi ür sem volt, melyet fölhasználhattam volna. Kettős ajtó volt, rézsarkokkal. A kulcslyukban ben volt a kulcs. Azt sem tudhattam meg, ég-e Rogernél a gyertya. Legkisebb zajt sem hallék. Vagy lefeküdt s elaludt, a mi kevéssé valószínű, vagy mozdulatlanul állt a tűz előtt, gondolataiba mélyedve. Sem zörgetni, sem hozzá az ajtón át szólni nem merék. Tudtam, hogy dühe legalább is tart öt-hat órán át. Nem volt mit tennem, mint kilesni fölébredését, hogy anyjával való találkozása előtt még egyszer szólhassak vele. Időm volt várni, mert még nem volt éjfél s Gaston bizonyára nem volt hat óra előtt fölkeltésére idejövendő.

Hogy üzzem el e kinos álmatlanságot? Ezer zavaros gondolat éledt fel s aludt ki, mint megannyi szikra, agyamban. Végre egy határozott eszme fejlődött ki. Salcéde lehetett az egyedüli ember, kinek becsületérzése megmenthette Rogert; ő egyedül találhatott módot kiegyeztetni tulajdon kötelességét a törvényes fiunak anyja erénye iránt való megnyugtatóásával. Salcéde oly ember volt, kinek helyén van szive is, esze is. El fogok tehát mondani neki mindent, ha mindjárt megvetésének s méltatlankodásának tennem is ki magam vallomásaim árán. Eltűrhettem még ezt is Rogerért, mert már is annyit tettem iránta való szeretetből, hogy egészen lealacsonyodtam. Ha én becsstelen ember vagyok, s ő mégsem lesz megmentve, úgy nincs más hátra, mint szétzuznom koponyámat. Miért is ne? Barátságától megfosztva, nem szerethetém többé az életet.

Lámpát vettem kezembe, kiértem a kápolnába, majd a kertbe, honnét a sövény egy hézagos részén át távozhattam. Az ut mentén elértem az espelunque azon nyílásához, melytől minden rejtélyesség nélkül jártak a Menedékházba. Közönségesen Salcéde nem is zárta be az ajtót. Most is nyitva találtam. Meggyújtám a gyertyát s elértem a pincze csöngetyüjéhez, s erősen megráztam. Csak néhány percz, - a fölkelésre szükséges idő, - s fölnyitá a zárt, mely a szalonba nyíló pinczeajtót zárá. Fölmentem, s az ajtót a lépcső felett már tárva-nyitva találtam; a marquis, hálóköntösben, már kinyitotta azt s aggódva kérdé, mi baj van.

Én egy órai kihallgatást kértem tőle. Fölvitt magához, a hol én elmondtam neki mindent, a mi az este köztem s Roger, Gaston és Ambrus közt történt. Salcéde ur a legkomolyabb figyelemmel hallgatott rám, a nélkül, hogy egy szó, vagy egy mozdulat által is megszakította volna beszédemet. Midőn elvégzém, néhány pillanatig néma, gondolatokba merült maradt; azután a bizalom s rokonszenv hangján így szólt hozzám: - Jól tette, hogy értesített mind e dolgokról, melyek lerombolják összes terveimet, s melyek gondolkodást tesznek szükségessé. Segítsen, mert ön, azt hiszem, képes reá, hogy tisztába jöhessek ez előre épen nem látott helyzet iránt; ön alapján ismeri Roger szívét: hiszi-e ön, hogy határozata Gaston elismerése iránt tartós s komoly lesz?

- Az lesz, marquis ur. Azt hiszem, hogy minden ügyben, melyben érdek vagy becsület és előzékenység van kérdésben, Gaston kifogástalan eljárást tanusít.

- Ebben nem is kétkedem, felelt a marquis; de nem lesz-e féltékeny anyja szeretetére?

- De az lesz, sőt már is az.

- Ez baj, de nem orvosolhatlan. Gaston fogja magát szerettetni tudni s Flamarande asszony is minden nagy erőlködés nélkül megnyugtathatja Roger aggódó gyöngédségét. Nem is látok aggodalomra másban komoly okot, mint azon igaztalan s fájdalmas gyanúsításokban, melyek ez ifju emberben feltámadnának, ha valaki oly vigyázatlan lenne s atyja gyanuit tudatná vele. Nem tart ön tőle, hogy ez bizonyos körülmények folytán megtörténhetnék?

- Már megtörtént, marquis ur; Roger már ez öldöklő gyanuk áldozata.
- Hát nem mondott el ön mindent? Fejezze be elbeszélését. S figyelemmel rám tekintve: - Ön volt az, tevő hozzá, ki elkövette ez eszélytelenséget, melytől én félttem?
- Én tevém, feleltem, de nem szükséges bizonyítgatnom, hogy akaratlanul. Tudtam a határozatokat, melyeket jelenlétemben hozott, itt önnel a grófné néhány nap előtt. Meg akartam akadályozni, hogy Roger utjában álljon azoknak. Tudatám vele az ön szándokát, hogy fiává fogadja Esperanceot, s erre ő, esküszöm, hogy minden egyéb részemről eredt célzás nélkül, egyszerre dühbe jött. Halállal fenyegetett, kidobott szobájából, a melybe bezárkózott, s a melyben van bizonyára e perczen is, gyilkos gondolatok által gyötörve.
- Midőn engem igen meghatottnak látott, Salcéde ur egész szívélyesen kezdett korholni. - Nem kétkedem szándokai jóságáról, szólt, de nagy eszélytelenség volt, mit ön elkövetett. A perctől fogva, melyben Roger megismerte bátyját, sőt elismerni szándékozott, nem lett volna szabad szólni az én félfogadási tervemről, sőt annak köztünk való titok gyanánt kellett volna maradnia.
- De hát, tevém hozzá, nem kelle-e minden áron megakadályozni Roger elsietett határozatát?
- Minden áron? nem, annál kevésbé, mert ön nem akadályozott meg semmit. Ha Roger, mint valószínű, reggel beszél anyjával, ez óvakodni fog szólni rólam, s fia szívének szeretetteli nyilatkozását készséggel fogadja el.
- Még csak éjfél van, marquis ur. Kevés percz alatt a grófnénál lehetünk. Én bevádolom magam előtte, elmondom az általam elkövetett hibát, ön pedig, ön megtalálja orvosserét.
- Orvosszerét? Az nincs.
- Hogyan? Nincs?
- Roger szenvedni fog a kétely miatt, melyet ön vetett lelkébe. Szervedni fog hosszabb, vagy rövidebb ideig, de most anyja csak növelné e bajt a helyett, hogy eloszlatná, ha beleegyeznék, hogy én adoptáljam Gastont. Csak egyet lehet tenni, s ez az, hogy ha Roger ismétli anyja előtt az ön szavait, ő azt feleli rá, hogy ön rosszul értette szándokait. Ha Roger hallgat önről, biztos vagyok, hogy az anya nem szól rólam. Különben meg is lehet előzni Rogert, megóvándó a grófnét a meglepetés veszélyeitől. Gondoskodjék e részben a teendőkről. Én írok neki. Ön pedig igyekezzék előbb látni őt, mint Roger. Mást nem lehet előre intézni. A jövő az isten kezében van.
- Salcéde ur passiv lemondása, holott én oly becsületesnek s oly egyenesnek tartám őt, szerfölött meglepett. - Tehát, szólék hozzá meglehetősen felindulással, marquis ur feladja a játékot, feláldozza Rogert, s viselni engedi általa családja vétkeinek s szerencsétlenségeinek terhét?
- Sokkal fiatalabb és sokkal nemesebb ember ő, hogy sem ezt zokon vehetné, felelt Salcéde. Soha nem fogja vádolni hallani atyját sem anyja, sem Gaston által, s mert az, mit Ferras mondott neki, az szoros igazság, nem lesz nehéz érvényt szerezni annak mindenkivel szemben, ha ugyan találkoznék ellentmondással, s magával szemben is, ha meg-megesnék, hogy valamely rossz érzélemmel kellene küzdenie.
- Ön rossz érzelemnek nevezné, ha... mindennek daczára... kételkednék...
- Anyja becsületében? felelt élénken Salcéde. Bizonyára, ördögi indulat lenne az.
- És mégis, kiáltám legyőzhetetlen méltatlankodással, ön mint teljesen természetes érzést előre látta e kételyt, s majd kikerülhetlenné tartá azt, midőn a grófnét reá birta az ígéretre, hogy hallgatni fog. Montesparre asszony ugyanigy vélekedett s én hittem önöknek mind-

hármuknak! Soha nem is szóltam Rogernek Gaston törvényes jogairól, melyek csak hazugság által állapíthatók meg isten és emberek előtt!

Nagyon izgatott valék; kötelességem volt visszautasítani minden kétértelműséget s egyszerre nagyobb csapást mérni rá, hogy gyorsabban a dolgok lényegéhez érjek. Salcéde fölkel, s döbbenő merevséggel nézett szemembe. Ez ember, kit oly félénknek ismerék s oly megfélemlíthetőnek hittem, szintén képes volt tehát a hazugsághoz ragaszkodni.

Ezer félelem fogott el, mert Rogert elvesztve láttam; utolsó biztosítékában, Salcéde becsületében, csalódtam tehát. Szemrehányó tekintettel néztem rá, kiállva az ő szemeinek fenyegető kifejezését. Ő állva maradt, megvetőleg mosolygott s így szólt: - Nem hittem Károly ur, hogy ön valaha kétségbe vonta volna azon szeplőtlen hölgy becsületét, kiről szólunk. Engedje meg, hogy ama bizalom után, melyben ő annyi ideig részesíté önt, ez megleljen engem.

- S nem gondolja a marquis azt, felelék, hogy e bizalom tán egészen teljes is lehetett.

Ez meggondolatlan, szerencsétlen, s még csak nem is őszinte szó volt, mely azután egész örvénybe döntött.

- Hazudik, kiáltá Salcéde. Ön meglephetni vél, s kicsalni belőlem valamely gyalázatos titok vallomását. Alávaló módon hazudik ön! Soha Flamarande asszony nem mondta önnek azt, a mit velem itt ön sejtetni akar, mert nem is mondhatta, mert az erőszakétel lenne az igazságon, s mert magát hibásnak ismervén el, engem bűnről vádolna!

Én fölemelkedtem helyemen; tulizgatott lelkem már alig értett valamit. Salcéde a barátja elleni árulás vétkére célzott. Én pedig azt értém, hogy az ellen védekezik, mintha úgy lepte volna meg s erőszakot tett volna a nőn, kit lelkéből szeretett. - Flamarande asszony nem vádolja önt semmiről, szólék; egyedül én vagyok az, ki önt vádolom, én is csak azért, mert kényszerít reá! Ön védelmezi magát az ellen, mintha ifjúsága hevében merényletet követett volna el... Roszul teszi ön, marquis ur; jobban tenné, ha bevallaná, vagy tetetné előttem legalább, hogy álmában lepte meg ama fiatal nőt, ama gyermeket, ki nem tudott kiáltani s nem merte magát védelmezni. Ugy van, ez lenne reá nézve legjobb, nem pedig sejtetni hagyni bárminő bűnrészességet róla is. Én ezt mindig így tartám legvalóbbszínűnek s sokszor is szóltam róla uramnak; tizenhat éves korában nem elvetemült még a nő. Nem csalja meg férjét néhány havi házasság után, főleg mikor e férj őt szerelemből vette el, s ha a világ előtt tisztelt ember, s a közönségesnél nem is rutabb. Vallja meg,... de nem; ön nem fog megvallani semmit; ön el van határozva, föláldozza Rogert. Legyen! De én kijelentem önnek, hogy ha mindjárt megöl is, Roger tudni fogja az igazat! Soha nem szóltam neki róla, mert számíték az ön lovagiasságára. Ön eltaszítja őt. De én, öreg szolgája, az egyedüli barát, ki még részére rendületlen, nem taszítom őt el. Oly tisztán látóvá teszem, a mint csak kell... Vagy nem, még sem ezt teszem; anyjához megyek, rögtön. Tudom hozzá a járást; elmondom neki, hogy mindennel tisztában vagyok; hogy bizonyítékaim vannak; nem meri tagadni azokat; gyanúsíthatja magát, ha kell, mindkét fia által, de abba nem egyezhetik bele, hogy férje vagyonát megoszssa a törvényes sarj közt s a közt, a ki nem az.

Salcéde ur megragadta jobb kezemet, s erősen tartá; szemeit az enyimekre szögzé, anélkül azonban, hogy szavamba vágott volna. Midőn vissza akarék vonulni, hogy, mint elszánva voltam, a grófnéhoz menjek, megállított, kényszerített, hogy leüljek, s határozott, nyílt hangon így szólt hozzám: - Ön hazudik! ön bolond s gonosz ember. Lássuk azokat az ön bizonyítékait rögtön, mert ön nem hagyja el e helyet, míg meg nem mutatja azokat.

- Arra még sem vagyok elég bolond, felelék, hogy oly helyre hozzam azokat, hol nincs módomban megvédelmezésök: azt azonban megmondhatom, hogy csak egy bizonyítékom van, de az rettenetes; keresse ön csak mellén, Salcéde ur. A másolat ott van még, de az eredeti, az az én kezeim közt van régen.

Elnémulva, meglepve, Salcéde kezével melléhez kapott, kinyitá a medaillon-t, s megnézte a kis papírt. E figyelmes szemléletben vissza látszott nyerni lélekjelenlétét. - Igaz, szólt, valamely ügyes kéz utánozta az eredetit. Hanem azért én valószínűleg még sem csalódtam volna, ha valaha kinyitom e tokot; de tizenöt éve már éjjel nappal változhatlan vegyi borítékban hordom, a nélkül, hogy egyetlen egyszer is kinyitottam volna, nehogy megváltoztassam tartalmát, melyet egész életemre fön akartam tartani mint talizmánt, mint óvszert minden elbátortalanodás ellen, mint a kelet lakói az amuletteket, melyeket el nem hagynak soha, s melyek föntartják a jövő élet iránt való reményüket. Ez volt az én szent mondásom a koránból, ez volt egyedüli babonám. Az alávaló, ki elvette tőlem, mondhatja, hogy kezei közt van husz évi erkölcsi erőnek s teljes odaadásnak jele, s szentesítése. - Azután reám tekintett: Ön volt az, ki e meglepő ügyességü gazemberséget elkövette?

Tekintete oly rettentő volt, hogy érezni kezdém eljárásom vakmerőségét. Az eredeti nálam volt. Salcéde valóságos Herkules levén, vissza vehette volna erővel is.

Kitalálta gondolatomat. - Legyen nyugodt, szólt; nem használok erőszakot ön ellen; megveszem öntől talizmánomat oly áron, a mint önnek tetszik, mert én sokat tartok rá mint akár életemre; de addig önnél hagyom, míg ön használhatni véli, mert ez csak kiegészítése az ártatlanság ama bizonyítékainak, melyek e szobában vannak. Tudja meg az ur, hogy én mélyen megvetem önt, s ha csak magamról lenne szó, felelet nélkül kiűztem volna innét; de itt egy szeplőtlen nő becsületéről s két egyformán törvényes sarjának jövőjéről van szó. Önnek hát fáradságot kell vennie, látni Flamarande asszony összes leveleit Montesparre asszonyhoz, meggyőződendő, hogy önnek mi bizonyítéka sincs a grófné ellen, s hogy az ön vallomásra csábító kísérletei csak konfuzióból eredtek. Olvassa hát!

Felnyitá az íróasztalt, s le akart ültetni; én visszautasítám. Mind e levelek egyátalán nem birnak jelentőséggel, szólék; a melyek 1850 előtt irattak, mind ismerem. 1850. május 27-kének éjjelén volt, hogy felnyitám ez asztalt, s elolvastam mind azt, a mi benne volt; 28-án reggel használtam fel itt, e szobában, ez ágyon, az ön álmát, hogy elraboljam öntől a főbizonyítékot, s hogy saját írásom által helyettesítsem. A levelek, melyeket azóta kaphatott ön, nem nyomhatnak többet, mint az azelőtt Montesparre asszonyhoz intézettek. Egy eszes asszony, ki oly nehéz körülmények közé van helyezve, nem szokta vetélytársának, bármily nagylelkű legyen is az, megvallani az ily igazságot. Emlékemből idézhetném ön előtt e levelek egész lapjait, melyek midőn egyes tagadást tartalmaznak, egyszersmind szenvedélyes kihívást rejtenek az ön czimzetére; akármely értelmezés sem láthatna tisztán e levelezésben, a kifejezések kicsinységeiben, az általán használt hangban, mely ép úgy tulajdonítható az anyai szeretetnek, mint a szerelemnek. Ha ez idő óta a grófné irt is még barátnőjének, sőt ha önnek magának irt is, nem kétkedem, hogy ugyan azt a hangot s eszélyt tartotta meg; hisz ajánlaná-e ön különben, hogy olvassak el mindent; de a mit ön nem mutat meg, azok azon kizárólag önhöz intézett levelek, vagy levélké, melyek nem mentek át a báróné kezén, melyek nem voltak ez asztalban, melyeknek azonban az ön szivén őrzött négy szó hatalmas kivonatát képezi.

Mint ügyvéd beszélék, meggyőződése szivósságával s nem gondolva egyébre, csak hogy igazam van. Salcéde ur, kit én hazugnak mondek, engem alávalónak czimezett; adósok tehát nem maradtunk egymásnak. Nem féltem már tőle; támogatva érzem magam az igazság diadala által. Nem pirultam bevallani ama vakmerő kutatást, melyet itt tevék, s vallomásaim által azt akarám megértetni vele, hogy megölhet, ha tetszik, de megfélemlíteni nem fog.

LXXI.

Látta, hogy, amint egy részt ravasz vagyok, mint bármely titkos rendőrügynök, másrészt vakmerő vagyok, mint minden fanatikus, s azért eleve tartózkodott minden bántalmazástól. Megelégedett azzal, hogy így feleljen: - Nem mutatok senkinek levelet Flamarande asszonytól, mert sohasem is kaptam tőle, nem még a legegyszerűbb névjegyet sem, sőt ezt a négy szót sem, a melyet elég vigyázatlan, vagy - ha úgy jobban tetszik - elég örült valék kívágni egy másnak írott levélből, hogy a magam számára amulettet készítsek belőle. Mert ön oly jól átkutatta szekrényeimet, Károly ur, csodálom, hogy e levelek egyike nem lepte önt meg. Ez bizonyítja, hogy a legügyesebb ember is figyelmen kívül hagyja sokszor a legjelentősebb részletet.

Kinyitá íróasztala fiókjai egyikét, s a rendhez szokott ember biztosságával vett ki egy levélcsomagot, melyen az 1849-ik év dátuma állt. Az utolsó két vagy három levél közt keresgélte s rögtön reá akadt arra, a mit keresett. Megmutatta, s azt mondá: olvassam el. A levél rövid volt s így hangzott:

»Ez évben tehát nem látom szegény gyermekemet! Jól tudom, hogy e találkozások rám s rád nézve egyaránt veszélyesek, s hogy bármi esélytelenség örökre lehetetlenné tenné azokat. Nem bánom, Roger iránti szeretetből, kitől nem akarok elválni, megfosztom magam Gaston láthatásától! Ah kedves Helén! én igaz barátném! mondd meg a bárónénak, hogy hozassa őt magához, hisz a flamarandei sziklák közt oly hideg van s oly zord az élet! Mondd meg neki, hogy ha ezt nem is, legalább gyakran tudakozódjék felőle, hogy legyen második anyja és...«

Itt a levél utolsó sora, valamint az aláírás le volt vágva s Salcéde ur e helyre tevén a papírt, melyet én gondosan az eredeti alakja szerint metszettem el, látnom engedte ez utolsó sort is: és »örködjék gyermekünk felett, Rolande,« melyet én az ő nevére czimzett üzenetnek tarték, holott nem volt az egyéb, csak egy Helénhez intézett levél vége. Emlékeztem, hogy ez időtájt Helén, kinek egy nővére a bárónénál szolgált, Auvergnebe utazott, azt meglátogatandó. A grófné által levén azzal is bizva, hogy tudakozódjék Esperance felől, megírta, hogy nincs baja, s e levélben Salcéde vagy a báróné azt tanácsolván a grófnénak, hogy ez évben ne jöjjön le, erre válaszolt Helénnek asszonyunk. Montesparre asszony, ki mindent átadott Salcedének, átküldte vagy átvitte e levelet is s a mindig szenvedélyes, mindig regényes szerelmes jelszóul, utmutatóul, vigaszul választá a bárónéhoz intézet ama kérést, melyet magára alkalmazhatni vélte: örködjék gyermekünk felett.

Mikép kerülhetett e levél el figyelmemet, mikor kikutattam az íróasztalt? S ha kezemben volt, hogyan nem lepott meg az utolsó sor és aláírás gondos levágása? Bizonyára azért, mert ez egész kutatást igen nagy izgalom s nagy testi fáradság közepette végzém, s tán akkor, midőn kezemben e levél volt, valami kívülről jövő zaj s a meglepetéstől való félelem elvonta figyelmemet.

Megsemmisülve álltam, nem is tudva, élek-e még? Lelkem ama rettenetes május 27-diki hajnalt hozá emlékezetembe. Nem láttam Salcéde urat; azt képzelém, egyedül vagyok. Az éji szél gunyos s kihívó kacajokat hallatszott szórni felém, mindegyre azt csörömpölvén az ablak üvegtábláin át: »Nyomorult, te erősnek képzeléd magad, pedig csak együgyű voltál.«

Salcéde figyelve tekintett rám s lelkemben látszott olvasni. Kábultságomból az által vont ki, hogy visszakérte tőlem Helén levelét, visszatevén a többiek közé, mellé helyezvén a levágott darabot is. Akkor keserű mosolylyal így szólt: - Ez bizonyítja ön előtt, Károly ur, hogy mindig különöz, vagy ha úgy tetszik, ügyetlen valék. Ifjúságomban, elbűvölve egy imádandó nő által, inkább meghaltam volna, semmint csak sejtettem volna is vele szerelmemet, s nem is sejtette előbb, csak akkor, midőn szomorú következményeit ismeré; én azonban, ki őt

elutazottnak hittem, úgy gondolván, hogy soha nem fogom őt látni, rajongván egy emlék, egy illat után, beléptem szobájába, hogy elhozzak onnét egy virágot... E regényes cselekedet által oka voltam egész élete szerencsétlenségének; később, azt híven hogy mindent helyrehoztam, az én életemet az ő fiának szentelvén, ama másik erekle, a véremmel áztatott csokor mellé három, az ő keze által irt szót tevék, s e szerény kincset is ki kelle lesni nálam a férj kémének, s ellopván, fegyverré tenni ellenem kezei közt! Valóban, nem nagy szerencsém van e dolgokban, s egy lényre sok, kétszer büntettetni oly hibákért, melyek pedig nekem nem használtak mást, mint azon gyalázatot, hogy egy alávaló kilesett, s a kétségbeesést, hogy én vagyok egy család szerencsétlenségének oka.

Föl s alá járt a szobában, kezét homlokán tartva, mintha csak a fájdalom folytán megöszült haját ki akarta volna tépni; azután egyszerre megállt, mosolygott, mintha valami véletlen öröm derítette volna fel. - De nem, én istent káromlok; káromolni pedig nem szabad az istentagadók előtt. Ön bizonyára nem hisz, csak a rosszban, ön szerencsétlen szolga, kit egy gonosz ügy így elvakított! Sajnálom önt, mert áldozatokkal teljes életemnek csucspontján, nem látván mögöttem csak bánatot s kint, s előtttem csak a magányos munkálkodás életét: jobban mint bármikor érzem, hogy valami diadalmas erő támogat. Helyre akartam hozni hibámat, helyrehoztam. Lemondék az élet minden örömeiről, le a vagyon kényelméről, az ifjuság ambícióiról, a férfikor munkaköréről, a gyönyöréről, a munkálkodásról, a dicsőségről, a házasságról, a szerelemről. Remete lettem. Elvonulva szolgáltam a tudományt s elrejtém azelőtt, a kit szerettem, lelkem sebét, nehogy érintsem az övét. Feltaláltam lelkiismeretem benső örömét; hasznosabbnak érzem magam, mintha politikai ügynek szolgáltam volna, vagy korom szereplői mellett segédkedtem volna; fölneveltem amaz igaztalan ember gyermekét, ki azt lelki sötétségre akarta kárhozni. Én kiragadtam a sötétből, s derék, jó, tudós embert nevelék belőle. Visszaadtam anyjának, s méltóvá tettem őt hozzá. Nem, nincs okom panaszkodni, nincs jogom szerencsétlennek mondani magam. Ha nem is volt erőm kiszakítani szívemből ama végzetes érzelmet, elég erőm volt, hogy hallgassak róla, s az, istennek hála, ma is oly tiszta e kebelben, mint az első napon. E néma s tiszteletteljes érzelem miatt foghat-e valaki vádolni Flamarande ur fiait előtt? Az egyik, ki ismer, azt felelendi, hogy e némaságom megtisztelt anyját; a másik érezni fogja, hogy azon belső küzdelmek miatt, melyeket le tudtam győzni, nem tartozom számadással senkinek. Menjen hát, Károly ur, vádoljon Roger előtt, hogy egy idegent akartam a családba csempészni; nem fogja hinni, ha csak kora előtt nem teljesen romlott már. Különben fogom tudni magam tisztázni. Ne higgye ön, hogy hallgatva türök valamely rágalmazó gyanúsítást. Nem; ha kényszerítnek reá, mindent elmondok, mert mindent elmondhatok, s nem is tudnék olyasmit mondani, a mi Roger anyjának ne eszes, erényes, s tiszta voltát hirdeté. Szóljon hát! mit akar ön tenni? Most már mindenre képesnek hiszem s nem is fogok igyekezni meggátolni veszélyes kezdeményezését; de örködni fogok ön felett, csatlakozom lépteihez, s kihallgatom szavát. Mindenütt ott leszek, hogy értelmezsem azokat s leleplezzem alávalóságukat. Feleljen hát! Mit akar ön tenni? Nem a bátorság az, a mi a cselekvésre hiányzik önben; ezt bebizonyítá, midőn ide jött, holott azt hitte, hogy oly embert talál itt, ki mindenre képes, csak hogy megakadályozza önt abban, hogy őt leálcázza. Most én vagyok az, ki önt felhivom: folytassa áruló s feladó művét; de többé nem fog cselekedhetni hátam mögött, én állok elébe, s önnek velem szemtől szembe kellend fölvennie a harcot.

LXXII.

Meg voltam kövülve s nagy erőfeszítésre volt szükségem, hogy felelhessek neki. Végre sikerült magamhoz térni s előadnom a cél, melyet követék. Elmondám előtte egész életemet, melyet sikerült néhány szóba összefoglalnom, nem beszélvén előtte, csak a főpontokról, milyen volt a jótevőm iránti odaadás, az igaztalansága iránti első hit, a Gaston megmentésére

fordított igyekezet, azután a fölfedezés, melyet a valóról a boulognei erdőben véltem szerezni. Emlékezett, hogy egy ember követé, kit ő tolvajnak vélt s kit már kész volt leszurni törös botjával. Tőlem tudta meg, hogyan kerestem, hogyan jutottam hozzá, s midőn a külszin ellene bizonyított, Roger iránti szeretetem hogyan ragadt azon egyszerre aljas és vakmerő kísérletre, hogy elolvassam leveleit, s hogy azon álom alatt megraboljam őt attól, a mit akkor, s azóta mindig Rogerra nézve a mentés eszközének tekinték. Elmondám neki a fájdalmas küzdelmet, melyet vivott keblemben a grófné iránti rokonszenvem s fia iránti odaadásom, melyből szent kötelességet alkoték magamnak. Végre elmondám neki, hogy, ha jogot képzels is magának aljas kém gyanánt tekinteni engem, ahoz nincs joga, hogy pénzvágyónak, hogy személyes érdekekben cselekvőnek tekintsen. Ezt be tudtam bizonyítani s megsértett gőgöm nem állhatott ellen azon, lehet hogy ügyetlen, vágynak, hogy azonnal be is bizonyítsam. - Soha nem fogadtam el fizetést, szólék; hosszú s hü fáradozások által letörlesztém amaz előleget, melyet Flamarande gróf adott, hogy megmenthessem atyám becsületét. Soha nem akartam, dacára az ő folytonos ajánlatainak, a legcsekélyebb kártalanítást is elfogadni testi s lelki fáradozásaimért. Halála óráján százezer franknyi hagyományt szánt nekem. Im itt van, vánkosa alatt nevemre czimezve találtam, s ön láthatja, hogy már borítékba tevém, visszacsatolandó azt az örökséghez. Önnél letéteményezem. Mert nekem nem kell, nekem nem kell semmi senkitől, habár most sincs semmim; de fogok találni valamely alkalmazást, hisz én oly kevésből meg tudok élni. S nekem is lesz az önével azonos elégtételelem marquis ur, lelkiismeretem részéről, s mint ön, én is mondhatom, hogy ha nem is mindig sikerült uralkodnom érzelmeim fölött, legalább én is csak kötelességérzetemnek s az odaadó szolgálat szükségszerűségének hódolék.

Salcéde ur engedte a százezer frankot letennem asztalára. Figyelve tekintett rám. Tanulmányozni látszott engem. Ez kellemetlenül hatott rám; féltem, hogy olybá talállok feltűnni előtte, mint valamely, magával nagyon is megelégedett ember, de ennek dacára szükségét érzem, hogy éljek a joggal, melylyel magamat előtte jobb színben tüntethetem föl.

- Ön nem fejezte még be, szólta, látván, hogy válaszát várom. Ön nem mondta meg, mit szándékozik most tenni? hogyan itéli meg jelen helyzetét?

- Azt hiszem, hogy megmondtam, uram; óhajom elmenni innét, s az egész Flamarande családtól, messze; nehezemre fog esni, tudom, mert mindnyájokat szerettem s Rogert, kit legjobban szerettem, meg is fogom siratni, de érzem, hogy szerepem itt véget ért, s mert rossz véget ért, jobbnak látom inkább eltűnni a vádak elől. Szavamat adom önnek, hogy e szobából távozván örökre távozzom, s ön még csak beszélni sem fog hallani rólam.

- Engedjen meg még egy utolsó kérdést, Károly ur. Azon meggyőződéssel távozik-e ön, hogy csalódott, hogy Flamarande asszony szeplőtlen, és hogy Flamarande Gaston ép oly törvényes mint Roger? Kötelességem, ha ön még némi kételyt ápolna, megadnom minden felvilágosítást, a mit ön kérne. Látja, hogy mint komoly emberhez szólok önhöz.

- Nem tudom, meggyőződésből vagy száналombból teszi-e ön ezt, felelék, mert arcán a komorság kifejezését láttam, azonban én teljes nyiltan felelek önnek. E perczen azt hiszem, hogy ön igazat mond, s mert a bizonyítékok, melyekre ítéletemet alapítám, elveszték érvényüket, ítéletemet mint helytelent kell tekintenem. Azonban, én ismerem magamat, én gyanakvó vagyok. Természetem nyughatatlan; sokkal tovább kinlódtam e gyanu terhe alatt, melyet alaposnak hívék, hogy sem ez izgalmas tagadásból egy csapásra a komoly hit terére léphessek. Bensőm izgalmai a legcsekélyebb alkalomkor visszatérnének, s tán ismét engednék valamely beteges elfogultságnak, mely parancsoló bizonyossággként tünnék föl előttem. El kell hát utaznom, ez a legjobb megoldás. Amerikába, vagy Ausztráliába megyek. Elmegyek, az nem fontos hová, de mindenesetre oly messzire, hogy ne kelljen magamtól tartania sem magamnak, sem másoknak. Engedje, hogy bucsut vegyek öntől; hivatalom minden számadása

pontos rendben van, s Menouville költségvetése teljes egyensúlyban. Flamarande ur egyéb ügyeinek intézésében pedig már rég nem volt részem s azokra nézve úgy sem adhatnék semminő felvilágosítást.

- Hallgasson rám, Károly, szólt Salcéde ur egyszerre a jóakaró szívélyesség hangján, s kezeit vállamra téve; hallgasson jól reám, s tán visszanyeri ön bátorságát. Egy óra óta, mióta úgy figyelek önre a mint nem volt alkalmam soha, s mióta beszédére hallgatok, azt hiszem, beláttam az ön szívébe. Hallgassa meg hát ítéletemet ön felől. A legnagyobb szolgálat, melyet az ön helyzetében való embernek tenni lehet, az az, hogy segítünk neki megismertetni önmagát, s én szeretném, de kötelességem is megtenni önnek e szolgálatot... Csak az imént még gazembernek tartottam önt, később örültem, aztán rögeszmében szenvedőnek, s kérdém magamtól, vajjon hosszas összeköttetése Flamarande urral, nem háritá-e át önre az ő betegségét.

- Lehet abban igaz, feleltem szomorun, magam is sokszor gondoltam ezt.

- De nincs úgy! felelt Salcéde, sem bolond, sem rossz nem volt ön, sem rögeszmében nem szenvedett; nyugtalan kedély volt ön, mint maga is mondá s valamely rajongás vezérelte önt, melynek ön maga sem ismerte indokait. Az első ez indokok közül: a hiuság vagy, ha úgy tetszik, a sértett gőg, a második:... ön nem fogja bevallani soha, s én nem mondom ki soha, de ön meg fogja érteni, a nélkül, hogy én emliteném.

- Csalódik ön uram, kiáltám, hideg verítéket érezvén gyöngyözni homlokomon, mert ő azon vádra gondolt, melyet mindig jobban visszautasíték bárminél ezen a világon.

- Ön oly gyorsan megérté, miről szólok, hogy most már nem habozhatom hinni benne. Ugy van, ez volt a baj, mely elvesztett mindkettőnket. Engem is nem kevésbé erős megrázkodtatásnak tett az ki, de a körülmények ugyszólva kényszerítőleg vezettek rá a nemes önfeláldozás szerepére. Nem dicsőítem magam; gyáva, alávaló lettem volna, ha félreismerem kötelességemet. Ön, ön másképp szenvedett, s az ön áldozatkészsége üldözéssé fajult; már szolga volta nagy szenvedéseket okozott önnek, ki inkább volt teremtvé, hogy parancsoljon, mint arra, hogy engedelmeskedjék. Ön jó nevelést kapott, mindenre fogékony volt s arcza bizalmat gerjesztett. Könnyen szerezhett volna magának ép oly szerencsés, mint tisztelt társadalmi állást; ön azt hívé, hogy büntetlenül lehet a magas arisztokrácia szolgája s hódolni kezdett előítéleteinek; ön azonosította magát az ő becsületérzésével, regényes előítéleteivel, régmúlt legendák nyomán meginduló drámáival, melyekről pedig az ön voltaképi helyzetében, a polgárság közt, sejtelve, gondolata sem leendett volna. Kiragadva ez osztályból, ön önkénytelenül is uraival egyenlőnek tudta magát. Érezve, hogy általuk mindig mint alájuk rendelt fog tekintetni, az ön jelleme a keserűség, az életuntság s mindennekfelett a féltékenységi benyomásai alatt képződött, a féltékenysége alatt, melynek én valék fő-fő tárgya.

Kétségbeesve emelkedtem föl, ő leültetett. - Nem szólok erről többet, folytatá nyugodtan. Én nem ítélek el önt s nem ismerhetem félre a szenvedély uralmát, mely fenségessé s elvetemültté tehet a szerint, a mint a sors rendelkezik a viszonyokról. Hadd mondjam meg önnek, azon szükségességnél fogva, melyet érzek, hogy a mint csak lehet rehabilitáljak egy oly derék s becsületesnek hivatott embert mint ön, hadd mondjam meg önnek, hogy az, ki megsérté házam szentélyét, betörvén ide, felnyitván butoraimat, elolvassván leveleimet, s egész testemig hatolt, hogy egy állítólagos házasságtörés iránt bizonyítékot szerezzen: ez ember nem volt sem gonosztevő, sem kém, egy kétségbeesett féltékeny ember volt az, ki elfogadta s uzurpálta a boszút kereső férj szerepét.

Ujra lezuzott Salcéde ur hideg tekintélye. Érinté-e az igazságot? Nem tudom, ma sem, magam sem. Nem akartam soha, nem akarom soha elhinni. Akkora makacssággal tagadtam is előtte, hogy legalább arról győzzem meg, hogy soha nem ápoltam magamban e tárgyban a legcse-

kélyebb képzelgést sem, s láttam, hogy minél őszintébbnek lát, annál szívesebben foglalkozik velem. - Jól van hát, szólt, ne beszéljünk soha e dolgokról, melyek a többivel együtt mindenkorra örök titok maradnak köztem és ön közt. Becsületszavamat adom önnek, hogy soha senki még csak sejteni sem fogja az ön irántam való eljárását, s az indokokat, melyeknek én azt tulajdonítám. Ön sértetlenül maradhat Flamarande grófné becsülésében s Roger barátságában. Önön áll most, őket igazolni, s most meg vagyok győződve, hogy ön mi kísérletet sem teend ellenük. Látja, hogy daczára annak, a mit ön ellenem vétett, s pedig egyedül velem szemben vétkezett ön sulyosan, én mégis bizom önben s visszaadom önt önmagának. Az egyedüli helyrehozása a megaláztatásnak, melyben velem szemközt részesült, az, hogy becsülésemet nyerve vissza teljesen. Megjelölöm ennek módját, esküvén, hogy ön a Flamarande családnál maradhat, mert semmi nyilatkozat, semmi célzás részemről nem árulandja el a bizalmat, mely, ismétlem, hallgatásra kötelez.

- Hiszek az ön szavának, marquis ur, de nem tudom, ha hasznát vehetem-e az ön nemeslelkiségének; azon lélekállapot, melyben vagyok, erősen az ellenkezőt sejteti velem. Ám ennek daczára nem akarok öntől távozni, hogy önnek s Flamarande Gaston gróf urnak ne kézbesítsek két lényeges dolgot. Először is itt van az eredeti kézírás, melyet elrablék öntől; másodsor itt van Flamarande Adalbert gróf nyilatkozata, mely elismeri Gaston törvényes jogait, magyarázatot adván száműzetésének. Hazudtam a grófné előtt, azt mondván neki, hogy férje elvette tőlem ez iratot. Félttem, hogy ez akkor, a hazudság s a bűn szolgálatába kerülhet; de ép úgy hazudtam halálos ágyánál a grófnak, azt mondván neki, hogy ez írás megsemmisült, fen akarván így tartani a jogot, kimondhatnom az igazat, ha meggyőződném kinos gyanuim alaptalanságáról.

- Köszönöm, Károly! szólt a marquis látható örömmel tevén el talizmánját. Elfogadom a másik iratot is, mely rendkívül fontos, mert teljesen igazolja Flamarande asszonyt fiai s a világ előtt. És most, Károly, vegye vissza Flamarande gróf hagyományát. Sem Gaston, sem Roger nem egyezik bele soha, hogy megfoszsa önt tőle.

- Ne adja vissza a pénzt, marquis ur, mert én elégetem!

- Jó, tehát, magamnál tartom, s majd átadom az örökösöknek, hogy azok kézbesítsék önnek; de hová tart ön most? tevé hozzá, észrevevén ragaszkodásomat, hogy elmegyek tőle, a nélkül, hogy magamra nézve határoztam volna.

- Magam sem tudom, felelék; megyek, hogy járjak, lélegzetet vegyek, gondolkodjam.

- Nincs önnek mi felett gondolkozni, szólt. Egy közvetlen kötelesség vár öntől teljesítést: ön kételyt keltett Roger lelkében, ezt el kell hallgattatni, mielőtt még anyjával beszélt; mondja ön neki, hogy én igenis föl akartam fogadni Gastont, mert nagyon szeretem, de anyja nem egyezett bele soha. Én a grófnét értesitem erről, nehogy ellentmondjon; irok neki s kora reggel átadom a levelet Karolinának, ki a toronyban, közel hozzá fekszik; ön Roger álma felett fog örködni. Még csak három óra, időnk tehát van. Megvár ön? aztán együtt megyünk.

- Nem marquis, jobb szeretek egyedül lenni. - Nyugodt lehet, én megteszem kötelességemet.

- Ugy is jó! a viszontlátásra s pedig mielőbb, szólt Salcéde, megszorítván kezemet. Engem nagyon meghatott e lelki nagyság s jóság. A köny sokáig csorgott végig arczomon s összeszorítá szívemet. A szabad uton tértem vissza; valósággal szükségem volt a légre s itt korlátlan könnyezhettem; kimondhatlan levertség fogott el. Mindaz, a mit Salcéde mondott, eszembe jutott s kinzott. Mérlegeltem az ítéletet, melyet felőlem mondott s lelkiismeretem még sulyosbítá azt. - Nem mondott el, gondolám, mindent, a mit kellett volna mondania; mert kimélt! Én azt hívé, hogy a cél szentesíti az eszközöket, ime hibám, önelitélésem, gyalázatom. Roszat tenni, hogy a jót érjük el: úgy látszik, ez soha nem sikerül, én vagyok a bizonyíték reá. S mikor ezenfelül még a cél iránt is csalódunk, mikor kiderül, hogy csak azért

tettünk roszt, hogy épen tegyük, mint ez velem történt, mikor Rogert amaz aljas inszinuációkra vezetém, akkor oly keményen van az ember büntetve, hogy éreznie, bevallania kell, hogy éltét elhibázta, rossz uton járt, s nem használt senkinek, amellet, hogy önmagát elaljasítá. Ha az ember egyszer rosszszá lehet: nem jó többé semmire. Mikép hozhatnám én most már tetteimet helyre? Hinnének talán bennem, mert Salcéde urnak nagylelkü szive van; de én nem hinnék, én magam gyűlölném, én magam gyaláznám meg magam. Ah! miért is nem zuhantam a mélybe Menouville szikláiról. Az élet azon megvetése, melyet akkor érzék, miért is nem adott erőt, hogy véget vessek annak?

E perczben az öngyilkosság rohama teljesen elfogott s nagyon valószínű, hogy engedtem volna is annak, ha egy esemény nem következik be, mely megértetvé velem, hogy mekkora gyávaság, magamat így elhagyni, midőn nagyon megérdemlett büntetés sujt csak.

Mert már a hegyi patak partján valék, esésének zaja megakadályozott hallanom a lódobogást, mely a Jordanne ágyánál magasabban fekvő ösvényről hangzott le. Midőn azonban a ló körülbelül fölöttem mehetett, akkor megkülönböztetém a víz zajától s föltekinték. Még nem volt világos, csak egy fekete árnyat láték tehát, mely a szoros s veszélyes uton villámsebességgel vágatott.

Egyszerre azt sejtém, hogy ez Roger, ki az általam keltett gyanu sulya alatt menekül Flamaranderól. Megkisértém felkapaszkodni a parton, s elérni. Lehetetlen gondolat volt ez e sziklák közt s főleg a sötétben. Alig jutottam egy pár meterrel magasabbra s a lódobogást már messze távol hallám. A lakóház felé szaladtam s a küszöbön találkoztam Ambrussal. - Mi történt? szólék. A major lovainak egyikét riasztották meg tán a tanyán a farkasok.

- Dehogy, nem. Sokkal különösebb dolog. Roger ur az, kinek azon különös ötlete jött, hogy napkelte előtt lovagol. Én nem aludtam s láttam a mint bement az istállóba, kezében világgal s azután eltávozott Michelin apó paripáján, melyet maga nyergelt meg, s mely jó állat, csak-hogy egy kicsit rakoncátlan, s nem türi, ha sarkantyuzzák. Az egész világ alszik még, s mert gyertyáját az istálló ajtajánál égve feledte, féltem, hogy még tűz támad s azért lázam daczára lejöttek. Ekkor bezárván az udvar kapuját, láttam, hogy Roger oly utat választ, melyen a ló nem könnyen jár s utána is kiáltottam; de ő nem hallott semmit, sőt vágatni kezdett. Hogyan szaladjak utána? Tizenöt éves láb sem lenne jó arra!

- De bizonyára van más paripa is az istállóban: én arra ülök.

- Ott van Esperance csikója; de ez még bogarasabb. Csak ő maga tudja megülni.

- Nem tesz semmit, kiáltám, én is megülöm. Az istállóhoz szaladtam, s a szegény Ambrus segélyével, kit egész testében rázott a hideg, megnyergelém a csikót, mely nem nagyon könnyen engedett magához férnem. Végre sikerült, arra azonban Gaston, kit a zaj fölkellett, odaérkezett, tudakozódott arról a mi történt, lovára ugrott s utnak eredt - könnyen, gyorsan akár az árnyék - azon ösvény felé, melyen Roger haladt volt.

LXXIII.

Bizonyára Esperance volt az egyetlen, ki képes lehetett visszatéríteni Rogert; mert én korántsem hittem abban az éjjeli sétakedvben. Siettem Roger szobájába, azon reményben, hogy ott levelet találok. Valóban találtam ott levelet s pedig nevemre czimezve:

»Ne mondd meg anyámnak, hogy én Flamarandeba jöttem; senki sem látott itt, csak ti hárman. Mondd neki, hogy elutaztam: szórakozni és mulatni. Elmaradok egy hónapig vagy kettőig. Ne aggódjék miattam.«

»Kivánom, hogy ő mit sem tudjon mindabból, mi tegnap este történt. Mit sem tudok. Ő úgy fog cselekedni, a mint jónak fogja látni. Én alkalmazkodom az ő akaratához, akármi legyen is az. - Roger.«

Semmi kétség többé; a szegény gyermek kitalálta Gaston számkivetésének okát, és osztott apja gyanújában, melyet én is magamévá tevék. Tudatám Ambrussal, hogy hallgatnia kell, míg másképen nem rendelkezem. Tanácslám neki feküdjék le, én pedig készültem visszatérni Salcéde urhoz, tudósítandó és fölvilágosítandó őt arról, mit kell mondanunk a grófnénak azon esetre, ha fiai a délelőtt folytán vissza nem térnének.

Salcéde urral az espelunqueben találkoztam. Ő nyugodtabbnak látszott, mint én. - Gaston lecsillapítandja öcscsét. Mindenesetre vissza fogja hozni. Jerünk elejükbe. Nálam az írás, melyet ön átadott nekem, a mely minden további vizsályt megszüntet.

Eltávoztunk tehát az alagutról, hogy azon ösvényre térjünk, melyen a két ifju eltávozott. Ez ösvény csekély távolságban érinté a kocsit. Ez ösvény a lovakra nézve igen veszedelmes volt, de rajt mi semmi szerencsétlenség nyomát nem találók; az uton pedig a két ló nyoma - fényes nappal levén - iránymutatónk lehetett; e két lónyom folyton keresztezte egymást, mi azt bizonyítá, hogy a két lovas nem egymásmellett haladt, s így egymást el nem érte.

Körülbelül két órát mentünk gyorsan s a nélkül, hogy szót váltottunk volna, nehogy meglassítsuk lépteinket. A két ló nyoma közbe-közbe fel-feltűnt ismét, mindegyre azt jelezvén, hogy egyik a másikat követte, s pedig a nélkül, hogy elérték volna egymást, végre midőn a »La Violette«-hez közeledénk, Gastont visszatérni látók, léptetve lován, és Michelin lovát kantáron vezetve.

Mikor bennünket észrevett, leugrott a lóról s kantáron vezetve most már mind a két lovat, felénk tartott. Halvány volt, de nem szomorú és nem levert. - Önök nyugtalanok, szólt a nélkül, hogy kérdésünket beárta volna. Elmondom, hogy mi történt. Jerünk az erdőbe; ott beszélhetünk a nélkül, hogy a járókelők zavarnának bennünket. Beértünk a fenyőbozótba. Ő egy fához kötötte a lovakat, magunk pedig ledőlünk a fübe; mindhárman el voltunk fáradva. Pillanatnyi gondolkodás után, mely alatt mintha össze akarta volna foglalni, a mit majd elmond, Gaston ilyenképp mondá el testvérevel való találkozását:

»Csak a laviollettei kocsmánál értem el; úgy ment, mint a szél. Ott sem akart megállni, azonban lova elvesztvén patkóját, letört lábáról egy jó darab pata. Kénytelen volt leszállni. Persze hogy ez nem tetszett neki, mert jól látta volt, hogy közelről követem, s hogy így ki nem térhet előlem.

»- Mit akarsz? szólt hozzám. Vagy nincs-e jogom lovagolni, a nélkül, hogy nyomomban volnál?

»- Ugy látszik, nagy változások estek tegnap este óta; de nem beszélhetünk szabadon, míg ez emberek, kik az ön lovát ápolják, ily közel vannak. Jöjjön velem ki.

»- De semmi kedvem nincs »szabadon beszélni« veled. Én itt akarok maradni. Hagyj békét.

»Halkan parancsoltam a korcsmárosnak, kinél ő inni valót rendelt meg, hogy a kertbe vigye azt, s én eltávoztam kissé. Midőn Rogert az istálló mögött levő kis kertben láttam, hol szabadon beszélgethetünk, közeledtem hozzá és miután ő egy szót sem szólt hozzám s úgy tett, mintha nem is látott volna, én egy poharat fogtam s szembe ültem vele. Ezután is szótlán maradt. - Mi hát nem vagyunk többé testvérek, mondám hozzá kocintván poharamat az övéhez. - Bocsáss meg, felelé ő komoly képpel s a nélkül, hogy poharához nyult volna, vagy így, vagy úgy, de egy ágon bizonyára azok vagyunk.

»E szó bántó volt. Eddig mindig fiui féltékenységnek róttam föl eljárását, s kész voltam mindent feláldozni érte s mindent elszivelni tőle. Nem elkényeztetett gyermek-e ő s nem kell-e hát nekem is kényeztetnem? De gyanakodni anyánkra, benne kételkedni... ezt nem bírtam elszivelni, érzém, hogy a harag elfog, s nem feleltem, nehogy igen sokat fejeljek. Azt hívé, hogy magamévá tevém a gyanút s látva, hogy szenvedek, újra szólni kezdett: - Végre is, nekem nincs veled semmi bajom; ha te szerencsés ember vagy, nem a te hibád. Lássuk! mit határozottál? A te Alfonz uradnak fogadott fia léssz-e, vagy a Flamarande család feje? vagy pedig össze akarod kötni e két állást?

»Elmondám neki, a mit tudok s sejtek. - Salcéde ur föl akart engem fogadni, bizonyára azon hiszemben, hogy a világban sem nevem, sem társadalmi állásom nincs. Mihelyt megtudja ki vagyok, nem is gondol többé arra.

»Keserűen nevetni kezdett. - »Te tehát azt hiszed, hogy Salcéde ur nincs tisztában azzal, ki vagy? Óh te ügyetlen, te! különben annál jobb reád nézve; mondom, hogy boldognak születted! Menj, térj vissza arany idylledhez, s az ég áldjon meg! Én is megyek, hogy e falusi költeménytől a lehető legtávolabb szivhassam a léget!

»- Hova mégysz?

»- A hova az isten akarja. Mit tartozik az rád?

»- Akarom tudni!

»- Nem tartozom számadással neked.

»- Megengedj, te még kiskoru vagy és én bátyád vagyok.

»- Bátyám! ugy-e? s családom feje! Most tehát te parancsokat osztasz nekem, nemde?

»- Ugy van; én Flamarande gróf úgy fogok veled bánni, mint a gyermekekkel szokás, mert nem is vagy egyéb. Megtiltom, hogy ez eltávozással, mely nyílt bevallása egy gyalázatos gyanúnak, megsértsd anyánkat. Menj! értettelek! Ha ügyetlen vagyok is, hülye nem vagyok. Nem úgy nőtem fel ekkorára, hogy ne kértem volna magamban, ki is hát atyám, de soha sem voltam oly alávaló, hogy Salcéde urról azt tegyem fel, hogy meg akar csalni, midőn esküszik, hogy nem ő az. Én hinni szoktam, a mi igaz, s bolond nem vagyok. De te... Nem akarom mondani, hogy ön hazudik; de valaki egy gyűlöletes hazugság magvát szórta el az ön lelkében, pedig tegnap óta. El kell mondania, ki izgatta így föl; hadd bánjak aztán azzal a rágalmazóval érdeme szerint.

»Ő nem akart felelni nekem, de én könnyen kitalálhatom, hogy ez egyén nincs messze tőlem.«

Igy beszélvén, Gaston méltatlankodó tekintetet vetett rám s én szédülni érzém magammal a világot. Salcéde ur élénken szólni kezdett. - Csalódol, mondá. Az egyén, kit te vádolsz, e reggel azért jött hozzám, hogy ezt a bizonyítékot adja át nekem.

S megmutatá neki Flamarande gróf nyilatkozatát.

Szemmel tartám Gastont, míg ama sorokat olvasá. Arcza nem mutatott örömet. Nem kételkedett tehát egy perczre sem anyjában. Még csak meg sem lepte az. Nem tett reá semmi megjegyzést, összehajtotta a papírt s átadá Salcédenek.

- Folytasd elbeszéléseidet, szólt hozzá Salcéde. Miért jössz egyedül? Hol Roger?

- Ne nyugtalankodjanak, mindent elmondok. Ha én is izgatott valék, ő is ki volt kelve magából. Azt felelte, hogy én hazudom. Ő soha nem vádolta anyját s én gyalázatos érzéseket tulajdonítok neki. Én az urat, a nevelőt akartam iránta játszani s ő nem volt oly hangulatban, melyben elszivelhette volna azt. Kivonta magát a tekintély szava alól, melyet nem fogadott el. Mindent elvehettek tőle - szólt - de szabadságát nem.

»Egyre beszélt s önmagának minden szóval ellent mondott, mint oly ember, ki nincs magánál, s e közben egyre hörpölgetett valami gyilkos pálinkát, a mit hoztak neki.

»- Ön kimeríti magát, szólék, s gonosz is lesz! - El akartam tőle venni az üveget. Ő visszavette s így felelt: - Gonosz? Bár az lennék, úgy volna jó. Elég birka vagyok ugyanis, hogy oly könnyen, hagyom magam nyíratni. Vad farkassá kellene lennem. A regényes képzelődések ideje lejárt. Én egyedüli fiú voltam, s hozzá szoktam ehez. Inkább árva leszek; később vagyok erre, mint hogy rabszolgakép éljek.

»S újra inni akart abból az átkozott palaczból; én azonban kikaptam kezéből, s a bozótba dobtam. Akkor reám rohant s meg akart ütni. Én azonban csuklónál megkaptam a kezét, s összetettem azt, mint akármi gyerekét; hanem egyszerre elfogott a szeretet s a kegyelet s fejét közel vonva ajkamhoz, homlokon csókolám, így szólva hozzá: Látod, látod! összetörhetnék, ha nem imádnálak! Lásd gonosz gyermek! térj magadhoz, s aztán elmegyünk együtt anyánkhoz, a ki majd igazságot tesz köztünk, tudatva veled, hogy téged szeret jobban. Én pedig megmondom neki, hogy igaza van neki, ha többre tartja azt, kit maga táplált s nevelt. Segíteni fogom abban, hogy téged még boldogabbá tegyen gyöngédsége által. A mi vagyonodat illeti, arra sem nem vágyam, sem szükségem sincs rá. Miért kellene nekem vagyon, kinek megvan a mindennapim s a ki hozzá vagyok szokva a munkához? Te megtartod czimedet; hisz én nevetségesnek látnám magam, ha paraszt létemre nagyuri czimeim volnának. Én Flamarandeon maradok, elveszem Karolinát, majerosod leszek: mindössze ez kell nekem.

»Fejét kezeibe temette; azt hiszem, haragjában sirt; én pedig azt akartam, hogy ellágyulásában sirjon. - Ugy beszélsz velem, mint gyermekkel, szól, s ez már nem járja. Mától fogva férfi vagyok; érzem, hogy a szerencsétlenség tíz évet vénített rajtam. Ugy beszélsz nekem a czimről s a vagyonról, a mint ígérgetnek a kis gyerekeknek czukrot, hogy csak csendesen viseljék magokat. Tudd meg hát gróf ur, hogy nemes embernek neveltetvén, én nemesebb is vagyok mint te, a kit filozofnak neveltek. Paraszt eszméid vannak; azt hiszed grófi koronámat siratom és aranyaimat! Igazán nagyon megtisztelsz ezzel! Mert nem találsz ki, meg kell hát mondanom, mit siratok. Anyám szeretetét siratom, a melyet eltávozásom által megsérteni, részedre hajtani kényszerülök. Azt a büszkeséget, azt az örömet siratom, hogy eddig tisztellel, tekintéllyel, jó hírnévvel övezve láthatám. Most már tudom, miért zártak ki az atyai házból. Akár alapos a gyanu, akár nem s én elismerem, hogy nem rajtunk állt az eldönteni, sőt nekünk kötelességünk kiirtani azt szívéből, de föléled e gyanu mindazok gondolatában, a kik téged újra megjelenni látnak, s a helyett, hogy e szent élet odaadó barátoktól nyerne méltatást, csak rossz akaró kíváncsiakat, vagy szemtelen élczelőket fogunk látni mindenütt. Mi megteszszük kötelességünket, te ép úgy mint én, tudom; de kardcsapásokkal s pisztolylövésekkel nem győzünk meg senkit, s minél nagyobb zajt ütünk anyánk becsülete körül, fehér ruháján annál inkább fog terjedni ama folt, melyet vérünk sem lesz képes soha sem elenyésztetni.

LXXIV.

»Testvérem e szavai, mint aczéltőr járták át szívemet. Már nem volt ittas, csak izgatott, s ajkairól az igazság beszélt. Térdeihez vetém magam, s karommal átkulcsolván lábait, így szóltam neki: Köszönöm, hogy felvilágosít; eddig nem fogtam föl a helyzetet. Érted kész lettem volna feláldozni minden jogomat, most látom, hogy e lemondást nem érted, de anyánk becsületeért kell mindenáron végrehajtanom. Flamarande gróf igaztalan gyanuja nehezülne különben élte fogytáig rá, s én akaratom ellen is kénytelen lennék gyűlölni atyámat, hogy miattam e lemoshatlan szeplővel illető őt. Nem akarom, hogy ez történjék. Anélkül akarom szeretni anyámat, hogy fájdalmat okozzak neki. Elég könyhullatásába kerültem már is.

Atyámat pedig el akarom feledni; azt sem akarom tudni, hogy létezett, nem akarom sem vádolni, sem mentegetni, mert hisz őt nem lehet igazolni anélkül, hogy élettársát, anyámat, ne vádolják. Előbb is komolyan mondtam, a mit mondék; még inkább komoly az most, hogy föl-nyitád szemeimet. Egyelőre Esperancenak, csakhamar a házassági szerződés útján Michelin Esperancenak kell maradnom; s mert kell, én is úgy akarom. Ne békétlenkedjél többé, mi sem változik meg életedben. Anyám beleegyezett, hogy valaki más fogadjon fel; jóváhagyja tehát azt is, hogy tovább is ismeretlen maradjak. Légy te csak újra barátom; hisz ez oly boldoggá tőn tegnap este. A világ előtt tovább is gróf ur, az én uram maradsz; titokban testvérem leendesz s a rejtélyesség csak édesbbé teszi anyám s irántad való érzelmeim nyilvánulását.

»Átölelt s könnyekbe tört ki; de megvigasztalódva nem volt. - Te jó vagy mint egy angyal, szólt; de regényes vagy s az élet nem olyan, mint minőnek te hiszed. S azonfölül szerelmes is vagy, hogy képzeled hát, hogy Karolin, ha elveszed s ha gyermekeitek lesznek, beleegyezik ez áldozatba?

»- Karolina nem tud semmit, s nem is fog tudni semmit.

»- Te lehetetlenségről álmodozol. Ha mindjárt neked lenne is erőd, egy ily titkot örökre elrejtteni előle, mihelyt atya lennél, önmagad érezni fognád, hogy nincs jogod, ha csak a mi atyánk rajtad tett példáját nem akarod utánozni, megfosztanod őket rangjuktól s örökségüktől. Akkor úgy fogod találni, hogy az anyakönyvi kivonat elvitázhatlan jogczim, ha mindjárt a féltékeny férj éltében meg is tagadja házasságból született gyermekét. A törvénynek igaza van. Ha mindjárt rendelkezése alatt elrejtőzhetik is némely becsstelenség, a gyermekek nagy többségét mégis jogosan védi a szülők szeszélye ellen. A gyöngébb, a védekezésre nem képes félnek fogja pártját; netáni visszaélések dacára is jó törvény ez. A társadalmat kormányzó alaptörvényeknek pedig hódolni kell; én bizonyára nem lázadok fel ellenük, különösen nem ez ellen. Nyomorult fosztogató, élődsi ember lennék saját szemeim előtt, ha beleegyezném, hogy kifoszszaalak örökségedből. Nem tudnék többé szemedbe nézni, s a helyett, hogy játszani tudnék gyermekeiddel, pirulnék előttük. Nem, a mire te gondolsz, pusztá képzelgés. Helyzetünkben úgy, hogy senkit ne érjen belőle semmi hátrány, lehetetlen kibontakozni. El kell tehát fogadni úgy, a mint van. Most már tudod, miért szenvedek. Engedj szenvednem, mert én jobban ismerem náladnál a világot. S engedj egyedül szenvednem, kérlek; szükségem van a magányra. Elmegyek, de téged szeretlek, s jellemed nemes egyszerű voltát imádom. Majd ha megismered a társadalmat, melyet most csak olvasás után képzelsz, együtt fogunk szenvedni. Vigaszunk az lesz, hogy szeretjük s becsüljük egymást, és hogy a mennyire lehet megédesítjük azt a bánatot, mely anyánkra vár.

»- S ezt te úgy kezded, szólék, hogy ily pillanatban itt hagyod anyádat. Azt hiszed, nem találja ki, mit jelent rögtöni különös távozásod? Oly sokat szenvedt ő már értem s te mindig csak öröme s vigasztalása voltál. Könyörgök, ne okozz neki most te is bánatot, ne okozzon többé neki egyőnk se bánatot.

» Ellágyult. - Jó hát, felelt, ígérem, hogy így nem távozik el. Igazán mondvá gondolkodnom is kell még, mert bár könnyelmű vagyok, nem vagyok stoikus mint te, s nem döntök sorsom felett egy pillanatban. Hogy is tehetném? Én soha nem szenvedtem; anyám mindig elrejté előlem könnyeit; bátorságot sehonnan sem volt alkalmam elsajátítani; de szegény anyámat imádom, s úgy intézkedem, hogy őneki ne okozzak nyugtalanságot. Sétámat folytatom Levilleig. Mondd neki, hogy e jó népet egy kissé durván hagytam ott, s magam is belátván hibámat, ez udvariatlanságot helyrehozandó tértem oda vissza. Estére Flamarandeon leszek ismét; úgy akarom, ne szóljatok arról, a mi köztünk történt. Nem akarok erről vele beszélni, bátorságom sem lenne hozzá, úgy akarom magamat viselni, mintha semmit sem tudnék. Majd azt mondom neki, hogy unatkozom Auvergneben, s mert Párisban még nem illenék megjelennem, utaznom kell egyideig; bele fog egyezni s én eltávozhatom, a nélkül hogy megré-

miteném. Távollétem alatt lesz ideje rendbehozni állásodat, s mind e részletezés, mind e magyarázat, melytől elborzadok, mire visszatérek, be lesz fejezve. Csak bevégzett tényekkel kellend számolnom, s azokat, esküszöm, becsületesen elfogadom. Ez volt szándokom, midőn ma reggel Flamarandeot elhagytam. Ragaszkodom e szándokhoz, de elismerem, hogy a mód igen durva volt, s a ló miatt, melyet elég ostoba voltam magammal hozni, lehetlenné lett előtte elrejtetni megérkezésemet.

»- Ellenkezőleg, igen könnyű lesz elrejtetni. Csak anyámnak, Susannenak szóltam tegnap este megérkezéséről; ő a megbízhatóság maga; hallgatni fog. Azt meg csak Károly és Ambrus tudják, hogy a lovat magaddal hoztad. Michelinnek majd azt mondom, hogy elvesztette patkóját, s azért hoztam ide, mert egy kissé meg is sebesült, a csapláros itt pedig a legjobb kovács a vidéken. Mindent úgy intézünk, hogy anyád ne nyugtalankodjék, mert különben, ha uti tervedről szólsz majd neki, kitalálná bánatod okát. Én különben remélem, hogy mielőtt szólnál vele, lemondasz e tervről, s mindenesetre lebeszéllek róla, ha majd egészen nyugodt leszel. Még nem mondtam el mindent, a mit el kell mondanom.

»- De mostanra eleget, szólt kitörölvén könnyektől vörös szemeit; vidd vissza a lovat. Gyalog megyek Lévillebe; igen közel van már. Ott reggelizem s tán ebédelek is, ha nem unom tulságosan magam. Naplemente előtt azonban mindenesetre Flamarandeon leszek, s remélem, tudok uralkodni magamon.

»Ezután megszorítá kezemet, s én engedtem távozni, látván, hogy valóban szüksége van még némi gondolkodásra, s azonfelül nem is tartván helyesnek egyszerre nagyon sokat követelni tőle.«

LXXV.

Mikor Gaston elvégezte elbeszélését: - Mit tegyünk most? szólt Salcéde. Azt hiszed-e, hogy valóban Lévillebe tért vissza.

- Utána néztem. A míg láthattam, Léville felé ment, gyors léptekkel, mint a ki egyenesen célja felé tart.

- Mennyi ideje, hogy eltávoztál tőle.

- Vagy egy órája. Várom kellett a La Violettenél, míg Michelin lova elcsöndesül.

- Jól van! vezesd hát vissza Flamarandeba, magyarázd ki távozásodat, keresd föl a grófnét, ki fölébredvén bizonyára látni óhajt. Ne szólj neki semmit arról, a mi történt. Én Lévillebe megyek Károlylyal s ott megmutatjuk neki az írást, mely mindent megmagyaráz s igazol, így megnyugtattván, haza viszszük. Ha anyád utánam kérdezősködik, mondd, hogy botanikai sétára mentem, s hogy te nem tudod, mikor térek haza.

Gaston nem tőn ellenvetést. Felült lovára, s a másikat kantáron fogva távozott. Én Salcédedel menék, ki a La Violettenél megállt s hívott, sietve reggelizzünk együtt. Sem én, sem ő nem aludtunk, szükségünk volt tehát frisítőre. Egy óra múlva Lévilleben voltunk. Rogert nem találtuk ott, még nem is volt ott.

Salcéde ur látva az aggályt, mely rajtam erőt vett, elrejté a magáét. Engem mély szomorúság fogott el. Roger szenvedése, a kétségbeesett határozatok, melyekre reászánhatta magát, az új csapások, melyek anyját érhatték: mind, mind az én műveim voltak. S Salcéde ur még sem érezte ezt velem. Fátyolt vetett szomorú multamra, s úgy buzdított cselekvésre, mintha mindig a jó ügy segéde lettem volna oldala mellett. - Csak bátorság, szólt. Hogy föl találjuk, a kivel dolgunk van, keresni kell. Csak két uton lehet innét úgy távozni, hogy azon ne menjünk,

a melyen jöttünk. Az egyik Montesparreon át visszavezet Flamarandeba s bizonyosan ezen ment ő; ki tudja, hát ha tanácsot akart kérni a bárónétól? Van-e önnek ereje elmenni odáig?

- Bizonyosan; s ön marquis ur?

- Én a másik uton megyek, mely a clermonti kocsiutat érinti. Ott megtudom, délnek vagy északnak ment-e, mert ha ragaszkodik uti tervéhez, ott kelle postalovat váltani egy vagy más irányban.

- De most már két óra előnyben van felettünk?

- E perczen ő gyalog van, s én tudom, hogy nem messze innét talállok egy jó lovat, mely nyomába száguld velem. E parasztok mind jó barátaim. A mi önt illeti, várjon; utjában ön is találand lovat, hogy hol, majd megmondom. - Egy nevet s egy czimet irt tárczája egy lapjára, e szavakkal: »haladéktalanul lovat Alfonz ur számára.«

Elváltunk; s csakugyan nem messze onnét egy kocsira találtam, mely a legnagyobb sietséggel adatott rendelkezésemre. Alfonz neve valóságos talizmán volt.

Rogert Montesparreon nem látták. A báróné, megtudván, hogy itt vagyok, felkeresett, s kérdé mi baj. Nem volt időm mindent elmondani, s nem találtam helyén, hogy vallomásokat tegyek neki. Csak azt tudta hát meg, hogy aggódom Roger miatt, ki bánkódik vagy gyanakszik. - Jó hát, szólt, én magam is keresésére indulok. Kocsira ülök s a másik irányban tudakozódom utána. Ön pedig a hegyen át térjen vissza Flamarandeba. Ha megtalálom, oda viszem Rogert. Látja, mondtam, hogy gyanakodni fog. Nincs más menedék mint az én tervem, Salcéde adoptálván Gastont, vegye el Flamarande asszonyt.

Én sokkal inkább meg voltam zavarva s le voltam hangolva, semhogy véleményem lehetett volna. A báróné pihent lovat adatott számomra s kényszerített, hogy igyam egy kevés kávé. Láta, hogy halvány vagyok s én is érzem, hogy már nem vagyok elég ifju ily izgatott életre. Mindazonáltal siettem, mindig remélvén, hogy találkozom Rogerral; nem találkoztam vele. Akkor azt hívé, hogy Flamarandeaon találom; még nem tért oda vissza. Ekkor annyira összetörödvé érzem magam, hogy ágyamra hanyatlottam, így szólva magamban: - Neked csak roszt tenni volt erőd. Most, mikor jót tehetnél, erőd elhagy; csak halni vagy már te jó.

A derék Ambrus is talpon volt s ép parasztos orvosságát szedte be a láz ellen; engem is kényszerített, hogy vegyek be belőle, s aztán biztatott, hogy aludjam egy keveset, ő pedig Roger keresésére indult.

Jól tettem, hogy tanácsát követém, mert délután fokozott nyugtalanság várt rám. Nemcsak hogy a nap telt el úgy, hogy sem Roger, sem Salcéde, sem Ambrus nem tért vissza, de már az est is beállott s én kifejezhetlen aggodalmak közepette vártam az udvar kapujánál, hogy telnek el egymás után az éj rideg órái, s lelkemet a legsajnosb események gondolata kinzá.

Gaston, miután látta anyját és Karolinát, kik semmit sem sejtettek, szintén utnak eredt, azt mondván, hogy Salcédenek a Menedékházban valamely sürgös munkához szüksége van rá. Így hát, míg Flamarande lakóinak s vendégeinek egy része nyugodtan aludt, a másik rész titokban a lelki mardosás s az aggály áldozata volt. Én öngyilkosságtól tarték. E gondolat sokkal többször üldözött saját magamat is életem folytán, hogysem másokról is ne lettem volna hajlandó ily szándokot föltenni. Hiába mondtam magamban, hogy nem élem túl szeretett Rogeromat; nem volt ez vigasztaló, mert nem mondhatám, hogy halálom bármit is használ neki vagy övéinek. Végre, épen éjfélkor, lépteket hallék, s az érkezőnek elébe szaladván, fölismerém ben Salcéde urat. - Láttam Rogert, szólt s mindent megmagyarázék neki. Hideg volt, de nyugodt, s el volt határozva azt tenni, a mi kötelessége. A nap közben fel-alá bolygott mindenfelé, ebédre Lévillebe ment s ott tartották éjszakára is. Csak este nyolcz órakor találtam ott meg; előbb természetesen összebolyongtam az egész vidéket. Szavát adta,

hogy holnap reggel itt lesz s kilencz órára találkoztát adtunk egymásnak. Azt akarja, hogy Gaston, Ambrus és ön is közvetlen az után, hogy ő anyjával beszélt, itt legyenek. Legelőször anyjához megy. Ön hát legyen a toronyban, hogy ajtót nyithasson neki. Karolin odafenn alszik a grófnéhez közel; távolítsa őt el. Roger egyedül akar anyjával szólni. S most, Károly legyen nyugodt s aludjék. Én is alszom. Ha Gaston nem alszik, mondja meg neki, hogy reá találtam testvére, s hogy semmi baj sincs.

Nem akartam megmondani, hogy Gaston is Roger keresésére indult. Tán Salcéde ur Gaston után ment volna, s féltém, hogy a mai nap fáradozmai nehezére esnek. Gaston miatt, ki egész fiatal s rendkívül erős volt, nem aggódtam.

Oly boldog valék, hogy már nem kelle aggódnom szeretett Rogerem miatt, hogy egyszerre magamhoz jöttem, s ha kell, az egész fáradozást ujra kezdhettém volna. Az udvar kapuját nyitva hagytam, hogy baj nélkül bejöhessen, s én csöndesen bementem a toronyba, hogy fogadhassam őt. Tüzet gyújték s egy karszékben helyezém el magam, türelmetlenül várva, hogy a távolléte által okozott annyi aggály után végre láthassam, s hogy mindenki előtt én mondhassam neki elsőnek: - Károly egy vén bolond, a ki semmit sem értett meg az ön családi ügyeiből s még is elég számár volt, képzelődésekkel megzavarni az ön fejét.

Elmerülve elmékedéseimbe, huszonnégy órai izgalom s elkeseredés után lassan-lassan kezdtem visszanyerni önuralmam. Az éj világos volt, s minden nyugodt, komoly volt a vidéken úgy mint az udvaron. A hegyi patak folytonos zajgása nem zavarta a csöndet; a fül annyira hozzá szokott ehez, hogy az lett volna meglepő, ha egyszerre el talál hallgatni. Flamarande asszonyra gondolék, a ki békében aludt a kedves Karolinnal három lépésre attól s a ki a nap első sugarainál arra volt ébredendő, hogy Roger ajkáról hallja, hogy ártatlansága el van ismervé s két fia neki visszaadva örökre. S aztán elképzelém Salcéde kevéssel később bekövetkezendő örömét, mert semmi sem állta útját e két lény későbbi egyesülésének, kik egymást ily szentül szerették. Bizonyára, gondolám, a marquis, kinek most már nem kelle kártalanítani Gastont, nagy vagyonát a két testvérré hagyja s még életében át is adja nekik, mert hisz ő maga oly kevéssel kijő.

Igaztalan valék, gondolám, de elvégre mindez az én művem. Az én bizalmatlankodó jellemem nélkül, s az én állítólagos hibáim nélkül minden másképp fordulhatott s kevésbé jó eredményre vezethetett volna. Mindent összevéve, jól tevém, hogy megőrzém Flamarande gróf nyilatkozatát azon napig, melyben az teljesen megfelel a helyzet igényeinek. E drága írás minden- esetre az enyim volt, az én művem volt; én szerkesztettem, én gondoltam ki, én tevém a gyermekszikasztás föltételévé, az egész család jövőjének zálogává s mindenesetre volt rá jogom, akkor lépni azzal föl, mikor nekem tetszett; nem csak a dráma fájdalmas részében voltam tehát én a főszereplő; de én eszközölém a szerencsés kifejlést is, én voltam mindnyájuk jóltevője.

Ez utolsó gondolat eleinte jól esett nekem, azután azonban megzavart, végre egészen feldulta valómat. Az álmatlanság valóságos éber álom, a valódi dolgok fantasztikus látománya, az okoskodással karöltve, mely az álomban nincs meg; de e látomány hosszabban tartván, benső hatása tulozva lesz, s oly következtetésekre vezet, melyek szintén tulzottak. A gyanakodás betegsége sokkal inkább megrögzött már bennem, semhogy csak úgy egyszerre eltűnjék. Nem tudom az álmodozás mely lánczolata révén, de egyszerre csak azon gondolatra juték, hogy hátha mégsem voltam tévedésben én életem egész folyamán, hanem most használt egy nálamnál ügyesebb ember hamis bizonyítékokat ellenem. Ifjuságomban atyám oldala mellett sokszor láttam ily eseteket, mikor a valódi tényállásra csak azután jöhettünk rá, hogy többször mint egyszer be kelle ismernünk tévedésünket, hibás felfogásunkat. Ki tudja, nem álltam-e ismét egy ily megoldhatlan rejtély előtt? Mi volt például lehetetlen abban, hogy tán Salcéde marquis ügyesebb nálam, hogy fölfedezte gáztetememet azon nap, melyen én elkövetém; hogy

az ő tanácsa folytán írta a grófné Helénnek az állítólagos levelet, melyet azután nekem megmutatott, művészileg levágván róla az utolsó sort, hogy szükség esetén ama bizonyítékot illeszthetvén oda, ha magyarázatra kerül a sor, szemem közé nevesse. Ha így történt, biztosan várhatott, keményen bánhatott velem s végre, kioltandó bennem minden bizalmatlanságot, tetetett nagylelkiségével is elhalmozhatott.

Mindebben semmi lehetetlen sem volt, s nehéz volt föltenni, hogy ha ez okoskodás eszembe jutott nekem, ne jutott volna eszébe Rogernek is, mikor Salcéde megmutatá neki atyja nyilatkozatát. - Hidegnek és nyugodtnak találtam. El van határozva teljesíteni kötelességét: így szólt Salcéde róla. De Roger úgy vélekedett már előbb, hogy neki kötelessége mindenbe belenyugodni s azt mutatni, mintha mindent hinne; de Salcéde nyilatkozatait nem fogadta rokonszenvvel; az én szerencsétlen beavatkozásom miatt - vagy tán a nélkül is - örökre meg volt hát sebezve szívéen oly gyanu által, melynek soha, de soha nem lehetett kimutatni igaztalanságát. Mert a szerelem ily kérdéseiben mi szolgálhat bizonyítékkal? Ki mondhatja meg, ha csak két szeretőt egymás karjában nem talál, vagy vigyázatlanul írt leveleket nem fog el, hogy viszonyuk ártatlan volt-e vagy bűnös, kivált oly helyzetben, minőt az események Salcéde és Flamarande asszony közt teremtettek. Roger tehát örökké szerencsétlen marad, s én, a ki bármi ér is engem, befolyásolni akartam életét, a szenvedésre láttam kárhoztatva őt.

Idáig értem elmélkedéseimben, midőn az udvar kapuját vigyázatosan kinyitni s betenni hallám. Gyorsan leszaladtam s fogadtam Rogert, kit mindjárt a tüzhöz vezeté. Fázott s me-rengőnek látszott. - Parancsol valamit? szólék. Megbocsátana, ha tudná, mennyit szenvedtem.

- Hagyjuk ezt, felelt határozott s parancsoló hangon; hány óra lehet? órák megállt, és fogalmam sincs róla, mennyi időmbe került Lévilleből ide érni.

- Reggeli négy óra van; ön tehát nem feküdt le az éjjel?

- Dehogyan nem; azonban nem tudván lezárni szememet, elhatároztam, hogy anélkül távozom, hogy valakit fölkeltenék, s visszatérek megölelni anyámat. Ez volt határozott szándékom mindig. Anyám alszik ugy-e? S nem nyugtalan.

- Nem nyugtalan, mert mit sem tud.

- Salcéde ur nem tért ide vissza s nem mondta el neki...

- Nem mondott el neki semmit. Csak engem látott s a házba be sem ment.

- Hát neked mit mondott?

- Hogy ön neki itt kilencz órára találkozót adott.

- De miért talállok én téged ez órában itt, a helyett, hogy a pavillonban lennél ágyadban. Félek, hogy anyám tud valamit s szenved.

- Esküszöm, hogy nem. Csak úgy vagyok itt, mint egyébkor is voltam, mert nem tudok aludni, mielőtt önt láttam.

- De miért nyugtalankodol te oly szörnyen? Ah igaz, levelem! te azt hívé, hogy legalább is az Indiákra mentem. No, volt is eszemben valami ilyes; de aztán láttam Gastont, ki meggyőzött, hogy az nem lenne helyén, s aztán Salcédet is, ki megadta a szükséges felvilágosításokat s igazolt téged is, megmutatván az általad átadott írást. Ezért nem zuztalak össze, amint újra megláttam arcodat.

- Jól van! most hát nyugodt ön. Anyját hagyja aludni s maga is pihenje ki magát.

- Nem vagyok fáradt; csak fázom. Minő éghajlat ez! Ez őszi éjek hidegebbek, mint nálunk a januáriak.

LXXVI.

Fölszítám a tüzet, s mert Rogernak nem volt kis vadászruháján kívül más felöltője, Gaston ágyán valami takarót keresek számára. Gaston anyja megérkezése óta nem hált itt. A lepedőket lehúzták s a takarót a vánkások közé rejték. Mindezt föl kelle forgatnom, míg egy pokrócz-félét találtam, a melybe beburkolhattam Rogert. Lehajoltam előtte, hogy nedves saruit lehuzzam. - Ugyan hagyj békét, szólt visszavonván lábait, szinte kiállhatlan vagy, annyira úgy akarsz velem bánni, mint kis gyermekkel; ez a te hibád én irányomban, szegény öregem. Dédelgettél, imádtál, egész éltemen át elkényeztetett gyermeknek akartál tartani; nagyon szeretted, de rosszul szeretted.

- Lehet, feleltem; de irva van, hogy megbocsáttatnak bűnei annak, a ki nagyon szeretett.

- Ezzel azt akarod mondani, hogy én kérjek bocsánatot, mert kiméletlen valék ellened? Nem, nem tagadom meg magamat; te rettenetesen hibáztál. El akartál téríteni kötelességemtől, hogy valósítsd kedvencz eszmédet s örökké engem láthass Flamarande grófnak, az egyetlen fiúnak, a gazdag örökösnek, a család egyetlen fejének. Ime most már nem vagyok gróf s azért nem érzem rosszabbul magam, nem vagyok szomorubb és látom, hogy az ily bolondságokért rosszabb lehet az ember, mint pusztán bolond: rossz fiu is lehet. Legalább azzá akartál te tenni engem, azt tanácsolván, engedjem egy idegen által felfogadtatni Gastont, s midőn azt láttad, hogy ezen gondolattól is megborzadok, azt állítád, hogy az a gondolat anyámé is, s a hogy nem akarám hinni, a helyett, hogy atyám intencziói iránt a valót tudattad volna velem, a helyett, hogy megmutattad volna a nyilatkozatot, melyet azután Salcéde urnak adtál át, végig hagyta bolygantom a mezőkön, s gyanitnom engedted, hogy anyám tiltakozás nélkül viselt egy alapos gyanut. Atyám féltékenységről szóltál, holott nem lett volna szabad emlitened sem e szót, anélkül, hogy meg ne mutasd az anyám ellen elkövetett igaztalanság ama czáfolatát. Te átkodó uton jártál, te ki a legbecsületesb ember vagy s mindezt nemesi előítéletből, mintha te is őseidben büszkélkednél, s irántam való furcsa ragaszkodás tekintetéből, mintha én a gyalázatban s a nyomorban vesznék el azon nap, melyen le kell mondanom a játékról s a sokba kerülő nőkről. Valld meg, hogy számár,... nem, rosszabb, ördögi kísértő voltál, hogy gyáva önző módra tennem, s romlott módon gondolkoznom késztesd. Sok rosszat tettél már nekem életemben, mert nem a te érdemed, hogy el nem estem az első támadásra már. Mikor első ifjúkori bolondságaimat elkövettem, nem kellett volna kifizetned adósságaimat, s nem kellett volna titoktartást ígérned. El kellett volna árulnod engem anyám előtt; akkor nem kezdtem volna újra az előbbi életet. Te tudtad, hogy ő nélkülöz Menouvilleben; kényszerítned kellett volna, hogy ezt észrevegyem, s megértetned, hogy érte le kell mondanom bolondságaimról. Ferras urtól tudom, hogy az én szórakozásom neki nélkülözésébe került. Nem neked kellett volna ezt tudatnod velem? Hisz tenálad volt a pénztár kulcsa! Ugy van! rettenetesen el voltam kényeztetve. Az első bánatra majd megörültem. De rossz, az nem vagyok! Eleintén boldog valék a gondolatban, hogy feltaláltam testvéremet, büszkének érzem magam, hogy örömmel tudom elfogadni, de mióta a kétely helyet talált lelkemben, magamon kívül voltam. Mint őrvölgő távoztam innét, s a közben az elkárhozottak szenvedését szenvedém. Szerettem és gyűlöltem, akartam és nem akartam, el voltam lágyulva és keseredve, sőt azt hiszem, ittas is valék. Föl voltam ingerelve az ellen a szerencsétlen állat ellen, melyet véletlenül az istállóban kezeim közé kapék. Aztán a la Violettenél, a hol Gaston elért, valami szörnyű italt is ittam, a mi egész dühöngővé tett. Akármi csekélységért képes lettem volna megölni bátyámat, vagy önmagamat. Mégis megígértem, hogy visszatérek. Mikor ő oly jó. Vagy Angyal, vagy Szent. Leville felé indultam, de mikor már be akartam oda térni, akkor érzem, hogy nem vagyok oly állapotban, hogy nyugodtan s elfogulatlanul jelenhessek meg ott. A hegyek közé indultam tehát, s ott uttalan utakon, ungon berken át bolygék; sirtam, pirultam, jajgattam, könyörögtem s azt hiszem énekeltem is. Bolond valék! végre vissza

akartam ide térni, de eltévedtem, s csak este értem ki az utra, Leville mellett. Ott ebédeltam s igen fáradtnak érezvén magam, feküdni mentem, midőn Salcéde magához kéretett, levitt a parkba s megmutatá az okmányt, mely a tények erejénél fogva úgy is törvényes Gastont erkölcsileg is törvényesíti. Annyira fel voltam ingerülve ellene, hogy még nyaka közé sem ugrottam; kértem, ha ez okmány kezei közt van, mért nem lépett föl vele régebben. Akkor megtudtam, hogy csak néhány óra óta van nála, s hogy a te irányában érzett bizalmadnak köszönheti. Kipróbálandó, kértem, hajlandó-e ez okmányt átadni egyelőre nekem. A legkisebb habozás nélkül átadta. Megköszöntem, azt mondván, hogy magam akarom használni bátyám érdekében, s örömet fejeztem ki, hogy nem kételkedik nagylelkűségemben. Azután elváltunk. Nem voltam oly hangulatban, hogy kérdéseket tehettem volna neki. Nem akarok mástól felvilágosítást nyerni az ő ügyeinkben való szerepléséről csak anyámtól, ha ugyan tetszik neki adni, ha nem, úgy, - gondolám - lesz erőm távozni.

- De ő fog adni felvilágosítást, felelek; ő diadalmasan kimutatja ártatlanságát.

- Hallgass, felelt ő durván fölkelvén, soha többé ne halljak erre vonatkozó szót ellebbenni ajkadról! Hazatértemben, a Jordanne ezüstös vonalai mentén bolyongva egész más gondolatok foglaltak el. Nem épen vagyok költői kedély, ma meg fáradt is voltam, mint valamely megvert kutya; azonban gyöngédnek érzem magam s mindent megfigyelve úgy találtam, hogy a mi bennem uralkodik, az nem a lovagias nagylelkűség, hanem az anyám iránti szeretet. E miatt szenvedtem s ez elég volt arra, hogy jóvá tegyen. Nem akarok többé távozni innét, rám nézve ő az egyedüli lény. Az én tapasztalataim szerint egy anya több mint egy atya. S én valósággal anyám husa és vére vagyok. Én már tizezerszer több rosszat teték életemben, mint a mennyire ő csak gondolni is tudott; de van valami mégis bennem az ő szívéből. Nincsenek nagy erényeim, de szeretek valakit, anyámat szeretem egész lelkemből, s most érzem csak, hogy szeretem, midőn egy sirontuli üldözés könyörtelenségének kitéve látom. S ha százszor is vétkes lenne, érzem, csak annál jobban szeretném... Az ördög bánja, mit fognak mondani; mik lesznek a megjegyzések s a gyanúsítások... Tudok vinni s czélozni is. Megverekszem; egész Párisal, egész vidékével, egész Franciaországgal, ha kell. Ő úgy szeretett engem; föl akará nekem áldozni azt a boldogságot, hogy Gastonnal élhet s a büszkeséget, hogy anyjának nevezheti magát! Én nem akarom, hogy nekem feláldozzák Gastont. A törvény támogatja őt s nekem nincs jogom szigorubbnak lenni a törvénynél. A természet is törvény kell hogy legyen testvérek között s mi szeretjük egymást; ugyan egy anyánk van s ez nem elég? Atyám kételkedésben halt meg, mert nem hívta vissza Gastont; neki joga volt féltékenynek lenni; ez, úgy mondják férji jog; de nekem nincs szabadságomban az. Hogy atyám helyébe lépjek s úgy ítéljem el azt, ki a világra hozott, emlőjén táplált, gyöngédségével elhalmozta életem minden pillanatát... Ah ha őt el kellene kárhozhatnom, ez oly kötelesség lenne, melytől most borzadok, s mely alatt összeroskadték... Tán nevetségesnek, tán gyávának fognak találni... Tán ezt meg is mondják majd... például te... De vigyázz! soha ne tégy erről többé egy szót se! Emlékezzél a tegnapelőtti jelenetre. Ha még egyszer eszedbe jutna családi ügyeinkbe avatkoznod, egyetlen egy szóval sem felelnék!

- Jól van jól, szólék, csak bántsa a szegény Károlyt; megérdemli ő e büntetést, mert hisz nagyon szerette őnt!

- De rosszul szeretett, ismételem; a barátság vallás s mint minden érzelemnek, ennek is kell birnia erkölcsiséggel. A melyben ez nincs, az csak ösztön, s Ferras ur, kinek nem régen szemére vetém, hogy nem igen sokra becsült engem, megérteté vélem, hogy ámbár soha nem hizelgett, mégis jobban szeretett, mint te. Derék ember ez a Ferras; eddig nem értettem őt, de szemeim most már tisztán látnak sok dologra nézve. A leczke kemény volt, de hasznát veszem, s azt hiszem, azt remélem, hogy lesz erőm férfiuvá lenni, olyanná... mint Gaston, ki a

szerencsétlenségtől vette a leczkét, s ki boldognak érzi magát, mert erős s igazságos... Hány óra van?

- Mindjárt öt.

- Jól van! egy vagy két óra múlva anyám fölébred, s valószínűleg lejö ide. Hagyj el engem, mert aludnom kell egy órát vagy összeroskadok.

Egészen felöltözve Gaston ágyára vetette magát, melyen én a felső párnát előre huztam. El akartam rendezni. - Hagyj csak, szólt; ez majd meleget tart; az ágy hátulsó részében elég hely van. - S átbukván a párnán, mögötte feküdt, a takarót fejére huzván.

Én is össze voltam zuzva, össze egész lelkem mélyéig. Megkaptam a kegyelemdőfést. Gaston, e minden lények leggyöngédebbike, imént a szenvedett bántalmakért mindenkinek megbocsátott csak nekem nem, s mikor e bocsánatot az egész világtól a legjobban sértett Salcéde ur nevében megnyerém, akkor az, kit legjobban szerettem, a kiért a bünt elkövettem, az nem bocsátott meg. Ellágyult, megrendült, igazságot szolgáltatott mindenkinek, még Salcéde urnak is, kinek bizalma jól esett neki, meg Ferrasnak is, ki egész éltén át kinzá s untatá, s ki a család e titkát is föltárta előtte; csak engem ítél el örökre, egy szóért, egy szándokért, melyet nem akart megérteni. - S én ismervén őt érzem, hogy soha nem fog megváltozni ítéletében. Jelleme kissé könnyelmű volt ugyan, de ennek daczára ellenszenveiben makacs volt azok iránt, kikről azt hívé, hogy rosszat akartak neki. S mit tenne még akkor, ha értesülne az ő iránta való szeretetből elkövetett becsstelen eljárásomról! Salcéde szavában nem volt okom kétkedni, de könnyen jöhettek oly körülmények, melyek kényszeríthettek volna magamat vádolni, s akkor, hogy megvetett volna e szeretett gyermek.

Sorsom fölött hamar határoztam. A szökés által kelle menekülnöm ez utolsó csapás elől. Minden el volt már készítve Gastonnak törvényes jogaiba való visszahelyezésére; Roger is így akarta. Én előmutattam a nyilatkozatot, mely elhallgattatott minden törvényes nehézséget s elhallgattatott minden gyanut. Nem volt többé szükség rám. Most már jogomban volt egyedül szenvednem s elfeledve halnom meg.

Féltem, ha kinyitom a nehéz ajtót, fölébresztem csikorgásával Rogert. Pedig ez egymásfeletti szobák mindegyikének csak egy nyílása volt; abból azonban hogy itt is láték egy falszekrényt, mint a grófné szobájában, azt következtetém, hogy tán e szoba is összeköttetésben van a titkos uttal s a fal mentén elvonuló lépcsőzettel.

Nem is csalódtam; mert ez építészeti készítményben rendszer volt, s Ambrus titkos munkája abban állt, hogy helyreállította, s e kettős szekrények által elrejtette azt. Ez utakat a Menedék-ház s a torony közt az illetők rendesen használták s az ajtók könnyen, zaj nélkül jártak. Kinyitottam hát a szekrényt, megnéztem a lépcsőt s biztosítám magam, hogy a nélkül, hogy bárki látna, kiérkezhetem a vidékre. Nem akartam senki kérdéseire hallgatni s felelni többé.

A perczben, melyben a titkos lépcsőre akartam lépni, szükségét érzem, hogy még egyszer lássam legalább Rogert s becsukván az ajtót, az ágyhoz közeledtem. A párna s a takaró teljesen elfödvn, nem láthatám arcát. Egy, a fáradság által levert, vagy inkább az álom által még azelőtt elnyomott gyermek helyzete volt az, mielőtt ideje lett volna észszerű fekvésére gondolni. Csak kezét láthattam, a mit fején összekulcsolt. Gyöngéden megcsókoltam a kezét, mire ő önkénytelenül elvonta azt, mintha csak valami helytelen érintéstől akarta volna megszabadítani. Épen el akarék távozni mikor a titkos lépcsőn lépteket, s majd az ajtó kinyitását hallám. Az ágy függönyei mögé buvtam. Nem akarám, hogy bárki is lásson többé. Halottnak, eltemetettnek tartám magam. Nem láthattam senkit, annál kevésbé mutathattam magam; az emberek, kik bejöttek, ketten valának; először csak Salcéde hangját hallám.

- Hat óra van; ugy-e, ilyenkor szokott Karolin fölkelni?

- Ilyenkor, felelt Gaston hangja. Várjunk csak egy perczig, rögtön lejö. Addig én tüzet gyujtok! De nem! Hisz már ég.

- Bizonyosan Károly ur gyujtá meg, ki Rogert várja; de Roger nem lesz itt kilencz óra előtt; lesz hát időm beszélni anyáddal.

- Ah, szólt Gaston, már hallom nyilni az ajtót. Megyek s megmondom Karolinnak, hogy ön itt várja az ur nőt.

Gaston eltávozott. Salcéde lassan lépdelt, mint oly ember, ki elmélkedik. Ha az ágyra tekintett, megcsalhatta a használatlan butorok szokásos rendetlen kinézése. Roger oly mélyen aludt, hogy leheletét sem lehetett hallani.

Ugy számíték, hogy ha Salcéde a grófnénak elébe megy, lesz időm a titkos lépcsőn visszavonulni. Azután egy jó vagy rossz gondolat ragadt meg. Salcéde előbb akarta látni a grófnőt, mint Roger; vajjon Gaston jelenlétében akart-e vele beszélni, vagy egyedül? Ha egyedül, végre birtokába juthattam a köztük főnálló viszony minémüsége iránt a csálhatlan, a döntő bizonyítéknak. A fiatal emberek jövőjéről nem lehetett a nélkül szólniok, hogy ki ne mondják az igazságot, s én végre megtudandottam, vajjon a család történetében a megalázott vagy a diadalmaskodó szerepét játszom-e. Roger is ki volt téve annak, hogy valami rettenetes valomást halljon meg; de én ismertem álmát s tudtam, hogy nem ébred föl az én beleavatkozásom nélkül; az én kötelességem volt örködni minden felett, hogy megszakithassam valami helyes fordulat által, ha a találkozás veszedelmes jelleget ölt.

Öt percz mulva Gaston visszatért. - A s s z o n y u n k már fölkel, szólt Salcédehez. Karolin, a kit az ön nevében fölkerem erre, beszélt vele, s nekem azt felelte, hogy rögtön itt lesz. Mondjon ön el neki mindent, aztán nekem is több bátorságom lesz szólni.

- Te hát visszatérsz?

- Mikor hivatni fog ön Karolin által, ki oda fen marad a szobát tisztogatni. Én a majorban leszek.

Gaston eltávozott s kevés percz mulva a grófné négy szem közt volt, vagy legalább hitte magát Salcédedel. Ha csöndben üdvözlé is, kezét nem csókolta meg, mert hangjukról hallám, hogy folyton tiszteletteljes távolban maradtak egymástól.

Salcéde rögtön magára a dologra tért. Bizonyára megigérte Rogernek, hogy nem beszél arról, a mi köztük történt; át akarván az ő nemes határozottságának engedni a gyönyört, hogy anyjával azt tudassa. Így hát csak Gastonról szólt.

- Bocsásson meg, szólt, hogy ily korán háborgatom önt: de korán kelőnek ismertem s azért jövök, mert a Menedékházban Gaston olyasmiket mondott nekem, a miket ő szerinte önnel tudatnom kell mielőtt bármi irányban döntenék.

- Szóljon, barátom, felelt a grófné; ön megijeszt! Van valami ujság?

- Igen, előreláthatlan ujság: az, hogy Gaston nem egyezik bele, hogy fogadott fiammá legyen, hogy nevemet viselje s hogy vagyonomat elnyerje.

- De miért?

- Lehetetlen tudni, miért. Mit sem akar megmagyarázni. Csak »nem«-et mond s Gaston »nem« szava rettenetes.

- Ah! kiáltott Flamarande asszony, egészen apja fia ő. Flamarande gróf »nem« szava is rémitő volt, ám az az igaztalanság makacsságát jelenté; Gastonnál ez egy nemes lélek határozottsága. Bizonyára jó okai vannak most is; ön megtudhatná, kitalálhatná azokat.

- Nem tudhatok mást, csak hogy fél, nehogy azt higgyék hogy ő...
- Az ön fia! Ej én édes istenem, annyiszor hallottam már én ezt a vádat, hogy ön kimondhatja bátran, mintha én teljes idegen lennék. Hosszu ideje már, hogy üldözött s kintzott anya levén, megszűntem nagyvilági nő lenni. Szóljon csak hozzám, mint a parasztnőkhöz szól. Gaston fél, hogy engem vádolni fognak... Remélem, hogy ő nem gyanakszik?
- Ő? Bizonyára nem. Már jó ideje tett ez iránt kérdést nekem, s el volt szánva, meghallgatni a választ, bárminő legyen is az. Köztünk gyanu soha sem jöhet létre. Tudja, hogy, mint ő nem, én sem hazudtam soha.
- Istennek legyen hála, kedves Salcéde, folytatá a grófné, Roger ugyanazt tudja rólam. Miért ne mondjuk hát meg az igazat két gyermekemnek, mikor könnyű ez igazságra megesküdünk isten előtt is, s meggyőzni arról oly egyenes lelkű gyermekeinket? Vagy Rogert Gastonnál kevésbé tisztalelkűnek tartja ön?
- Ne feleljen Salcéde ur, kiáltá Roger, ki fölébredt, a nélkül, hogy szemeit kinyitotta s a nélkül, hogy mozdult volna, s a ki most egyszerre gyorsan mint a fény, észre sem véve engem, rohant ki a párnák redői közül, s a marquis karjai közé vetette magát. - Édes Salcéde ur, ne feleljen. Én nem vetélykedhetem Gastonnal, tudom, engedje, hogy gyónjak, hogy megvalljam, hogy én egy... óh mamám, ne nézz rám úgy; ne vedd el bátorságomat! Minő tekintet ez! Te azt hiszed...
- Hogyan vagy te itt? mit csinálsz itt? szólt a grófné, kinek arczát nem láthatám, de a kinek hanglejtése is a gyöngédség szavaiba némi szemrehányást kevert.
- Levilleből jött, felelt élénken Salcéde, kinek egyenes észjárása rögtön megértett mindent s ki nemes lelkületénél fogva soha nem egyezhetett bele, hogy Roger gyanui anyja előtt fölfedeztessenek. Értesült, hogy ön itt van. Kora reggel érkezett, nem akarta önt fölkelteni s álmatlan éjeért az első ágyon akarta magát kárpótolni.
- Nem, nem így van! felelt Roger; azért jöttem Levilleből, hogy mamámnak az ő s az én boldogságomról beszéljek!... Az aztán igaz, hogy elfáradtam, hogy várás közben úgy elaludtam, hogy nem hallám, mikor távozott el Károly s mikor jöttek be önök. Rólad álmodtam, mama, s hangod úgy hatott rám, mint gyermekkoromban, midőn esti imád álomba ringatott; hangodat mintegy álomba hallám most is, s oly jól éreztem magam, hogy föl sem akarám nyitni szemeimet, s föl sem keltem addig, míg érzékeim uralma teljesen vissza nem tért. Akkor a valóságot többre becsültem az álomnál s nyakába ugrottam e kitűnő embernek, kitől bocsánatot kérek...
- De miért? szólt Salcéde szívélyes s örvendő hangon. - Azonban beszéljen ön anyjával, magukra hagyom önöket.
- S elmegy Gastonért, kiálta Roger. A mit mamámnak mondani fogok, az mind neki is szól.

LXXVII.

Salcéde eltávozott. A grófné egy pillanatig nem volt tájékozott az iránt, mit fog neki Roger mondani. Gaston? ismétlé utána a meglepetés hangján, mit akarsz róla mondani?

- Édes, imádott anyám, felelt Roger, ki úgy tetszik térdre borult anyja előtt, e nevet, melyet gyermekkoromban tilos volt emlegetni előtted, mert téged könyekre fakasztott, most százszor napjában is elmondhatom, mert most már Gaston a tied, a mienk és soha semmi sem választ el tőle. S erre gyorsan elmondá, hogy tudatott vele Ferras abbé mindent s ő hogyan ölelte karjai közé testvérét, megtudván Ambrus tanuskodása által, hogy csakugyan Gaston az. Elmondá

azután velem való beszédét, de nem vádolt rossz szándokról, sőt önmagának hányta szemére, hogy rosszul értelmezte szavaimat. Végre elbeszélte eltávozását, vitáját, kiengesztelődését bátyjával, az erdőn át való bolygását, a látogatást, melyet Salcéde tett nála Levilleben s ígéretét, hogy a mai nap ide jó. De nem tudtam bevárni a napot, szólt. Roppant fájdalom kinzott, s át kelle ölelnem téged. Anyám, én nem vagyok jó, s nem vagyok érdemes, fiadnak lenni; de van bennem valami jó mégis, s ez az, hogy szeretlek téged, és ha nem lenne teljes, föltétlen bizonyosságom s meggyőződése, én elfogadnék mindent s ha ez lehetséges, akkor még tán jobban szeretnék.

Anyá és fiu szenvedélyesen átölelték egymást, s én csak csókjaikat, s örömfelkiáltással vegyült sóhajaikat hallám mindaddig, míg Salcéde vissza nem tért Gastonnal és Ambrussal. Roger bátyja karjai közé vetette magát, s aztán anyjához vezette őt. Megölelte Salcédet is, s érzéstarti szavakat intézvén Ambrushoz, kérdé, hol vagyok én. Senki nem látott, de tudták, hogy itt vagyok, s hogy majd előkerülök. Akkor Roger azt kérdé, hogy Karolina és szülei miért nincsenek jelen azon nyilvános elismerésen, melyben ő bátyját akarja részesíteni.

Esperance tagadólag intett, s nyílt hangon e meglepő, nem várt választ adta:

- A szívbeli elismerés megtörtént ime most magunk között, s én mély örömmel fogadtam azt el; de ki akarom, de ki kell mondanom rögtön, hogy másnemű elismertetést nem fogadhatok el.

- Értelek, szólt Roger. Az a sok összevissza beszéd, a mit tegnap a la Violettenél tevék, tulságosan hatott rád, s attól tartasz, hogy anyánknak ezután is szenvednie kellend miattad. Mindaz, a mit mondtam, nem következik be. Nézd atyám e nyilatkozatát, melyet akkor nem ismertem.

- Már én ismerem azt, felelt Gaston, nem nyilván az íráshoz. De nem tartom elégségesnek, hogy száműzetésem hosszú tartamát indokolja a közönyös emberek előtt. Kettőnk meggyőzésére fölösleges, a roszakarattal szemben hasznavehetlen az. Flamarande Adalbert gróf ur nem akarta, hogy én fia legyek, mert meghalt s nem hívott vissza. Én hát nem akarom, hogy ő atyám legyen. Nem kell neve, nem birtokai. Ha, a mint remélem, egykor gyermekeim lesznek, nem akarom, hogy a pásztor Gaston kettő s legendáját emlegessék előttük. Csak így, teljesen elvonatkozva attól, hogy atyám volt, tudok neki megbocsátani s tartózkodni attól, hogy kárhoztassam. Ha ő benne oly nagyuri büszkeség volt, énbennem is van természeti büszkeség, s nekem nem kell oly helyzet, melyet ő megtagadott tőlem. Ne is kísértetek meg reá birni, mert az ugysem sikerül.

E nyilatkozat mindnyájunkat elnémitott. Ambrus volt az első s egyedüli, ki érteni hivén, helyeselte szándokát... Én azt hiszem, hogy neked... bocsánat, hogy önnek igaza van, gróf ur. Ön megérdemli, hogy - a mi több a grófnál - marquis legyen s azon atya helyett, ki nem szerette önt, olyat találjon, a ki szereti.

- Hallgass, felelt Gaston; édes öregem, te nem tudod mit beszélsz. Ha én megtagadom atyámat, nem azért teszem, hogy helyébe másikat keressek, bármily gyöngéd érzés kössön is valakihez. Ha visszautasítom e vagyont, nem azért teszem, hogy nagyobbhoz jussak. Én nem egyezem bele, Karolina nem egyezik bele, hogy Salcéde ur negyvenéves korában lemondjon a nősülésről, vagy legalább megkösse jövőjét. Ugy is eleget tett már értem; pirulnék, ha többet el tudnék fogadni. S mind e vagyon s a társadalmi kiváltságok kérdései idegenek én előttem, s megannyi zsarnokságnak látszanak, a melyek elől szabadulást fogadtam akkor, mikor megtudtam veszedelmes voltukat.

- Én voltam, ki megismerttettem s rosszul ismerttettem meg azokat veled, kiálta Roger. Megrázkódottak, örültek láttál...

- Szerencsétlennek láttalak, vágott közbe Gaston, és esküt tévék, melyet nem szegek meg soha. Mondám, hogy nem akarok egyéb lenni, mint Michelin Esperance, a te majorosod, a mint ez volt a szerencséről való álmodozásom; csak az igazat mondtam neked, mert jobb szeretnék koldulni, semhogymég egyszer miattam olyannak lássalak, minő tegnap valál.

- Ah bátyám, ez mégis szörnyű büntetés, egy rossz óráért életemben; te nem engedted levelezelnem azt; te nem engedted visszanyernem a te becsüléset, s önmagam becsülését.

- Nem kell semmit levelezelned; te nem sértettél meg, és karjaimban sirtál. Soha nem lesz igazabb barátom náladnál, úgy foglak szeretni mint Salcéde urat s ezzel sok van mondva. Ha van valaki, kit elődbe teszek, az ő... a mi szent anyánk, éltem titokzatos vágya, szivem örökös ábrándja, eszményképem, égi jelenésem, bensőm gondolata, néma imám, misztériumom és hitem.

- S azt nem akarod, szólt a grófné, hogy társad legyek az életben! Létedet el akarod választani az enyémtől! Megfosztasz az egyedüli dicsőségtől, melyben ragyoghatnék, s ez az, hogy két oly fiam van, mint ti ketten!

- S azt sem akarod, folytatá Roger, hogy legyen mellettem egy tanácsadó, egy védő a világ veszedelmei ellen, vezető örvényei közt? Nincsenek e kötelességeid irántunk? büntetni akarsz-e, amiért nem szabadítánk ki száműzetésedből. Igazán kegyetlen vagy, sőt kísértetbe hozasz egy kissé azt hinni, hogy örült is!

- Ne bántsátok most, szólt Salcéde. Most úgy sem fog engedni. Adjunk neki időt a gondolkodásra. Ime Montesparre asszony jó, menjünk elibe.

Mindenki távozott. Én fölhasználtam e percet, hogy a titkos utra rohanjak, s a mezőre jussak. Muratra akartam menni, hogy aztán a vasuton Párisba mehessek. Nem volt rá erőm. Flamarandtól két mértföldnyire lerogytam a fáradság miatt, s egy pásztorkunyhó vendégszeretetét kelle igénybe vennem. Ott igen rosszul voltam, de másnapra mégis reméltem visszanyerni erőmet, s irtam Flamarande grófnénak, tudtván néhány tiszteletteljes szóban vele, hogy távozom a Flamarande család szolgálatából, s hogy Párisba megyek, a hol palotájában bejelentem lakásom címét, hogy rendelkezésre álljak minden, vele üzleti összeköttetésben álló embernek, kellő utasítások adására. Mindent rendben hagytam Menouvilleben, tudtam hát, hogy semmi ily utasításra nem lesz szükség.

Szörnyű éjet tölték a szegény pásztoroknál, s más nap úgy vitettem el magamat Muratig. A láz s a fáradság három nap ott maradni késztetett, végre jobban érezvén magam, s nem tudván reá szánni magam az örökös elkülönzés gondolatára, elhatároztam, hogy fölkeresem Montesparre asszonyt, s alkalmazást kérek nála, ha mindjárt mint komornok is, hogy legalább időnkint nyerhessek híreket a Flamarande család felől. Már azt hívtam, hogy Gaston ellenszegülését legyőzték, s már Párisba vitték, hogy ott új helyzetét rendezze. Kocsit fogadtam s utra keltem Montesparre felé. Beteges állapotom nem engedte egy nap alatt járnom meg ez utat. Végre megérkeztem Montesparreba, öt nap múlva Flamarandeból való távoztom után. Tudtam, hogy a báróné el van határozva, bármi is legyen a Flamarande család körében történendő, egész a télíg Auvergneben maradni. A park egyik, az utra nyíló bejárásánál, jóval a ház előtt, szállottam le. Ideges állapotban voltam, melyet a kocsirázás elszívelhetlenné tett; nem akartam mint beteg jelenni meg, s reméltem, hogy a park árnyában való kis séta helyrehoz. Nem úgy történt; mind jobban kimerültem, s le kényszerültem ülni egy padra. Beszédet hallani véltem két lépésre magamtól, de oly gyöngye valék, hogy minden közönyös volt előttem s nem is figyeltem e szavak hangjára s értelmére; azonban mégis fölismertem, hogy a mögöttem menő ösvényen, melytől sűrű virág- és ákáczlomboszat választott el, Flamarande s Montesparre

asszony beszélget élénken. Rögtön fölkeltem, hogy távozom; de féltem, hogy meglátnak, s mert kerülni akartam minden találkozást a Flamarande családdal, nem akartam, hogy a grófné megtudja ittlétemet; kényszerülve voltam tehát hallani, a mit a két barátnő beszél.

Montesparre asszony arra igyekezett reá birni a grófnét, hogy adja kezét Salcédének. - Nem, felelt ez, ebben mi czélszerűség sem volna most, mikor Gaston Flamarandeon akar megtelepedni, miután végre elfogadta öcscsétől azt a sziklahalmazt, s a szerény birtokot, mely ugy fog szerepelhetni, mintha ő vette volna. Salcède ur is szereti Flamarandeot, a hol szokásból, a tudományok iránti szeretetből, s odaadásból eltemette magát; de mindenek fölött szereti Gastont, s tőle elválnia ereje feletti áldozat lenne. Meg vagyok győződve, hogy semmi oly házasságra nem vágyik, mely elválasztaná őt tőle.

- De hát miért választaná el? szólta a báróné. A Menedékház helyén egy hozzátok méltó kastélyt épített, ti ott töltitek Gastonhoz közel a nyarat s Roger is oda jó vadászni.

- A nyár igen rövid Flamarandeon s Roger, daczára testvére iránti gyöngédségének, nem fog minden évből három hónapot Auvergneben tölteni. Különben még így is el kellene Salcédének az év egyéb részeiben hagyni Gastont, vagy pedig engem hagyna özvegyen, mint Flamarande gróf tevé, mert ha Gastonért képes lennék is e havas tájékon időzni, nem lenne szabad elhagynom Rogert, ki nélkülém nem élhet s magára hagyva ezer bolondságot követ el. S végre is, barátnőm ne áltassuk magunkat. Ha mindjárt, a mint hiszem, Gaston a legnagyobb örömmel hallaná is összekelésemet Salcédével, Rogernak halálos kinokat okozna az. Roger féltékeny szeretetemre, s az is nagy erőfeszítésébe került, hogy megosztja testvérével, de ha még egy férjjel is meg kellene osztania; sőt elég fiatal vagyok, hogy... ne feledd, hogy még szülessenek gyermekeim! Nem, nem soha! Ne szólj Rogernak soha e tervedről. Ha ő mellette volna is, visszautasítanám. Sokkal jobban ismerem Rogeromat, semhogy újra kitegyem oly küzdelmeknek, minőket kiállt. Csak oly szenvedések árán diadalmaskodnék azokon, melyek jövőmet kinosb pokollá tennék multamnál is.

- Mindebben, szólta a báróné, te csak saját jó léted szempontjából okoskodol s nem is gondolsz a szegény Alfonz oly nemes és oly hü szenvedélyére.

- Ha e szenvedély létezett valaha, szólta a grófné, az idő, az ész, a tanulás diadalmaskodtak fölötte. Salcède nem gyermek többé.

- Jól van, kiáltott a báróné, kérdezd hát ki, s látni fogod, kigyógyult-e. Tán nem is fog beszélni merni, mert veled szemben félénk, mint husz éves korában. De nézz rá, ha felel.

- Nem fog felelni; mert én nem kérdezem ki.

- És pedig tudja terveimet, s én találkozót adtam neki ide, hogy te határozz sorsa felett. Hidd el Rolande, ideje véget vetni e helyzetnek, a melyben érdek nélküli barátság tiltakozik bennetek a szenvedély ellen. Légy bátor, engedd, hogy elmondja, mikép véli rendezni életét a tieddel s két fiaddal való együttléteddel szemben. Biztos lehetsz, hogy ez az egyedüli mód, reá birni Gastont a fiúsítás elfogadására.

- Csalódol, Gaston nemet mondott; öt nap óta ellenáll kéréseinknek, süket minden érv előtt. Egykoron majd tán, ha Salcède nőtlen maradt s ragaszkodik ahoz, hogy reá hagyja nevét s vagyonát, gyermekei számára elfogadja azt, mit maga számára visszautasít; de most hiába beszélünk neki, hosszú éveken át paraszt fog ő maradni, s vele csak az év egy részét tölthetjük. Salcède közeledik, s mert te akarod, beszélek vele s ismétlem neki, mit neked mondandó valék.

- Jobban tennéd, ha az igazat mondanád meg neki.

- Micsoda igazat?

- A szerelmet, melyet érzesz iránta. Csodákat tenne, hogy a te boldogságodat kiegyeztesse gyermekeidével.

- A szerelmet, melyet iránta érezek! Jó, megmondom neki! Maradj itt, az igazat fogod hallani.

- Elöttem nem mondanád meg; de remélem, ő kiveszi belőled.

Néhány pillanat múlva, Flamarande asszony, ki elébe ment Salcéde urnak, visszajött vele s leült egy ép azon pad mögött levő padra, a melyen én voltam lebilincselve azon kíváncsiság által, melynek most az egyszer bizonyára el voltam határozva rossz hasznát nem venni.

LXXVIII.

Nem hallottam az ösvényen váltott első szavaikat. Az első mondás, a mely fülemig hatott, a grófné egy igen határozott nyilatkozata. - Szóljunk szabadon, mondá, kiméretlenül is ha kell, hogy tisztázzuk a helyzetet. Jól tudom, mit beszélt önnek a báróné, s minő szándoka volt irántam is, különben rég ideje már, hogy nekem az ön szerelméről beszél, s ön előtt az én szerelmemet »leplezi le.« E leleplezés teljesen önkényes föltevés, az ön tulajdon hajlamaira alapítva. Berta szereti s szeretni fogja önt, úgy a mint azt rólam fölteszi, egész életén át s nem tudja felfogni azon érzés mivoltát, melyet én ápolok ön iránt; ön azonban, ki tanulmányozta az emberi szívet, meg fogja azt érteni. Barátságomat, legnagyobb becsülésemet, bámulatomat, sőt mondhatnám rajongásomat ön iránt s jelleme iránt ismeri ön, s tán nem is kételkedett őszinte voltában soha; ám azt akarják, hogy ez oly tiszta s oly magasztos érzelmekhez egy bensőbb is csatlakozzék, mely a vágyban áll, azon férfiúé lenni, a kit bámulunk. - Ez az érzelem soha nem létezett bennem, s nem is fog létezni. - Egyes egyedül ön lehetne érdemes ily érzelemre gerjeszteni, s ha érezném azt, ily férfinak mint ön, nem pirulnék bevallani; de már mondtam önnek, bennem az anya annyit szenvedett, hogy a nő halt meg bele. Mint feleségnek csak keserű emlékeim vannak, s soha sem volt elég erkölcsi épségem s szórakozásra időm, hogy a szerelem kifejlődhetik vala bennem; ön megérté ezt, derék Salcéde, mert soha egy szót, egy tekintetet nem intézett hozzám, melyet a gyönyörvágy jellemzett volna. Tudja meg hát, hogy e részben én erőszakos halállal haltam meg, s érzékeim megmerevedtek könnyeimtől; én mit sem érzek s óhajtok soha abból, mit a boldogságra szegény Bertám szükségesnek mond. Én csak a barátság tiszta érzelmével tudok szeretni, s ha nem lett volna mindig így s ha nem lenne örökre így, megérdemeltem volna férjemnek, ha nem is ítéletét, legalább gyanuját. Menjünk édes Salcéde, verjük ki barátnőnk fejéből e képzelődést, segítsen ön nekem. - S midőn Salcéde - akárhogy félt magát árulni, akár hogy elismerte Flamarande asszony okainak helyességét - egy szót sem szólva, látszott megnyugodni sorsában, a grófné így folytatá: - Irtunk ki a világból is minden ürügyet, melylyel gyanusithatná barátságunkat s megakadályozhatná annak nyilvánosságát. - Én megvallom, hogy egy egyszerű mosoly körülünk előttem halálos sértés lenne. - A mit én ajánlok önnek, az lehetővé tenné, hogy éltem nagy részét önnel, Gastonnal és Rogerral töltssem a nélkül, hogy bárki valami feltűnőt találna benne. Vegye nőül Montesparre asszonyt.

- Gondoltam rá, szólt Salcéde: de ő szerelmet követel, én pedig nem érzem iránta, csak azt a lángoló s egyenes barátságot, melylyel ön megtisztel engem.

- S melyet ön nem tart elégségesnek a házasságra?

- Ugy van. De a báróné...

- Várjon, Salcéde! Ön azt mondá, hogy gondolt e házasságra s én megmondom önnek azt, miért merült ön előtt e gondolat gyakran, komoly következetességgel föl. Ön az oka, akaratlanul is, az én szerencsétlenségemnek. Nem panaszkodhatom ezért önnek, nincs mit helyrehoznia már. Ellenkezőleg, nekem kell áldanom önt, ki kártalanításul kényszerülve voltam elfogadni az ön ifjúsága önkényes és nagylelkű feláldozását. Nem így van ön azonban Montesparre asszonynyal. Ön elfogadta az ő teljes odaadását s jó hírre feláldozását. S ő oly jó, ha szeret; azután nincs férje s nincs gyermeke, s meg lehet neki könnyen bocsátani, mert igaztalanság, a miben részesül, megaláztatás, a mit panasz nélkül tűr, midőn azon hirben áll, hogy az ön szeretője, holott nem vétkezett soha, semmiben. Ha fia élne, körülbelül annyi idős lenne, mint az enyimek. A báróné örök aggályban lenne, hogy e fiu egyszerre csak kitör, s olyan lesz, minő a multkor Roger volt. S minő kárpótlást találna ő e szerencsétlenségeért? Hogy igazolná magát, midőn környezete előtt soha sem titkolá e határtalan rajongást, melynek ön a tárgya? Önnek nem szabad tovább haboznia, Salcéde, ön fényes elégtétellel tartozik neki, melyet most már meg is adhat, mikor Gaston már ur értelme s akarata felett. E házasság Gastontól sem választja el önt. Berta Auvergneben telepedett meg, s senkinek sem tartozik életével. Önökkel fog élni, majd itt, majd a Menedékházban, mely reá nézve valóságos Árkádia lesz. S így mindnyájan szabadok és boldogok leszünk, mert ön napról napra jobban fogja szeretni e kedves nőt, ki önt imádja, s ön büszke lesz arra, hogy nevét helyreállította...

- Elég, asszonyom, szólott Salcéde; én nem akarok sülyedni ön előtt s Gaston előtt, ki szintugy gondolkodik mint ön, s ki szintén kimondá, hogy teljesítem kötelességemet. Elveszem Montesparre asszonyt. Megmondjam ezt neki rögtön?

- Ne; meg lenne alázva, vagy legalább is nyugtalankodnék a miatt, hogy boldogságát az én befolyásomnak köszönheti. Csak azt mondja most neki, hogy én kimutattam önnek a köztünk való házasság lehetetlenségét, s legyen nyugodt, elégtűt, mint kell lennie egy oly derék s bölcselő férfinak, mint ön. Nehány nap mulva, mikor elutaztam Rogerral...

- Néhány nap mulva?

- Ugy van; ügyvédünk nagyon sürget; kell, hogy az örökség ügyei után lássunk. Flamarande gróf igen jelentékeny összeget hagyományozott kedvesének; elfogadjuk e károsítást szó nélkül, de mert a vagyon tul van terhelve, egy részének folyóvá tétele után kell látnunk. Elutazom tehát Rogerral, hogy az ő nevében intézkedjem, ha ugyan Gaston ragaszkodni fog ahoz, hogy nem kér részt az örökségből.

- Ragaszkodni fog, de ezen ne aggódjék, házasságom Bertával meg fogja könnyíteni, hogy őt gyakran s huzamosb időre az önök közelébe vonjam. Vagyoni állása miatt se nyugtalankodjék ön; csak úgy lehet boldog, ha hevesen lüktető szíve, s tán kissé tulzott ábrándjai sugallatát követheti. E sugallatok, hál' isten, mindig a hősi elszánás oly mérveitől hatvák át, hogy szinte határozottak, megfontoltak. Mostani eltökélésének alapja Karolina iránti szerelme, kit nem szeretne nagyvilági nővé változtatni át. Flamarande urnője lesz ő, a nélkül azonban, hogy falusi egyszerűségéből kivetkeznék. Gaston pedig az marad, a mi szeret lenni; értelmes és dolgos ismeretlen ember, maga előtt is s mindenki előtt is, s nem fog hódolni semminő társadalmi előítéletnek. Megjósolhatom, hogy fekete ruhát soha nem ölt fel, s hogy sem a vidék, sem Páris szalónjai nem látják soha. De erre el kell szánnunk magunkat. Ön imádta őt ugy, a minő volt, imádja ezután is, mikor olyan lesz, a milyen lenni akar.

- Ez el van határozva; válaszolt a grófné; mindebbe belenyugszom, és soha nem teszek szemrehányást önnek, hogy angyalt s bölcsét nevelt belőle.

Ekkor távozni kezdtek, utközben beszélgetvén; én is fölkeltem, azonban csakhamar hallám, hogy Flamarande asszony visszatér; gyorsan s egyedül jött, lefelé azon ösvényről, melyen előbb volt; egyenesen felém. Csak alig volt időm elhagyni a padot s a közel bozótba vetni

magamat. Ő azon padhoz jött, leroskadt, mintha teljesen ki lenne merülve, azután arcát zsebkendőjébe takarván, könnyekben tört ki. Hallám fuldokló zokogását, mely szívemet eltölté a bámulat s a benső tisztelet érzelmeivel.

Tehát szerette Salcédet s mégis feláldozá magát Rogerért. S oly elszánt határozottsággal tévé ezt, hogy kiölt minden reményt a marquis szívéből, s most mégis örvendett, egy nemes lélek erélyével, mely el tudja rejteni benső lángjait az eszélyesség s a czélszerűség leple alatt. Magasztosnak tetszett ő e pillanatban, magamat pedig alávalónak érzém, mert rosszul ítéltém őt meg, s e kettős érzület úgy elragadott, hogy oda rohantam hozzá, lábaihoz borulék, így szólva: - Grófné, asszonyom, bocsásson meg nekem. Ön szent s én nyomorult vagyok.

- De miért, Károly? szólt ő, reszketvén a meglepetéstől. Ideges fejbántalmam van épen, mint gyakran szokott lenni. Ne aggódjék e miatt. Majd elmulik. De honnét jön ön? Miért hagyott el bennünket s miről vádolja önmagát?

Vallomásom igen hosszú lett volna, s most nem is volt szükség reá. - Látom, szólék, hogy a grófné még mindig szenved, s annak bizonyára én vagyok az oka. Roger tán még mindig nyugtalankodik, a minek pedig elejét vehetem vala, ha előbb megmutatom neki atyja nyilatkozatát.

- Az igaz, szólt a grófné, mintha olyas gondolat merült volna föl lelkében, a mi eddig kikerülte figyelmét, ön azt mondá nekem, hogy Flamarande gróf vissza kérte ez okmányt. - Látván azonban, mennyire meg vagyok törve, e kitünő hölgy, ki hozzá volt szokva, hogy saját fájdalmait mások bajainak enyhítése végett feledje, sietve hozzá tévé, mintegy erőszakolva mentséget számomra: - Ön félt, hogy Rogert nagyon meglepi s azt hívé, hogy Salcéde ur, ki mind e dolgokban legkevésbé érdekelt, fogadhatja el legnyugodtabban ez annyira drága iratot. Rám nézve pedig Menouvilleben attól tartott, nehogy oly reményeket támaszszon ez okmánnyal bennem, melyeket azután férjem nem valósítván, csalódní fogok; tulságos elővigyázatos, tán kissé a formákhoz nagyon ragaszkodó volt ön; de akármi lett légyen is indoka, azt tudom, hogy csak jó lehetett, s ezért nem értém, miért távozott el tőlünk most, mikor a multhoz viszonyítva oly boldogok, s ön iránt oly hálásak vagyunk.

- Boldogok! és a grófné mégis sir.

- Mit sem tesz az, Károly, mit sem tesz. Lehetnek a léleknek belső küzdelmei, erős küzdelmek, melyeket azonban a lelkiismeret tisztasága legyőz, elnyugtat. Esküszöm önnek, hogy Roger csupa szeretetreméltóság testvére iránt, s irántam. Majd látja őket együtt, mert épen ebédre adnak jelt. Nyujtsa karját barátom. E migraine egy kevésbé megviselt. Majd együtt ebédelünk s Roger lebeszéli önt azon szándokáról, hogy elhagyjon bennünket.

Annyira össze valék zuzva, hogy nem tudtam ellenállni szegény urnóm megható jóságának, s bekisérém a kastélyba, a hol mindenki szívesen fogadott, kivéve az egy Rogert; ő is kezét nyújtott ugyan, de elfogult arczzal, s eltűnésem okai iránt nem kérdezősködött.

Láttam, hogy Salcéde ur már beszélt a bárónéval, nem ugyan azon elhatározásáról, hogy őt nőül veszi, de azon indokokról, melyeket a grófné mondott neki, hogy saját kezéről való lemondásra bírja. A marquis halványabb volt mint rendesen, de semmi sem árulta el lemondása fájdalmát, a melyet bizonyára előre látott, elfogadott, s most nemes és megható odaadással viselt. Montesparre asszony nem tudta elrejteti a remény és félelem bizonyos vegyesen aggályos kifejezését arczán. Roger, ki külsőleg jókedvű volt, szintén úgy tetszett nekem, hogy egy kissé izgatott. Érezte bizonyára, hogy valami történik, s az nem nagyon volt inyére, bár nem tudta, hogy mi az, és hogy minő állást kell azzal szemben elfoglalní. Meg akarta bizonyára magát nyugtatni, s azért elkezdte fakgatni a bárónét, kérdvén, föl akarja-e már szabadítani »vértanuját« s »megkoronázni« érdemeit. A báróné, a helyett, hogy szokása szerint nevetett volna, nem épen jókedvűen felelt, mire Roger meglepetve tekintett egyszerre

Salcédere, a ki bizonyára egy könyök vagy térdérintéssel kiméltre figyelmeztette őt. Roger mosolygott, így szólt Salcédehez lassu hangon: Az már más, kedves marquis. És felhagyott elménczkedésével.

Gaston keveset beszélt, mint átalán szokott, ha csak valami élénk fölindulás nem izgatá. Parasztruhában volt most is, s úgy szerepelt a házban, a mint látszani akart mindig, mint Salcéde növendéke s Michelin jövődő örököse. Megőrzé hát a tartózkodást, mely helyzetének megfelelt. Ferras abbé, a kinek bizonyára nem vetették szemére, hogy elsielve beszélt Roger előtt, Salcéde-del társalgott az Iliada különböző fordításairól, s némely más klasszikus kiválóan ritka kiadásairól. Ugy látszott, hogy körülé semmi sem változott s egyetlen foglalkozásának az látszott lenni, kérni Rogert, ha eladja a menouvillei könyvtárt, némely becses művet tartson fenn számára.

- Önt előnyben részesitem mindenesetre, tréfálkozott Roger, ha csak Gaston nem fogja követelni azokat, mert vele igen furcsa szerződést kötöttünk. Ő nem akar semmit abból, a mi az enyém s én megesküdtem, hogy minden, a mi enyém, az övé lesz.

A szolgák előtt szabadon beszéltek Gastonról. Ők ezt valami távollevő s ismeretlen egyénnek tarták.

Az ebéd után Salcéde ur Roger karjába ölté a magáét s eltávozott vele s Gastonnal. A grófné engem s a bárónét kéretett magához, velem tanácskozni akarván azon ügyleti levelek felől, melyeket az utóbbi napokban kapott. E levelek komolyabb jelentőségűek voltak, mint ő hívé. Flamarande gróf végrendeletet nem csinált, hanem kedvese számára váltókat irt alá igen jelentékeny értékben, úgy hogy vagyona vagy egy harmadrésznnyivel csökkent. Azon fölül némely valódi adósságai is maradtak. Az ügyvéd sürgette, hogy a grófné sietve jöjjön Párisba. Rögtön láttam, hogy a grófnő nem méltánylá eléggé a sietés elkerülhetlen voltát s kényszerülve voltam tanácsolni neki, hogy már holnap reggel utazzék. Bánkódva, de ellentmondás nélkül szánta rá magát. Magával akarta vinni Rogert, a kit nagykorusítani óhajtott, nehogy kívánalmaival ellenkező határozatokat hozzon.

Montesparre asszony rögtön fölajánlá a másnapi hajnalra kocsiját s lovait, hogy az utazók jókor érkezenek a vasuti állomáshoz. Sőt még Párisba is el akarta kíséni barátnéját; de Roger, ki e perczen lépett volt be, egy kissé meghatott s komoly hangon így szólt hozzá, megcsókolván kezeit: - Nem, asszonyom, önnek itthon kell maradnia, itthon! Nem akará tovább magyarázni szavait, de én sugárzó homlokából láttam, hogy Salcéde, midőn barátilag arra kérte őt, hogy legyen kissé kevésbé bizalmaskodó a bárónéval, önkényt elárulá előtte jövő terveit is. Roger ebben annyira boldog volt, hogy elismerem, mily okosan tett Flamarande asszony, mikor férjében nem adott még egy vetélytársat e fiának. Roger öröme földerité Montesparre asszonyt is, ki nem beszélt többé arról, hogy Párisba megy.

Mikor Gaston értesült a rögtöni elutazás indokairól, pillanatra elszomorodott. Nehány nappal még tovább remélte látni öcscsét s anyját; de erélylyel hódolt a kényszerűségnek s megigéré, hogy a tél kezdetén Salcédedel elmegy Párisba. Azután, - mikor a szalónban magunkra voltunk, szenvedélyesen átölelte anyját s öcscsét s istenhozzádott mondott nekik. Reggel nem akarta őket látni, mert félt, hogy tanuk előtt levén a találkozás, nagyon nagy érzelmeket mutatnak majd s így elárulják magukat.

Jókor aludni mentek, Salcéde a szalónban maradt a bárónéval, jóformán azért, hogy előkészítse azt a Flamarandeék elutazása után történendő komolyabb jelentőségű dolgokra; Roger anyjával ment, bizonyára, hogy ugyan e tárgyról csevegjen. Nekem alig mondott jóéjszakát s arról egy szót sem szólt, hogy maradjak a család hive.

Másnap reggel szintoly hideg és hallgatag volt. Végre, míg a lovakat fogták, szárazon azt kérde tőlem, vajjon én is visszatérek-e velök Párisba. - Nem, felelém, én majd magam térek vissza; ön tudja, hogy elhagyom az önök szolgálatát.

- S te tudod, felelt, egy szót sem keresve tartóztatásomra, hogy száz ezer frankod még mindig Salcédenél van.

- Nekem nem kell e pénz.

- Add hát a szegényeknek, mert sem én sem Gaston nem fogadjuk el ez ajándokot, s ezzel megfordult, átölelte Salcédet, ki ép akkor jött be a grófnéval s a bárónéval. E szívélyességben a marquist egész ékesszóló föltünéssel részesíté, irántam való ridegsége elejétől végig szintén nem kevésbé volt feltünő.

Szívem mélyéig sebezve, a kertbe rohantam s oda vetettem magam a legárnyasabb padra, a hol legkevésbé várhattam háborgatást. Csak mikor már ott ültem, jutott eszembe, hogy e környéken volt ama végzetes éjszakán az a rettenetes szóváltás Flamarande és Salcéde ur között, mely megtörte éltüket. Kevés lépésre innét láttam robogni a kocsit, mely utolsó vigaszomat, utolsó reményemet vivé magával. Bevégeztetett. Becsületemig mindent fölládozék a gyermekért, ki most megvetéssel fizetett. Már nem sirtam; meg valék kövülve s alig volt öntudatom magamról.

Valaki mellém ült, de én jövetelét nem hallám; kezeimet az övébe fogta s melengeté. - Gaston? kiálték, mintegy álomból riadva fel.

- Oh nem, Michelin Esperance vagyok, felelt mosolyogva. Gaston nem létezik többé. Feledjük el e személyiséget; de ön, lássuk csak, ön szenved, sőt kétségbeesik; miért nem ment anyámmal, ki soha sem érté félre az ön odaadását.

- Roger...

- Roger, tudom! Roger nem tudja önnek megbocsátani, hogy az ő szemei előtt vétkesnek látszott ön. Nincs neki igaza; mindent meg kellene bocsátania oly jeles tulajdonokkal biró embernek, mint ön. Majd megtér ő még; az idő mindent jóra fordít.

- Rogernak igaza van; én nem érdemlem bocsánatát. Vétkesebb vagyok, mint ön hiszi.

- Nem akarok tudni róla. Eleintén én is bizalmatlankodtam önben. Alfonz ur azonban önről beszélve így szólt: ez ember gyanakvó, szeszélyes, különcz, bizalmatlankodó és szerencsétlen; de érzelmes, ragaszkodó kedély. Érdemtelen működése a hősiességgel határos. - Ez elégséges volt, hogy sajnáljam önt s megszeressem önt. Hová akar ön most menni?

- Mindegy akárhol halok meg bánattól s unalom közt.

- Dehogyan hal meg. Velünk jó, hogy hasznos munka s kedélyes baráti kör közt éljen Flamarandeon. Nem vagyok oly szeretetreméltó, mint Roger, de mert kevésbé kényeztettek, mint őt, tán türelmesebb vagyok egy kissé. Gyermekségemben ön engem nagyon szeretett; szeretni fog tán most is; úgy is veje leszek önnek, mert Linát elveszem. Ime ön rokonom is. Salcéde ur, ki a menedékház körül már sok földet vett össze s a ki ott építtetni szándékozik, úgy tudom, el van határozva önre bizni e jószága vezetését, ha ön elhagyná menouvillei alkalmazását. Foglalja el ez állást. Jöjjön menjük. Alfonz ur s a báróné az utolsó pillanatban elhatározták, hogy elkísérik Flamarande asszonyt és Rogert a vasutig. Visszatérve bizonyára együtt reggelizendnek. Én már nem tudok tovább munka nélkül lenni. Jöjjön, ha fáradt s éhes, majd reggelizünk valamely utszéi korcsmában. Ön gyöngének látszik; fogózzék karomba. Majd visszatér ereje; csak akarni kell. Menjünk, Károly az akarát, az minden!

BEFEJEZÉS.

Igy történt, hogy az általam anyjától elragadott s az én folytonos s alattomos működésem által társadalmi állásától megfosztott gyermek örködött aggkorom felett, s ő igyekezett azt boldoggá, tisztessé tenni. A még nála is nagyobb lelkű Salcéde soha nem fedezte föl senki előtt vallomásom titkát, s mindig a legteljesb bizalomban részeltetett, melyet én nem is árultam el soha. Nem kísérté meg, visszaadni ama százezer frankot, hanem a táj egyik szép, virányos helyén házat építtetett, melyet el kelle fogadnom, mint tőle jövő ajándokot. Neki köszönhetém, hogy boldogul, jólétben éltem, nem ismerve más czélt, csak hogy takarékoskodjam Esperance és Karolin gyermekei számára.

Egy év múlva keltek ők össze; ez évet Karolin kötötte ki, jegyese megpróbáltatására. Esperance látta Párist, s mikor visszatért, még jobban rabja volt Karolinnak s a falusi életnek, mint előbb. Flamarande asszony s Roger eljöttek részt venni a kettős házasságban, mert ugyanaz nap vezette oltárhoz a flamarandei kápolnában Salcéde marquis a boldog Montesparre Bertát.

E napon úgy tetszett nekem, hogy Flamarande asszony földöntuli szépségben ragyog. Az öntudat, hogy mindent fölládozott az anyai szeretetnek s odaadó barátnője boldogságának, arcját csodálatos elégedettséggel sugározta körül, mely engem mélyen meghatott. - Az öntudat, szólék sóhajtvá, mentsvár, szentély, mely a földön menyországot alkot.

Salcéde szintugy, sőt tán jobban megérté mint én e nagy lélek nemes erejét, s nem akart elmaradni mögötte. Összekötötte Bertával, kit a boldogság megfiatalított vagy tiz évvel, föllegtelen volt.

Nem építettek kastélyt; neje úgy találta, hogy a Menedékház kitünő lakhely, s hogy kár lenne megsérteni a környező kies, mert vad vidéket; osztozott férje minden gondolatában, minden eszméjében. Salcéde összevásárolta a környék hegyeit, erdőségeit, de nem változtatta meg pásztori földmivelését. Csak javítá azt, s mert házasságuk gyermektelen volt, elhatározá, hogy egyetértve a marquisnővel, e nagy vagyont Esperance és Roger gyermekeire hagyja.

Roger csak fele annyit örökölt, mint mennyire számított. De helyzetét becsülettel fogta fel, s mindenki nagy meglepetésére nem folytatá azt a gyönyörvadász s léleksorvasztó életet, melytől félték. Az a lángoló barátság, melyet Michelin Esperance tudott ébreszteni benne, ő rá nézve az átalakulás megtérő időpontját képezé. Sokáig remélhetni vélte, hogy testvére elfogadja a vagyonában való osztakozást. Ennek hősi s egy kissé különcz ragaszkodása ahoz, hogy megmarad a boldog középszerűségben: oly élénken hatott rá, hogy undorodni kezdett a dorbézolás és gondolatlanság rendetlen életétől. Maga mellett tartá Ferras urat, s el volt határozva, hogy nem köt »nagy« házasságot; s valóban: szíve választottját vette el. Anyját ritkán hagyta el, s elhalmozta gyöngédséggel; követte őt családotul gyakori utazásaiban, melyeket Montesparre asszonyhoz és Flamarandeba tett. Esperance oly jól tudta berendezni a tornyot s a lakházat, hogy mindenkinek jutott abban hely; Michelin apó saját megszerzett birtokán élt családjával, mely szintén jólétnek örvendett. Michelin nagyra tartá, hogy leányát Flamarande ifju urnőjének hívták, s a Michelin névre szinte büszke kezdett lenni. - Hogy is ne? Hisz uj, kezdődő arisztokrata család volt ez.

Gastont több gyermekkel áldta meg a gondviselés, s mert gondos nevelésben részesültek, feladatuk magaslatán fognak állni bizonyára. A mi őt magát illeti, neki nem kell vagyon, benne egyáltalán nincs nagyravágyás, ő csak a munkát szereti, s szerinte csak ez visz előbbre embert s természetet. Azt vetik szemére, hogy nagyon sokat áldozott a vidék szépítésére, az állatok nemesítésére. Vidáman feleli, hogy ő szereti a szépet, s hogy a haszon nem mindig a pénzben rejlik. Eredeti ember gyanánt beszélnek róla, s a kik nem ismerik különös sorsa titkát, becsülik, a nélkül hogy értenék. Yvoine Ambrus, ki barátja, vendége, jobb keze maradt,

s kit legfiatalabb gyermeke keresztaapjának választott, gyakran szólt így hozzám: - Csak mi ketten tudjuk, mennyit ér ő.

Roger lassan kibékült, s barátságosan bánik velem; de valami titokzatos idegenkedés mindigre fönmarad köztünk; el kelle fogadnom e büntetést s gyöngédségem, bámulatom gondjait a számüzött gyermekre kellett átvinnem.

Nekem némi küzdelembe került belenyugodni sorsomba. Sokáig unatkoztam az állapotban, melyben csak önmagamnak kelle élnem; de mióta szabad időmet arra szántam, hogy megírjam multam vallomásait, e mult emlékei nem gyötörnek úgy, s biztat a remény, hogy eljő az idő, midőn Roger ezt olvasni fogja, s néhány könnyet fog hullatni öreg szolgája sirjára.

(Vége.)